HADTÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK

A TARTALOMBÓL

A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG
60. ÉVFORDULÓJÁRA

1

XXVI. ÉVFOLYAM · BUDAPEST, 1979

HADTÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK

1

1979

ÚJ FOLYAM · BUDAPEST · XXVI. ÉVFOLYAM

A HADTÖRTÉNELMI INTÉZET ÉS MÚZEUM FOLYÓIRATA

E SZÁMUNK MUNKATÁRSAI

Forgács Béla (Budapest), *V. Sz. Sumihin*, a történelemtudományok doktora (Szovjetunió), *Szabó Ágnes* kandidátus, az MSZMP Párttörténeti Intézetének tudományos főmunkatársa (Budapest); *Liptai Ervin* ezredes, kandidátus, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum parancsnoka, *dr. Csendes László* alezredes, *Györkei Jenő* alezredes, kandidátus, *Hetés Tibor* alezredes, a Hadtörténeti Múzeum parancsnoka, *Józsa Antal* alezredes, kandidátus, *Mucs Sándor* alezredes, kandidátus, *Rákóczy Rozália, Szijj Jolán, Viniczai István, Windisch Aladárné*, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum tudományos munkatársai.

HADTÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK
A Hadtörténelmi Intézet és Múzeum folyóirata

Szerkesztő bizottság:
Balázs József (főszerkesztő), Benda Kálmán, Farkas Márton, Godó Ágnes, Háncs Ernő, Hetés Tibor, Liptai Ervin (a szerkesztő bizottság elnöke), Mucs Sándor, Nagy Gábor, Nádor Tibor, Ölvedi Ignác, Tóth Sándor, Urbán Aladár

Szerkesztőség:
Budapest I., Kapisztrán tér 2—4. Postacím: Budapest, Pf. 7. 1250
Telefon: 360-764

Kiadja:
a Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest VIII., Kerepesi út 29/b. Postacím: Budapest, Pf. 22. 1440. Telefon: 330-993
Megjelenik negyedévenként. Előfizetési díj: 1 évre 44,— Ft, negyedévre 11,— Ft

Terjeszti:
a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodájában (Budapest V., József nádor tér 1. Telefon: 180-850. Postacím: Posta Központi Hírlap Iroda, 1900 Budapest) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámra.

Index: 250 371 HU ISSN 0017—6540

79.2707/2-01 — Zrínyi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Bolgár Imre vezérigazgató

A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG 60. ÉVFORDULÓJÁRA

LIPTAI ERVIN

A FEGYVERES ERŐK A [MAGYARORSZÁGI] PROLETÁRFORRADALOMBAN

Az első világháború végén kibontakozó, a kapitalista társadalmat alapjaiban megrendítő forradalmi eseményekben — a Rajnától a Csendes-óceánig — mindenütt nagy szerepet játszott a hadsereg, a fegyveres erő magatartása.

Az Oroszországban 1917 februárjában lezajlott, majd 1918 őszén a Központi Hatalmak országaiban végbement polgári demokratikus forradalmak győzelmét nem utolsósorban az tette lehetővé, hogy az uralmon levő rendszerek ellen a béke, a politikai és nemzeti szabadság jelszavaival fellépő dolgozó tömegekkel szemben a hatalmi szervek nem tudták a hadsereget sikerrel alkalmazni. Az imperialista érdekek szolgálatára a hadseregbe kényszerített munkások és parasztok millióit a közös érzések és célok egységbe kovácsolták a dolgozó osztályokkal és a sorsdöntő napokban a katonák a forradalom oldalára álltak.

Másként alakult a hadsereg és a forradalom viszonya, amikor a munkásosztály a tőkés társadalmi rend megdöntésének, a szocialista hatalom megteremtésének igényével lépett harcba. Az országok többségében a forradalmi erőknek a társadalom legszélesebb tömegeit átfogó egysége, amelyet a béke akarása, a háborúért felelős, reakciós uralom elleni gyűlölet s a demokratikus szabadságjogok kivívására irányuló szándék kovácsolt össze, a szocialista forradalom napirendre kerülésének időszakában felbomlott. A burzsoáziának a polgári demokratikus forradalmon átment országokban — Oroszország és Magyarország kivételével — a munkásmozgalom jobbszárnyára támaszkodva, sikerült megosztania a dolgozó tömegeket és — alapvetően ebből következően — a hadsereget is saját osztálypolitikájának megfelelően felhasználni, mind külpolitikai törekvéseinek alátámasztására, mind pedig a proletariátus szocialista forradalmi mozgalmának vérbefojtására. A magyarországi fejlődést egyebek között az tette az oroszországihoz hasonlóvá, hogy a katonák, az alakulatok forradalmasodása együtt haladt a munkásosztály és a szegényparasztság fő tömegeivel. Ezt a folyamatot a kormány sem erőszak alkalmazásával, sem pedig politikai manipulációkkal nem tudta megállítani.

A hadsereg, a fegyveres erők forradalmasodása a Magyar Tanácsköztársaság előtörténetének fontos és tanulságos részét képezi.

Hazánkban makacsul tartja magát egy nézet, amely időnként szakmai fórumokon is hangot kap, sőt kiadványban is jelentkezett.[1] Ez a polgári de-

1 *Kádár Gyula:* A Ludovikától Sopronkőhidáig. Budapest, 1978.

mokratikus kormányt azért hibáztatja, mert — úgymond — pacifista politikájával a világháborús hadsereget szétzüllesztette és így jelentős magyar etnikumú területek védelme lehetetlenné vált.

A valóság ezzel szemben az, hogy az őszirózsás forradalom eredményeképpen hatalomra jutott kormány egy rövid — egy hetet alig meghaladó — időszak után mindvégig nagy erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy fegyelmezett, ütőképes hadsereget hozzon létre. Nem rajta, hanem a dolgozók és katonák állásfoglalásán múlott, hogy kísérletei nem jártak sikerrel.

A polgári demokratikus kormány kezdeti, pacifista katonapolitikáját kétségkívül motiválták a vezetők humanisztikus felfogásából eredő vonások is. A lényeg azonban az, hogy e pacifizmusnak nagyon is egyértelműen meghatározható kül- és belpolitikai funkciói voltak. Külpolitikai tekintetben a háborúért felelős rendszertől való éles elhatárolódást, a győztesekkel való, lehető legkevesebb veszteséggel járó megegyezés útjának egyengetését volt hivatott szolgálni. A pacifizmus hirdetésének belpolitikai célját Linder, az új kormány hadügyminisztere félreérthetetlenül fogalmazta meg 1918. november 3-án Arz vezérezredessel, a Monarchia vezérkari főnökével folytatott beszélgetésében: „Mi itt... a rendet csupán a pacifizmus hangoztatásával tartjuk fenn"[2] — mondotta. Nem kétséges, hogy a frontokról elkeseredetten hazaözönlő katonák lecsillapításában, leszerelésében — ezzel az uralkodó osztályok helyzetének stabilizálásában — fontos szerepet játszott a kormány ilyen irányú agitációja. Azt is meg kell állapítanunk, hogy a kormány a novemberi napokban semmilyen más politikával, semmiféle erőfeszítéssel nem tudta volna megakadályozni a frontról amúgy is dezorganizáltan visszatérő alakulatok felbomlását, a katonák többségének hazatérését.

A kormány pacifista katonapolitikáját, amelyet Linder „nem akarok katonát látni" kijelentése jellemzett, a kül- és belpolitikai események hamarosan túlhaladottá tették. Belgrádban világossá vált, hogy a pacifizmus külpolitikai tekintetben nem érhet el számottevő eredményt. Ugyanakkor az ország számos vidékén a hatalmi szerveknek sorozatos véres akciókban kellett a háború vámszedői ellen fellépő tömegeket — közöttük a hazatért katonákat — leszerelni.

Linder november 8-án történt lemondása után megkezdődött a kormány új katonai politikájának: a hadseregszervezésnek az időszaka. A hadseregszervezést az első hónapokban — Bartha és Festetics hadügyminiszterek vezetésével — lényegében a régi hadsereg egy részének feltámasztásával, szervezeti és morális újjáépítésével igyekeztek folytatni.

Ami az újjászerveződő hadsereg feladatát illeti, már kezdettől fogva a döntő hangsúlyt az ország belső rendjének, a polgárság érdekeinek védelmére helyezték. Barthának november 12-én kiadott parancsa „Magyarország demokratikus függetlenségének, belső rendjének, lakossága személyi és vagyoni biztonságának, valamint általában a törvényes rend fenntartásának biztosítására"[3] hivatkozva rendelte el az öt legfiatalabb, háborút viselt korosztály bevonulását.

Hogy a hadsereggel szemben mindenekelőtt a fennálló társadalmi rend megvédésének igényét támasztották, az teljes mértékben megfelelt a polgárság törekvéseinek is: „Az ifjú népköztársaságnak szüksége van továbbra is fegy-

2 Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban — HL) Budapest, a Polgári Demokratikus Forradalom iratai (a továbbiakban — PDF) 3/2—16.
3 Hatörténelmi Múzeum Plakátgyűjtemény

veres, erőre, *nem külső ellenségek ellen...*" — írta a Pesti Hírlap november 30-i számában.

Tény, hogy a polgári demokratikus köztársaság hadügyminisztériumának rendelkezésére álló fegyveres erők 1918 végén és 1919 elején az antant által újból és újból meghatározott demarkációs vonalakra — kisebb, egészen helyi jelentőségű fegyveres összetűzésektől eltekintve — jelentősebb ellenállás nélkül vonultak vissza. Az igazságnak tartozunk annak megállapításával, hogy az adott helyzetben, a tömegek támogatásának hiányában, a kormány és a hadsereg nem is lett volna képes nagyobb katonai erőfeszítéseket tenni. Ugyanakkor a belső karhatalmi feladatokra igénybe vehető alakulatokat az ország minden részén igen határozottan vetették be a forrongó, lázadó tömegek ellen. Nem kétséges, hogy Bartha, vagy Festetics, ha arra módja nyílik, a szocialista forradalmi mozgalom vérbefojtására a hadsereget éppoly eréllyel használta volna fel, mint az általuk igen nagyra tartott németországi kollégáik tették 1919 januárjában.

A magyarországi helyzet azonban számos hasonlóság, több kínálkozó párhuzam ellenére lényegesen különbözött a németországitól. Mindenekelőtt abban, hogy a területileg jelentősen megkisebbedett Magyarországon a munkásosztály társadalmi ereje és befolyása nagyobb volt, mint a sokkal fejlettebb polgársággal rendelkező Németországban. Ennek következtében a forradalmi munkásmozgalomnak a hadseregre gyakorolt hatása is erőteljesebben érvényesült. A német hadseregben — amelynek alakulatait a viszavonulás kevésbé dezorganizálta, mint a magyarországiakat — a tábornokok és tisztek renoméját sokkal inkább sikerült megőrizni. A magyar nép és a hadsereg a világháborút — a legkezdetibb időktől eltekintve — nem érezte nemzeti ügyének, a katonai szolgálatot mind kevésbé tekintette hazafias feladatnak. A világháború alatti vezetőit, tábornokait sem a hadművészet alkalmazásában elért sikereik, sem nemzeti hovatartozásuk alapján nem érezhette magáénak, hiszen a magyar katonák nagy része a közös hadseregben szolgált, de még a honvédség sem volt — sem céljaiban, sem jellegében — igazi nemzeti hadsereg. Az elvesztett háború nem használt a tisztikar tekintélyének sem.

A november 12-én kiadott paranccsal bevonultatott katonák nem mutatkoztak hajlandónak a nekik szánt szerep — a munkások és parasztok fékentartása — teljesítésére. Mind forradalmibbá váló katonatanácsaik vezetése alatt a katonák számos bizonyítékát adták annak, hogy a kormány és a tömegek egyre jobban kiéleződő ellentétében a nép oldalán állanak. A munkástanácsok és a katonatanácsok között országszerte szoros, a forradalom előrevitelére irányuló együttműködés alakult ki.

Nem csupán egy alakulatra volt jellemző 1919 elején az, amit a salgótarjáni karhatalmi csapatokkal kapcsolatban írt a 40. hadosztály parancsnokságának jelentése: „Bizalmas értesülések szerint a helybeli munkástanács azért keres az itteni karhatalmi alakulások bizalmi férfiaival érintkezést, és azért tart együttes gyűléseket, hogy megvalósítsa azt a tervét, mely a bányaigazgatóság elmozdítását célozza és aztán a bányák igazgatását átvegye."[4]

Bartha és Festetics megkísérelte, hogy különleges riadóalakulatok, különítmények létrehozásával, a legforradalmibb érzelműeknek tartott csapatok leszerelésével úrrá legyen a helyzeten. Kísérleteik kudarcot vallottak és a katonatömegek nyomására kellett mindkettőjüknek a hadügyek éléről eltávozniuk.

Miután félreérthetetlenül bebizonyosodott, hogy a régi hadsereg feltámasz-

4 HL PDF 40/10—446.

tásával a kormány semmilyen célját nem képes elérni, 1919 januárjának második felében az addigiaktól lényegesen eltérő katonapolitikai program került napirendre. Elhatározták a behívott fiatal korosztályok elbocsátását, egy új, zsoldos hadsereg szervezését. Meghirdették a „forradalmi honvédelem" jelszavát, s a hadügyminisztérium élére a szociáldemokrata párt egyik vezetőjét, Bőhm Vilmost nevezték ki. E lépések nyilvánvalóan arra irányultak, hogy a hadsereget a dolgozó tömegek számára vonzóbbá tegyék, s amit nem sikerült a régi módszerrel elérni, azt a munkásmozgalom szellemi és szervezeti eszköztárának „kölcsönbevételével" valósítsák meg.

A tömegek azonban — saját tapasztalataik, s a kommunista párt felvilágosító munkájának alapján — tudatában voltak annak, hogy a „forradalmi honvédelem" jelszava mögött az adott időszakban az általuk túlhaladottnak ítélt polgári társadalmi rend védelmét célzó szándékok húzódnak meg. A zsoldos hadsereg létrehozására irányuló törekvések ugyanúgy csődöt mondottak, mint az előző hadseregszervezési kísérletek. A még fegyverben álló, korábban behívott katonák, együtt a zsoldos hadseregbe jelentkezett néhány ezer emberrel, március sorsdöntő napjaiban egyértelműen a szocialista forradalom véghezvitelét, a proletárdiktatúra megteremtését követelték. Ismeretes, hogy a szociáldemokrata párt nem egy vezetőjének március 21-én tanúsított magatartására nagy hatással volt a budapesti katonatanácsoknak a bebörtönzött kommunista vezetők kiszabadítására, a proletárdiktatúra létrehozásának támogatására hozott döntése.

A proletárdiktatúráért folytatott harc vértelen győzelme azért volt lehetséges, mert a magyarországi fegyveres erőket semmilyen módszerrel nem sikerült a szocialista forradalom vérbefojtására alkalmas eszközzé tenni, nem sikerült a proletariátus, valamint a felfegyverzett munkások és parasztok: a hadsereg október végén kialakult politikai egységét megtörni. A hadsereg, valamint a vele együtt forradalmasodott népőrség magatartása eleve kudarcra ítélt minden olyan törekvést, amely a rendőrség és csendőrség, vagy más, az ellenforradalom szempontjából megbízható alakulatok felhasználásával fegyverrel akarta volna megakadályozni a proletárdiktatúra megteremtését.

A Tanácsköztársaság kikiáltásával a munkásosztálynak — de vele együtt az ország egész dolgozó népének — megváltozott a hatalomhoz, s ezzel a honvédelemhez, a hadsereghez való viszonya.

A fiatal magyar szocialista állam magát a nemzetközi forradalmi mozgalom részének tekintette, s jellegéből eredően a népek testvériségének, együttműködésének elvi alapján állott. A Tanácsköztársaság vezetői az első napoktól kezdve ismételten hangoztatták: a magyar proletariátus államának nincsenek ellenséges szándékai egyetlen szomszédos néppel szemben sem és a területi kérdéseket békésen, tárgyalások útján kívánja rendezni.

Mindemellett annak is tudatában voltak, hogy a nemzetközi reakció és a belső ellenforradalom erői minden tőlük telhetőt meg fognak tenni a magyarországi proletárdiktatúra megdöntésére. A szovjet-oroszországi tapasztalatok után e tekintetben senkinek sem lehettek illúziói.

Ennek felismerése nyilvánult meg abban, hogy a Forradalmi Kormányzótanács egyik első feladatának tekintette egy ütőképes fegyveres erő megteremtését.

A magyar Vörös Hadsereg létrehozásáról már március 25-én nyilvánosságra hozott rendelet a proletárdiktatúra fegyveres erejének jellegét, küldetését és feladatait idősebb testvérének, az oroszországi Vörös Hadseregnek példája alapján határozta meg.

A magyar rendelet is hangsúlyozta: „A Vörös Hadsereg a proletárság osztályhadserege. Minden katonájának egyenlő kötelessége a forradalmi proletárság érdekeinek védelme minden külső és belső ellenség ellen..."[5]

Mint a Szovjet-Oroszországban 1918. január 28-án kiadott, a Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg létrehozásáról szóló dekrétum, a Forradalmi Kormányzótanács rendelete is a világforradalom rövid időn belül bekövetkező további előretörésének perspektívájából kiindulva jelölte meg a Vörös Hadsereg internacionalista feladatát: „harc a világproletárság felszabadulásáért."[6] Ez a megfogalmazás természetesen nem azt a szándékot fejezte ki, hogy a kicsiny magyar hadsereg a szuronyok hegyén exportálja a forradalmat más országokba, hanem azt a törekvést, amelyet a szovjet dekrétum így rögzített: a Vörös Hadsereg „támaszul szolgál majd a közelgő európai szocialista forradalmaknak."[7]

A magyar Vörös Hadsereg jellegéről szólva rá kell mutatnunk egy, a Tanácsköztársaság politikai és katonai vezetőinek szemléletéből következő sajátosságra, amely nem csupán teoretikus jelentőséggel bírt, hanem viszonylag hosszabb időn keresztül rányomta a bélyegét a hadsereg építésére is. A szovjet-oroszországi dekrétum szerint a munkás-paraszt Vörös Hadseregnek „a *dolgozó osztályok* legöntudatosabb és legszervezettebb erőit"[8] kellett soraiba tömöríteni. A magyar Vörös Hadsereg kiegészítését pedig a rendelet szerint csak a *proletariátus* öntudatos, szervezett, önként jelentkező elemeiből toborzás útján kívánták a rendelet szerint végezni.

A Vörös Hadsereg létrehozásáról szóló rendelet kiadása megteremtette az elvi alapjait az új típusú szocialista hadsereg létrehozásának. A szervezőmunka, a toborzás március végén és április első felében olyan eredményeket hozott, amelyek a munkásosztálynak a honvédelem ügyéhez való megváltozott viszonyát, a Tanácsköztársaság internacionalista jellegét tükrözték. A munkások tömegével kérték felvételüket a hadseregbe. Külföldről és az ország területéről ezrével álltak a Vörös Hadsereg zászlói alá a más nemzetiségű önkéntesek. Jellemző tény, hogy az első, újonnan szervezett alakulatok éppen az orosz, osztrák, szlovák, lengyel, délszláv, román és más internacionalistákból alakult ezredek voltak.

A hadseregépítő munka azonban a március 21-től április 16-ig terjedő időszakban alapjában véve nem tudta adekvát tartalommal, szervezeti erővel kitölteni az új típusú, szocialista hadsereg eszmei kereteit. Alapvetően nem változott a személyi állomány, mert az önkéntes jelentkezők felszerelése, kiképzése nem történt meg, és — reálisan nézve — még nem is igen történhetett meg. Nem alakult — és nem is alakulhatott ki a hadsereg új szelleme.

A csapatok nagy részénél még a szocialista forradalom győzelme előtti állapotok uralkodtak. A parancsoknak, s a parancsnoknak nem volt tekintélye. A volt tisztekre nemigen hallgattak, a maguk által választott alparancsnokokat a katonák csak annyiban és addig fogadták el, amíg azok számukra kedvezőnek látszó módon cselekedtek. Komisszárok, akik a parancsnoki tevékenységet a proletárdiktatúra politikai súlyával támaszthatták volna alá, még alig néhány alakulathoz küldettek ki. Ez a hadsereg nagy és pozitív történelmi szerepet játszott a szocialista forradalom győzelme előtti időszakban, amikor a burzsoázia hatalmának dezorganizálása volt napirenden, és amikor legfőbb

5 A Magyar Vörös Hadsereg 1919. Válogatott dokumentumtok. Budapest, 1959. 82. o. A Forradalmi Kormányzótanács 1919. március 24-i határozata.
6 Uo.
7 A Szovjetunió története. Válogatott dokumentumok. Budapest, 1961. 296. o.
8 Uo.

feladata abban állott, hogy ne lehessen rendeltetésének, a katonai vezetés céljainak megfelelően a proletármozgalom ellen felhasználni. Lényegében anakronisztikussá vált azonban, amikor a Tanácsköztársaság védelme erős, fegyelmezett, ütőképes fegyveres erőt követelt.

A helyzet bonyolultságát növelte, hogy az egyetlen viszonylag ütőképes hadosztályt, amelynek fegyelme megfelelő volt, nacionalista, forradalomellenes tisztikar tartotta kezében. A tiszántúli front nagy részét tartó ún. „Székely Hadosztályt" a polgári demokratikus időszak katonai vezetői elsősorban azért értékelték és támogatták, mert keményen antikommunista, forradalomellenes magatartást tanúsított.[9] E magatartás egyenes következménye volt, hogy a hadosztály vezetői a Tanácsköztársasággal szemben az első pillanattól kezdve ellenséges érzületeket tápláltak, és csakhamar a hazaárulás útjára léptek.

A román királyi csapatok április 16-i támadásával megindult intervenció új helyzetet teremtett. A proletárdiktatúra létét, az ország függetlenségét fenyegető fegyveres beavatkozás a magyar munkásosztálytól, a tanácshatalomtól azt követelte meg, hogy ettől kezdve erkölcsi és anyagi energiáinak zömét a honvédelemre mozgósítsa.

Az április végére, május elejére kialakult helyzet: a polgári demokratikus köztársaságtól örökölt fegyveres erő teljes összeroppantása, az egész Tiszántúl, valamint a borsodi iparvidék megszállása, a nógrádi medencét fenyegető előnyomulás, a dél felől jelentkező veszély nem csupán egy kicsiny, a világháború pusztító következményét viselő ország morális erejét tette volna próbára. A történelem számos példával szolgál arra, hogy ennél jóval kedvezőbb stratégiai helyzetben levő, lényegesen nagyobb és erősebb országok a kapituláció útját választották.

A magyar munkásosztály szocialista hazaszeretetének, az új államához, kivívott hatalmához való kötődésének, ragaszkodásának bizonyítéka, hogy ebben a súlyos helyzetben, a munkásmozgalom számos régi, tekintélyes vezetőjének ellenkező véleményével szemben is, önfeláldozóan vállalta a további harcot, a proletárdiktatúra védelmét.

A munkásosztály akarata nyilvánult meg a Budapesti Munkástanács május másodikai, a proletárdiktatúra megvédésére hozott döntésében. Erre támaszkodva született meg a Forradalmi Kormányzótanács határozata, amely elrendelte a munkásosztály általános mozgósítását. „Minden katonailag kiképzett proletár haladéktalanul tartozik frontszolgálatra bevonulni. Minden katonailag kiképzetlen munkás vagy kiképző zászlóaljakba kerül, vagy pedig erődítési munkák végzésére köteles"[10] — mondotta a határozat. E szerint tehát elvileg az *egész munkásosztály* katonaköteles korú férfiait a honvédelmi feladatok ellátására mozgósították.

Az önkéntességen alapuló hadkiegészítés gyakorlati revíziója már közvetlenül az intervenciós támadás után megkezdődött. A Budapesti Központi Forradalmi Munkás- és Katonatanács már április 19-én úgy döntött, hogy a munkásság felének, valamint a Forradalmi Kormányzótanács és a munkástanács tagsága felének be kell lépnie a hadseregbe. A május másodikai határozat pedig az önkéntességen alapuló hadkiegészítés elvének végleges feladását jelentette.

9 „A székely csapatok értékét legjobban bizonyítja az a tény, hogy Szatmár város polgármestere a kormánybiztos és a nemzeti tanács elnökének jelenlétében kijelentette, hogy a székelyek jelenléte Szatmáron a rend és a közbiztonság fenntartása érdekében szükséges." „A székelyek a bolsevikieknek feltétlen ellenségei és a rendzavaró elemeknek leküzdésére, a rend fenntartására a hadosztály területén feltétlenül rendelkezésre állnak..." HL PDF 40/2—7. Nagy Vilmos szds. jelentése.

10 Népszava, 1919. május 3.

Nem kétséges, hogy 1919. májusának nagyszerű napjaiban a magyar munkások tízezreit nem a Tanácskormány határozatának imperatív jellege, hanem a szocialista haza iránti szeretet, a kivívott szabadság megvédésének szándéka, az önkéntes elhatározás késztette arra, hogy fegyvert ragadjanak. A munkásságnak, a népnek, elege volt a háborúból. Ezért vetett véget az októberi forradalommal az imperialista vérontásnak, ezért állott ellen a polgári demokratikus kormányzat minden hadseregszervező törekvésének. Most azonban saját érdekeinek, saját államának védelméről volt szó, s lelkesen vállalta a harcot.

A munkások tömeges bevonulása nem csupán azt jelentette, hogy a Vörös Hadsereg napok alatt a szocializmus ügye iránt elkötelezett, lelkes munkásokból álló ezredek sorával, zászlóaljak sokaságával erősödött meg. Forradalmi szellemük, elszántságuk nem csak az áprilisi harcokban demoralizált alakulatok katonáit ragadta magával, hanem kihatott az egész társadalom magatartására.

A munkásoknak a szocialista ország megvédésére irányuló eltökéltsége döntően befolyásolta a volt tisztek álláspontját is. A polgári demokratikus időszakban a hivatásos tisztek túlnyomó része tanácstalanul, perspektívátlanul sodródott az eseményekkel. Ez a tanácstalanság a Tanácsköztársaság kikiáltását követően sem szűnt meg, sőt, a korábbinál még ellentmondásosabbá vált a helyzetük. Egyrészt látták a Vörös Hadsereg létrehozására irányuló szándékot, tapasztalták, hogy a proletárdiktatúra igényt tart munkájukra, szakértelmükre — másrészt azt is konstatálhatták, hogy a csapatok harci feladatok végrehajtására alkalmatlanok, s az ellenség nyomására könnyen dezorganizálódnak. Május 3-a után világossá vált számukra, hogy a proletariátus akar és tud hazájáért harcolni, hogy az igazi Vörös Hadsereg céltudatos, elszánt, fegyelmezett fegyveres erő, amely képes az előtte álló nagy forradalmi és hazafias feladat teljesítésére: az intervenció megállítására és visszaverésére.

A régi, hivatásos tisztek többsége számára — ha nem is ellentmondások és kétségek nélkül — hosszú hónapok óta először nyílt meg a lehetőség hivatásukat úgy gyakorolni, hogy az egyrészt az állami vezetés, másrészt a parancsnokságuk alatt álló katonák szándékának — és lényegében a honvédelemre irányuló saját törekvéseiknek is megfelelt.

A májusi fordulatot követő átszervezés folyamán került sor a Vörös Hadsereg proletárjellegének további erősítése érdekében a munkásmozgalomban tapasztalatokat szerzett személyeknek vezető parancsnoki pozíciókba állítására. Az újonnan szervezett hadtestek élére Vágó Béla, Landler Jenő, Hamburger Jenő (illetőleg az őt hamarosan leváltó Pogány József), valamint Haubrich József állott. Számos ezred és zászlóalj parancsnokságát is olyan, a munkásmozgalom iránt elkötelezett személy vette át, mint amilyenek Steinbrück Ottó, Szántó Zoltán, Pogány Kálmán, Köblös Elek és mások voltak.

Lényegében ekkor erősödött meg és vált szervezetté a katonai-politikai megbízottak, a komisszárok intézménye is.

A hadsereg újjászületésének szimbólikus jelentőséggel is bíró bizonyítéka volt a Vörös Hadsereg első győzelme: Miskolc felszabadítása, amely az 1. hadosztályban tömörült munkásezredek katonáinak: a MÁV-gépgyár, a Ganzgyár, az Óbudai Hajógyár, az Istvántelki Főműhely, dolgozóinak; budapesti építőmunkásoknak és postásoknak a hősiességét dicséri.

A munkásosztály általános katonai mozgósítása tette lehetővé, hogy június elején a Vörös Hadsereg a passzív védelmet a tartós eredmények elérésére egyedül alkalmas aktív cselekvéssel: ellentámadással cserélje fel. A magyar

proletárok fiatal hadserege néhány nap alatt súlyos csapást mért a csehszlovák burzsoázia intervenciós csapataira, s katonai sikerei megteremtették a lehetőségét a testvéri Szlovák Tanácsköztársaság kikiáltásának.

A világszerte nagy figyelmet kiváltó siker természetesen lelkes visszhangot váltott ki az egész magyar társadalomban. A Magyar Tanácsköztársaság védelme nem csak a proletariátus ügye volt, hiszen az intervenciósok támadása az ország függetlenségét, nemzeti létét veszélyeztette. A május közepe óta sikeresen küzdő Vörös Hadseregben a munkások mellet bátran helytálltak a dolgozó nép más elemeiből rekrutálódott — elsősorban paraszti származású — katonák is.

A munkásosztály május másodikát követően történt általános mozgósítása az adott vészhelyzet elhárítására irányult. Az egész munkásságnak a fegyveres erőkbe, illetőleg a közvetlenül a honvédelmi feladatokat ellátó alakulatokba való mobilizálása azonban olyan maximális erőfeszítést jelentett, amely huzamos időn keresztül, a társadalom, a politikai, gazdasági élet, sőt a közvetlen katonai érdekek veszélyeztetése nélkül, nem volt tartható. Elegendő, ha arra gondolunk, hogy a férfi munkaerő nagy részének kiválása milyen súlyosan érinti az ipar (ezen belül a hadiipar) termelését, és mit jelent ez a helyzet a hadsereg utánpótlásának szempontjából.

Mint korábban rámutattunk, a Vörös Hadsereg alapító rendelete a hadsereg feltöltésének, utánpótlásának bázisát eleve a munkásosztályra korlátozta. Megítélésünk szerint ennek magyarázata bizonyos szemléleti gyengék, a szövetségi politikai követelményeinek nem kellő megértése mellett abban is kereshető, hogy a Tanácsköztársaság vezetői, akik az európai szocialista forradalom gyors előretörését várták, nem számoltak a széles kiterjedésű arcvonalon folytatott, elhúzódó háború lehetőségével.

A hadseregben és a hátországban szerzett tapasztalatok, a nemzetközi viszonyok és a stratégiai helyzet értékelése a Tanácsköztársaság katonai vezetőit arra késztették, hogy újabb lépéseket tegyenek a Vörös Hadsereg társadalmi alapjainak kiszélesítése érdekében. A teendők helyes felismerésében minden bizonnyal segítette a magyar vezetőket a Bolsevik Párt VIII. Kongresszusának a parasztkérdéssel kapcsolatban elfoglalt álláspontja, melyet Szamuelynek moszkvai útja alkalmával módja volt megismerni. Június elején a Forradalmi Kormányzótanács rendeletet hozott a *dolgozók* általános *védkötelezettségének* bevezetéséről.

A hadkiegészítés mint a forradalmi honvédelem egyik központi kérdése napirendre került a Tanácsok Országos Gyűlésén is. A vita egyik legfontosabb témája a parasztságnak a Vörös Hadsereghez való viszonya volt. Mivel elhangzottak olyan nézetek, amelyek kétségbe vonták a parasztok honvédelmi készségét, Landler, akinek hadtestében módja volt a parasztkatonák magatartását és szándékait megismerni, nyomatékkal mondhatta róluk, hogy „ha nincsenek is olyan világos fogalmaik a proletárdiktatúráról, de érzésben feltétlenül becsületesebb hívei a proletárdiktatúrának, mint sok defetista, hitvány kormánybiztos"[11].

A Tanácskongresszusnak a hadügyi vita lezárásaként hozott határozata elvileg ismét jelentős előrelépést tartalmazott a hadseregépítés terén: elrendelte a dolgozók *általános mozgósítását*. „A tanácsok országos kongresszusa átérzi, hogy az erős Vörös Hadsereg egyetlen biztosítéka a proletáruralomnak. Ezért a Vörös Hadsereg megerősítése érdekében elrendeli a dolgozók általános moz-

11 A Tanácsok Országos Gyűlésének Naplója. Budapest, 1919. 206. o.

gósítását... Az általános mozgósítás módja és ideje tekintetében a Kormányzótanács tartsa szem előtt, hogy ma ez a legfontosabb életérdekünk"[12] — hangoztatta a határozat.

Ez a határozat a Vörös Hadsereg fejlődésének tulajdonképpen olyan jelentős állomása lehetett volna, mint az, amely május elején a munkásosztály tömegeit késztette fegyverfogásra. A valóságban azonban a következő hetek eseményei nem a kongresszus által megjelölt irányban haladtak.

Az északi területeknek az antant jegyzékeiben követelt kiürítését a nemzetközi helyzet alakulásának negatív tendenciája, a hátország politikai és gazdasági viszonyainak romlása, az ellenforradalom erősödése mellett a hadsereg kifáradása is okozta. Ugyanakkor a visszavonulás elrendelése a katonák hangulatát tovább rontotta.

A május elején lelkesen jelentkezők egy részét az nyomasztotta, hogy a visszavonulás a hősi harcok eredményeit tette semmissé. Mások úgy vélekedtek, hogy mivel az intervenciósok egyezkedésre kényszerültek, s lényegében a határokat is megállapították, a Tanácsköztársaságot létében fenyegető közvetlen veszély elhárítása megtörtént: teljesítették kötelességüket, nincs értelme a további katonáskodásnak.

Június végén, július elején romlott a volt hivatásos tisztek hangulata is, elsősorban a gödöllői főhadiszálláson és néhány magasabb beosztásban dolgozók körében. Ugyanazok a tisztek, akik közül egyesek az év elején a polgári demokratikus kormányt arra ösztönözték, hogy a wilsoni elvekbe fektetett délibábos reményeket feladva a III. Internacionáléban, a nemzetközi munkásmozgalom növekvő erejében keressenek törekvéseiknek támaszt, most már reménytelennek érezték a kialakult nemzetközi helyzetet. A vezérkarban dolgozók az átlagembereknél sokkal jobban tisztában voltak az ország gazdasági helyzetével, a hadsereg fenntartásához és működéséhez szükséges anyagok és eszközök nyomasztó kimerülésével. (Csak példaként jegyzem meg, hogy július közepén a hadsereg lövegállományának feléhez már csupán 1—2 napra elegendő lőszer maradt.)

Elsősorban a vezető katonai beosztásokban levők tudtak arról, hogy Szegeden ellenforradalmi kormány alakult, s az antant — mely a visszavonulás után a Tanácskormánnyal nem akart tárgyalni — az ellenforradalmi kormányt támogatja. Addig, ha a katonai pályán akartak megmaradni, más lehetőség híján csak a Vörös Hadseregben képzelhették el tevékenységüket. Most már egy másik alternatíva is kínálkozott. Sok vezető beosztású volt tiszt élt is e másik alternatíva által kínált lehetőséggel: titokban kapcsolatot teremtett a szegedi ellenforradalmárokkal.

A visszavonulás és az annak következményeként jelentkező nehézségek június végén és július elején a Tanácsköztársaság és a Vörös Hadsereg vezetőit arra kényszerítették, hogy ne a fegyveres erők számbeli növelésével, a dolgozók mozgósításával foglalkozzanak, hanem erőiket a meglevő hadsereg dezorganizálódásának megakadályozására, fegyelmének, harci szellemének megerősítésére összpontosítsák.

Hogy ezek az erőfeszítések eredménnyel jártak, azt még Julier is elismerte. Az ő megfogalmazásában: „a csapat szelleme a frontról való visszavonulás után a népbiztosok által kifejtett agitáció következtében ismét vörössé vált".[13] Ezzel párhuzamosan azonban ténylegesen nem folyt a dolgozók mozgósítása,

12 Uo. 228. o.
13 *Julier Ferenc:* Ellenforradalmi lélekkel a Vörös Hadsereg élén. Magyarság, 1919. június 13.

a hadsereg számbeli erősödése. Közel két héttel a dolgozók mozgósítására vonatkozó határozat elfogadása után, július 5-én, a Vörös Hadsereg harcos állományának létszáma nem növekedést, hanem mintegy 4000 fős csökkenést mutatott. A parasztságnak a Tanácsok Országos Gyűlésén elhatározott széles körű mobilizálására s ezzel a Vörös Hadsereg létszámának jelentős megnövekedésére gyakorlatilag nem került sor.

A hadseregbe áradó új tömegek felszerelését, főként pedig ellátását a nullára redukálódott készletek sem tették lehetővé. A növekvő szükség késztette a Tanácskormányt olyan elhatározásra, hogy az északról visszavont csapatokat — főleg a Dunántúlon — élelmiszerek rekvirálására használja fel. Ez az intézkedés azonban elkerülhetetlenül rossz hatást gyakorolt volna a parasztság hangulatára és magatartására. Ennek tudata nem kis szerepet játszott abban, hogy a Forradalmi Kormányzótanács elfogadta a tiszántúli offenzíva tervét, hiszen a Tiszától keletre eső területek beérett termése lényegesen enyhítette volna az ország gondjait.

Ilyen körülmények között a Vörös Hadsereg utolsó, mindent egy lapra feltevő támadása az antant ígérete ellenére a Tiszántúlt továbbra is megszállva tartó román királyi intervenciós csapatok ellen kisebb erőkkel indult meg, mint amivel a Tisza mögött kedvező védelmi pozíciókban elhelyezkedett ellenfél rendelkezett.

A megáradt folyón való erőszakos átkelésnél mutatott hősies magatartás, az első napok sikerei a proletárhadsereg májusi, júniusi diadalainak emlékét idézték. Nem a katonák harckészségén, hanem mindenekelőtt az intervenciósok túlerején, a nemzetközi forradalmi mozgalom helyzetének átmeneti romlásán, a hátország kifáradásán és fontos politikai, valamint katonai pozíciókban levő személyek áruló tevékenységén múlott, hogy önfeláldozásukat nem koronázta győzelem.

A magyarországi 1919-es szocialista forradalom fegyveres erőinek harcai a hazai és nemzetközi forradalmak történetének szép és tanulságokban bővelkedő fejezetét képezik. Mint az oroszországi munkásosztály, az 1918—19-es forradalmakban a magyar munkásság is bizonyságot tett: a nemzet és a haza érdekeinek védelme éppúgy elválaszthatatlan a társadalmi haladás, a nép ügyének szolgálatától, mint attól, hogy segítően s egyszersmind segíttetve kapcsolódjék a nemzetközi progresszió áramlatába. A magyar Vörös Hadsereg tettei meggyőzően cáfolták meg a munkásosztálynak a nemzet, a haza sorsa iránti közömbösségről hangoztatott burzsoá rágalmakat. Az 1919-es magyar proletár hadsereg nem csupán a munkásosztály, hanem objektíve az egész nemzet akaratát, elszántságát fejezte ki, s ezzel még az ellenségnek is számolnia kellett.

Az 1919-es magyar Vörös Hadsereg küzdelme nem csupán szocialista nemzetünk nagy forradalmi hagyománya. A Nagy Októberi Szocialista Forradalmat követő szocialista világmozgalom fejlődésének egyik jelentős állomásaként a nemzetközi haladás erőinek is közös történelmi öröksége. Emléke különösen közel áll azokhoz a népekhez, melyeknek legforradalmibb, internacionalista gyermekei a saját hazájukban, vagy a Vörös Hadsereg soraiban tettekkel fejezték ki iránta szolidaritásukat — annak tudatában, hogy nemcsak a szocialista Magyarországért, hanem a saját népük és az egész emberiség jobb jövőjéért is cselekszenek.

MUCS SÁNDOR

A MAGYAR NÉPHADSEREG A MAGYAR VÖRÖS HADSEREG FORRADALMI HAGYOMÁNYAINAK FOLYTATÓJA

Egy nemzet önbecsülésének egyik mutatója azoknak a tetteknek hagyományként való ápolása, megőrzése, magasabb szinten való folytatása, melyeket az elődök a saját nemzeti és az általános társadalmi haladás érdekében cselekedtek. A munkásosztály soha nem tagadta, hogy csakis az ilyen nemzeti hagyományok örökösének és továbbfejlesztőjének vallja magát.

Úgy véljük, szükségtelen most felemlíteni azokat a történelmi korokat és eseményeket, amikor a haladó, forradalmi tradíciók ápolása, az azok szellemében való cselekvés, meghatározó emelői voltak egy-egy nép, vagy osztály társadalmi tevékenységének. Így volt ez a mi népünk történetében is.

A magyar munkásosztály, miután kemény osztályharcban megteremtette saját hatalmát, többek között népünk haladó, forradalmi hagyományait felidézve, azok szellemében is cselekedve volt képes maga mellé állítani az egész magyar társadalmat a szocializmus építésének nagy ügyében.

E haladó, forradalmi hagyományok ápolása, az azok magasabb szinten való megvalósítására való mozgósítás, meghatározó szerepet tölt be a munkásosztály fegyveres ereje, a hadsereg személyi állományának erkölcsi-politikai nevelésében.

A Magyar Néphadsereg fiatal tisztjei, amikor tisztté avatásukra az ország színe előtt sor kerül, a tiszti fogadalomban többek között a következőket is kijelentik: „Meggyőződéssel és szilárd elhatározással fogadom, hogy hivatásom teljesítésében szabadságharcos elődeink forradalmi szellemét követem." Amikor a fiatal magyar állampolgár megkezdi a haza fegyveres szolgálatát, a katonai esküben ugyancsak arra kötelezi magát, hogy „Zászlóinkat szabadságharcos elődeink példáin lelkesülve győzelemre viszem".

A Magyar Néphadsereg nevelési elvei, mindennapi gyakorlata bizonyítéka annak, hogy ezek a tisztjeink és sorkatonáink elé állított követelmények nagyon is mély tartalommal bírnak.

Kétségtelen, hogy haladó, forradalmi hagyományaink közül — miként szocialista társadalmunk egészéhez — a Magyar Népköztársaság Fegyveres Erőihez is a Magyar Tanácsköztársaság és annak fegyveres ereje, a Magyar Vörös Hadsereg tevékenysége, harca áll a legközelebb. Ezt az elvi alapok mellett, vagy éppen abból fakadóan, az is magyarázza, hogy — most csupán a fegyveres erőkről szóljunk — a gyakorlatban is fellelhetők azon hasonlóságok, amelyek a két munkáshatalom hadseregére jellemzőek.

Amikor a Tanácsköztársaság győzelme után a Forradalmi Kormányzótanács kiadta a hadsereg megszervezésére vonatkozó rendeletét, abban egyértelműen meghatározta a hadsereg elnevezését, osztályjellegét és feladatát. „A hadsereg neve: Vörös Hadsereg" — hangzik a határozat, majd így folytatódik: „A Vörös Hadsereg elsősorban a szervezett munkásságból toborzott és a jelenleg fegyverben álló proletárkatonákból áll". A hadsereg feladatát pedig a következőképpen rögzíti: „A Vörös Hadsereg a proletárság osztályhadserege. Minden katonájának egyenlő kötelessége a forradalmi proletárság érdekeinek védelme minden külső és belső ellenség ellen, harc a világproletárság felszabadításáért".

A feladatokat illetően egy hivatalos rendelkezés természetesen nem mehet bele a részletekbe. Ezért tarthat számot érdeklődésre az a röplap, amelyet valószínűleg 1919 áprilisában adtak ki, és amely a „Miért kell a Vörös Hadsereg?" címet viseli. Ez a röplap a Vörös Hadsereg történelmi feladatait abban látja, hogy:

— fegyveres erejével legyőzzön minden ellenforradalmat;

— ne csupán a magyarországi tőkésekkel szemben szerezzen érvényt a proletárdiktatúrának, hanem mindazokkal az idegen imperialistákkal szemben is, akik fegyverrel törnek a Magyar Tanácsköztársaság ellen;

— a magyar munkásság diktatúrájának megvédésével egyidőben segítsen felszabadítani minden más ország elnyomott és kizsákmányolt proletárját is;

— az oroszországi tanácsköztársaság Vörös Hadseregével egyesülve teljessé tegye a szocializmus diadalát, fegyverrel a kezében verekedje ki a kommunizmus győzelmét az egész világ munkásai számára, és mindörökre megdöntse a kapitalizmust.

A fenti indoklásból világosan kitűnik a Vörös Hadsereg belső és külső funkciója, az a tény, hogy a nemzeti feladatok mellett e hadsereg vállalta a proletárhadseregekre jellemző internacionalista kötelezettségek végrehajtását is.

A Magyar Vörös Hadsereg és a Magyar Néphadsereg feladatainak meghatározásánál — az adott történelmi időszakot és körülményeket is figyelembe véve — az elvek azonosak. A jelenlegi magyar fegyveres erők feladatát az alaprendelkezés többek között a következőkben határozza meg: "Alapvető feladatuk hazánk függetlenségének és társadalmi rendjének, a dolgozó nép vívmányainak, a szocialista országok közösségének védelme, az egyetemes béke biztosítása, amelyet a lakossággal és a szocialista állam más szervezeteivel, a Varsói Szerződésben tömörült fegyveres erőkkel szoros együttműködésben és egységben valósítanak meg."

A Magyar Néphadsereg történetének több mint három évtizede meggyőző bizonyítéka annak, hogy fegyveres erőink e vonatkozásban is méltó módon követik a hős elől példáját.

Hadseregünket a fasizmus elleni harcra szerveztük, s a több tízezer önként jelentkező bizonyította, hogy a felszabadult dolgozó nép megértette a harc összefüggését a nemzeti és az általános társadalmi haladás ügyével. A háború befejezése után e hadsereg a hatalomért vívott osztályharcban — mindenekelőtt a kommunisták politikai nevelőmunkájának eredményeként — a dolgozó osztályok mellé állt, az ő politikai törekvéseiket támogatta. A szocializmus építése idején szervezetileg megerősödött, erkölcsi-politikai színvonala, osztálytartalma megfelelt a társadalomban végbement fejlődésnek. Felismerve az adott nemzetközi helyzet objektív törvényszerűségét, hogy a szocialista országok erőinek egyesítése elengedhetetlen a világimperializmus erőivel szemben, a Varsói Szerződés megkötésével néphadseregünk olyan szervezetnek lett a tagja, amely

a legmélyebben elkötelezettje a szocialista világrendszer egésze, a nemzetközi béke és biztonság megvédésének.

Amikor a Vörös Hadsereg a külső és belső ellenség ellen védte a magyar dolgozók hatalmát, teljesítette internacionalista küldetését is. Azzal, hogy egy ideig magára vonta az antant—burzsoá seregek jelentős részét, bizonyos mértékig tehermentesítette a nemzetközi intervenció ellen küzdő, ugyancsak fiatal Szovjet Tanácsköztársaságot. A Vörös Hadsereg harcainak eredményeként kerülhetett sor a Szlovák Tanácsköztársaság kikiáltására. Internacionalista jellegét erősítette, hogy sorai közé fogadta más népek azon fiait is, akik őszinte szívvel kívánták szolgálni a magyar dolgozók és a nemzetközi forradalom ügyét. Az internacionalistákból szerveződött 80. Nemzetközi Dandár hősi küzdelme egyik ragyogó fejezete a Magyar Vörös Hadsereg harcainak.

A Magyar Néphadsereg büszkén vallja ezen örökséget, s tevékenységében, korunk viszonyait figyelembe véve, érvényre is juttatja. E vonatkozásban mindenekelőtt arra kell utalnunk, hogy a Magyar Néphadsereg annak a Varsói Szerződésnek a tagja, amely pártunk XI. kongresszusának megállapítása szerint „döntő szerepet játszik a szocialista országok nemzetközi tevékenységének egyeztetésében, a békét és a biztonságot szolgáló politikai akciók kibontakoztatásában", s „tagállamainak fegyveres ereje megbízhatóan őrködik a szocialista közösség biztonságán, a béke védelmének legfontosabb tényezője korunkban". Hadseregünk harci erejének, erkölcsi-politikai állapotának a kor követelményeinek megfelelő szinten való tartása tehát internacionalista kötelességünk is. Az internacionalista szellemben való nevelés a hadseregünkben folyó politikai nevelés egyik sarkalatos pontja. Eredményességéről tények beszélnek: a világpolitika egy-egy nehéz időszakában, mint pl. a berlini válság, Kuba fenyegetettése, vagy a Csehszlovák Szocialista Köztársaságnak nyújtott segítség alkalmából, de ide sorolhatjuk a Vietnami Nemzetközi Felügyelő és Ellenőrző Bizottságban végzett munkát, a haladó arab országoknak nyújtott segítséget is — a személyi állomány az igaz ügybe vetett hittel, magas fokú fegyelmezettséggel teljesítette feladatát. A mai kor követelményei e vonatkozásban mások mint 1919-ben. De nem kétséges, hogy internacionalista tevékenységünk azonos elveken alapszik, céljaiban is megfelel elődeink akaratának.

A szocialista hadsereg egyik alapvető jellemzője, hogy egész tevékenységét, politikai nevelését a munkásosztály forradalmi pártjának központi bizottsága szabja meg, irányítja és ellenőrzi. E munka elvégzésére a központi szervek mellett a párt létrehozza azokat az intézményeket és szervezeteket is, amelyek mindezeket a gyakorlatban megvalósítják.

Arról már szóltunk, hogy a Vörös Hadsereget a Tanácsköztársaság legfelsőbb forradalmi szerve a Forradalmi Kormányzótanács hívta életre. Az is történelmi tény, hogy a Vörös Hadsereg harcainak tervezése, a fő feladatok meghatározása ugyancsak a Forradalmi Kormányzótanács jóváhagyásával történt. Ugyanakkor tanúi vagyunk annak is, hogy e döntések végrehajtásának ellenőrzésére, a politikai nevelőmunka végzésére a Magyarországi Szocialista Párt javaslatára a Vörös Hadseregben létrehozták a politikai megbízottak rendszerét. E szervvel kapcsolatban a Vörös Hadsereg megszervezéséről szóló rendelet kimondta: „Minden csapattesthez, illetve önálló osztályhoz a Magyarországi Szocialista Párt előterjesztésére a Hadügyi Népbiztosság politikai megbízottakat rendel ki." A politikai megbízottak feladataira vonatkozóan két működési utasítás is megjelent. Az egyiket március 26-án, a másikat április 26-án adták ki. A működési utasítások a feladatok megszabásánál abból indulnak ki, hogy a politikai meg-

bízottak „képviselői a proletárdiktatúrának és a részekkel szemben az egész proletariátus forradalmi akaratának". Ezt tekintetbe véve:

— figyelemmel kísérik elsősorban a proletárhadsereg nem proletár elemekből álló parancsnokait;

— gondoskodnak a forradalmi szellem, a proletárharcosoktól megkívánható forradalmi fegyelem fenntartásáról;

— különös figyelemmel vannak arra, hogy a hadsereg osztályjellege a toborzásoknál szigorúan megőriztessék;

— kérlelhetetlen szigorral lépjenek fel a lazaság, a könnyelműség, a szabotázsjelenségek ellen;

— segítsék a parancsnokokat a hadifeladatok végrehajtásában;

— legyenek a katonák jóléti gondozói;

— intézkedjenek, hogy a vöröskatonák számára felvilágosító írások, politikai újságok adassanak ki.

Ha csupán ezeket az alapvető feladatokat nézzük, akkor is látható a politikai megbízottak felelősségteljes, szerteágazó feladata. A Vörös Hadsereg harci dokumentumaiból kitűnik, hogy a politikai megbízottak döntő többségükben megfeleltek az elvárásoknak. Erről tanúskodnak azok az elismerések, amelyeknek nem egy esetben a Hadseregparancsnokság adott kifejezést. Június 10-én kelt parancsában pl. külön is „... teljes elismeréssel adózik Vida dr. politikai megbízottnak, ki fáradhatatlan munkájával és lelkesedésével a csapatok fegyelmét és harckész állapotba való helyezését nagyban elősegítette." A Vörös Hadsereg politikai megbízottai között ott találjuk a magyar forradalmi munkásmozgalom olyan kiemelkedő harcosait, mint Münnich Ferencet, Karikás Frigyest, és másokat. Sajnálatos, hogy a működési utasítások kategórikusan megtiltották a politikai megbízottaknak, hogy hadműveleti ügyekbe beavatkozzanak. Ez a tény nagyban megkönnyebbítette a Vörös Hadseregben szolgáló ellenforradalmi érzelmű volt hivatásos tisztek áruló tevékenységét.

A Magyar Néphadsereg sokat merített azokból a tapasztalatokból, amelyeket a hadsereg pártirányítása, politikai nevelése területén a Vörös Hadsereg adott. 1919-ben a történelmi körülmények természetesen közrejátszottak abban, hogy e vonatkozásban a gyakorlat ne tudjon kikristályosodni. Számunkra azonban már rendelkezésre álltak azok a tapasztalatok is, amiket a szovjet hadsereg e vonatkozásban több évtizeden keresztül szerzett.

Mindezekből kiindulva a Magyar Kommunista Párt előtt nem volt kétséges, hogy amikor 1945-ben az új hadsereg szervezése napirendre került, azzal egy időben meg kell oldani e hadsereg demokratikus nevelését is, és létre kell hozni az arra hivatott szervet. Ekkor még, s ez volt a helyzet a szocialista forradalom győzelméig, nem jöhetett szóba a kommunista párt közvetlen irányító tevékenysége. Ám a javaslatára létrehozott nevelőtiszti intézmény, s az a tény, hogy e szervezet személyi feltöltése is elsősorban az ő javaslatára történt meg, biztosította, hogy a koalíciós viszonyok között is a hadsereg nevelési elveiben a párt politikájának a lényege érvényesüljön. Ez egyik igen fontos tényezője volt annak, hogy a hatalomért folyó harcban a hadsereg a forradalmi erők politikáját támogatta.

A hadsereg egész tevékenységének közvetlen pártirányítására a szocialista forradalom győzelme után kerülhetett sor. Ezt dokumentálta a honvédelmi minisztérium élén végrehajtott személyi csere, a Politikai Főcsoportfőnökség megszervezése, a honvédségi pártszervezetek létrehozása, valamint a politikai tiszti intézmény megszervezése. Már ebből a felsorolásból is kitűnik, hogy a politikai munka végzésére — az előbbiekben említett tapasztalatok alapján — nagyobb

apparátus létrehozására került sor, mint 1919-ben. A különbség méginkább szembetűnő, ha a politikai megbízottak és a politikai tisztek jogkörének csupán egy-két vonatkozását nézzük meg. A politikai tiszti intézmény létrehozását kimondó parancs is rögzítette, hogy a politikai tisztek a párt, a munkásosztály megbízottai a hadseregben. A politikai tiszti funkció azonban nem csupán a politikai munkára korlátozódott. A rendelet kimondta: „A rendszeresített politikai tisztek a parancsnokok mellé vannak rendelve..." A politikai tiszt tehát társparancsnok is volt a politikai funkciója mellett. Ebből a helyzetéből következett, hogy a csapatoknak kiadott parancsok csak abban az esetben voltak érvényesek, ha azokat a parancsnok mellett a politikai tiszt is aláírta. Halasztást nem tűrő esetekben a politikai tisztnek arra is joga volt, hogy a parancsnok véleményével szemben ellentétes parancsot adjon ki, amelyet az alárendeltek kötelesek voltak végrehajtani. Ezekből látható, hogy a politikai megbízott és a politikai tiszt jogállása alapvetően eltért egymástól. Ebben a vonatkozásban az 1953-ban — a parancsnoki kar szociális összetételének megváltozása, valamint parancsnoki képességeinek megerősödése következtében — bevezetett egyszemélyi parancsnoki rendszer ugyan változást hozott, de ez a párt vezető szerepét nem érintette. A hadsereg személyi állományának politikai nevelése, a parancsnoki munka segítése, a szocialista hadseregre jellemző vasfegyelem fenntartásában való közreműködés, a kulturális nevelőmunka irányítása, mindez továbbra is és napjainkban is a politikai helyettes alapvető feladata maradt, hasonlóan a politikai megbízottak feladataihoz.

A szocialista hadsereg másik jellemző vonása, hogy sokoldalú és mély kapcsolat fűzi a dolgozó néphez. A történelem számos példával szolgál arra, hogy a dolgozók támogatását élvező hadsereg hihetetlennek tűnő feladatok megoldására képes. Ezt példázza a Vörös Hadsereg története is.

Az őszirózsás forradalom után hatalomra jutott polgári kormány hadseregszervező tevékenysége gyakorlatilag csődbe jutott. Böhm Vilmos, a Károlyi kormány szociáldemokrata hadügyminisztere, maga is kénytelen volt elismerni, hogy öt heti toborzás után az egész országban alig ötezren jelentkeztek, pedig 70 ezer katonára lett volna szükség.

E sikertelenség okát abban a politikában kell keresni, amellyel a kormány képtelen volt a dolgozó tömegek elvárásait teljesíteni.

A tanácshatalom létrejötte e téren is alapvető változást hozott. Az ok ismét politikai természetű. A Tanácsköztársaság kiáltványa, amelyben bejelentette, hogy „Magyarország proletársága a mai nappal a maga kezébe vesz minden hatalmat... s hatalmas proletárhadsereget szervez...", a dolgozó nép alapvető követeléseinek kifejezője volt. De a kimondott szó mellett azok a rendelkezések voltak a döntőek, amelyekkel a Forradalmi Kormányzótanács ezen elvi állásfoglalások végrehajtására intézkedett.

Csakis ebben van annak magyarázata, hogy a munkáshatalom megteremtése után alig egy hónappal — miután a Vörös Hadsereg megszervezéséről szóló rendeletet kiadták —, az önként jelentkezők száma elérte az 53 ezret.

Az antant utasítására a cseh és román burzsoá csapatok áprilisban megindult támadása katonailag nehéz helyzetbe hozta a Tanácsköztársaságot. Az arcvonalakon még a polgári kormánytól örökölt hadsereg tartózkodott, amely képtelen volt feltartóztatni az ellenség előrenyomulását. E folyamatot az arcvonalra részenként irányított munkászászlóaljak csak lassítani tudták.

A Forradalmi Kormányzótanács ülésén a jobboldali szociáldemokraták már fegyverletételről, a diktatúráról való lemondásról beszéltek. Ám a kommunisták, akik az addigi tapasztalatok alapján bíztak abban, hogy a munkásosztály

kész a saját hatalma megvédésére, a dolgozó tömegekhez fordultak. „Küzdjünk addig, amíg egy talpalatnyi föld marad Szovjet—Magyarországból!" — hangoztatta Kun Béla a Munkástanács ülésén.

A katonai és a politikai helyzet gyakorlatilag új hadsereg — munkáshadsereg — megszervezését követelte. A dolgozó tömegek megértették ezt. Csupán Budapesten, a forradalom szívében, néhány nap alatt 40 munkászászlóalj alakult, várva a parancsot, hogy elvonuljon az arcvonalra.

Az öntudatos proletárok bevonulása nemcsak mennyiségileg, hanem, ami alapvetően döntő volt, minőségében változtatta meg a hadsereg összetételét. Új hadsereg volt ez, a forradalmi munkásság és parasztság hadserege, amely a hihetetlenül nehéz katonai helyzetben is vállalta a küzdelmet. Ennek magyarázata abban van, hogy a dolgozó nép ügye és a hadsereg ügye a legszorosabban véve azonos volt. „Ha katonáink nagyobb áldozatot és nélkülözéseket vállalnak, mint a cárizmus idején — mondotta Lenin a Szovjet-Oroszországban is tapasztalt hasonló jelenség kapcsán — ennek az a magyarázata, hogy a maguk ügyéért, a földjükért, a gyáraikért szállnak síkra, hogy a dolgozók hatalmát védik". Lenin ezen megállapítása cseng vissza annak a magyar munkásnak a szavaiban, akinek jelentkezését a sorozó bizottság korára való tekintettel elutasította. „Tessék csak felöltöztetni és a frontra küldeni — érvelt az idős munkás —, mert akit semmi sem csábít a harctérre, csak az öntudat, csak az tudja, mit kell most megtenni. Most tudjuk, miért kell harcolnunk, nem úgy mint 14-ben."

A munkások tömeges beáramlásával együtt ez a forradalmi öntudat, az ország gazdájának a felelősségérzete volt az, amely alapvetően megváltoztatta a Vörös Hadsereg erkölcsi-politikai arculatát, s tette lehetővé a további harcok sikeres megvívását.

A Vörös Hadsereg a súlyos harcok közepette azonban más formában is érezte a nép támogatását. Több jelentés szól arról, hogy a dolgozók a maguk módján a leghatásosabbnak vélt eszközökkel segítették osztálytestvéreiket, a vöröskatonákat. Az egyik cseh zászlóalj parancsnoka pl. így panaszkodott: „... a lapujtői munkások fel vannak fegyverkezve és el vannak látva dinamittal... Mindenütt kis osztagok alakulnak, amelyeknek az a feladata, hogy csapataink hátában rongálják a vasútvonalakat, megszakítsák a telefonösszeköttetést..." Ismert az is, hogy a miskolci Avas hegyen levő cseh tüzérütegeket a miskolci munkások támadták meg és tették harcképtelenné, s a vörös csapatok támadását elősegítve a munkások fegyveres felkelést robbantottak ki. Ugyancsak egy cseh tiszt jelentett erről, közölve, hogy, „... visszavonuló csapatainkat a helyi lakosság megtámadta: a városban sok fegyver volt." Számtalan olyan esetről tudunk, amikor a helyi lakosság felderítéssel, adatszolgáltatással segítette a vörös csapatok harcát.

A Magyar Néphadsereg és a dolgozó nép kapcsolata napjainkban ugyanazokon az elveken alapszik, mint 1919-ben. Ezt igazolja Néphadseregünk egész története.

Amikor 1945 elején az Ideiglenes Nemzeti Kormány elhatározta egy új hadsereg szervezését a fasizmus elleni harcra és kialakuló demokratikus rendünk védelmére, a dolgozók megértették a régi és az új hadsereg közötti lényeges különbséget. Csakis ezzel a ténnyel magyarázható, hogy olyan bonyolult politikai és nehéz gazdasági körülmények között több mint 60 ezren jelentkeztek az új hadseregbe. S ez a hadsereg a gyakorlatban bizonyította, hogy valóban más, mint a volt burzsoá uralkodó osztály hadserege. Az ország újjáépítésében való részvétele a dolgozó tömegekkel együtt, a gazdasági stabilizáció érdekében ki-

fejtett tevékenysége, a demokratikus előrehaladást igenlő tömegek melletti kiállása a politikai kérdésekben, meggyőző tényei voltak ennek.

A fordulat éve után a második munkáshatalom körülményei között a hadsereg és a dolgozó nép közötti kapcsolat mélységében és szélességében is tovább fejlődött. Ez többek között a munkás-paraszt tisztikar kialakításában jelentkezett. Ezrek kerültek ekkor a hadseregbe a munkásosztály soraiból a párt javaslatára, saját munkatársaik biztatására. A szocialista haza védelmére való felkészülés nemzeti üggyé vált.

A katonai felkészülés azonban csak egyik ága e kapcsolatnak. A hadsereg tagjait a továbbiakban is ott találjuk a népgazdaság legkülönbözőbb területein — az iparban, a mezőgazdaságban —, ahol segíteni kellett az új társadalom építésében. Katonák voltak az elsők akkor is, amikor az alkotó munka eredményeit a természeti csapásoktól védeni kellett. A nép ügyének, a munkásosztály hatalmának védelmére tett fogadalmukat teljesítették mindazok, akik az ellenforradalom idején annak leverése, a politikai és gazdasági stabilizáció biztosítása érdekében fogtak fegyvert.

A Magyar Szocialista Munkáspárt XI. kongresszusának határozata a nép és a hadsereg szoros kapcsolatának szükségességéből is kiindulva fogalmazta meg a Magyar Néphadsereg előtt álló feladatokat aképpen, hogy: „A fegyveres erők és a fegyveres testületek alapvető kötelességeik teljesítése során a jövőben is vállaljanak részt népgazdasági feladatok megoldásában, az ifjúság eszmei, politikai, kulturális nevelésében". E feladatok teljesítése, a dolgozó nép és a hadsereg kapcsolatának erősítése napjainkban, forradalmár elődeink egyik hagyományának végrehajtását is jelenti.

A Magyar Vörös Hadsereg az államhatalom jellegéből, a hadsereg rendeltetéséből fakadóan, természetes szövetségesének tekintette Szovjet-Oroszország vörös hadseregét. Az elvek mellett természetesen nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a Magyar Vörös Hadsereg katonái és vezető parancsnokai közül nagyon sokan az Októberi Forradalom fegyveres erejében kezdték meg a proletariátus fegyveres szolgálatát. Életüket és vérüket tették fel arra, hogy a szocializmus eszméje Oroszországban és Magyarországon is győzedelmeskedjen, s ez kiinduló alapja legyen a világ munkásosztálya felszabadításának. A két munkáshadsereget létrehozó rendelkezések a belső, nemzeti feladatok meghatározása mellett szóltak arról is, hogy a proletárok hadseregének feladatai közé tartozik a „világproletárság felszabadításáért" folyó harc is.

A Tanácsköztársaság forradalmi vezetői kezdettől fogva számoltak azzal, hogy a két proletárhadsereg az imperializmus elleni harcban egyesülni fog, s ez a győzelem záloga lesz. Ugyanakkor tisztában voltak az egyesülés előtt álló akadályokkal is, ezért Kun Béla a Vörös Hadsereg megalakulásáról szóló rendeletről írott cikkében arra hívta fel a figyelmet, hogy „Amíg az orosz hadsereg ide nem ér, magunknak kell védekeznünk, hogy meg ne fojtsanak".

A szovjet vörös hadsereggel történő egyesülés, az egymás harcának segítése nem került le napirendről a Tanácsköztársaság történetének egész ideje alatt. Miután a fiatal magyar munkáshatalom az antant támadása következtében nehéz helyzetbe került, a katonai és a politikai vezetés konkrét segítségért fordult Szovjet-Oroszország vezetőihez, személyesen Leninhez. Történelmi irodalmunkból ismeretesek azok az intézkedések, amelyeket Lenin adott ki az ukrán vörös hadsereg parancsnokságának a Magyar Tanácsköztársaság katonai megsegítése érdekében. Az egyik táviratában többek között ezeket írta: „A Galícia és Bukovina egy részébe történő előnyomulás a Tanács-Magyarországgal való kap-

csolat miatt szükséges. E feladatokat minél gyorsabban és tartósabban meg kell oldani..."

Hatvan évvel ezelőtt a nemzetközi imperializmus támadása végül is lehetetlenné tette a két vörös hadsereg egyesülését. Ám az a kapcsolat, amely a két hadsereg között az elvekben és a gyakorlatban is kialakult, több mint két évtized múltán is jó alapnak bizonyult a szovjet hadsereg és a Magyar Néphadsereg közötti kapcsolatok kiépítéséhez és megszilárdításához.

Nem lehet véletlennek tekinteni, hogy amikor a Horthy-fasizmus hadserege a hitleri Németországgal együtt rátámadt a Szovjetunióra, népünk igaz fiai, a munkásosztály legjobbjai arra törekedtek, hogy — szembefordulva az uralkodó osztály háborús politikájával — a szovjet vörös hadsereg harcát segítsék. Ezt tették azok a hazafiak, akik a szovjet partizánokkal együtt küzdöttek a fasiszták ellen, s e harcra készült az antifasiszta és partizániskolák többszáz hallgatója is. Az ő érzelmeiket is híven fejezte ki jegyzetében Tóth József magyar partizán, aki a Versigora szovjet partizánosztag egyik zászlóaljának volt a politikai biztosa. „Én büszke vagyok arra, hogy a magyar nép fia vagyok — írta Tóth József. — Az a nagy tisztesség és szerencse jutott osztályrészemül, hogy védelmére kelhetek második hazámnak, Oroszországnak. Az ő ellensége — a mi ellenségünk. Oroszországért harcolva közelebb hozom a magyar nép felszabadulásának napját. Milyen kár, hogy nem minden honfitársam érti ezt meg... Eljön az idő, hogy megértik... Oroszország nélkül Magyarország szabaddá válása lehetetlen!"

Hazánk valóban a Szovjetunió vörös hadserege harcainak eredményeként vált szabaddá. S azóta is szinte nincs olyan nap, amikor ne éreznénk az idősebb testvér támogatását társadalmi életünk minden területén. Néphadseregünk megszervezését, korszerű technikával való felszerelését, a legkorszerűbb hadászati elveken alapuló kiképzését sem tudtuk volna megoldani a Szovjetunió, a szovjet hadsereg segítsége nélkül. A szovjet hadsereg nyújtott anyagi és erkölcsi segítséget a néphadsereg első hadosztályainak megszervezéséhez, amelyek a fasizmus elleni harcra készültek. A szovjet katonák voltak az elsők, akik az új magyar hadsereg tagjaival együtt kezdték meg az ország területének aknamentesítését, nyújtottak segítséget az újjáépítő munkához.

Miután a magyar munkásosztály forradalmi pártunk vezetésével 1948-ban megteremtette a második munkáshatalmat Magyarországon, s az előtt a feladat előtt állt, hogy e hatalom védelmére megerősítse, fejlessze hadseregét, ismét a szovjet hadseregtől kapott segítséget. A rendelkezésünkre bocsátott haditechnika, a szocialista katonai szabályzatok, a nagy tapasztalatú szovjet tanácsadó tisztek munkája, mind-mind nélkülözhetetlen elemei voltak hadseregépítő munkánknak. Ezek az évek tovább erősítették hadseregeink addigi kapcsolatait.

Az 1955-ben megkötött Varsói Szerződésben a kapcsolatok még mélyebb értelmet nyertek, bővültek.

Kapcsolatainknak új tartalmat adott az, hogy hadseregeinket a szocialista világrendszer kollektív védelmének internacionalista feladata is összeköti. Közismert, hogy e felelősség ugyan kollektív, de az ezzel járó terhek döntő többségét a világ első szocialista hatalma és annak hadserege viseli.

A szovjet hadsereg és a Magyar Néphadsereg fegyverbarátságának tehát mély történelmi gyökerei vannak. Alapjait a Vörös Hadseregben harcolt internacionalisták, a Magyar Vörös Hadsereg katonái rakták le. Ha elődeink példáját követni akarjuk, akkor e fegyverbarátság erősítésének ma is, mindennapi munkánkban is helyet kell kapnia. E feladat jelentőségéről Kádár János elvtárs — a szovjet fegyveres erők létrehozásának 60. évfordulóján mondott beszédében —

így nyilatkozott: „A magyar nép békében és biztonságban építi a fejlett szocialista társadalmat. Ezt elsősorban annak köszönheti, hogy a Szovjetunió és a Magyar Népköztársaság, a szovjet hadsereg és a magyar néphadsereg szövetségesek".

Amellett, hogy a Magyar Néphadsereg elveiben és gyakorlatában azonosul a Magyar Vörös Hadsereggel, s a kor követelményének megfelelően ezt magasabb szinten valósítja meg, tovább szilárdítja kapcsolatunkat az a tény, hogy a Magyar Néphadsereg megszervezésében és fejlesztésében 1945 után számos olyan forradalmár vett részt közvetlenül, aki 1919-ben a Vörös Hadsereg szervezésében és harcaiban is aktívan részt vett. Dr. Münnich Ferenc, Révész Géza, Nógrádi Sándor, Szalvai Mihály — hogy csak néhány ismertebb nevet említsünk — a Magyar Tanácsköztársaság védelmének harcaiban alapozták meg és fejlesztették tovább katonai ismereteiket, s lettek 1945 után népköztársaságunk fegyveres erőinek kimagasló, elismert vezetői.

Statisztika még nem készült arról, hogy hány volt vöröskatona vett aktívan részt a fegyveres ellenállási mozgalomban, mennyien jelentkeztek önként az új hadseregbe, s hányan vállalták közülük — a párt hívó szavára — a haza fegyveres szolgálatát 1948 után. A történelmi tények azonban igazolják, hogy nem kevesen voltak, mint ahogy igazolják azt is, hogy 1956-ban a karhatalmi ezredekbe és az 1957-ben megszervezett munkásőrségbe is az elsők között jelentkeztek az 1919-es veteránok. Ezeknek az elvtársaknak a jelenléte a hadseregben és a fegyveres erők más részeiben személy szerint is biztosította a folyamatosságot a Vörös Hadsereg és mai fegyveres erőink között.

Ezt a folyamatosságot volt hivatva dokumentálni az is, hogy a Magyar Köztársaság 1945 után a Vörös Hadsereg több volt parancsnokát — akiket a Horthy-fasizmus megfosztott katonai rendfokozatuktól, s kizárt a hadseregből, mint pl. Stromfeld Aurélt, Kerekes Józsefet, Tombor Jenőt — a Magyar Néphadsereg tábornoki karába emelte.

A nemzetközi imperializmus külső katonai beavatkozása megdöntötte a Magyar Tanácsköztársaságot. A Vörös Hadsereg katonáinak hősi harca azonban nem volt hiábavaló. Tettük példaként állt a fasizmus ellen harcoló, egy második Magyar Tanácsköztársaságért küzdő erők előtt. Ezek a tettek nem halványodnak napjainkban sem. A hagyományok élnek, újabb és újabb erőt adnak a néphadseregünk előtt álló feladatok maradéktalan teljesítéséhez.

JÓZSA ANTAL

AZ INTERNACIONALISTÁK SZERVEZÉSE ÉS A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KATONAI MEGSEGÍTÉSE

Az elmúlt két évtized alatt a témának jelentős irodalma alakult ki. Több tudományos tanácskozáson érintették a magyar tanácshatalom katonai megsegítésének kérdését.[1] Több vonatkozásban azonban a tudományos kutatás a szépirodalom mögött kullog. Az internacionalisták ukrajnai összpontosításának, a magyar tanácshatalom megsegítésére irányuló elképzeléseknek az első taglalását nem a történeti irodalomban, hanem a szépirodalomban találjuk.

Ezt a jelenséget nem lehet véletlennek tekinteni. Zalka Máté, amikor egy körképet adó monumentális regényt akart írni az internacionalisták történetéről, éppen a nemzetköziek 1919-es kijevi összpontosítását választotta témájául. Ez a momentum mutatta ugyanis a legpregnánsabban az internacionalisták oroszországi mozgalmának és a magyarországi forradalomnak a szerves kapcsolódását, azt, hogy a Magyar Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének katonái és az orosz és ukrán földön küzdő internacionalisták egy azonos ügyért harcoltak.

Zalka regényét több kötetre tervezte, egyes fejezeteit a 30-as évek első felében felolvasta az internacionalisták bajtársi körében. A fennmaradt kézirat széljegyzetei arról tanúskodnak, hogy még spanyol földre távozása előtt sem tekintette az író befejezettnek és lezártnak a regényt. A folyóiratban közölt részleteket Zalka maga is kísérletnek szánta, várta a kortársak és a veteránok megjegyzéseit. A töredékben fennmaradt kéziratot Kálmán Endre rendezte sajtó alá, a szaklektor Milei György volt. Így ismerkedhetett meg jelentős késéssel a magyarországi olvasó közönség is A bolygók visszatérnek c. Zalka-regény két kötetével, amely a Szépirodalmi Könyvkiadó gondozásában 1966-ban látott napvilágot. A kötetekhez fűzött magyarázó jegyzeteket e cikk szerzője készítette. Ekkor merült fel annak a szükségessége, hogy szubjektív megközelítéstől mentesen, az alapvető források tanulmányozása és felhasználása révén készüljön egy tanulmány az internacionalisták katonai szervezéséről.

Zalka említett regényében — miután a kérdéses időben ő maga Szibériában

1 *Liptai Ervin:* A Magyar Tanácsköztársaság katonai stratégiájának néhány kérdése. Hadtörténelmi Közlemények (a továbbiakban — HK) 1959. 1. sz.; Adalékok a Magyar Tanácsköztársaság és Szovjet-Oroszország fegyveres szövetségének kérdéséhez. HK 1959. 1—2. sz.; *Hajdu Tibor:* Adatok a Tanácsköztársaság és Szovjet-Oroszország kapcsolatainak történetéhez. Párttörténeti Közlemények. 1961. 3. sz.; *Józsa Antal—Milei György:* A rendíthetetlen százezer. Budapest, 1968.; A Magyar Tanácsköztársaság 50. évfordulója. Nemzetközi ülésszak. (Budapest, 1969. március 17—19.) Budapest, 1970.; *V. I. Fomin:* Szovjet-Oroszország segítsége a Magyarországi Tanácsköztársaságnak. Magyar internacionalisták Szibériában és a Távol-Keleten 1917—1922. (A Magyar—Szovjet Történész Vegyes Bizottság tudományos ülésszaka. Irkutszk, Habarovszk, Novoszibirszk. 1976. szeptember 4—16.) Budapest, 1978. stb.

volt — a kijevi harcok résztvevőinek a visszaemlékezéseit használta fel, azok szubjektivitásával és pontatlanságával együtt. Erre a momentumra részletesen utal a regényhez fűzött utószavában Kálmán Endre. Nem csak arról van szó, hogy a 30-as évek sajátos szemlélete tükröződik Zalka írásában, hanem arról is, hogy az egység- és alegységparancsnokok egy csoportjának a szemével ítéli meg az OK(b)P Külföldi Csoportjai Föderációjának és a KMP Külföldi Irodájának akkori tevékenységét. Az internacionalisták politikai és katonai szervezésének az irányítása az előbb említett szervek kezében összpontosult.

A regényen végigvonul az ukrajnai összpontosítás kérdésében a párt és a katonai szervek közötti meg nem értés, a cselekvés összehangolatlanságából fakadó súrlódás, amelynek hiteles megoldására már nem futotta Zalka erejéből. Halála meggátolta abban, hogy visszatérjen ehhez az összetett problémához. A bolygók visszatérnek, néhány kevésbé kimunkált rész kivételével, több mint egy évtizede elindult tudatformáló útjára, a hadtörténetírás viszont sokáig adós maradt az internacionalisták ukrajnai összpontosításának a források fényében való tudományos igényű ábrázolásával, valamint annak az ellentmondásnak a feloldásával, amely 1918 végén és 1919 elején a párt és a katonai vezetés viszonyában jelentkezett. A magyar irodalomban felvetett és megfogalmazódott problémáról van szó, amely elől nem térhet ki a hazai történetírás.

Elég széles körben terjedt el az a felfogás, hogy az internacionalisták kijevi összpontosítását a Magyar Tanácsköztársaság megalakulása után határozták el, ami pedig ellentmond a tényeknek.

Az internacionalisták szervezése érzékenyen reagált az ausztria-magyarországi és németországi forradalmi eseményekre. A központi hatalmak veresége kétségtelenné vált. A fegyverszüneti tárgyalások megindulásának hírére Ausztria-Magyarországon megalakulnak a nemzeti tanácsok, a forradalmi helyzet viharos forradalommá változik. Különös nyomatékkal vetődik fel a kérdés, hogy a kibontakozó polgári demokratikus forradalom mikor nő át szocialista forradalomba, s az európai forradalmak milyen mértékben kötik le a győztes antant katonai erejét és könnyítik meg Szovjet-Oroszországnak az antanttal szövetséges ellenforradalmi rendszerek elleni küzdelmét. Ebben az összefüggésben az internacionalisták oroszországi katonai jelenléténél lényegesen fontosabbnak tűnt az, hogy az otthon kibontakozó forradalomban hasznosítsák az oroszországi osztályharcban és katonai küzdelemben szerzett konkrét tapasztalatokat s határozottan szocialista irányba tereljék a hazai, viharosan kibontakozó tömegmozgalmakat. Ez a körülmény indokolta, hogy intézményesen leállítsák a breszt-litovszki békeszerződés alapján hazatérők között főleg a pályaudvarokon folytatott toborzást. Az OK(b)P Külföldi Csoportjai Központi Föderációjának kezdeményezésére létesített és ellenőrzése alatt álló Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg Internacionalista Alakulatait Szervező Bizottság, amely 1918 júliusától országos hatáskörrel működött, felsőbb utasításra október 24-től beszüntette az internacionalista önkéntesek további toborzását.[2]

A monarchiában létrejött nemzeti tanácsok első dokumentumaiban ott találjuk a breszt-litovszki rablóbéke semmissé nyilvánításának a követelését. A hadifoglyok hazatérése viszont az említett békeszerződés és a hozzá fűzött pótegyezmények alapján történt. Várható volt, hogy az ausztriai, a magyarországi és németországi forradalmak érvénytelenítik a Szovjet-Oroszországra nézve megalázó békeszerződést.

2 Centralnij partijnij arhiv insztyituta markszizma—lenyinyizma pri CK KPSZSZ (Az SZKP KB Marxizmus—Leninizmus Intézetének Központi Pártarchívuma [a továbbiakban — CPA IML]). Moszkva, 549. f., 1. op., 38. ő. e., 17—35. o.

Miután a felbomló monarchia előbb kért és kötött fegyverszünetet, mint Németország, a német csapatok lezárták a megszállt területeket és Szovjet-Oroszországot elválasztó demarkációs vonalat a hazatérő osztrák—magyar hadifoglyok előtt. Ekkor kap konkrét tartalmat a „Fegyverrel a kézben haza!" jelszó.

Az antant a fegyverszüneti tárgyaláson a német megszálló erők kivonásának a késleltetésére törekedett Ukrajnában és a balti köztársaságok területén, legalábbis addig, amíg a helyi burzsoázia hatalma meg nem szilárdul, illetve a szövetséges csapatok el nem foglalják a központi hatalmak forradalmasodó seregeinek helyét. A foglyok hazaszállításának 1918 tavaszán kialakult rendszere akadozott, a forradalmi hadifoglyok megszállták az osztrák—magyar hadifogoly misszió épületeit, a bécsi és a budapesti katonatanácsok létrejöttének hírére megalakították az előbbiekkel azonos típusú Osztrák—Magyar Munkás- és Katonaküldöttek Tanácsát. Azok, akik eddig azért maradtak Oroszországban, mert nem akartak ismét az olasz és a balkáni arcvonalra menni és továbbra is imperialista érdekekért vérezni, hazatérhettek. Ez utóbbi körülmény tartotta vissza azokat is, akik 1918 tavaszán és nyarán, a hazájukban bekövetkező forradalomig, amely az oroszországi példa nyomán várhatóan véget vet az imperialista háborúnak, 3—6 hónapos szolgálatot vállaltak a szovjet fegyveres erők soraiban. A forradalom és a fegyverszünet megkötésének hírei elemi erővel robbantották ki az internacionalisták között a hazatérési lázat.

A monarchia összeomlása, a kibontakozó forradalom biztos jelei, továbbá annak a felismerése, hogy a megkezdődött forradalomban a kommunista csoportokra rendkívül nagy a szükség otthon, határozott lépések megtételére inspirálta az OK(b)P Külföldi Nyelvcsoportjainak Központi Föderációját. Az említett szervezet, amely a soknemzetiségű internacionalista hadifogoly-mozgalom eszmei-politikai irányítását tartotta a kezében, az október 20-án lefolyt értekezlet jegyzőkönyve szerint Rudnyánszky Endre, Nikola Grulović, Mihail Guiu, Henrik Broding és Ivan Decsev részvételével egy külön bizottságot alakított, amely az internacionalisták összpontosításának kérdésében az oroszországi Legfelső Katonai Tanáccsal tárgyal majd.[3] Ezen az ülésen határozták el felhívás kibocsátását, amelyben hazatérésre szólítják fel a volt hadifoglyokat.

Az internacionalista egységek és alegységek elsősorban a harcászati, másodsorban a hadműveleti vezetés alárendeltségébe tartoztak. A hadászati szintű vezetés a párt Központi Bizottsága, a Népbiztosok Tanácsa és 1918. november 30-tól a Lenin elnöklete alatt működő Munkás-Paraszt Védelmi Tanács kezében összpontosult. E szervekben mérték fel az ausztriai, a magyarországi és a németországi forradalmak jelentőségét nemcsak a világpolitikai erőviszonyok alakulása, hanem szűkebb értelemben a szovjet köztársaságok védelme és fennmaradása szempontjából is. Minél több politikai tapasztalattal rendelkező internacionalista tért Oroszországból haza, annál erősebbé vált az adott országban akkor alakuló kommunista mozgalom, annál határozottabb irányt vett a forradalom. A szovjet köztársaságok távlati védelmi érdekei az internacionalisták hazatérése mellett szóltak, a harcászati és hadműveleti vezetés azonban nem örült a kipróbált, tapasztalt harcosok távozásának. Igyekezett késleltetni a hazatérési folyamatot, amit a magyar és német kommunista sajtóban megjelenő hírek, a közölt elméleti-politikai cikkek felkeltettek és erősítettek.

A hadműveleti vezetés kezdetben igyekezett megkövetelni a vállalt 6 hónapos szolgálati kötelezettség kitöltését. A Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa

3 CPA IML 549. f., 1. op., 1. ő. e., 1. l. A jegyzőkönyv dátuma vitára adhat okot. Elképzelhető, hogy elírás történt és az ülés egyik későbbi időpontban volt. Erre utalnak az ülésen megtárgyalt kérdések.

1918. november 15-én kelt 260. sz. parancsával a Vörös Hadseregben szolgálatot teljesítő önkéntesek, köztük internacionalisták, eredetileg meghatározott, általában 6 hónapos szolgálati idejét meghatározatlan ideig, a frontokon folyó hadműveletek befejezéséig hosszabbította meg. A rendelet érvényét kiterjesztették valamennyi fegyveres testületre, a karhatalmi csapatokra, az élelmiszerbegyűjtő osztagokra, a vasúti biztosító erőkre, amelyek soraiban nem kevés internacionalista is szolgálatot teljesített.[4] Komoly ellentmondás jelentkezett az európai forradalmi folyamat támogatásán fáradozó legfelső pártvezetés és a Trockij irányítása alatt álló Forradalmi Katonai Tanács intézkedései között. Az utóbbi közvetlen alárendeltségébe tartozott I. I. Vacetisz, a szovjet fegyveres erők főparancsnoka, akinek ennek révén meg volt kötve a keze. Az adott helyzetben a kommunista csoportok tagjaik tekintélyes részét egyenként berendelték a központba és elősegítették hazatérésüket. A katonák többnyire hosszú szabadságot vettek ki és ezt az időt használták fel a hazatérésre. Ott, ahol az eltávozást kollektíven kísérelték meg, fegyelemsértésekre került sor. Az OK(b)P Külföldi Nyelvcsoportjainak Föderációja, hogy elkerülje a még harcképes internacionalista alakulatok felbomlását és enyhítse a párt és a katonai vezetés egy része között keletkezett nézeteltérést, az internacionalista alakulatok összevonását és az ukrajnai frontra való összpontosítását kezdeményezte.

Közvetlenül a Magyarországról származó kommunisták október 24-én tartott értekezlete után, pontosabban 27-én alakult meg az OK(b)P Külföldi Nyelvcsoportjai Föderációjának katonai osztálya, melynek élére a magyarországi származású Freistadt Fülöp került, aki ekkor érkezett a permi frontszakaszról Moszkvába. Az osztály feladatát a Föderáció az internacionalista vöröskatonák Ukrajnába történő irányításában jelölte meg.[5] Első lépésként az I. moszkvai internacionalista ezred Kurszkba való irányítását határozta el, ahonnan később az ukrán vöröscsapatok a breszt-litovszki békeszerződés semmissé nyilvánítása után megkezdték előnyomulásukat a központi hatalmak kivonuló megszálló csapatainak nyomában. Az ezredet a Föderáció katonai osztálya az ukrán hadügyi népbiztos rendelkezésére kívánta bocsátani. Ide szándékozott irányítani 700 internacionalistát Permből, valamint a Tambovban jelentkező önkénteseket, akiket a katonai osztály tartalékaiból láttak el megfelelő ruházattal.[6] Ezzel egyidőben a Föderáció megnyugtató felhívást tervezett kibocsátani a különböző arcvonalakon harcoló csapatok internacionalista harcosaihoz, hogy várják meg a parancsnokságok intézkedéseit, addig is teljesítsék vállalt kötelezettségeiket. Freistadt, a katonai osztály vezetője, egész november folyamán nem jut be jelentéstételre a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa elnökhelyetteséhez, Szkljánszkijhoz, hogy az internacionalista alakulatok ukrajnai összpontosításának elhatározása parancs formájában jelenjen meg. Nem kapott lehetőséget a kihallgatásra. December 3-án végül írásban terjesztette elő a Föderáció határozatát, s ígéretet kapott, hogy Szkljánszkij fogadja. Közben a Moszkvában összpontosított internacionalisták türelmetlenkedtek. A Föderáció december 4-i ülésének jegyzőkönyvéből kiderül, hogy — a katonai operatív vezetéstől eltérően — Lenin felismerte az internacionalisták ukrajnai összpontosításának politikai és lélektani jelentőségét, s szakított magának időt arra, hogy erről a kérdésről a Föderáció akkori elnökével, Rudnyánszky Endrével tárgyaljon. Ígéretet tett, hogy a Munkás-Paraszt Védelmi Tanács (amely november 30-án alakult Lenin

4 Prikázi RVSZR (A Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának parancsai) No. 260. ot. 15 nojabrja 1918 g.
5 CPA IML 549. f., 1. op., 1. ő. e., 2. l.
6 Uo.

elnökletével) rövidesen elfogadja az internacionalisták Ukrajnába való összpontosításának tervét.[7] Megállapodtak továbbá abban, hogy az internacionalistákat nem használják fel a Krasznov elleni hadműveletekben, hanem kizárólag Ukrajnába irányítják.[8]

November 27-én a Katonai Tanács parancsban rendelte el az ukrajnai összpontosítást, szóbeli ígéretet tett a főparancsnok, I. I. Vacetisz is, de a végrehajtás elhúzódott. Ezzel a fontos kérdéssel foglalkozott a Föderáció december 7-én tartott rendkívüli ülése is. Az elfogadott határozatot eljutatták Szverdlovhoz, a szovjetek Központi Végrehajtó Bizottsága elnökéhez és Leninhez. Ebben kérték az internacionalista osztagok azonnali elindítását Ukrajnába, „amely révén el lehet kerülni azokat a szomorú következményeket, amelyek bekövetkezhetnek az előbb említett parancsok végrehajtásának az elhúzásával, és ha erre szükség van, a Központi Föderáció felajánlja tapasztalt vezetőit, akik megfelelő segítséget tudnának nyújtani az útbaindításnál".[9] A rendkívüli ülés elhatározta továbbá, hogy arról is tájékoztatja Szverdlovot és Lenint, ami különösen indokolja az azonnali intézkedést. Az internacionalisták nagy részével ugyanis közölték a Katonai Tanácsnak az ukrajnai átcsoportosításról szóló parancsát és azok nap mint nap várták elszállításukat. A késlekedés és a tapasztalható huzavona miatt komoly elégedetlenség volt megfigyelhető a moszkvai, permi, alekszandrov-gáji, csornojári és más internacionalista alakulatok soraiban.[10]

A szovjet katonai vezetés elsősorban fegyelmi ügyet látott az Ukrajnába távozni akarás mögött, s intézkedései is ilyen irányúak voltak. Nehezen nyugodott bele a tapasztalt internacionalista harcosok kivonásába, akiknek számos frontszakaszon jelentős volt a szerepük a védelemben és az akkor keleten folyó előnyomulásban. Ekkor fogalmazódik meg az internacionalisták magas harcértékének az elismerése, amely katonai súlyukat bizonyos mértékig el is túlozza. Ez érthető is, hisz gondoskodni kellett pótlásukról, s az egységek, magasabbegységek parancsnokai a távozókkal legalábbis azonos harcértékű pótlásra tartottak igényt. Ez az álláspont fogalmazódik meg még néhány hónappal később is a Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg Internacionalista Csoportjait Szervező Bizottság 1919. február 12-én kelt átiratában, amelyet a III. Internacionálé szimbirszki Forradalmi Bizottságához intézett.[11] Ez magyarázza az internacionalisták kivonásának és nyugatra összpontosításának a halogatását, továbbá azt a gyakorlatot, hogy a parancsnokságok nem adtak szívesen tájékoztatást a pártszerveknek, nevezetesen az OK(b)P Külföldi Nyelvcsoportjai Központi Föderációja katonai osztályának az internacionalista alakulatokról.

*

A Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának törzse 1918. november 26-án arról értesíti a hadkerületeket, köztük a hadműveletek által érintett Volga menti hadkerületet, hogy nem járulhat hozzá az internacionalistáknak egy különálló hadseregbe való egyesítéséhez — amit az osztrák—magyar és a német hadifogoly misszió helyett megalakuló Munkás- és Katonaküldöttek Tanácsa égisze alatt szerettek volna megvalósítani —, hanem azt javasolja az internacionalista egységeknek, hogy az általános szabályok szerint külön-külön csatlakozzanak a

7 CPA IML 549. f., 1. op., 1. ő. e. 3. l.
8 Uo.
9 CPA IML 549. f., 1. op., 7. ő. e. 120. l.
10 Uo.
11 CPA IML 549. f., 1. op., 46. ő. e. 147. l.

hadsereghez.[12] Az Osztrák—Magyar Munkás- és Katonaküldöttek Tanácsát mint hivatalos külképviseleti szervet egyik utódállam sem ismerte el (a Magyar Tanácsköztársaság kivételével), de az osztrák és a magyar polgári kormány hadifogoly ügyekben igénybe vette közbenjárását a szovjet hatóságoknál.

A pártszervek elhatározása, ha késlekedve is, átment a katonai szervek intézkedéseinek gyakorlatába, a súrlódások megszűntek és helyreállt az összhang. Mindez azonban nem kis erőfeszítést igényelt az OK(b)P Külföldi Csoportjai Központi Föderációjától, ugyanis az Ukrajnába távozni szándékozók közül nem csak egyszerű önkéntesek, hanem a harcokban kitűnt internacionalista alparancsnokok is várták a moszkvai, permi, szamarai és szaratovi fogdákban ügyük tisztázását, az egymásnak ellentmondó tájékoztatások és intézkedések következményeinek a felszámolását. A Föderáció az ügyben egyenesen Leninhez fordult, aki a beadványt az alábbi megjegyzéssel küldte át december 7-én a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa elnökhelyetteséhez: „Szkljánszkijnak. Mi történt itt? Mit tett Ön?"[13] Azok az internacionalisták, akik el akarták kerülni a parancsnokságokkal a félreértést és a szembekerülést a formális fegyelmi szabályokkal, „hosszú szabadságot" vettek ki, s ezt használták ki a hazatérésre, miután az ukrán arcvonalra való vezénylésük a közvetlen parancsnokságuk hozzájárulásával volt csak elképzelhető. A visszatartás így fokozottabb mértékben csökkentette az internacionalista önkéntesek számát, elsősorban azokét, akik maradtak volna még szovjet földön, de hazájukhoz közelebb eső arcvonalon, Ukrajnában akartak tovább küzdeni.

A Déli Front parancsnoksága hamar rájött a nemzetköziek — leszerelés mellőzésével történő — távozásának kialakult gyakorlatára és ellenintézkedéseket foganatosított, megszigorította a szabadságolások rendjét. Az intézkedés azonban későn született.[14] A hazai forradalmak hírére a 10. hadsereg alárendeltségébe tartozó III. Internacionáléról elnevezett lövészdandár állománya csak november 15-ig több mint $^1/_3$-ával csökkent.[15] Törvényes keretet a hazatérni szándékozó internacionalisták leszereléséhez a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa 1919. január 3-án kelt parancsa biztosított. Elvileg különválasztotta az oroszországi illetőségű és a volt hadifoglyok közül kikerült önkéntesek szolgálati idejének a megítélését. Az utóbbiak részére még a polgárháború befejezése előtt, a 6 hónap leteltével biztosította a szabályos leszerelést és a hazatérést.[16]

A leszerelés késői jogi rendezése gyakorlatilag lehetetlenné tette, hogy a hazatérő internacionalista vöröskatonákról megbízható kimutatás készüljön. Számuk több tízezerre tehető. A Marxizmus—Leninizmus Intézet egykori polgárháborús osztályának kutatásai és dokumentációja szerint 1919 elejéig mintegy 80 000 olyan magyar hadifogoly tért haza, akik fegyverrel a kézben védték Oroszországban a szovjethatalmat.[17]

A szocialista forradalomba való átmenet idején a KMP fokozott mértékben számított az Oroszországból hazatért volt vöröskatonákra, nem csak a tömegek megnyerésében, hanem a hatalomért folyó harcban általában. A magyar vörös

12 CPA IML 549. f., 1. op., 46. ő. e. 1. 2721/7435. sz. távirat, amit a szimbirszki kommunisták kormányzósági bizottságához intéztek.

13 *V. I. Lenin:* Polnoje szobránvije szocsinyényii. 50. k., 207. o. Oroszul.

14 Centrálnij goszudárszvtvennij arhiv Szovjetszkoj Ármii (A Szovjet Hadsereg Központi Állami Levéltára [a későbbiekben: CGASZA]). Moszkva, 1549. f., 1. op., 274. ő. e., 11. l. —1918. XII. 9.

15 Uo. 7. ő. e., 108—109. l.: 1918. nov. 15-én a rendelkezésre álló 664 puskához az 1. és 3. internacionalista ezrednek már csak 377 harcosa volt. A polgárháború idején azonban a jellemzőbb a fegyverhiány volt, ha csökkent a harcoló állomány, az alakulatot vagy újból feltöltötték, vagy a felesleges fegyvereket leadták.

16 Prikázi Revvojenszovjetá Reszpubliki. No. 3. ot 3 janvarja 1919 g.

17 Isztorija grazsdanszkoj vojni v SZSZR. Tom 4. (Mart 1919—fevrálj 1920 g.). Moszkva, 1959. 9. o.

csapatok szervezésének kezdetén a tanácskormány a munkásokon kívül a gazdag harci tapasztalatokkal rendelkező, Szovjet-Oroszországból hazatért egykori vöröskatonákhoz fordult.[18]

A január 3-án kelt parancs a forradalom hírére hazatérni szándékozó internacionalisták ügyét oldotta meg jogilag, a hazájukhoz közelebb, ukrán földön harcolni kívánók kivonása az arcvonalról még függőben maradt. A Központi Föderáció 1919. január 2-án tartott ülésén a középpontban ez a megoldatlan kérdés állott. Freistadt, a katonai osztály vezetője, beszámolójában kifejtette, hogy a katonai szervek a gyakorlatban nem nyújtanak kellő támogatást az internacionalisták ukrajnai összpontosításához, így az internacionalista egységeknek egyelőre az eredeti beosztási helyükön kell maradniuk. A párt Központi Bizottságához eljuttatandó határozattervezetet Freistadt terjesztette elő. Ebből kívánunk idézni, mivel figyelmet érdemlő módon jellemzi az internacionalisták tömegeinek forradalmiságát, annak kiváltó és mozgató rugóit. „Az Ausztria-Magyarországon és Németországban kezdődött forradalom után nagy nyugtalanság lett úrrá az internacionalisták között, és erős törekvés jelentkezett a hazatérésre. Annál is inkább érthető ez a kívánság, mivel az agitálásuk és toborzásuk alkalmával az internacionalistáknak különböző személyek megígérték, hogy attól a pillanattól kezdve, hogy hazájukban megkezdődik a forradalom, mindenkit elengednek.

A Központi Föderáció kezdettől fogva ellene volt annak, hogy tömegesen hagyják ott a Vörös Hadsereg sorait, s az illetékes személyiségekkel való megbeszélés szerint olyan agitációt folytattak, hogy az internacionalistáknak hangsúlyozták a forradalom minden frontjának a fontosságát és arra szólították fel őket, hogy maradjanak a helyükön. Ezzel is lehetőséget kívántak nyújtani, hogy bár közvetve, de segíthessék a hazai forradalmi mozgalmat. A legfelső katonai hatóságok határozatot hoztak az ukrán frontra történő átcsoportosításukról. Sajnos ezt a határozatot nem hajtották végre a gyakorlatban, annak ellenére, hogy nem egy alkalommal jeleztük az internacionalista egységek türelmetlenségét...

Az ügyek ilyen állása mellett a Föderáció kénytelen kijelenteni, hogy elhárít magától minden felelősséget az internacionalista egységek további tevékenységéért, de mint eddig is tette, tovább folytatja az agitációt, amelynek során nem hagyja figyelmen kívül azt a körülményt, hogy az internacionalisták többsége nem meggyőződéses kommunista, hanem csupán olyan ember, akit elragadott a forradalmi lelkesedés, akikhez a hazai forradalom pszichológiailag sokkal közelebb áll, mint az orosz forradalom. Az agitáció értelmetlenné válik, ha az nem halad együtt a megígért intézkedések végrehajtásával, nevezetesen az ukrán frontra történő átcsoportosítással. Azonnali intézkedésekre van szükség, mivel már sok egységben rendbontás és demoralizáció ütötte fel a fejét."[19] Az idézett határozatot Rudnyánszky, Freistadt és a bolgár Sz. Dzsorov adták át a január 2-i ülésen történt megállapodás szerint a legfelső pártszervnek.

Az internacionalisták visszatartását a súlyos katonai helyzet magyarázza, a nagy számú mozgósított állomány még nem volt képes minden esetben helyettesíteni a harci tapasztalatokkal rendelkező, viszonylag nem nagy létszámú, de mozgékony, ütőképes önkéntes alakulatokat.

Az ausztriai, magyarországi és németországi forradalmak hírére az internacionalista önkéntesek nagy többsége hazatért. Távozásuk és leszerelésük nem

18 Vörös Újság, 1919. április 1. Felhívás az Oroszországból hazatért katonákhoz.

19 CPA IML 549. f., 1. op., 1. ő. e., 7. l. — A határozat több variációban készült, az eltérés stiláris jellegű. A fordításnál az 1919. január 14-én készült tisztázatot vettem figyelembe, amelyet az OK b/P Központi Bizottságához juttattak el. (A régi jelzet: 17. f., 4. op., 32. ő. e., 293. l.)

ment simán, olyan frontszakaszokról jöttek el, ahol megérezték hiányukat. Ezért is késleltették a parancsnokságok leszerelésüket, halogatták a párt- és politikai szervekkel való érdemi tárgyalásokat. A leszereléssel és az ukrajnai összpontosítással kapcsolatos tanácskozásokon megfogalmazásra kerültek azok az indítékok, amelyek a volt hadifoglyokat a Vörös Hadsereg soraiba vitték. Kiderült, hogy a hadifoglyok politikai állásfoglalását Oroszországban elsősorban hazai szociális és politikai helyzetük, magukkal hozott osztályélményeik határozták meg. Az oroszországi élményeknek, sajátos hadifogoly helyzetüknek oly mértékű volt a szerepe elhatározásukban, amennyire a hazai viszonyaik találkoztak az oroszországi osztályharcban elfoglalt konkrét helyükkel. Az oroszországi élmények meggyorsították, határozottabbá tették forradalmi nézeteik kikristályosodását. A lenini tanításokkal a mindennapok gyakorlatában való megismerkedés programot adott nem csak a hadifoglyok forradalmi elemeinek, hanem a hazai munkásmozgalomnak is.

Az oroszországi forradalmak lényegét elsősorban azok értették meg, akik otthon is részt vettek a munkásmozgalomban. Kun Béla, Ligeti Károly, Jancsik Ferenc, Pór Ernő, Rudnyánszky Endre és a magyar internacionalista mozgalom más vezetői többségükben már a háború előtt tagjai voltak a szociáldemokrata pártnak. Az önkéntesek az utóbbiak politikai vezetését fogadták el, még ha egy részük csak a Vörös Hadsereg soraiban hallott is először a marxizmus tanításáról.

A hadifogoly önkéntesek részvétele az oroszországi polgárháborúban elsősorban politikai indítékú tett volt, soha nem tekintették magukat zsoldosoknak. Ezt húzza alá az az állásfoglalásuk — amit némi huzavona után a felső katonai vezetés is figyelembe vett —, hogy a szovjet fegyveres erők soraiban csak meghatározott időre, a várható hazai forradalom kitöréséig vállalnak szolgálatot. Ezt követően a hazai politikai küzdelemben kívánnak részt venni. Nézetük, állásfoglalásuk, elhatározásuk összhangban állott az internacionalista hadifogolymozgalom autonóm státusával, amit az OK(b)P KB és a Népbiztosok Tanácsa minden esetben figyelembe vett. A hadifogolymozgalmat külföldi állampolgárok mozgalmának tekintették, amely segítséget nyújt a harcban álló oroszországi munkásosztálynak. Az orosz állampolgárság felvételét a hadifoglyok közül kikerült önkéntesek esetében a központi hatalmak és az antant tiltakozásának semlegesítése céljából írták elő, az 1918 őszén bekövetkezett európai forradalmakat követően azonban az állampolgárság felvételének követelményét rugalmasan kezelték.

Az autonómnak tekintett internacionalista hadifogolymozgalom speciális belső mozgástörvényeit viszont nem vehette figyelembe a Vörös Hadsereg 1918. január 28(15)-án kelt alapító dekrétuma. Az internacionalisták is — s ebben nem álltak egyedül — sokkal rövidebbnek képzelték azt az időt, amely az állandó hadseregnek a nép általános felfegyverzésével történő felváltásáig eltelik. A Népbiztosok Tanácsának említett határozata a Munkás-Paraszt Vörös Hadseregről viszont szellemében összhangban állt a szovjet földön továbbra is harcolni kész internacionalisták Ukrajnában való összpontosításával.[20] A dekrétumban kilátásba helyezett európai szocialista forradalom 1918 őszén kezdett kibonta-

20 A határozat bevezető soraiban ez áll: „Annak következtében, hogy a hatalom a dolgozó és kizsákmányolt osztályok birtokába került, szükségessé vált egy új hadsereg létrehozása, amely a jelenben a szovjethatalom védőbástyája, a legközelebbi jövőben pedig alapját képezi majd a nép általános felfegyverzésének, amely az állandó hadsereget fogja felváltani, és támaszul szolgál majd a közelgő európai szocialista forradalomnak." (A Szovjetunió a Nagy Októberi Szocialista Forradalom, a polgárháború és az újjáépítés időszakában [1917—1926]. Válogatott dokumentumok. Budapest, 1961. 296—297. o.)

kozni, s az internacionalisták, érthetően, arra törekedtek, hogy e forradalomnak valóban támaszaivá váljanak. Nem becsülték túl oroszországi katonai szerepüket és súlyukat, látták, hogy a mozgósítások sikeresen folynak, a frontra érkező munkásalakulatok elsajátították a katonai ismereteket és sikeresen harcolnak, a középparasztság soraiban kezdett beállni a fordulat a szovjethatalom támogatásának az irányába. Az a kívánságuk, hogy hazájukhoz közeli területen folytassák tovább a harcot, nem tekinthető felelőtlenségnek és fegyelmezetlenségnek. A legfelső szovjet párt- és állami vezetés megértette ezt a körülményt, a katonai apparátus azonban nem volt képes a politikai szinten hozott döntéseket követni, időben realizálni.

A Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa 1919. január 22-én bízta meg a Vörös Hadsereg Internacionalista Csoportjait Szervező Bizottság vezetésével a cseh származású ezredparancsnokot, Jaroslav Časteket.[21] A Nachrichten c. lap közölte Častek 1. és 2. sz. parancsát, melyben minden internacionalista alakulat parancsnokát arra kötelezte, hogy a legrövidebb időn belül tegyen jelentést, mikor és ki szervezte az országot és milyen harcokban vett részt, milyen az alakulatban a politikai munka és miben szenvednek szükséget.[22] A Központi Föderáció katonai szekciója (osztálya) Častek bizottságának a segítségével számba vette Szovjet-Oroszország területén az internacionalista alakulatokat. Igaz, a katonai szervek nem mindig adták meg a szükséges felvilágosításokat, s ezeket a pártpolitikai forrásokból kapott információkkal egészítették ki. A bizottság a hazatérni vágyó internacionalistákra vonatkozóan határozott utasítást juttatott el a csapatokhoz. A hathónapos szolgálat letöltése után az ilyen önkénteseket el kellett engedni és nem volt szabad leszerelésüket megakadályozni. Elbocsátó levelet kellett részükre kiállítani, amelyben feltüntették szolgálati idejüket.[23] Megbecsülték és nem tekintették szökevényeknek ezeket a hazájukba igyekvő harcosokat. Az internacionalista alakulatok útbaindítását az ukrán frontra az Összoroszországi Fővezérkar hangolta össze.

Az ukrán szovjetkormány a partizánalakulatokból és az 1918 tavaszán szovjet-orosz földre menekült harcosokból december 27-én formálisan is újjáalakította az Ukrán Vörös Hadsereget. Ekkor már a Harkov irányában előrenyomuló 2. ukrán szovjet hadosztály soraiban küzdött a 2. kommunista internacionalista ezred; 1919 elején Izjum és Jekatyerinoszláv területén verekedett a burzsoá-nacionalista petljurista alakulatokkal. A Donyec-medencében már októbertől harcoltak internacionalista partizánosztagok.[24] Ezek közé tartozott az a zászlóalj is, amely kellő feltöltés után mint 8. internacionalista ezred vált ismertté. I. Tokvesz szovjet hadtörténész kutatásai szerint 1918 végén és 1919 elején az összpontosítás eredményeként mintegy 30 internacionalista egység és alegység küzdött ukrán területen az ellenforradalmi és intervenciós erők ellen.[25]

A németországi ellenforradalmi fordulat, Karl Liebknecht és Rosa Luxemburg meggyilkolása, pillanatnyi megtorpanást jelentett csupán, s a forradalmi fellendülés hulláma még távolról sem tört meg Európában. Keleten a kegyetlen téli időjárás ellenére sikeresen nyomult előre a Vörös Hadsereg. Elérte Ufát,

21 Nachrichten. Moszkva, 1919. január 22. — A magyar internacionalisták a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban és a polgárháborúban. Dokumentumgyűjtemény. Budapest, 1968. II. k., 46. o.
22 Uo.
23 CPA IML 549. f., 1. op., 46. ő. e., 147. l.
24 CPA IML 549. f., 1. op., 1. ő. e., 1. l.
25 *I. Tokvesz:* Gyejátyelnoszty inosztránnih grupp PKP(b) po organyizácii trudjáscsihszja intyernacionalisztov na zascsitu zavojevánvij szocialisztyicseszkoj revoljucii na Ukrainye v period sztanovlényija Szovjetszkoj vlásztyi i grázsdánszkoj vojni (1917—1920). Moszkva, 1971. 121. o. (Orosz nyelvű kézirat a moszkvai V. I. Lenin Könyvtár kézirattárában.)

bevette Orenburgot és megteremtette a kapcsolatot Szovjet-Turkesztánnal. E harcokban még jelentős internacionalista erők vettek részt, melyek sorait a felszabadított hadifogolytáborokban jelentkezőkkel töltötték fel.

Mi tartotta vissza az említetteket és mi hozta továbbra is a Vörös Hadsereg soraiba a volt hadifoglyokat, akkor, amikor megnyílt a hazatérés, a leszerelés lehetősége, amikor az otthoni forradalmi harcokban is nagy szükség volt rájuk? Talán az orosz proletariátus melletti szolidaritás csupán? Az első munkás-paraszt állam világtörténelmi jelentőségének a felismerése? Ez is, de a mozgatórugók szimplifikálása volna csupán ezekre a máskülönben elsőrendű fontosságú momentumokra korlátozni további fronton maradásuk indítékait. Mindenesetre kevésbé érthető, hogy a Déli Front hadműveleti területéről ekkorra miért távozott az internacionalisták nagyobbik része haza, vagy ment ukrán földre tovább küzdeni abban a reményben, hogy otthon a polgári demokratikus forradalmat hamarosan követi majd a szocialista forradalom, s ez esetben kéznél kívánt lenni. Nem kalandor meggondolás vezérelte őket, tudták, hogy a forradalmat a hazai társadalmi erők csinálják, de a forradalmi kormány — mint ezt az ukrán példán is láthatták — katonai segítséget kérhet Szovjet-Oroszországtól. Az volt a vágyuk, hogy az első segédcsapatok soraiban érkezzenek hazai földre. Nem csak a magyarok gondolkoztak így. A lengyel, csehszlovák, délszláv és román nemzetközi harcosok is ezt vallották, ők is haza gondoltak. A világforradalom eszméje, jelszava a tudatban élő, cselekvést meghatározó valóság volt a forradalmi fellendülésnek e hónapjaiban.

A keleti hadműveleti területen való maradásnak a proletár internacionalizmus eszméjét szolgálni akaráson kívül még volt egy másik momentuma is, amelynek gyökere az osztályszolidaritás mellett a német és osztrák—magyar katonák bajtársi érzésének tradíciójából is táplálkozott. Ugyanis Kolcsak és a rendszerét támogató antant csapatok Szibériában a cári időknél is kegyetlenebb terrort alkalmaztak a hadifoglyokkal szemben. A bebörtönzések, a kivégzések napirenden voltak, s mindez nemcsak a meggyőződéses kommunistákat sújtotta, hanem a magyarokat, németeket, osztrákokat egyaránt, nemzeti megtorlásként, politikai nézetektől függetlenül. A csehszlovákokat, délszlávokat, románokat az intervenciós csapatok soraiba kényszerítették, az ellenállókkal szemben szintén kegyetlen megtorlásokat alkalmaztak. Az egykori bajtársak felszabadítása, azoknak a kedvezményeknek a visszaállítása, amelyeket a szovjethatalom 1917 végén és 1918 elején valamennyi hadifogolynak biztosított, szintén egyik indítóoka volt a további fronton maradásnak. Annak ellenére, hogy a felső katonai szervek jogi lehetőséget biztosítottak a nemzetközieknek a leszerelésre, Varga Gyula a harci helyzet követelményeiből indult ki, amikor Kolcsak március elején kibontakozó támadása idején fegyverrel is fronton maradásra akarta kényszeríteni azokat, akik a hazai proletárforradalom hírére azonnal ott akarták hagyni az első vonalakat. Vargát, a volt hivatásos tisztet ezért hadbíróság elé állították, s hosszú eljárás után sikerült magát az ügyben tisztáznia. Még amikor élt, a parádi szantóriumban — ahol gyógykezelték — a jelen cikk szerzője feltette a kérdést, hogy mi vezette mint a 216. ezred parancsnokát e határozott lépésében. Válaszából kitűnt, hogy legfőképpen a katonai fegyelem megsértése és a Szibériában sínylődő bajtársak cserbenhagyása háborította fel, de az ügyet már akkor tragikusnak tartotta.

*

Az OK(b)P VIII. kongresszusának előkészítése során felmérték az osztrák—magyar, a német és a bolgár hadifoglyok oroszországi forradalmi mozgalmának az eredményeit, a kommunista csoportok tevékenységét és szerepét, az internacionalista önkéntesek helyzetét, a hazai proletárforradalom kilátásait. E célból 1919. március elejére összehívták a külföldi kommunisták nemzetközi értekezletét. A kétnapos tanácskozásra 3—4-e között Moszkvában került sor, 40 küldött részvételével. A hivatalos napirend a következő volt: 1. Beszámoló a hazai helyzetről, 2. Aktuális politikai kérdések, 3. A Vörös Hadsereg kérdése, 4. A Föderáció beszámolója, 5. Az Osztrák—Magyar Tanács és a Német Tanács beszámolója, 6. Különféle kérdések.[26]

A hadifoglyok tömeges keleti és nyugati irányú mozgása ekkor elősegítette a közvetlen tájékozódást a hazai helyzetről. Többnyire a hazatérő orosz hadifoglyok vállalkoztak erre a szerepre, azok, akiknek kapcsolatuk volt a magyar kommunistákkal. Vlagyimir Uraszov, aki kétszer járta meg a Moszkva—Budapest utat, s küldetését részletesen le is írta, csak egyike volt a bolsevik futároknak. Az információk szovjet földre jutását az antant azzal korlátozta, hogy letartóztattatta a magyar hatóságokkal 1919 január elején az orosz vöröskereszt budapesti és átutazó ausztriai megbízottait. Ezután a magyar futárok kiküldését kellett sűríteni, hogy az OK(b)P Külföldi Csoportjainak Központi Föderációját, a magyar csoportot és a KMP Külföldi Irodáját rendszeresen tájékoztassák a hazai viszonyokról. Február 15-én érkezett Moszkvába a konferencia iratai szerint Feczkó Árpád és Csuvara Mihály, Románián és a francia megszállás alatt álló Ukrajnán át Mikulási, akik részt is vettek a tanácskozás munkájában. (További kutatásra van szükség annak a feltételezésnek a tisztázására, hogy a jegyzőkönyvben szereplő Mikulási esetleg azonos lehet a KMP KB tagjával, Mikulik Józseffel.) A KMP vezetőinek február 21-i letartóztatásáról ezek a futárok nem számoltak be, valamennyien ezt megelőzően indultak el Budapestről. Hogy a külföldi sajtóból az új magyarországi politikai helyzetről ekkor mennyit tudtak meg, a jegyzőkönyvből nem derül ki.

Az európai forradalmi helyzetről Rudnyánszky Endre, a Föderáció akkori elnöke és a KMP Külföldi Irodájának vezetője számolt be. Ebben hangsúlyozta, hogy „egész Ausztria-Magyarországon nincs olyan erős forradalmi mozgalom, mint éppen Magyarországon, ahol a legközelebbi jövőben grandiózus események bekövetkezését kell várnunk . . .”[27] Beszámol arról, hogy a magyar munkások „örömmel fogadták” a Kun vezetésével hazaérkező kommunistákat. „Magyarországon már létezett a Vágó Béla, Szántó és László vezetése alatt álló nem túl nagy szociáldemokrata csoport, akik egyesítették munkájukat a kommunistákéval. Létezett továbbá még egy harmadik csoport is, amely egyetemistákból, ügyvédekből és más értelmiségiekből, valamint radikális elemekből állott. Mindezen csoportok egyesültek, s csatlakoztak hozzájuk Budapest legjobb elemei, a vasasok . . .” Az előadó részletesen kitért a kommunistáknak a magyar polgári kormány hadseregében folytatott felvilágosító és szervező tevékenységére. A katonák minisztereket kergetnek el, s kezdenek szembefordulni a kapitalista viszonyokat védő kormánnyal. „A hatóságok iránti bizalmatlanság például abban is megnyilvánul — említi meg az előadó —, hogy ha a katonák parancsot kapnak a tüntetők elleni fellépésre, megkérdezik a kommunistákat: vonuljanak-e ki, vagy sem. Mindebből látszik, hogy a kommunizmus erősen elterjedt Magyarországon . . . A magyar kommunista katonák előbb a csapatokat

26 CPA IML 549. f., 1. op., 2. ő. e., 2—3. l.
27 CPA IML 549 (17). f., 1 (LL). op., 25 (181). ő. e., 23. l.

akarják felbomlasztani, s amikor minden elő van készítve, meg lehet kezdeni a fegyveres felkelést."

Kitért a referátum a parasztságra is. „Az oroszországi fogságból hazatért parasztok tapasztalatból tudják, hogy csak akkor jutnak a földhöz, ha saját kezükkel veszik azt el, mivel önként nem fogják nekik odaadni. A parasztok szegényparaszt bizottságokat szerveztek, melyek delegációi kezdtek földet kérni. Arra hivatkoztak ez alkalommal, hogy nem rendelkeznek földdel, mivel az a grófok és földesurak kezében van."

Beszámolt Rudnyánszky arról, hogy a szociáldemokraták között Magyarországon teljes a bomlás. Egymás után érkeznek nyomatékos kérések a Föderációhoz: „küldjetek rátermett agitátorokat, akik látták Oroszországban a forradalmat, akik meg tudnák világítani, hogy milyen is a proletariátus diktatúrája Oroszországban, hogy Magyarországon a fegyveres felkelés igen rövid idő alatt bekövetkezik. Most a legjobb fronton járt vöröskatonákat kell oda küldenünk, akik már harcoltak a forradalom ellenségeivel szemben . . ."[28]

Az elhangzottak arról tanúskodnak, hogy a KMP számolt a fegyveres felkelés lehetőségével, készült rá és igényelte a még szovjet földön tartózkodó magyar internacionalisták segítségét, támogatását. Akadtak ugyanakkor az értekezleten türelmetlenkedők, akik határozatlansággal és késedelmességgel vádolták a hazai magyar pártvezetést. Ebenholz, az 1918. áprilisi oroszországi hadifogoly-kongresszus egykori osztrák elnöke, azt vetette a magyarok szemére: ha lehetőségük van, akkor miért nem valósították meg már eddig a fegyveres felkelést?[29]

Ez a türelmetlenség főleg azok részéről nyilvánult meg, akik sablonosan gondolkoztak. Nemcsak a fegyveres felkelés feltételeit, esélyeit nem vizsgálták alaposan, hanem fel sem merült bennük a viszonylag békés átmenet lehetősége, a konkrét helyzet alkotó elemzésének a szükségessége, amelyre Lenin a nála búcsúlátogatást tevő Kun Bélának és hazainduló társainak a figyelmét nyomatékosan felhívta. Az ez alkalommal elhangzottakat idézi a konferencián néhány hónap távlatából a román kommunista csoport egyik vezetője, Henegariu, aki maga is részt vett az említett találkozáson: „Maguk itt átélték a forradalom minden betegségét — mondta Lenin —, amikor hazaérkeznek, mindent újból kell kezdeniök. Ez így is van rendjén. A forradalmat azonban lassan csinálják. Oroszországban 40 évig dolgozott az intelligencia, hogy előkészítse a forradalmat, külföldön az értelmiség távol állt ettől. Ott nem csak az intelligencia, hanem a szociáldemokrácia is veszedelmes. Sok munkára van szükség és minden nemzetnek a maga módján kell csinálnia, a végső cél azonban mindegyiknél egy."[30]

Ma már nehéz annak ellenőrzése, hogy mennyire hűen adta vissza Henegariu Lenin szavait. Egy azonban világos: Lenin a hazai viszonyok konkrét elemzésének szükségességére akarta felhívni Kun Béla figyelmét, annak az elméleti munkának az értékére, amit Oroszország megszenvedett magának, de amelytől nem mentesülnek teljesen azok sem, akik ezután lépnek a szocialista forradalom útjára. Az irodalomból eléggé ismert, milyen lelkesedéssel fogadta Lenin a magyar forradalom viszonylag békés győzelmének a hírét, a fegyveres felkelés szükségtelenné válásának tényét.

Azokról a területekről, amelyek 1918 végén és 1919 elején szovjet ellenőrzés alatt állottak, lényegében befejeződött a hadifoglyok hazaáramlása, ezért a Köz-

28 A beszámoló idézett részei: CPA IML 549. f., 1. op., 2. ő. e., 2—5. l.
29 Uo.
30 CPA IML 549. f., 1. op., 2. ő. e., 5. l.

ponti Föderáció szűkíti, összébbvonja agitációs és szervező apparátusát. A helyi kommunista csoportok föderációi zömmel megszűnnek, a vidéki központok közül — az elfogadott határozat szerint — a továbbiakban csak a szamarait és az asztrahányit tartják fenn. Az utóbbiakat is elsősorban azért, hogy meglegyen a kapcsolat a Turkesztánban és Szibériában rekedt tömeggel.

Elhatározták, hogy a vidéki szervezetek káderei Moszkvába rendelik, s a helyükön csupán azok a párttagok maradnak, akik a csapatoknál teljesítenek szolgálatot. Turkesztán és a majdan felszabaduló Szibéria számára tartalékoltak erőket, a többieket azonban a hazai mozgalomnak akarták a rendelkezésére bocsátani.

Az internacionalista csapatokról Jaroslav Častek számolt be. Ő adott először konkrét felmérésen alapuló körképet a volt hadifoglyokból alakult önkéntes erők helyzetéről Oroszországban. Ebben a beszámolóban a következőket olvashatjuk: „A valamennyi fronton küzdő Internacionalista Hadsereg soraiba megközelítőleg 30—35 000 ember tartozik, meggyőződéses kommunista közülük mindössze 15—20%. A külföldi munkások és parasztok többsége úgy került ezekbe a 2—300 főből álló osztagokba, hogy semmilyen politikai felkészültséggel nem rendelkezett."[31]

A Vörös Hadseregben harcoló internacionalisták perspektíváját illetően megoszlottak a vélemények. Az eltérő elképzelések alapja az volt, hogy az egykori monarchia területein eltérők voltak a szocialista forradalom erőviszonyai. A szélsőséges radikalizmus gyakran a hazai forradalmi bázis gyengeségét takarta. E nézetek képviselői nem támogatták az ukrajnai összpontosítást, a harcosok hazairányításának a gondolatát. Az említett osztrák Ebenholz határozottan kijelentette, hogy „nincs szükség... az internacionalista hadsereg Ukrajnába való irányítására, itt kell dolgozni, de előbb át kell szervezni a hadsereget".[32] Kifo-

31 Uo. 2. ő. e., 5—6. l.: Častek bizottsága nagy gondossággal vizsgálta az internacionalisták létszámadatait. Az iratokból kitűnik, hogy az információkat nemegyszer a katonai apparátus megkerülésével szerezte be a pártszervek útján. A szovjet történészek között a folyóiratok hasábjain vita folyt az internacionalisták létszámára vonatkozó korabeli és későbbi összesítő adatokat illetően. Az első adatot az SZKP XX. kongresszusa után A. N. Glugovszkij közölte a Novaja i Novejsaja Isztorija c. folyóirat 1957. 3. számában (8—9. o.). Ebben a közleményében, amely a román internacionalistákról szól, a következőket írja: „1918. szeptember 15-re a Vörös Hadsereg soraiban körülbelül 130 000 egykori hadifogoly volt... Közvetlenül a különböző frontokon 50 000 külföldi kommunista és pártonkívüli harcolt."

A közölt adatot egy jó idő elteltével elkezdték kritizálni és kétségbe vonni, de újabb, pontosabb statisztikai adatokat nem közöltek. V. Kopilov, a polgárháború korszakának nagy forrásismeretekkel rendelkező kutatója, a Vojenno-isztoricseszkij Zsurnál 1964. évi 2. számában kétségbe vonja Glugovszkij első közleményének összesítő adatát (12. o.). Megkérdőjelezi olyan internacionalisták, mint A. Stiller és Gavró Lajos forrásfelhasználással készült írásainak összesítő adatait is. „Valószínű, hogy ezek az adatok eltúlzottak" — szögezi le álláspontját. Az utólagos tételes ellenőrzést megakadályozza számos alakulat napi változásokat is tükröző névsorainak a teljes vagy részleges hiánya, az internacionalisták álnévhasználata és az a körülmény, hogy hazatérésükre számítva, a maguk, s családjuk további sorsa iránti aggodalomtól is vezettetve, nem voltak érdekeltek a névsorok megőrzésében. Éppen ez a momentum teszi a kritika alapját jelentő forrásanyag teljességének az elfogadását kérdésessé. Glugovszkij kritikusainak pedig e teljesség feltételezése a kiindulópontja.

Úgy tűnik, hogy a hitelesnek elfogadható anyagtöredékek reprezentatív módszerrel való elemzése visz majd közelebb az igazsághoz, amelynek megragadására Kopilov is törekedett. Ehhez szeretnénk Častek adatainak elemzésével szerény mértékben hozzájárulni.

1919 májusában a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa Hadműveleti Törzsének kimutatása szerint a Szovjet-Orosz Vörös Hadseregben nyilvántartott nemzetközi alakulatok állománya 15—18 000 főt tett ki. Častek bizottságának nyilvántartásában 10 000 ember szerepelt ugyanekkor. (A magyar internacionalisták a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban és a polgárháborúban. Budapest, 1968. II. k., 75. o.)

A március 3-án ismertetett 30—35 000-es és a májusi 15—18 000-es adat összevetéséből könnyen megtudhatjuk a 2 hónapra vonatkozó veszteségi arányt. Az újonnan jelentkező önkéntesek száma ekkor elenyésző lehetett, a tömeges hazatérések lezajlottak. A kérdéses kéthavi időszakra a veszteségi arány 50—51% között ingadozott, amely az elesetteken kívül tartalmazta a sebesülésekből, fogságba kerültekből és főleg leszereltekből adódó létszámcsökkenést is. Ha 1919 márciusának adatát vesszük kiinduló alapul, s ezt az értéket kéthavonként 50—50%-kal növeljük, (1,5-tel kéthavonként szorozzuk) kiderül, hogy az így kapott eredmény és a Glugovszkij által közölt adat közötti eltérés nem is tűnik olyan komoly nagyságrendűnek.

32 Uo. 7. l.

gásolta, hogy az internacionalista alakulatokhoz miért nem neveznek ki katonai szakembereket, mint ahogy ezt az orosz egységeknél teszik. Hibáztatta Szkljánszkijt, hogy 1919. január 3-án kiadta az internacionalisták leszerelését lehetővé tevő parancsot. Felszólalásából világosan látható, hogy a parancs kiadásának a halogatása mögött novemberben és decemberben, mikor ez komoly erkölcsi-politikai károkat okozott, nemcsak a katonai apparátus magatartása állott. Ebenholz nem a hazai forradalom hívó szavát látta a hazatérni akarásban, a kiadott parancsban pedig olyan eszközt vélt felfedezni, amely pl. Szaratovban, kihirdetése után, az egész alakulat leszereléséhez vezetett.

A vitában Častek közvetítő álláspontot igyekezett elfoglalni, ami a csehországi pillanatnyi erőviszonyokkal is összhangban állott. Ugyanis a Kunnal együtt hazatért Munával a Föderációnak — mint ez a konferencián ki is derült — az adott pillanatban nem volt kapcsolata, a kommunista párt megalakítása még csak elérendő cél volt a Csehszlovák Köztársaságban. Častek elfogadta az Ukrajnába való összpontosítás célkitűzését, talán azért is, mivel ez összetartja az internacionalista alakulatokat. Az összpontosítást azonban nem látja azonnal kivihetőnek, s ezt politikai okokkal is magyarázza. Ugyanis szerinte kevés az alakulatokban a kommunista, s az önkéntesek, akiknek nagy része paraszt, ha közel kerülnek hazájukhoz, szétszélednek a falvaikban. E jelenség előfordult Oroszországban is. (Az orosz alakulatok soraiban átlagosan fele, vagy ennél is alacsonyabb volt a kommunisták aránya, mint az internacionalista egységeknél, a katonai feladatokat mégis megoldották.) Častek azt javasolta, hogy csak a politikailag szilárd katonákat küldjék Ukrajnába, a kisebb osztagokat hagyják jelenlegi beosztásukban. A keleti és kaszpi frontról az internacionalistákat irányítsák a moszkvai póttesthez, majd onnan Belgorodba és Poltavára, ahol zászlóaljakba és ezredekbe osztják be őket. Itt kommunista nevelőmunkát végeznek majd közöttük, s ha 50%-uk már meggyőződéses kommunistává válik, alakítják meg belőlük a dandárt. A felállított követelmények irreálisan magasak voltak, s teljesítésüket a hadműveleti helyzet sem tette már lehetővé. Helyesnek lehet tartani azonban ennek kapcsán a politikai színvonal emelésének a szándékát.

Több felszólalás nosztalgiával emlegette azokat az internacionalista egységeket, amelyek megszűntek létezni. Az elemi erővel kirobbanó hazatérési vágyon kívül az egymásnak ellentmondó parancsokat és a sajtó, valamint a katonai vezetés elképzeléseinek az összehangolatlanságát hozták fel az alakulatok feloszlásának okául. A sajtóval kapcsolatban megjegyzik, hogy az egyes irányzatoknak, csoportoknak megvolt a maguk lapja, amelyek nem hangolták össze irányvonalukat. Az az igény fogalmazódott meg, hogy a Vörös Hadsereg problémáit és jövőjét egységesen és konkrétan tárgyalja a sajtó. Az igazság az volt, hogy 1918 őszén a sajtóban a párt- és katonai vezetés közötti konfliktus közvetve, vagy áttételesen tükröződött, s hatásában kedvezőtlenül befolyásolta a fegyelmet és a politikai hangulatot.

Častek ellenezte valamennyi kommunista hazairányítását, mivel ez politikailag gyöngíti a még fennálló internacionalista egységeket. A katonai szervezés szempontjából igaza is volt, de a sorrendiség megállapítása során a politikai, és nem a csapatszervezési meggondolások kerültek előtérbe.

A Föderáció többségének a véleményét a vitában Rudnyánszky fejtette ki. Szerinte azokat kell a kommunisták közül hazairányítani, akik az Osztrák—Magyar és Német Tanácsokban dolgoztak, akik a Rendkívüli Bizottság (CSEKA) munkatársai. Ezek között azonban nem említi a csapatok politikai munkásait, akiknek távozását Častek kívül többen is ellenezték.

Nyomatékosan hangsúlyozta Rudnyánszky a konferencián, hogy a vöröskatonák hazatérését Magyarország szempontjából tartja fontosnak, mivel ott fegyveres felkelés készül. „Magyarországról érkező elvtársaink azt mondják — fejtegeti Rudnyánszky —, hogy ott nem csak agitátorokra, szervezőkre van szükség, hanem általában kommunistákra, s különösen vöröskatonákra, akik járatosak a katonai dolgokban."[33] Támogatta a német kommunista csoport egyik vezető tagjának, Tschermaknak azt az indítványát, hogy az internacionalista csapatokat irányítsák Ukrajnába és a proletárforradalom győzelme után felfegyverkezve indítsák őket haza.

Határozottan szembeszállt Rudnyánszky azzal a törekvéssel, hogy a hazatérni akaró internacionalista önkénteseket erőszakkal visszatartsák. Aki akar, menjen. A Németországból érkező hírek szerint — ismertette a Föderáció elnöke — a tilalom ellenére dezertált volt vöröskatonák a fehér gárdához csatlakoztak, arra való hivatkozással, hogy őket Oroszországban visszatartották. Akit viszont szépen elengedtek, az a kommunista eszmék megvalósításához kezdett. Ha a visszatartásukra törekvő komisszárok azt mondják, hogy „internacionalisták nélkül mit sem képesek tenni, nézeteik hamisak" — fogalmazta meg nyomatékkal Rudnyánszky. Ennek kapcsán utalt arra is, hogy midőn a balti államokban kitört a forradalom, az észtek és lettek szintén hazatértek.

A Vörös Hadsereg állományába tartozó internacionalistákra vonatkozóan a konferencia végül a következő határozatot hozta:

a) Oroszország területén beszünteti minden újabb internacionalista egység szervezését volt hadifoglyokból.

b) A hadifoglyok között csak agitációt folytatnak (toborzás nélkül) és elősegítik mielőbbi hazatérésüket.

c) Szkljánszkij 1919. január 3-i parancsa értelmében a hazainduló internacionalisták útjába semmilyen akadályt nem szabad gördíteni.[34]

A határozathoz fűzött kiegészítésben ez áll: „A kommunisták külföldi csoportjainak nemzetközi konferenciája üdvözli azt a forradalmi mozgalmat, amely átfogja egész Európát és valamennyi nemzetiségű elvtársainkat felhívja, hogy minél rövidebb időn belül térjenek haza, hogy élére álljanak a nyugat forradalmi mozgalmának."[35] A határozat szerint a német, magyar, csehszlovák, délszláv, román és bolgár csoport Nemzetközi Irodát hoz létre Oroszországban, amely irányítja és ellenőrzi az Osztrák—Magyar és a Német Tanács tevékenységét. Az internacionalistáknak Častek rendelkezéseinek megérkezéséig szolgálati helyeiken kellett maradniok. Ekkor kezdődött ugyanis Kolcsak veszélyes támadása, amely az antant első kombinált támadásaként került a történelemkönyvek lapjaira.

*

Az Ukrajnában előretörő vörös erők soraiban levő internacionalisták száma márciusban jelentősen nem gyarapodott. E csapatoknak a közeledése a régi osztrák—magyar határ felé optimizmussal töltötte el a magyar forradalmi erőket.

Miután a Károlyi-kormány tapogatózásai az antant irányában kudarccal jártak, új külpolitikai koncepció kidolgozása vált indokolttá. Így született meg Tombor Jenő alezredes javaslata, hogy a magyar külpolitika keressen támoga-

33 Uo. 8—10. l.
34 Uo. 15. l.
35 Uo.

tást a megalakuló III. Internacionálé pártjainál és kössön szövetséget a régi Ausztria határán álló orosz szovjet csapatokkal.[36]

A külpolitikailag elszigetelt Magyarországnak, hogy ellensúlyozza a győztes antant nyomását, elsősorban Szovjet-Oroszország lehetett a szövetségese. A Vörös Hadsereg sikerei Ukrajnában befolyásolhatták a Kárpát-medence politikai és katonai erőviszonyait is. Az említett sikerek, melyek elérésében szerény mértékben az itt harcoló internacionalistáknak is részük volt, más, nem kevésbé jelentős tényezők mellett közrejátszottak abban, hogy a hatalom március 21-én békés úton került Magyarországon a munkásosztály kezébe.

A történelem igazolta az ukrajnai összpontosítás célszerűségét, az ukrán vörös csapatok előnyomulása és ebben az internacionalisták aktív közreműködése, melyről akkor széles körben tudtak, közvetve hozzájárult a magyar munkásosztály gyors győzelméhez, továbbá az előkészítésben levő fegyveres felkelés szükségtelenné válásához.

1919 elején a nemzetközi önkéntesek nyugati irányú átcsoportosítása már nem állt ellentétben a legfelső szovjet katonai vezetés helyzetértékelésével.

Vacetisz, a szovjet fegyveres erők főparancsnoka 1919. február 25-én Leninhez eljuttatott helyzetértékelésében a szovjet köztársaság védelme szempontjából a francia, görög és román csapatoknak a Fekete-tenger, a finn és észt csapatoknak a Balti-tenger vidékén létrehozott csoportosítását ítélte a legveszélyesebbnek.[37] Ide összpontosították a hadászati tartalékok jelentős hányadát. A szovjet ellenőrzés alatt álló 7 kormányzóságban — ahol nyilvántartás készült — ekkor mindössze 4500 hadifogoly tartózkodott, akiknek egy része a hadiiparban dolgozott. Újabb jelentős toborzásra gondolni közöttük alig lehetett. Ezért a leharcolt internacionalista alegységek összevonása útján egy három ezredből álló dandár, két lovasosztály és egy könnyű tüzérosztály felállítását tervezték.

A külföldi kommunisták moszkvai konferenciáján, amelyet részletesen tárgyaltunk, elhatározás született a Nemzetközi Vörös Hadsereget Szervező Parancsnokság felállítására, amely majd végrehajtja az előbb ismertetett tervet. A parancsnokság a Katonai Törvényhozási Tanács március 19-i döntése alapján alakult meg, Častek vezetése alatt. A katonai vezetés a dandárt nyugaton, Ukrajnában tervezte bevetni, mint tartalékot.

Közben kiderült, hogy látszólag nem a főparancsnok, Vacetisz helyzetmegítélése szerint alakultak az események. A legveszélyesebb támadás nem nyugaton és délnyugaton, hanem keleten bontakozott ki. Az eltérés nem az antant katonai erejének a pontatlan felméréséből adódott, hanem inkább abból, hogy Vacetisz az európai forradalmi fellendülés erejének pillanatnyi hatását hagyta figyelmen kívül. Nem arról van szó, hogy a nyugati és délnyugati irányból várt támadás keletről indult meg 1919. márciusának elején, hanem sokkal inkább arról, hogy *a nyugatról és keletről fenyegető támadások egyike maradt el.* A magyarázat a németországi és magyarországi kitapintható forradalmi helyzetben keresendő, amely a tanácshatalom győzelmét hozta mind Magyarországon, mind Bajorországban, s ehhez járultak még a megszálló antant szárazföldi és tengeri erők soraiban tapasztalható lázongások, Franchet d'Esperey balkáni parancsnokságának bizonytalanná váló hátországa és más, eddig kevésbé tanulmányozott tényezők.

Keleten ekkor a Vörös Hadseregnek a téli urali előrenyomulásában elfáradt, részben leharcolt 100 000 embere küzdött. Ezek ellen ment át támadásba már-

36 Idézi: *Hajdú Tibor:* A Magyar Tanácsköztársaság. Budapest, 1969. 26. o.
37 Gyirektyivi glavnovo komandovanyija Krasznoj Armii (1917—1920). Moszkva, 1969. 155. o.

cius 4-én Kolcsak 130—145 000 főnyi jól felszerelt, jól táplált és nagyrészt pihent hadseregcsoportja. A hadseregcsoporthoz tartozó hadseregeknek, seregtesteknek a támadás alkalmával az alábbi feladatokat adta a kolcsakista hadvezetés: a Szibériai Hadsereg, amely Gajda parancsnoksága alatt állott, az Arhangelszknél partra tett antant csapatokkal való egyesülést kapta feladatul. A középen támadó Nyugati Hadseregnek és Belov tábornok csoportjának a Gyenyikin seregeivel történő egyesülésre kellett törekednie.

Az 5. szovjet hadsereg frontszakaszán a kolcsakista Nyugati Hadsereg négyszeres fölényt hozott létre, s áttörte a védelmet. Március 14-én elfoglalta Ufát, s a fehér ezredek a Volga felé özönlöttek, Dutov Orenburg és Aktyubinszk között ismét elvágta a központtól Turkesztánt. Janin francia tábornok, a szibériai intervenciós erők főparancsnoka, déloroszországi irányban erőszakolta a kolcsakista erők előrenyomulását. Ilyen körülmények között az internacionalista alakulatok átszervezés céljából való kivonása az első vonalból csökkentette volna számos dandár és ezred harcértékét. Amikor március 22-én a 4. hadsereg az uralszki frontszakaszról (Uralszk város körzete) átszervezésre Szamarába rendelte a hősi halált halt Wienermann egykori dandárának internacionalista harcosait, tiltakozás volt a felelet. Csapajev hadosztályparancsnok így fogalmazott: „Az ilyen utasítások után egyetlen parancsnok sem lesz képes csapatokat vezényelni."[38] Ugyanis a hadseregparancsnokság a dandár 2000 főnyi állományából nemcsak 700 nagy harci tapasztalattal rendelkező embert akart kivonni, hanem lényegesen csökkentette volna a tűzerőt is. A dandárnál levő 23 géppuskából 22-t az internacionalisták kezeltek, s ezeket is magukkal vitték volna Szamarába.

Az oroszországi szocialista forradalom sorsa ekkor keleten dőlt el. A Kommunisták Magyarországi Pártjának Moszkvában székelő Külföldi Irodája — a Kolcsak-támadás kibontakozásának idején — március 22-én kiáltványban hozta az Oroszország földjén tartózkodó hadifoglyok tudomására a Tanácsköztársaság megalakulásának hírét, s felelősségérzetről tett tanúbizonyságot, amikor a Vörös Hadsereg internacionalista harcosait a Kaukázusban, a Volga mentén, az Uralban s Ukrajnában a parancsnokságok utasításainak szigorú követésére, fokozottabb fegyelemre, további kitartásra szólította fel. Hangsúlyozta, hogy a magyar vöröskatonák, „bármely fronton álljanak is: azon a fronton kitartva, rendületlenül harcolva ugyanúgy oltalmazzák Magyar Tanácsköztársaságunkat, mintha Budapest utcáin állnának fegyverben. Mert a nemzetközi proletárforradalom ügye közös. A mi Magyar Tanácsköztársaságunk együtt áll és bukik a többiekkel, és amikor felfogjuk az imperialisták rohamát az orosz tanácsfrontokon, akkor testünkkel, életünkkel, vérünkkel védjük a magyar proletárdiktatúrát."[39]

A magyar proletárforradalom győzelmének a híre újból lángra lobbantotta a hazatérési vágyat, mint ez 1918 őszén történt. A KMP Külföldi Irodája elkészítette a Magyar Tanácsköztársaság kormánya nevében a hadifoglyokhoz, a magyar vöröskatonákhoz intézendő felhívástervezetet, melyet szikratávíró útján egyeztettek Budapesttel. Kun Béla hozzájárulása után Lenin az alábbi sorokat mondta tollba a külügyi népbiztos helyettesének, L. M. Karahannak: „Csatlakozom a felhívás egész szövegében foglaltakhoz és bízom benne, a magyar proletárság a frontokon nem fogja szem elől téveszteni, hogy néhány hónapig küzdjön a nemzetközi proletárérdekekért, és akkor miénk a győzelem."[40]

38 CGASZA 184. f., 3. op., 1071. ő. e., 15. l.
39 Szociális Forradalom. Moszkva, 1919. március 28.
40 A magyar internacionalisták a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban és a polgárháborúban. Budapest, 1968. II. k., 59. o.

A párizsi béketárgyalásokon ez időben állították össze heves viták közepette a győztesek azokat a békefeltételeket, amelyek közlésétől nemcsak az oroszországi és a magyarországi munkásmozgalom vezetői, hanem — félelemtől eltelve — maguk az angol—amerikai imperialista körök is a Magyarországon bekövetkezett eseményekhez hasonló fordulatot vártak Németországban. A tanácshatalom győzelme német földön viszont egycsapásra megváltoztathatta volna az európai erőviszonyokat. Elsősorban Németországra gondolt Lenin akkor, amikor a magyar proletárdiktatúra megalakulásának nemzetközi jelentőségéről nyilatkozott: „Magyarország példája döntő lesz a proletártömegek számára, az európai proletariátus és dolgozó parasztság számára, mert azt bizonyítja, hogy a nehéz pillanatokban a szovjethatalmon kívül senki más nem tudja kormányozni az országot."[41] Ez a várakozás csendül ki Csicserin külügyi népbiztosnak Kun Bélához intézett üzeneteiből is.

A Magyar Tanácsköztársaság megalakulásának lelkesítő tényét elsősorban azoknak a magyar hadifoglyoknak a megnyerésére igyekezett a KMP Oroszországi Irodája felhasználni, akik eddig még nem jelentkeztek a Vörös Hadseregbe. Márciusban és áprilisban a szovjet csapatok ellenőrzése alatt álló területen azonban jelentős számú hadifogoly nem maradt. Szibéria és Turkesztán tervezett felszabadítása, ahol jelentős hadifogoly-tartalékkal lehetett számolni, még az elérendő hadászati célok között szerepelt. Ukrajnában a Magyar Tanácsköztársasággal való kapcsolat megteremtése érdekében létrehozandó csapatösszpontosításhoz márciusban és áprilisban az újonnan jelentkezőkön kívül csak a hátországban átszervezés alatt álló internacionalista alakulatokat vehették igénybe, viszont a számba vett internacionalisták $^3/_4$ részét a közvetlen veszélyt jelentő Kolcsak-támadás elhárítására használta fel a szovjet hadvezetés.

A nemzetköziek, köztük a magyarok igénybevételének mértéke a keleti arcvonalon a jelzett időben meghaladta a Vörös Hadsereg állományának átlagos $^1/_4$—$^1/_3$-os frontszolgálati arányát.

A magyar tanácskormány márciusban és április első felében kihasználta az angol—francia és amerikai—francia ellentéteket. A környező államokkal jószomszédi viszony kialakítására törekedett. Lenin egyetértésével nem hagyta kihasználatlanul az antant hatalmak megbízottaival való tárgyalási és megegyezési lehetőséget sem. Kun Béla március 24-én az antant hatalmakhoz intézett jegyzékében visszautasította a burzsoá sajtóban a szovjet—magyar szövetség jellegét illető hamisításokat, amikor hangsúlyozta: „Az Oroszországgal való szövetség nem formális diplomáciai szövetség, sokkal inkább — használhatjuk ezt a kifejezést — egy »entente cordiale«, a két fél alkotmányának azonos szerkezetén alapuló természetes barátság, amely a magyar kormány felfogása szerint semmiképpen nem hozható kapcsolatba agresszív egyesüléssel. Éppen ellenkezőleg, az új magyar köztársaságnak szilárd óhaja, hogy békében éljen minden más nemzettel, és minden tevékenységét az ország békés társadalmi újjászervezésére óhajtja fordítani."[42]

Április első felében a kölcsönösen deklarált magyar—szovjet-orosz és szovjet-ukrán szövetség gyakorlatában a kölcsönös katonai segélynyújtás abban nyer kifejezést, hogy a magyar tanácshatalom a Kolcsak ellen harcoló internacionalistákat további fronton maradásra szólítja fel. A szovjet fegyveres erők részéről a magyar proletárforradalom számára nyújtandó közvetlen támogatásnak, a

41 *V. I. Lenin:* Művei. 29. k. Budapest, 1953. 272—273. o.
42 Idézi: *L. Nagy Zsuzsa:* A párizsi békekonferencia és Magyarország. 1918—1919. Budapest, 1965. 103. o.

baráti tanácsköztársaságok hadseregei közvetlen egyesülésének gondolata még ekkor magyar részről elvileg, s nem valami azonnali végrehajtást kívánó égető igényként merült fel. Viszont — túlértékelve a magyar tanácshatalom akkor szerveződő haderejét — a szovjet fegyveres erők főparancsnoka, Vacetisz, március 23-án Leninhez eljuttatott feljegyzésében már azt javasolja, hogy a magyar csapatok támadják hátba Petljura Kijevet fenyegető nacionalista hadseregét és nyugatról törjék át a szovjet köztársaságok köré vont „egészségügyi" zárat.[43] Április 7-én alakul meg a Bajor Tanácsköztársaság, s a szocialista forradalom közeli németországi győzelmét várják.

A francia politikai és katonai vezetés időközben kivonta Ogyesszából és környékéről demoralizált, lázongó csapatait, de hamarosan az előzőleg Szovjet-Oroszország ellen szánt román hadosztályokat — a román királyi kormány egyetértésével — az antant április 16-án a Magyar Tanácsköztársaság ellen veti be, 27-én északról megindul az ugyancsak a francia vezérkar ellenőrzése alatt álló csehszlovák burzsoá hadsereg támadása, s a halálos veszedelembe került magyar tanácskormány nevében ekkor fordul Kun Béla távirati úton katonai segítségért Leninhez: „Az egyesülés a szovjet csapatokkal Galícián át életkérdés számunkra — hangsúlyozta... Mi elkeserítő helyzetben vagyunk, hadsereg nélkül; ha Ön nekünk nem segít, a kommün sorsa lesz osztályrészünk."[44]

Május 1-én az ellenforradalmi csapatok leverik a Bajor Tanácsköztársaságot, a szocialista forradalom Németországban láthatóan késlekedik. Közben Franciaországból Lengyelországba szállítják Haller tábornok jól felfegyverzett hadtestét, s az 1918 végétől folyó lengyel—nyugatukrán háborúban fordulat áll be. Haller május közepén áttöri a galíciai ukrán burzsoá kormány csapatainak védelmét, s megszállja egész Kelet-Galíciát. A román királyi csapatok lezárják a Tisza völgyébe vezető hágókat. Az a lehetőség, amit a magyar tanácskormány a nyugatukrán hatóságokkal folytatott tárgyalástól remélt, nevezetesen a szabad vasúti tranzitforgalmat, ami lehetővé tette volna, hogy Szovjet-Ukrajnából a harcban álló vörös csapatok számára segítség érkezzen — szertefoszlott.

A magyar Forradalmi Kormányzótanács még május 8-án elrendelte minden Oroszországban és Ukrajnában tartózkodó 18 és 45 év közötti korú magyar alkalmazott és munkás mozgósítását. A behívottaknak az orosz és ukrán katonai hatóságoknál kellett szolgálattételre jelentkezniök.[45] Május 9-én N. Podvojszkij ukrán hadügyi népbiztos elrendelte, hogy az ukrán hadügyi népbiztosság mellett Boskovits Gyula vezetésével állítsák fel a Nemzetközi Alakulatokat Szervező Parancsnokságot. Május 11-én Stromfeld Aurél feljegyzést juttatott el Kun Bélához, melyben hangsúlyozta: „A Magyar Tanácsköztársaság létérdeke, hogy az orosz erők Kolomeából Sztrijen át Csap felé előtörjenek, s ezáltal a magyar csapatokat legalább a román fronton tehermentesítsék."[46]

A szovjet hadvezetés március 23-tól foglalkozott a Magyar Tanácsköztársasággal való katonai együttműködés kérdésével, konkrét hadászati-hadműveleti elképzelések kerültek megfogalmazásra, de ezek egyeztetése a magyar kormánnyal és hadvezetéssel csak a kellő felhatalmazással rendelkező Szamuely Tibornak május utolsó hetében az ukrán szovjet kormánnyal és katonai vezetéssel, s nem utolsósorban Leninnel lefolyt tárgyalásain történt meg.

Lenin április 1-én a főparancsnokhoz, Vacetiszhez intézett táviratában sür-

43 Az orosz internacionalisták a Magyar Tanácsköztársaságért. Budapest, 1973. 287—288. o.
44 A magyar internacionalisták... II. k., 61. o.
45 Uo. 66. o.
46 Uo. 69—70. o.

gette Galícián és Bukovinán át a vasúti kapcsolat megteremtését Tanács-Magyarországgal anélkül, hogy Galícia és Bukovina megszállására erőket vennének igénybe. Az Ukrán Front fő feladatát ekkor a Déli Front, a Gyenyikin ellen küzdő csapatok megerősítésében jelölte meg.[47] A korlátozottan rendelkezésre álló erőket szigorú fontossági sorrendet tartva kellett elosztani, s e viszonylatban a Magyarországgal való kapcsolat megteremtésére Kolcsak, majd Gyenyikin támadásának időpontjában már nem juthatott elegendő erő. Mikor Lenin a Magyar Tanácsköztársaság állandó oroszországi képviselőjével, Rudnyánszkyval tárgyalt, a galíciai áttöréshez csak a Keleti Front önként jelentkező internacionalista katonáinak a felhasználását látta — a Forradalmi Katonai Tanáccsal egyetértésben — lehetségesnek, ugyanakkor készséget mutatott arra vonatkozóan, hogy a Keleti Front déli csoportjának április 28-án meginduló ellentámadása folyamán felszabaduló magyar, délszláv és egyéb nemzetiségű hadifoglyokat a galíciai áttörés végrehajtása érdekében rendelkezésre bocsássa.[48] A szibériai intervenciós erők főparancsnoka, Janin francia tábornok azonban, számítva a kézenfekvő lehetőségre, kezdettől fogva igyekezett megakadályozni az Ukrajnában harcoló internacionalista alakulatoknak az említett forrásból történő kiegészítését. Intézkedett, hogy a feladásra kerülő területekről a hadifoglyokat Kelet-Szibériába és Távol-Keletre szállítsák, ahol megbízhatónak ítélt csehszlovák, délszláv és román önkéntesekből álló csapatok őrzésére bízta őket. A szökevények kivételével a szibériai embertartalékok, amelyekre Lenin és a Magyar Tanácsköztársaság vezetői is számítottak, részben az ellenintézkedések miatt, csak 1919 utolsó hónapjaiban és 1920 elején jelennek meg mint a Vörös Hadsereg internacionalista alakulatainak kiegészítési forrásai.

Az Ukrán Front csapatai Antonov-Ovszejenko parancsnoksága alatt április 5-én felszabadították Ogyesszát, egyes egységei március végén és április elején elérték a Dnyeszter vonalát, s a Kárpátok előterébe jutottak ki. Az 1. ukrán hadsereg — melynek soraiban a magyar, német és csehszlovák internacionalisták szervezése folyt — Petljura nacionalistái ellen harcolt, s egyik feladata volt a Magyar Tanácsköztársasággal való kapcsolat megteremtése. A 3. ukrán hadsereg a Dnyeszter alsó folyása irányába vonult előre. A hadsereg keretében elsősorban román, délszláv, görög internacionalista, valamint besszarábiai önkéntes alakulatok szervezése folyt, melynek központja Ogyesszában volt. Amikor a magyar tanácskormány még a tárgyalások nyújtotta lehetőségek, az angol—amerikai és francia ellentétek kihasználására törekedett, a főparancsnokság és Lenin álláspontja szerint nem volt indokolt a nyugati előnyomulás erőltetése. A tartalékokat Gyenyikin várható támadásának megelőzése érdekében Taganrog és Rosztov elfoglalására, a Donyec-medence biztosítására igyekezett összpontosítani. Ez volt az oka annak az éles hangnemnek, amellyel Lenin április folyamán több alkalommal a Déli Front megsegítésére szólította fel Antonov-Ovszejenko frontparancsnokot.[49] Nem Besszarábia felszabadításáról való lemondás volt ez, hanem a korlátozottan rendelkezésre álló erők, a tartalékok elosztásának célszerű sorrendje. Május 1-én az OSzSzK és az USzSzK kormánya ultimátumot intézett a román királysághoz, melyben elítélte a Magyar Tanácsköztársaság ellen folyó intervenciót, s az 1918. március 5—9 között aláírt egyezményre hivatkozva Besszarábia haladéktalan kiürítését követelte.[50]

47 Uo. 56. o.
48 Uo. 62. o.
49 *V. I. Lenin:* Polnoje szobranyije szocsinyenyij. 38. k. 378. o., 50. k. 286—287, 302—303. o. (oroszul)
50 Grazsdanszkaja vojna na Ukrainye. I. k., 2. rész, Kijev, 1967. 404—406. o. (Oroszul)

Május 7-én az ukrán hadügyi népbiztos kiadta a támadási parancsot Besszarábia felszabadítására, s a Donyec-medencébe behatolt gyenyikinisták kiűzésére. 13-án, amikor Párizsban a német kormánydelegáció az antant kíméletlen békefeltételeivel ismerkedett, Lenin biztatásként többek között ezt táviratozta Kunnak: „Az antant kegyetlen békéje mindenütt növeli a szovjethatalom iránti rokonszenvet. Tegnap az ukrán csapatok, miután legyőzték a románokat, átlépték a Dnyesztert."[51] Az erélyes szovjet diplomáciai és katonai lépés megtette a hatását. A román hadvezetés hadosztályokat dobott át keletre, s a Tisza vonalának elérése után csapatai átmenetileg védelembe mentek át.

A besszarábiai hadművelet kibontakozásához ekkor hiányzott az erő. Ukrajnában a front mögöttes területein számos kulák banda tevékenykedett, ezek közül a legjelentősebb Zeljonij lázadó szabadcsapata volt. A Déli Front mögöttes területein 1919 márciusa óta a fellázadt kozákok mintegy 14 000 vöröskatonát kötöttek le. Május 9-én fellázadt annak a négy (4, 6, besszarábiai és internacionalista) hadosztálynak egyike, az eszer Grigorjev parancsnoksága alatt álló 6. hadosztály, amelyeknek a feladata lett volna Besszarábia felszabadítása és Tanács-Magyarország megsegítése.

Az Ukrán Hadügyi Népbiztosság mellett létrehozott Nemzetközi Alakulatokat Szervező Parancsnokság nyilvántartásában szereplő több mint 5000 internacionalista nagy részét, a szervezés alatt állókat mondhatni mind egy szálig, a lázadások leverésére kellett bevetni. Az ogyesszai székhellyel szervezés alatt álló nemzetközi hadosztály alakítása így halasztást szenvedett. A Grigorjev-lázadás lokalizálása után megkezdődött a nyugati irányban harcoló egységek gyors átszállítása a súlyos helyzetben levő Déli Front megerősítésére. Ugyanis az erőviszonyok erősen a gyenyikinisták javára tolódtak el. A 73 000 vöröskatonával több mint 100 000 jól felfegyverzett, kiképzett fehérgárdista állt szemben. Tisztekből álló ezredek, s 26 (részben feltöltött) lovashadosztály biztosította Gyenyikin haderejének ütőképességét. A veszély elhárítására minden erőt igénybe vettek.

Az ukrán hadügyi népbiztos május 25-én jelentette a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának, hogy a nyugati frontszakaszokról a Déli Frontra átvezényelt ezredeket a Kijevben alakuló internacionalista dandár váltja fel, melynek 1. ezrede május 28-án megy ki a frontra, a 2. ezredet egyelőre a bandák ellen veti be, majd feltöltve június 5-ig indítja a nyugati arcvonalra. A 3. ezred alakítása 27-én kezdődik el és június 10-én fejeződik be. A 2. dandár, mely Odesszában alakult, június közepén váltja a románok ellen küzdő egységeket, a 3. dandárt szintén az odesszai hadkerület alakítja.[52]

A Forradalmi Katonai Tanács — s ez az elv érvényesült a Szamuely Tiborral folyó tárgyaláson is — elhatározta, hogy a Galícia és Besszarábia irányában küzdő (nem internacionalistákból álló) egységeket a Déli Frontra vezényli, s leváltásukra az OSzSzK területén, Nyizsnyij-Novgorodban székelő, Častek vezetése alatt álló Nemzetközi Vörös Hadsereget Szervező Parancsnokság rendelkezésére álló tartalékokat vezényli Ukrajnába. Ez a tartalék azonban sajnos elég szerény volt, a hátországi alakulatokból szervezett 3. internacionalista lövészezredből (nem azonos az Ukrajnában hasonló hadrendi számmal alakítottal), valamint a frontról (Szamarából 2 zászlóalj — 600 fő, Szimbirszkből — 800 lovas, 50 gyalogos, Ufa körzetéből — 260 gyalogos, Kikvidze hadosztályából —

51 *V. I. Lenin* Összes Művei. 36. k., Budapest, 1958. 522. o.
52 Grazsdanszkaja vojna na Ukrainye. II. k. Kijev, 1967. 84. o.

200 gyalogos) vezényeltekből állt, s létszámuk 3020 főt tett ki. Így a már Ukrajnában harcoló nemzetköziekkel együtt a nyugatra összpontosított önkéntesek száma meghaladta a 8000 főt. Ezen kipróbált harcosok közé osztották be a magyar tanácskormány parancsa alapján mozgósítottakat. A Szlovák Tanácsköztársaság megalakulása után a mozgósítás hatályát kiterjesztették a szlovákiai hadifogoly munkásokra és parasztokra is. A külföldi kommunista csoportok föderációja, mely május és július között Kijevbe tette át székhelyét, a július 23-án tartott ülésen elhatározta, hogy javasolja a mozgósítás kiterjesztését a volt Osztrák—Magyar Monarchia egykori polgárai közül minden cseh, román, horvát proletárra, szegényparasztra, katonai szakemberre.[53]

Július utolsó napjaiban — amikor a németországi forradalom közeli győzelméhez, valamint a világsztrájkhoz fűzött remények szertefoszlottak, amikor a centrista és jobboldali szociáldemokraták Bécsben az antanttal tárgyaltak egy kommunisták nélküli kormány alakításáról, amikor a tiszántúli offenzíva összeomlott, s a román királyi csapatok Budapestet fenyegették — az egyedüli reményt a szovjet csapatok erőteljes tehermentesítő támadása jelenthette, amely a román hadosztályok Besszarábiába történő újabb átcsoportosítását eredményezhette volna. Rudnyánszkyhoz intézett táviratában Kun félreérthetetlenül megfogalmazta, hogy ha a szovjet csapatok nem indítanak döntő támadást a Dnyeszter mentén, akkor a magyar tanácshatalom helyzete kilátástalan.[54] Ennek elmaradását részben az Ukrán Népbiztosok Tanácsa elnökének, Rakovszkijnak hibájául rótta fel, aki az Ukrajnába összpontosított internacionalistákat alegységenként, egységenként szétszórta. Lenin július 31-i választáviratában a konkrét tények ismeretében megvédte Rakovszkijt. Ugyanakkor bátorításképpen a következőket üzente Kun Bélának: „Mi megteszünk minden lehetőt magyar barátaink segítségére, azonban kevés az erőnk. Győzelmünk az Urálban felszabadította a magyar hadifoglyokat, és sietve küldjük őket az ukrajnai és román frontra."[55]

Kitűnik a táviratból, hogy az arcvonalakról a galíciai áttöréshez, a magyar és szovjet csapatok egyesülésének a megvalósításához nem lehetett semmilyen erőt elvonni és átcsoportosítani súlyos következmények nélkül. Az áttöréshez szükséges tartalék fő forrását Lenin elsősorban a Szibériában rekedt több mint 120 000 magyar hadifogoly felszabadításában, a magyar tanácskormány parancsa alapján történő mozgósításában és az ukrajnai hadszíntéren való bevetésében látta. Ennek a reális elképzelésnek a megvalósítását az antantnak sikerült késleltetni. A kolcsakista hatóságok a kiürítésre kerülő területekről a foglyokat keletre szállították, a táborok őrzését a magyar tanácshatalommal fegyveres harcot vívó burzsoá csehszlovák és román csapatokra, továbbá délszláv és olasz egységekre és alegységekre bízták.

A magyar tanácshatalom katasztrófájának előestéjén sem a Dnyeszter menti demonstratív támadáshoz, sem a galíciai áttöréshez nem állt rendelkezésre még annyi erő sem, mint amivel a szovjet hadvezetés Nyugat-Ukrajnában májusban rendelkezett. S hogy messzemenő segítő szándékát bizonyítsa, a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa Rudnyánszky előterjesztésére elhatározta — amitől eddig a harcképes alakulataikhoz ragaszkodó csapatparancsnokok érthető nyomására tartózkodott —, hogy minden internacionalista alakulatot a nyugati

53 CPA IML 549. f., 1. op., 1. ő. e., 15. l.
54 A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai. 6/B. köt. A Magyar Tanácsköztársaság 1919. márc. 21—1919. aug. 1. Budapest, 1960. 545—546. o.
55 Uo. 552. o.

katonai körzetbe összpontosítanak. Az említetteknek, valamint az Ukrán Front csapataiból szervezett 12. hadseregnek és a kijevi helyőrség internacionalista egységeinek kellett volna a magyar tanácshatalom krízise pillanatában a galíciai áttörést megkísérelni. Közben azonban megérkezett a magyar kommün megdöntésének, a román királyi csapatok Budapestre történt bevonulásának a híre.

*

A Magyar Kommunista Csoport 1919. augusztus 6-i moszkvai ülésén megalakította a Magyarországi Forradalmi Bizottságot, amelynek tagjaivá választották a tanácskormány külföldre távozott, az ülésen jelen nem levő tagjait, továbbá a KMP Központi Bizottságának és Külföldi Irodájának vezetőit, köztük Kun Bélát, Pór Ernőt, Lebovitz Farkast, Rudnyánszky Endrét, Mandl Arnoldot, Márkus Pált és Lipsitz Ernőt. A bizottság magát emigráns magyar kormánynak tekintette, amely a proletárdiktatúra visszaállításáért küzdött. A Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsától nyert felhatalmazás alapján augusztus és szeptember folyamán a Magyarországi Forradalmi Bizottság irányította az internacionalista alakulatok szervezését is.

1919 tavaszán és nyarán — a mozgósítottakat is beleértve — mintegy 15—16 000 internacionalista kapcsolódott be az ukrán földön folyó harcokba. Mivel a mozgósítható források átmenetileg kiapadtak, s a Častek vezette parancsnokság Kijevbe érkezése után a nemzetköziek szervezését két szerv párhuzamosan végezte, az ukrán hadügyi népbiztosság június 20-án kelt parancsával feloszlatta a Boskovits Gyula vezetése alatt Ukrajnában alakult Nemzetközi Alakulatokat Szervező Parancsnokságot és az Oroszországból érkező Nemzetközi Vörös Hadsereget Szervező Parancsnokságot, s egy két dandárból álló internacionalista hadosztály felállítását rendelte el. A hadosztályparancsnoki teendőket Barabás Gusztáv betegségére való tekintettel Boskovits Gyulára bízta, az 1. dandár parancsnokává Časteket nevezte ki. Ide osztották be a Kijevben, Harkovban és Nyizsnyij-Novgorodban szervezett alakulatok nagy részét. A dandárhoz tartozott az 1. és 3. nemzetközi lövészezred, egy lovas- és egy tüzérosztály, egy műszaki és híradó század, egy kommendáns század, géppuskás alegység, valamint a Kijevben állomásozó tartalékzászlóalj. A 2. dandárt Cserkassziba összpontosították, alapját az előzőleg Ogyesszában szervezett internacionalista hadosztály alakulatai jelentették.

Több internacionalista alakulat harcolt a Donyec-medencében Gyenyikin csapatai ellen. Ezek közé tartozott a Fekete Rudolf parancsnoksága alatt álló 2. nemzetközi ezred. Az egység az elsők között érte el 1919 tavaszán a galíciai határt, majd Grigorjev leveréséhez vették igénybe, innen vezényelték Harkov körzetébe, ahol a július 3—11-ig folyó súlyos harcokban 800 főnyi harcos állománya 120—140 főre csökkent. Az ezred teljesen felmorzsolódott, az első vonalban mindössze 60 magyar és 20 román maradt. Hasonló gyorsasággal emésztették fel a harcok más nemzetközi alakulatok állományát is.

Augusztus folyamán az 1. internacionalista dandár a Kijevtől délnyugatra folyó harcokban vett részt.

A magyar tanácshatalom leverése után a magyar kommunisták még keményebben szorították fegyvereiket, de azok között, akiket a már nem létező Magyar Forradalmi Kormányzó Tanács májusban mozgósított — az ingadozás jelei mutatkoztak, kétségek merültek fel a mozgósítási parancs érvényességét illetően. Ennek a kétkedésnek kívánta a Magyarország Forradalmi Bizottsága az-

zal elejét venni, hogy a Forradalmi Katonai Tanács hozzájárulásával saját kezébe vette az internacionalisták szervezését, s Szerpuhovban, a Vörös Hadsereg Főparancsnoksága mellett, Kovács Imre vezetésével, megalakított egy internacionalista hadtestet szervező parancsnokságot. A hadtestnek lett volna a feladata, hogy egy kedvező helyzetben segítse, támogassa a magyar tanácshatalom visszaállítását. Hamarosan magát Kovács Imrét küldte illegális feladattal Magyarországra, hogy a helyszínen tanulmányozza a helyzetet, de a kapott információk nem voltak biztatóak. Az a meggyőződés alakult ki, hogy a magyar tanácshatalmat csak az esetben lehet ismét visszaállítani, ha a környező országokban is győz a szocialista forradalom. Ez a felismerés, valamint az internacionalizmus szellemének további megerősítésére irányuló szándék vezette az OK(b)P Külföldi Csoportjai Központi Föderációját, amikor 1919. szeptember 26-án határozatilag is kimondta: a Magyarországi Forradalmi Bizottság adja át a Vörös Hadsereg internacionalista egységei szervezésének intézését a Föderáció keretén belül létrehozott Katonai Bizottságnak.[56]

56 CPA IML 549. f., 1. op., 10. ő. e., 11. l.

V. SZ. SUMIHIN

A BARÁTSÁG ELSŐ REPÜLŐJÁRATAI

Repülőösszeköttetés Szovjet-Oroszország és Tanács-Magyarország között 1919-ben

1919. március 22-én Moszkvában, a Bírósági Tábla Kremlben levő Kerek Termében (ma Szverdlov-terem) már negyedik napja ülésezett az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt VIII. kongresszusa. A pártszervezetek küldöttei a Központi Bizottság beszámolóját vitatták meg, amelyet V. I. Lenin terjesztett elő; ugyancsak az ő előadói beszéde alapján tárgyalták meg és fogadták el a párt új programját. Az esti (hetedik) ülésen, a vita kellős közepén adta át Lenin a kongresszus soros elnökségének a röviddel azelőtt kapott szikratáviratot: március 21-re virradó éjszaka Budapesten, Magyarország fővárosában kikiáltották a Magyar Tanácsköztársaságot.[1] A hírt a kongresszus küldöttei tapsorkánnal fogadták és elénekelték az Internacionálét.

Az elnök Rudnyánszky Endrének, a kongresszuson jelen levő magyar képviselőnek adta át a szót. Felszólalását hangos ovációval fogadták. Rudnyánszky háláját fejezte ki Szovjet-Oroszországnak, amely megmutatta Magyarország dolgozóinak, hogy „miként kell elkezdeni a szocialista forradalmat..., segített nekünk példájával, önfeláldozásával". Éljen Vörös Oroszország és az új szövetséges, Vörös Magyarország! — fejezte be felszólalását Rudnyánszky.[2]

Az OK(b)P kongresszusa megbízta Lenint, hogy a küldöttek nevében küldjön táviratot Tanács-Magyarországnak. Vlagyimir Iljics fogalmazta meg és közölte a moszkai rádióállomással az üdvözlő távirat szövegét, részben a maga, részben az OK(b)P VIII. kongresszusa nevében. „Oroszország munkásosztálya minden tőle telhetőt megtesz megsegítésük érdekében. A világ munkásai feszült figyelemmel kísérik további harcukat..."[3] — hangzott a távirat. „A III. Kommunista Internacionálé moszkvai kongresszusának határozatait, amilyen gyorsan csak lehetséges, közölni fogjuk, úgyszintén a katonai helyzetről szóló jelentéseket. Okvetlenül szükséges az állandó drótnélküli távíróösszeköttetés Budapest és Moszkva közt".[4]

Lenin együttérzéssel figyelte a fiatal Magyar Tanácsköztársaság első lépéseit, amely a Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatására alakult. Kereste a

1 Voszmoj szjezd RKP(B). Mart 1919 g. Protokoli. Moszkva, 1959. 322. o.
2 Uo. 323. o.
3 *V. I. Lenin* Összes Művei. 38. k., Budapest, 1973. 179. o.
4 Uo. 207. o.

módját és a lehetőségét annak, hogy a leghatásosabb segítséget nyújtsák Tanács-Magyarország kormányának.

Lenin utasítása alapján megteremtették az állandó rádióösszeköttetést a két tanácsköztársaság között,[5] az összeköttetésnek ez a formája azonban nem oldott meg minden problémát. A rádiótáviratokban sok mindent nem lehetett kifejteni: a rejtjeles táviratok titkossága nem volt eléggé megbízható. A moszkvai és a csepeli rádióadók adásait gyakran vették az imperialista államok felderítő szervei is. A rádiótechnika akkori tökéletlensége miatt a rádiótáviratok néha félreérthető szöveggel érkeztek a címzetthez.

Igen fontos volt, hogy megteremtsék Szovjet-Oroszország és Tanács-Magyarország hadseregeinek közvetlen kapcsolatát, a két ország közötti vasúti összeköttetést. Április 21-én vagy 22-én Lenin táviratot intézett I. I. Vacetiszhez, a Szovjet Köztársaság fegyveres erői főparancsnokához, valamint Sz. I. Aralovhoz, a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa tagjához, amelyben meghatározta a Magyar Tanácsköztársaságnak nyújtandó katonai segítséggel kapcsolatos alapvető feladatot: „A Galícia és Bukovina egy részébe való behatolás szükséges a Tanács-Magyarországgal való kapcsolat céljából. Ezt a feladatot gyorsabban és biztosabban kell megoldani... A második feladat tartós összeköttetés a vasútvonalak mentén Tanács-Magyarországgal."[6]

Vlagyimir Iljics figyelmesen tanulmányozta a Marx által kiadott Nagy Világatlaszt. A 13. oldalon található Közép-Európa úthálózata. Az atlasznak erre a lapjára Lenin kék ceruzával felírta: „N. B. Magyarország térképe."[7]

Tanács-Magyarországot és Szovjet-Oroszországot azonban két front választotta el egymástól, nevezetesen az a terület, amelyet a petljurista és más ellenforradalmi csapatok és intervenciós erők tartottak megszállva, valamint az ellenséges magatartást tanúsító burzsoá—földesúri Románia. Ennek következtében a postai és utasforgalom csak kerülő úton volt lehetséges, ez pedig rendkívül megnehezítette és korlátozta az összeköttetést. Így a Kun Béla által április 22-én Leninnek Budapesten feladott levél csak május 13-án jutott Vlagyimir Iljics kezébe.[8]

Szovjet-Oroszország kormánya a leggyorsabb és legbiztonságosabb közvetlen kapcsolatot Tanács-Magyarország kormányával légiúton biztosíthatta. (Lenin nagyra értékelte a kapcsolattartásnak és összeköttetésnek ezt a módját és eszközét: 1914-ben egyik cikkében a XX. századot a „repülőgép, a villamosság és az autó századának" nevezte.[9])

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmét követően a párt Központi Bizottsága és a szovjet kormány Lenin kezdeményezésére határozatot fogadott el arról, hogy folytassanak agitációt a nyugati országok dolgozói között a véres háború folytatása és az imperialista rabló célok ellen, s ennek érdekében használják fel a repülőgépeket.[10]

A légiflotta vezetőit utasították, hogy tanulmányozzák az európai fővárosokba irányuló repülőjáratok lehetőségeit. A légiflotta irányításával megbízott Összorosz Kollégium hamarosan jelentette a Népbiztosok Tanácsának: „Lenin elvtárs utasítását teljesítve előterjesztjük az európai politikai központokba szánt

5 Vlagyimir Iljics Lenin. Biograficseszkaja hronyika. 7. k., Moszkva, 1976. 11. o.
6 *V. I. Lenin:* Összes Művei. 50. k., Budapest, 1977. 324. o.
7 Bibliotyeka V. I. Lenyina v Kremlje. Moszkva, 1961. 592. o.
8 *V. I. Lenin:* Összes Művei. 50. k., 351. o.
9 I. m. 25. k., Budapest, 1970. 177. o.
10 I. m. 35. k., Budapest, 1972. 321. o.

röplapok eljuttatási lehetőségeire vonatkozó adatokat. A rendelkezésre álló repülőgéptípusokból a német vadászoktól mentes magasságban az „Opovics" típusú gépek átrepülhetnek. Az önként jelentkező pilóták rendelkezésre állanak... Szabadon végrehajtják a repülőutat a „Muromec" típusú gépek... A Berlinig, Budapestig és Bécsig tartó repülőút 700—800 verszta..."[11]

A breszti béke 1918 márciusában történt megkötése után és Szovjet-Oroszországnak a háborúból való kilépését követően a tervezett repülések elvesztették aktualitásukat. A repülőgépnek az államok közötti összeköttetésben való felhasználásáról szóló lenini elvek a Magyar Tanácsköztársasággal légi úton történt kapcsolatfelvételben realizálódtak.

Lenin a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának (ennek hatáskörébe tartozott a légierő) utasítást adott, hogy azonnal tegye meg a szükséges intézkedéseket a Tanács-Magyarországgal való légi összeköttetés megteremtése érdekében. A feladat teljesítésének politikai irányításával a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa tagját, Szovjet-Ukrajna hadügyi és tengerészetügyi népbiztosát, N. I. Podvojszkijt bízták meg, a szervezési és technikai teendőket a harcoló csapatok tábori repülő és léghajózási parancsnoksága vezetőjére, A. V. Szergejevre, valamint szervezési helyettesére, M. P. Sztrojevra, továbbá az ukrán légierő parancsnokára, N. V. Vasziljevra ruházták.

A Tanács-Magyarországra történő repülés előkészületei gyors iramban folytak. Speciális, nemzetközi összeköttetést biztosító repülőosztagot állítottak fel, amelyet politikailag megbízható, szakmailag tapasztalt pilótákkal töltöttek fel és kellő kiszolgáló személyzettel, valamint repülőgépekkel láttak el. A légi összeköttetés bázisául a Proszkurov város (ma Hmelnyickij) melletti repülőteret jelölték ki. Ezzel párhuzamosan a vinnyicai repülőtérről is indultak repülőgépek.

A repülőknek diplomáciai és katonai dokumentumokat, valamint a nemzetközi kommunista mozgalom néhány küldöttét kellett Budapestre juttatniuk, azokat, akik röviddel azelőtt részt vettek Moszkvában a III., Kommunista Internacionálé I. Kongresszusán. Budapest fölötti repülésük alkalmával a pilótáknak magyar nyelvű röplapokat kellett leszórniuk. A röplapok Szovjet-Oroszország munkásainak és parasztjainak Tanács-Magyarország dolgozóihoz intézett üdvözletét tartalmazták.

A Lenintől kapott feladat a szovjet kormány bizalmának a megnyilvánulása volt a pilóták irányában, ugyanekkor igen komoly felelősséget ruházott rájuk, mivel az út nagy nehézségekkel és komoly veszélyekkel járt.

A leszállás nélküli repülési távolság egyenes vonalban meghaladta a 600 kilométert s egyben a szovjet köztársaság birtokában levő gépek teljesítőképességét. Az adott feladatra a legalkalmasabbak a zsákmányolt 1. VG német gépek voltak, de ezek javításra és átépítésre szorultak; le kellett szerelni fegyverzetüket, póttartályokat kellett rájuk szerelni stb. Ha figyelembe vesszük azoknak az éveknek a repülési sebességét, a pilótáknak 6 óránál is többet kellett a levegőben tartózkodniuk; a kényszerleszállás halálos veszedelemmel járt.

Komoly gondot jelentett a repülőgépek üzemanyaggal való ellátása. A szovjet légierőnek abban az időben nem volt benzinje, pótkeveréket használtak, amely nagyon megviselte a hajtóművet. A henger adagolószelepe eldugult, s a motorok még a rövid távú repüléseknél is „lefulladtak".

11 A Szovjet Hadsereg Központi Állami Levéltára, Moszkva. (A továbbiakban — SZHKÁL) 29. fond, 1. leltár, 12. ügyirat, 14—15. o.

A légiflotta vezetői elhatározták, hogy akár cseppenként is, de a népbiztosságoknál és az intézményeknél elfekvő készleteket összegyűjtik. Ennek érdekében Leninhez kellett segítségért folyamodniuk, aki a Népbiztosok Tanácsa ülésének szünetében fogadta M. P. Sztrojevet és megígérte, hogy kiadja a népbiztosságoknak az erre vonatkozó utasítást.[12] Néhány nap múltán az üzemanyagot megkapták és átadták a magyarországi útra készülő repülőknek.

A repülési szakemberek mindent megtettek annak érdekében, hogy biztosítsák a repülések sikerét. A technikai előkészítést a Vörös Légiflotta legjobb műszerészei és motorszerelői — G. P. Zajcev, G. F. Nyikolájev, G. I. Polovenko, A. N. Rjabcsenko, E. T. Szpoon, A. I. Fomin, G. I. Hitrov, I. A. Sevcsenko —, A. A. Kulakov meteorológus és mások végezték, akiket a Központi Repülőraktártól, a Moszkvai Hadkerület repülőtartalékától, valamint más alakulatoktól és intézetektől vezényeltek e feladat megoldására. Nagy figyelemmel vizsgálták meg a repülőgépek minden alkatrészét, gondosan készítették fel azokat a hosszú útra. A megtisztelő feladat, hogy elsőnek tegye meg a Szovjet-Oroszországot Tanács-Magyarországgal összekötő légijárat első útját, a kijevi repülőiskola oktatójának, V. A. Hodorovicsnak jutott osztályrészéül. Tapasztalt, technikailag magasan képzett pilóta volt, aki különböző típusú gépeken — köztük 1. VG-n is — 800 óránál többet repült.

Április 9-én kora reggel a vinnyicai repülőtérről felszállt és elindult hosszú útjára Viktor Hodorovics. A gép utasa Fodor magyar forradalmár volt,[13] a Moszkva—Budapest rádiókapcsolat rejtjelkulcsát vitték magukkal.

A nemzetközi repülésről szóló konvenció értelmében a gépen megkülönböztető jelzés volt, ötágú vörös csillag. A fegyvertelen repülőgépre mégis nemegyszer tüzeltek a földről, repülőgépek is támadták, ügyes manőverezéssel azonban sikerült kikerülnie a veszedelmes helyzetekből. Üzemanyaghiány és motorhiba miatt kétszer kellett kényszerleszállást végeznie. Minden nehézség ellenére a golyóverte repülőgépen, az üzemanyag utolsó cseppjeinek a felhasználásával, Hodorovics sikeresen eljutott Budapestig.

Szovjet-Oroszország küldöttét Tanács-Magyarországon kitörő lelkesedéssel fogadták. Április 12-én Budapesten megnyílt a munkás- és katonatanácsok első ülésszaka, amelynek tiszteletbeli elnökéül Lenint választották. Az Oroszországi Távirati Iroda (ROSZTA) erről az ülésszakról közleményt adott ki, amelyben arról tudósított, hogy Magyarország külügyi népbiztosának a felszólalása után annak az orosz pilótának adtak szót, aki repülőgépen érkezett Magyarországra.[14] A jelenlevők lelkesen ünnepelték az Oroszország forradalmi proletariátusának szívélyes üdvözletét átadó repülőt. Viszonzásképpen a budapesti tanács határozatba foglalta az Oroszországi Szovjetköztársaságnak szóló üdvözletet.[15]

Léteznek adatok arra vonatkozóan, hogy Hodorovics, látogatása alkalmával, tárgyalásokat folytatott a Szovjet-Oroszország és Tanács-Magyarország közötti állandó légi kapcsolat megteremtéséről. Erről tanúskodik az a szerződéstervezet, amelyet jelenleg a budapesti Közlekedési Múzeumban őriznek.

V. A. Hodorovics, miután minden megbízásának eleget tett, április 20-án Budapestről visszatért Vinnyicára, s még 21-én vonattal a szovjet-ukrán fővárosba utazott. Az ukrajnai légiflotta parancsnoka, N. V. Vasziljev, a következő tájékoztató táviratot intézte a légierő parancsnokához, A. V. Szergejevhez: „Hodo-

12 Vlagyimir Iljics Lenin. Biograficseszkaja hronyika. 7. k., 251. o.

13 Fodor Józsefről van szó, aki 1918-ban tagja volt az Omszkban megjelenő Forradalom c. lap szerkesztőségének, Tanács-Magyarországra való visszatérése után Karcag direktóriumának tagja, majd a Szovjetunióba emigrál. A felszabadulás után tér ismét haza. — A szerk.

14 Izvesztyija, 81. szám, 1919. április 15.

15. Uo.

rovics hadirepülő sikeresen visszaérkezett Kijevbe, miután ragyogóan teljesítette megbízatását, az útja alkalmával felmerülő akadályokat, melyek életveszélyt is jelentettek, leküzdötte".

Így ért véget a szovjet repülés történetében első nemzetközi járat berepülése, amelyet a Lenintől kapott feladat alapján a Szovjet-Oroszország és Tanács-Magyarország közötti légi kapcsolat megteremtése érdekében végeztek.

Április 20-ra jelölték ki a proszkurovi csoport pilótáinak felszállását és nemzetközi távolsági repülését. Az említett napon a meteorológiai viszonyok nem voltak kedvezőek, de a felszállást nem halasztották el.

Elsőnek A. A. Szahno pilóta gépe emelkedett a magasba, fedélzetén a magyar futárral, Mikolasek (?) elvtárssal.[16]

A második gép, melyet I. I. Barisnyikov pilóta vezetett,[17] sűrű felhőbe került és visszatért a proszkurovi repülőtérre. A kedvezőtlen időjárási változások elindulását több mint egy hétig akadályozták.

Ivan Barisnyikov a Komintern I. kongresszusának osztrák küldöttével, I. Gruberrel (K. Steinhardttal) a gépe fedélzetén, április 28-án indult el Tanács-Magyarország irányába. Más dokumentumok mellett Barisnyikovra bízták a Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg légiereje helyettes parancsnokának a Magyar Vörös Hadsereg légiereje parancsnokához intézett levelét. „Tisztelt és kedves elvtárs! — hangzott a levél — Szovjet-Oroszország vörös légiereje nevében küldöm testvéri üdvözletem Önnek és a szocialista Magyar Köztársaság dicső légierejének.

Mélyen meg vagyok győződve arról, hogy mindkét ország légierői képesek megteremteni az ellenséges lövészárkok felett a megbízható kapcsolatot a közös ragyogó jövőért küzdő magyarországi és oroszországi proletariátus között és ezzel is mélyíteni a köztük levő lelki kapcsolatot.

Türelmetlenül várom, hogy mikor kapcsolódnak össze frontjaink a földön is, és repülőink vállvetve szolgálják majd a közös Vörös Hadsereget, nem csupán magát az összekötő szolgálatot."[18]

A gép délben startolt. Az időjárás továbbra is kedvezőtlennek tűnt. Miután átfúrta magát a felhőkön, Barisnyikov 4000 méteres magasságba emelkedett, s az iránytűhöz, valamint a nap állásához igazodva átirányította a repülőgépet a Kárpátok hegyei felett. A Kárpátok nyugati lejtőit elérve a pilóta csökkentette a magasságot és a repülést a földi tájékozódási pontok szerint folytatta. Magyarország felett a gép zivatarba került, kezdett kihagyni a motor. Barisnyikov siklórepülésbe ment át és kényszerleszállást hajtott végre. Azt azonban nem tudta, hogy néhány nappal azelőtt Tanács-Magyarország helyzete élesen megváltozott. 1919. április 16-án az antant hatalmak támogatásával megkezdődött a román királyi csapatok támadása és Szatmárnémeti, amelynek közelében földet ért, már az intervenciós csapatok megszállása alá került.

Az arcvonal a Tisza vonalánál húzódott. Barisnyikov és Steinhardt elhatározták, átkelnek a folyón, hogy elérjék a Magyar Vörös Hadsereg ellenőrzése alatt álló területet. Már nem messze a céljuktól az intervenciósok járőrébe ütköztek s letartóztatás lett a sorsuk.[19]

16 Más források szerint Nikolasek. Az utasok között a Koncsek nevet is említik.

17 I. I. Barisnyikov munkás volt, aki a repülés tudományát a régi hadsereg katonájaként sajátította el. A Keleti Front 3. hadserege I., tveri repülőcsoportjának állományában vett részt 1918 őszén a fehérgárdisták és a csehszlovák lázadók ellen vívott küzdelmekben. Tagja volt az OK/b/P szervezetének. Magyarországi küldetése előtt a moszkvai repülőiskola parancsnokhelyettese volt.

18 Szovjetszkaja Aviacija, 1956. március 28.

19 *I. Gruber* (K. Steinhardt): K pereljotu v Szovjetszkuju Vengriju. — Vesztnyik vozdusnovo flotta, 1920. 5. szám, 14—15. o.

Hasonló sorsra jutott Rudolf Pijr pilóta is, aki Barisnyikovval együtt startolt Proszkurovból. R. G. Pijr és az Oroszországi Távirati Iroda vele repülő tudósítója, Gec elvtárs, szintén kényszerleszállást hajtott végre, még mielőtt elérték volna Budapestet. A megszállók őket is elfogták és koncentrációs táborba irányították.[20]

Szovjet-Oroszországhoz hasonlóan Tanács-Magyarország kormánya is tett lépéseket a Szovjet-Oroszországgal való közvetlen kapcsolat mielőbbi megteremtése érdekében. Az antant blokádja alatt álló és a szomszédos burzsoá államok — Románia, Csehszlovákia és Jugoszlávia — csapataitól körülkerített Magyar Tanácsköztársaság létének első napjától kezdve nagyon érezte a szükségét a Szovjet-Oroszország részéről megnyilvánuló támogatásnak és segítségnek, a politikai, gazdasági és katonai kérdésekben az információk cseréjének. Tanács-Magyarország kormánya már az első rádióüzenetében fegyveres szövetség kötését indítványozta Szovjet-Oroszország kormányának a győztes proletariátus ellenségeivel szemben.[21]

Elhatározták, hogy a hadügyi népbiztosság egyik vezetőjét, Kun Béla odaadó harcostársát, a párt Központi Bizottságának tagját, Szamuely Tibort küldik megbízottként Moszkvába, mivel ő. korábban már találkozott Leninnel.

Az utat Kijevig repülőgépen tervezték. A mátyásföldi repülőgépgyárban egy Brandenburg-Benz típusú gépet készítettek fel, amely kifejezetten távoli repülésekre volt felszerelve. Az akkori időkben korszerűnek számító kétüléses, nyitott, duplaszárnyas gépet az első világháború idején felderítő repülőgépként alkalmazták. A bonyolult és felelősségteljes repülőfeladatra az egyik legtapasztaltabb magyar pilótát, a repülőgépgyár berepülő pilótáját, Dobos Istvánt jelölték ki.

Később Kun Béla így emlékezett erre vissza: „Május végén megbeszéltük, hogy Tibor Moszkvába utazik Lenint és az orosz elvtársakat informálni a helyzetről. Megbeszélésünk értelmében ennek az utazásnak katonai jelleget adtunk, annál inkább, mert éppen a hadihelyzetről való kölcsönös információt láttuk az utazás legfontosabb céljának. A Kormányzótanács tagjai előtt így is terjesztettük elő javaslatunkat, a kivitelt a Hadsereg Főparancsnokság útján szerveztük. Tibor repülőgépen akarta megtenni a 2000 kilométeres utat, ellenséges frontokon, hadtápterületeken, ellenséges országokon keresztül. Tibor szervezte expedícióját, a szociáldemokrata vezérfiak terjesztették a pletykát, hogy — Szamuely szökik az aranyakkal."[22]

Május 20-án a repülőgép Szamuely Tiborral a fedélzetén felemelkedett a levegőbe és északkeletnek vett irányt.[23] Átszelte a román—magyar frontvonalat, elrepült a Kárpátok erdős-hegyes tájai felett és elérte Szovjet-Ukrajnát. Podol kormányzóságban, a Zsmerinka és Vinnyica közötti területen, olyan helyen, amelyet azt megelőzően csak néhány nappal szabadítottak fel a fehérgárdisták uralma alól, motorhiba miatt kénytelenek voltak leszállni. A következő nap Tanács-Magyarország küldöttei megérkeztek Kijevbe.

Néhány nappal később a Krasznaja Armija c. lap a következőket közölte: „Május 21-én késő este Kijevben a Volinyi Kapunál tábortüzek fényénél leszállt a magyar pilóta, Dobos elvtárs, utasával, Magyarország hadügyi népbiztosával, Szamuely elvtárssal.

20 *R. G. Pijr:* Kak ja popal v plen k ruminam. — Vesztnyik vozdusnovo flotta, 1920. 3—4. szám 35—36. o. Rudolf Gusztavovics Pijr az Északi Front 31. felderítő repülőosztagának volt a parancsnoka. Az észtországi valgaszkai járásban született, tagja volt az OK/b/P-nek.
21 Voszmoj szjezd RKP (b). Mart 1919 goda Protokoli. 555. o.
22 *Kun Béla:* A Magyar Tanácsköztársaságról. Budapest, 1958. 552. o.
23 Más források szerint május 19., illetve 21.

A repülők május 19-én szálltak fel Budapesten,[24] még ugyanazon a napon este 11 órakor értek földet Vinnyicánál. Eközben több mint 800 versztát tettek meg leszállás nélkül, 7 óra 30 perc alatt.

A következő napot teljesen benzinszerzésre és a motor javítására fordították, s május 21-én folytatták útjukat tovább Kijevbe, ahová 2 órás repülőút után ereszkedtek le. A harmadik nap azzal telt el, hogy az orosz repülők ünnepelték az Ukrajnába érkezett magyar pilótát. Szamuely népbiztos Moszkvába utazott".[25]

Május 25-én Szamuely Tibor különvonattal Szovjet-Oroszország fővárosába érkezett. A Kijevi pályaudvaron a Népbiztosok Tanácsának ügyvezető titkára, V. D. Boncs-Brujevics fogadta. Moszkvában e napon ünnepelték a dolgozók általános katonai kiképzése bevezetésének első évfordulóját. Boncs-Brujevics egyenesen a Vörös térre vezette Tanács-Magyarország küldöttét, ahol ekkor V. I. Lenin tartózkodott. A munkászászlóaljak, a kerületi kommunista osztagok és a moszkvai katonai iskolák hallgatóinak szemléjén vett részt. Lenin, miután a Vörös téren felsorakozott csapatokat megszemlélte, az ez alkalommal rendezett gyűlésen beszédet mondott a munkásosztálynak a szocialista haza védelmében betöltött szerepéről és a szovjet állam nemzetközi jelentőségéről.[26]

Amikor befejezte beszédét, Szamuely Tibornak adott szót, aki átadta Moszkva dolgozóinak Tanács-Magyarország népének forró testvéri üdvözletét. Kijelentette, hogy a magyar munkások készek fegyverrel védelmezni saját országukban a szocialista forradalom vívmányait.[27]

Szamuely Tibor még két napot tartózkodott Moszkvában. Május 27-én újból járt Leninnél. Tájékoztatást adott a magyar munkásoknak a belső és külső ellenforradalom elleni harcáról, a nehézségekről, melyeket a magyar proletárforradalom átél. A találkozás alkalmával fontos katonapolitikai kérdésekről tárgyaltak, többek között Szovjet-Oroszország és Tanács-Magyarország katonai együttműködésének lehetőségéről, a foganatosított lépések egybehangolásáról, amelyek mindkét testvéri országnak a nemzetközi imperializmus intervenciójával szembeni védelmét szolgálták.

A beszélgetés eredményét Lenin „Üdvözlet a magyar munkásoknak" c. írásában összegezte, amit átadott a magyar küldöttnek.

Szamuely a már ismertetett úton tért haza. Kijevben ismét találkozott N. I. Podvojszkijjal. Május 30-án felszólalt honfitársai, a volt hadifoglyok gyűlésén, akik az Októberi Forradalom győzelme után léptek a Vörös Hadsereg soraiba. 1919 áprilisában a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa parancsot adott ki az internacionalista egységeknek a keleti frontról a nyugati frontra történő átcsoportosításáról. A parancs szövegének arra a példányára, amelyet a Magyar Tanácsköztársaság oroszországi képviselőjének küldött, Lenin a következőket írta: „Rudnyánszky elvtársnak. Mellékelem a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának a határozatát. Nézzen utána a dolgoknak. Lenin."[28] Május végén Kijevben jelentős számú magyar internacionalista harcos összpontosult, akik arra készültek, hogy a Vörös Hadsereg alakulataival együtt Tanács-Magyarország segítségére siessenek.

Hasznosnak bizonyult Dobos István szovjet-oroszországi küldetése is: szoros kapcsolatot alakított ki a szovjet repülőkkel. A magyar repülőgép távrepülésének tiszteletére Kijevben rendezett ünnepi gyűlésen felolvasták a magyar légi-

24 Így az eredetiben.
25 Krasznaja Armija. 52. szám, 1919. május 28.
26 *V. I. Lenin:* Összes Művei. 38. k., Budapest, 1973. 372. o.
27 Pravda, 1919. május 27.
28 *Réti László:* Lenin és a magyar munkásmozgalom. Budapest, 1970. 146. o.

erő vezetőinek üzenetét. Ebben átadták a szovjet repülőknek „a magyar pilóták és a magyar proletariátus testvéri üdvözletét, valamint azt a reményt, hogy a pilóták hamarosan egyetlen nemzetközi családban tömörülnek, amely ugyanolyan jól szolgálja majd a proletariátust, mint ahogy szolgálta a királyokat, a cárokat és a tőkét."[29] A szovjet repülők a nevezetes repülőút emlékeként értékes ajándékot — az ajándékozók feliratával ellátott ezüst cigarettatárcát — adományoztak Dobos Istvánnak.

A Brandenburg-Benz gép, amelyet Dobos az ukrán repülőgépszerelők segítségével kijavított és fölkészített a visszaútra, a kijevi repülőiskola kifutópályájáról emelkedett a levegőbe. Közben leszállt Proszkurovban, majd hétórás, izgalommal és veszélyekkel terhes repülés után 1919. május 31-én sikeresen földet ért a budapesti albertfalvai repülőtéren.

Budapesten ekkor ért véget a Munkás- és Katonatanács ülése, melynek résztvevői figyelemmel és lelkesedéssel hallgatták Szamuely beszámolóját szovjet-oroszországi útjáról és Leninnel történt találkozásairól. Kun Béla még az ülés alatt lefordíttatta a magyar munkássághoz intézett lenini üzenetet,[30] s a következő nap reggelén megjelenő újságok már hozták annak magyar szövegét.

Ebben az írásban Lenin világosan körvonalazta a proletariátus diktatúrájának feladatait, annak lényegét és céljait. A magyar munkásokat éberségre szólította fel az ellenség cselvetéseivel szemben, állhatatosságra és határozottságra buzdított. „Az egész világon a munkásosztály minden becsületes tagja a ti pártotokon áll" — írta. — „Legyetek szilárdak! A győzelem a tietek lesz!"[31] — fejeződött be az üzenet.

A lenini üzenet — gondolatok, eszmék, tanácsok és óvások csokra — a tudományos kommunizmus eszmei kincsestárának gazdagítását, s ugyanakkor a magyar kommunisták és az egész magyar nép erkölcsi támogatását jelentette igazságos harcukban.

A Magyar Vörös Hadsereg főparancsnoka június 6-án parancsban rögzítette a repülőút sikeres végrehajtását, melynek kapcsán megállapította: „Szamuely Tibor elvtársat a hadseregfőparancsnokság fontos hadműveleti ügyben az orosz tanácsköztársaság vezérkarához küldte ki. Más összeköttetés híján Szamuely elvtárs repülőgépen tette meg a 2000 kilométeres utat. Fáradságot nem kímélve, életét veszélyeztetve, kiváló eredményességgel végezte el a rábízott feladatot...

A Forradalmi Kormányzótanács és magam nevében dicsérő elismerésemet fejezem ki Szamuely Tibor elvtársnak áldozatkész vállalkozásáért, egyúttal külön dicsérettel adózom Dobos István pilóta elvtársnak, aki erős akarattal, biztos kézzel és bátor szívvel vállalkozott a nehéz úton a repülőpilóta szerepére, és példásan teljesítette felelősségteljes kötelességét..."[32]

A magyar repülőgéppel együtt Proszkurovból Budapestre indult titkos diplomáciai postával A. K. Andersz szovjet pilóta. Gépének utasa az ismert svájci kommunista, Friedrich Platten volt, aki a Komintern I. kongresszusáról utazott haza.

Az ellenséges blokád, amellyel az antant országok körülvették Szovjet-Oroszországot, lehetetlenné tette Platten számára, hogy vonaton induljon haza. Elhatározta, hogy él az alkalommal, átrepüli a blokádgyűrűt, ugyanakkor meglátogatja a Magyar Tanácsköztársaságot is.

29 A magyar internacionalisták a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban és a polgárháborúban. Dokumentumgyűjtemény. Budapest, 1968. II. k., 74. o.
30 1919 god v Vengrii. Moszkva, 1959. 176—177. o.
31 *V. I. Lenin:* Összes Művei. 38. k., Budapest, 1973. 377. o.
32 Idézi *Földes Péter:* Drámai küldetés. Szamuely életregénye. Budapest, 1962. 334—335. o.

Ez a repülés öt és fél órát tartott. A Kárpátok felett négy kilométeres magasságba emelkedtek. Sötétedni kezdett. A sűrű felhőben a repülőgépek szem elől tévesztették egymást. Andersz gépének tartályaiból elfogyott az üzemanyag. A repülő nem ismerte a pontos fronthelyzetet, úgy gondolta, már elérte Tanács-Magyarország területét és Budapesttől 180 kilométerre leszállt. A gépet azonban román katonák és csendőrök fogadták.

Anderszt és Plattent a Magyar Vörös Hadsereg fogságba esett harcosaival együtt elindították a koncentrációs tábor felé, majd onnan a hírhedt jilavai fegyházba, ahová R. Pijrt és Gec tudósítót is zárták.[33]

Hosszú szenvedés és hányódás után — a szovjet kormány, a román szocialisták és a nemzetközi közvélemény követelésére — a repülők és utasaik kiszabadultak fogságukból. I. I. Barisnyikov és A. A. Szahno pilóták sorsa azonban mind a mai napig ismeretlen.

A későbbiekben Szovjet-Oroszország és a Magyar Tanácsköztársaság újabb lépéseket tett a légi kapcsolat fenntartása érdekében. Június 18-án Lenin rejtjeles táviratában ezt írta Kun Bélának: „Igyekezzen megszervezni a postaforgalmat velünk a repülőgépek felhasználásával."[34] 1919. július 7-én ezt a kérdést Szovjet-Oroszország légügyi dolgozóinak speciális bizottságában tárgyalták, Tanács-Magyarország hivatalos képviselőjének, Rudnyánszky Endrének a részvételével.

A szovjet és magyar légügyi szerveknek nem sikerült az együttesen kialakított elképzeléseket megvalósítaniuk. Az imperialista intervenció és a belső ellenforradalom együttes akciója, valamint a jobboldali szociáldemokraták árulása 1919. augusztus 1-én megdöntötte a Magyar Tanácsköztársaságot. A minden oldalról számtalan ellenséggel körülvett Szovjet-Oroszország, melyet az imperialista intervenció és blokád szorítása fojtogatott, nem volt abban a helyzetben, hogy azonnali katonai segítséget nyújtson.

A szovjet és magyar repülők 60 évvel ezelőtt, amikor életüket kockáztatva és feláldozva teljesítették internacionalista kötelességüket, lerakták a két baráti nép közötti légi összeköttetés alapjait.

Ma a láthatatlan légi útvonalak szilárdan összekötik a szovjet és magyar nép fővárosát, Moszkvát és Budapestet. A két baráti szocialista ország, a Szovjetunió és a Magyar Népköztársaság közötti kétoldalú légi összeköttetés, amelynek kezdete 1919-re nyúlik vissza, most valósággá lett.

33 *Ancsar:* Kijev—Budapest. Vesztnyik vozdusnovo flotta. 1920. I/5. szám 25—26. o.; *F. Platten:* Kak ja letyel iz Kijeva v Budapest. — Uo. 31—33. o.

34 *V. I. Lenin:* Összes Művei, 50. k., Budapest, 1977. 403. o.

HETÉS TIBOR

A MAGYAR VÖRÖS HADSEREG NEMZETKÖZI ALAKULATAIRÓL

Érdekes színfoltja történelmünknek annak a közel tízezer internacionalistának a harcra, akik, a nemzetközi munkásosztály vörös zászlaja alatt, vállalták a magyarországi Tanácsköztársaság forradalmi honvédő háborújának támogatását. Küzdelmük színfolt, de több mint szimbólum. Érdemeiket ennek ellenére még mindig nem értékeljük kellőképp...

Honnan jöttek, kikből verbuválódtak a magyar Vörös Hadsereg internacionalista egységei? A bázis lényegesen eltért az oroszországitól. Nem csupán volt hadifoglyok szimpátiájáról és csatlakozásáról volt szó. Ennek oka abban rejlik, hogy amikor Magyarországon győzött a proletárforradalom, a hadifoglyok többsége már elhagyta az országot. Egyéb körülmények ugyanakkor előmozdították, hogy az internacionalista alakulatok számottevő szerepet játsszanak.

Az egykori hadifogolytáborokban (Esztergom, Somorja, Zalaegerszeg stb.) még mindig sok orosz, valamelyes szerb, török, olasz katona élt. Életviszonyaik természetesen mások voltak, mint hadifogságuk idején. Az oroszok közt — érthetően — erős volt a forradalmi mozgalom, hiszen az oroszországi forradalmakat követően több helyütt szerveztek bolsevik alakulatokat. Az egykori hadifoglyok többsége dolgozott: elsősorban a mezőgazdaságban, sokan gyárakban, és a proletárforradalom győzelme után innen jelentkeztek a Vörös Hadseregbe. De a toborzómunka kiterjedt az átutazókra is. A Dél-Oroszországba induló szállítmányok Csehország és Ausztria felől érkeztek, de a román határon elakadtak. Továbbszállításukat a román királyi hatóságok megtagadták. Tabacsnyikov, az orosz toborzóbizottság tagja írja le visszaemlékezésében, hogyan folyt ezeken a szerelvényeken az eredményes agitáció.

Zömében ugyancsak hadifogolyként került Magyarországra az a mintegy 300 olasz katona, aki később az egyik internacionalista zászlóaljban mindvégig hűséges támasza maradt a proletárdiktatúrának.

A nemzetközi egységekbe tömörültek a Magyarországon élő, korábban, vagy éppen a háború alatt letelepedett különböző nemzetiségű dolgozók. Közismert, hogy különösen Budapest környékén nagy számú bolgár család élt, akiknek egy része a forradalom aktív támogatójává vált. Kevésbé tudott, hogy nagyon sok lengyel munkás — lódzi szövőmunkások, dobrovai bányászok, galíciai mezőgazdasági cselédek — Magyarországon próbálta megtalálni otthonát és szerény megélhetését. Budapest peremvárosaiban, a tatabányai bányászok közt éltek és a főváros üzemeiben dolgoztak.

Nemzetközi egységek hadrendje 1919. V. 31.

80. nemzetközi dandár

Pk.: Folkusházy Lajos
Pol. megbízott: Pávlik Politzer Béla

26. nk. ezred
Pk. Szántó Zoltán
Pk. h. Forgács Vilmos
Pol. mgb. Kaufmann Albert

I. (orosz) zj
Pk. Kirill Kablukov
Pol. mgb. Rafael Meller

III. (magyar internac. zj)
Pk. Malai z. Pál
Pol. mgb. Göndör Imre

IV. (székely) zj
Pk. Kereszles József
Pol. mgb. Mezei József

27. nk. ezred
Pk. König Oszkár

II. (osztrák) zj
Pk. Kiss Zsigmond
Pol. mgb. Vogelfänger

V. (osztrák) zj X
Pk. Pichel Adolf

X Alakult május 23-án a Budapestről érkezett III./12 (azonos a III./27-el) osztrák zászlóaljból.

1. dandár

16. felvid. gy. e.

+ egyéb magyar egységek

zömében szlovák vöröskatonákból

Eszterg. védőszak X

II./26.

X Jun. 9-től 3 zj-ból álló – közte a II./26 (lengyel) zj – „Párkánynánai dandár"-ra alakul

Szervezés alatt Budapesten

Toborzó iroda

Nemzetközi pótzászlóalj

(orosz) (német) (szláv)
pótalosztály
Pk. Friedrich Gyula
Pol. Mónus József

II./27. (lengyel) zj X

X Június 15-én érkezik be a 27. nk. ezd.-hez. A- zlj.-ban más nemzetiségűek is.

Önálló zászlóalj.

I. Balkán zj. X
(volt délszláv, volt III./3. zj.)

X Június 13-30-ig — kiegészítve olasz és más nemzetiségű szazadokkal — a 80. dd. 26. ezredéhez beosztva.

Tevékeny, hősies harcot folytattak a szlovákiai területek forradalmi érzelmű szlovák munkásai és fiataljai. Belőlük alakult a 16. szlovák ezred. Soraik tovább szaporodtak azokkal a katonákkal, akik az északi hadjárat idején átálltak, vagy lakóhelyük felszabadulása után önként jelentkeztek a Vörös Hadseregbe.

Említésre méltó, hogy a Békés megyei szlovákok — akik a legütőképesebb 6. hadosztály 101. ezredébe tartoztak — az első pillanattól az utolsóig kitartottak a tanácshatalom mellett.

Eleinte ugyancsak a nemzetközi egységekbe toborozták azokat a magyarokat, akik megelőzően az oroszországi szocialista forradalomban, majd a polgárháborúban vettek részt. A magyar Vörös Hadsereg felállításáról szóló rendelet még meg sem jelent, amikor a Hadügyi Népbiztosság hozzájuk intézett felhívása az újságokban megjelent: „A forradalom avantgárdája voltatok már akkor is, mielőtt csak derengeni kezdett az Ural felől a forradalom mindent bevilágító és mindent beborító fénye... Jöjjetek és jelentkezzetek az 1. budapesti nemzetközi ezredbe."[1]

A nemzetközi egységek további csoportját osztrákok alkották. Bécs munkásai és forradalmi eszméktől áthatott katonái szimpátiával figyelték a magyarországi eseményeket. A segítőkészség tetté vált elhatározásukban akkor, amikor fegyveresen a Magyar Tanácsköztársaság védelmére siettek. Szervezetten, mintegy 1200-an, nagyrészt a 41. Volkswehrbataillon katonái jöttek Magyarországra. „Budapesten nagy ünnepléssel fogadták őket" — írta róluk Julius Deutsch, osztrák szociáldemokrata hadügyminiszter, majd némi iróniával hozzáfűzte: „Ha már annyira nem lehet visszatartani őket, akkor hát éljék csak ki forradalmi hevületüket Magyarországon..."[2]

Végül még egy csoportja volt a nemzetközieknek. Azok, akik az ellenséges hadseregekből szöktek át. Románok, szerbek, franciák, akik a döntő pillanatban megérezték, hol a helyük.

E csoportok összefogásában, a proletárdiktatúra iránti szimpátiájuk erősítésében és aktivitásukban hathatós segítséget jelentettek a Kommunisták Magyarországi Pártja, illetve az egyesült párt mellett működő nemzetiségi szekciók, amelyek a Magyarországi Internacionalisták Szocialista-Kommunista Föderációját alkották. A 15 nemzeti csoport igen jelentős toborzómunkát fejtett ki. Számos vezetőjük, mint pl. a lengyel Jozef Rotstadt Krasny, a jugoszláv Ivan Matuzovics, a bolgár Nikola Gramovsky, az orosz Rafael Meller és Vlagyimir Jusztusz, közvetlenül is részt vett az internacionalista zászlóaljak megszervezésében. Egyesek mint parancsnokok teljesítettek szolgálatot.

Néhányukról, akik végigküzdötték a forradalmi honvédő háborút, külön is szót kell ejteni.

Leo Rothziegel, az egyik osztrák zászlóalj parancsnoka, tősgyökeres bécsi volt. Maga is végigszenvedte a világháborút. Káplárként került hadifogságba az oroszországi fronton. Amikor kitört a forradalom, mellé állt. Hazatérése után barátjával, Egon Ervin Kischsel, a később híressé vált „száguldó riporterrel" együtt szervezték a Vörös Gárdát, alapító tagjai voltak az Osztrák Kommunista Pártnak. Hősi halált halt az áprilisi tiszántúli harcokban.

Kirill Kablukov, a cári hadsereg egykori kapitánya, a zalaegerszegi hadifogolytáborban élt, amikor a magyarországi forradalom őt is magával ragadta. Áprilisban a Tiszántúlon harcolt, majd végigküzdötte a csehszlovák burzsoá hadsereg ellen folytatott hadműveleteket. A forradalom leverése után visszatért

1 A magyar Vörös Hadsereg 1919. Budapest, 1959. 84. o.
2 A magyarországi forradalmak krónikája 1918—1919. Budapest, 1969. 229. o.

Leo Rothziegel, a II. osztrák zászlóalj parancsnoka és Egon Erwin Kisch, újságíró (balról)

hazájába. Ismereteink szerint 1923-ban egy közlekedési baleset alkalmával vesztette életét.

A Magyar Tanácsköztársaság forradalmi honvédő háborújának hőse a lengyel Franciszek Gavlinski. A Krakkóban született agronómus a budapesti Lengyel Katonai Misszió beosztott tisztje volt. Amikor megkezdődött a lengyel internacionalista egységek szervezése, ő is jelentkezett. „Ha most Oroszországban lennék — mondotta — ugyanilyen kérvényt intéznék az orosz Vörös Hadsereghez." Kezdetben kiképzőként, majd a lengyel század parancsnokaként harcolt. Az Érsekújvár felszabadítását célzó hadműveletekben halt hősi halált. Franciszek Gavlinszkit hőst megillető búcsúban részesítették. A Cerwona Gazeta írta róla: „Nem volt a lengyel alakulatnak nála odaadóbb, keményebb harcosa. Kemény volt, de amellett rendkívül barátságos, megnyerte katonái bizalmát, barátságát, ami igen jó hatással volt a fegyelemre. A harcok mezején halt hősi halált... A lengyel zászlóalj a legjobb elvtársat és parancsnokot vesztette el Gavlinski elvtársban, a proletariátus pedig a munkások ügyének felejthetetlen harcosát."

A nemzetközi alakulatok szervezésében vett részt Szántó Zoltán, aki 1918 őszétől aktív tagja volt a KMP-nek. Az első nemzetközi ezred megalakulásakor annak parancsnokává nevezték ki. Ő irányította az ezred sikeres hadműveleteit az északi hadjáratok idején. A Tanácsköztársaság leverését követően részt vett az illegális munkában, majd a felszabadulást követően demokratikus rendszerünk építésében.

Az internacionalista egységek szervezését a Hadügyi Népbiztosság irányította. Ennek a munkájában eleinte jelentős tevékenységet fejtett ki Gábor Mózes, akit a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltása után bíztak meg e feladattal. (Megelőzően, a szaratovi ezred komisszárjaként, hasonló feladatokat oldott meg.) Később a 7. hadosztály politikai megbízottja. A vereség után a Szovjetunióba emigrált.

A forradalmi honvédő háború hőseiként tiszteljük, és emlékét őrizzük mindazoknak, akik a harcmezőn áldozták életüket: Rudnyik, Prokopenko és Vdovin

Rafael Meller, az I. orosz zászlóalj politikai megbízottja

elvtársak az északi hadjáratban haltak hősi halált, Ivan Mosonkin, Kuhta, Suketa, Mescsuk, Klavgyinsz, Dzioba, Lebedinger, Meszlov és Turukin elvtársakat fogságba esésükkor végezték ki, Reja Fried a júliusi tiszai átkelésnél vesztette életét, és sokan mások, akiknek nevét nem jegyezték fel.

A Hadügyi Népbiztosság április 6-án adta ki a nemzetközi ezredek szervezésére vonatkozó első rendeletét, amely a toborzás kezdeti eredményeit volt hivatott formába önteni. „Budapesten az 1., 2. és 3. önálló nemzetközi vörös ezred alakult meg... Az 1. sz. ezred ideiglenes parancsnokává Friedrich Gyula elvtársat, a 2. sz. ezred ideiglenes parancsnokságával Rothziegel Leo elvtársat bízom meg. Az 1. sz. ezred már megalakult... A 2. sz. ezred a Bécsből ideérkezett 1000 elvtársból és a még toborzandókból alakítandó meg... A 3. sz. ezred a székely zászlóaljból, román, bolgár, szerb, olasz és albán századokból alakítandó meg..."[3]

Április 16-án megkezdődött az antant-hatalmak sugallta intervenció: a román királyi haderő ismét átlépte a kijelölt keleti vonalat.

Az első nemzetközi ezred orosz és Szovjet-Oroszországból hazatért magyar katonáit április második hetében Csucsára szállították. A hangulat mindkét zászlóaljban jó volt: valamennyien tudták, hogy a demarkációs vonal megerősítésére mennek. Miután az általános katonai helyzet folyamatosan romlott, az 1. nemzetközi ezred után a 2. osztrák ezredet is az arcvonalra irányították.

Stromfeld Aurél, a Keleti Hadseregparancsnokság vezérkari főnöke, az április 20—21-re kialakult katonai helyzet alapján célul tűzte, hogy az első vonalban álló csapatokkal mindaddig feltartóztatja az ellenség előnyomulását, amíg az 1. és 4. hadosztály felkészülhet ellencsapás végrehajtására. A keleti frontvonal közepén azonban mindössze a Csucsától visszavonult nemzetközi ezred, a Debrecenbe irányított 2. nemzetközi ezred, a felfegyverzett debreceni munkások és a 39. dandár maradványai álltak.

A debreceni katonai parancsnokságnak erői zömét Debrecentől keletre, Vámospércs térségében kellett volna összpontosítania, de a Rothziegel vezette osztrákokon kívül más erőt ide nem irányítottak. Súlyos mulasztás történt, amely végzetszerűen megpecsételte Debrecen és a 2. osztrák zászlóalj sorsát.

Április 22-én egy ellenséges ezred rohamozta a Vámospércs előtt húzódó osztrák állásokat. Délután a debreceni katonai kerületi parancsnokság kísérletet tett a kedvezőtlen katonai helyzet megváltoztatására: még két zászlóaljat irányított Vámospércs felé. A korábban elkövetett hibát azonban már nem lehetett korrigálni: a túlerő előbb összeroppantotta az első vonalban küzdő osztrák zászlóaljat, mint a segítség megérkezett. Hajnalra Debrecen katonai kiürítése befejeződött, de Leo Rothziegel, maradék csapatával, továbbra is igyekezett feltartóztatni a lendületben levő ellenséget. A magára maradt csoport, felejthetetlen és bátor parancsnokával együtt, az első vonalban hősi halált halt.

Még egy hétig dúltak a tiszántúli harcok, amelyekben a nemzetközi egységek megtették a tőlük telhetőt, ám az általános katonai kudarc az ő soraikat is szétzilálta.

Újjászervezésük alapját az a forradalmi lelkesedés teremtette meg, amely május 2-át követte. Tíz- és tízezrek eltökéltsége nyomán születtek meg az új munkáshadosztályok, megalakult a Vörös Hadsereg Parancsnokság, amely valamennyi hadműveleti egység felett átvette a vezetést. A három új hadtestpa-

3 Hadügyi Népbiztosság 7820/eln. 6.—1919. sz. A Hadtörténelmi Intézet Levéltára (a továbbiakban — HL), Magyar Tanácsköztársaság iratai (a továbbiakban — MTK ir.), 26. csomó.

rancsnokság közül az I. Cegléden működött, s ennek védőszárnyai alatt kezdődött a nemzetközi egységek újjászervezése.

A kifáradt nemzetközi zászlóaljakat Cegléden összevonták, és az I. hadtest 7. hadosztálya felügyelete alatt felfrissítették, kiegészítették őket. Végül a 80. nemzetközi dandár parancsnoksága alatt a 3. hadosztály kötelékébe osztották be, amely az Ipoly és Rimaszécs közötti arcvonalat biztosította.

A Hadügyi Népbiztosság május 26-i rendeletében még egy ízben foglalkozott szervezési kérdésekkel és a következőképp intézkedett: „... a nemzetközi ezredek számára a pótlásra csak az eddigieknél kisebb mértékben lehet számítani... nemzetközi ezredekben orosz hadifogságból hazatért magyaroknak és székelyeknek további beosztásától el kell tekinteni." Az átszervezés lényegéről: „A jövőben csupán az 1. és 2. nemzetközi gyalogezredek fognak megmaradni, míg a 3. és a 4. ezred feloszlik, illetőleg ezeknek Budapesten levő részeiből a két megmaradó ezred számára egy pótzászlóalj fog szerveztetni, mely a nemzetközi ezredek szervező és toborzó irodájával egybeolvadva végzi a kint levő csapatok számára a pótláshoz szükséges emberek toborzását, a menetszázadok összeállítását, a ki nem képzettek kiképzését."[4]

Ez a két ezred alkotta a 80. nemzetközi dandár gerincét. A feloszlatott 3. ezredből a „Balkán vörös zászlóaljat" egészítették ki, így a szerbek, albánok, olaszok, bolgárok, horvátok és törökök valamennyien egy zászlóaljba kerültek. Ezenkívül még két nemzetközi zászlóalj volt, amelyek közül az I/27.-ben oroszok és lengyelek, a II/26.-ban lengyelek, szerbek, oroszok, németek és románok voltak. A szlovákokat — mint erre már utaltunk — a 16. felvidéki ezredbe

A 101. vörös ezred szlovák katonáinak csoportja

4 Hadügyi Népbiztosság 10 636/eln./—1919. sz. HL MTK ir. 7. csomó. Ugyanakkor a Hadseregparancsnokság a 26. és 27. hadrendi számmal látja el a két nemzetközi ezredet.

tömörítették és a II/26. nemzetközi zászlóaljjal együtt az 1. dandár parancsnoksága alá rendelték. Ez a dandár tehát ugyancsak nemzetközinek tekinthető.[5]

Három hét hadsereget teremtő lendületében azonban a harcok nem szüneteltek. Május 20—24. között megszületett a katonai fordulatot jelentő Salgótarján—Miskolci győzelem. Ennek nyomán kialakult a Forradalmi Kormányzótanács és a Vörös Hadsereg Parancsnokság végleges elképzelése a további hadműveletekről. Az elhatározás Stromfeld május 25-i intézkedésében öltött testet: „Az általános helyzetből kifolyólag a Hadseregparancsnokság elhatározta, hogy a Tisza és Losonc között fekvő területen mindazon előkészületeket megteszi, amelyek egy esetleges nagyobb támadó hadművelethez szükségesek." Az arcvonal északnyugati szárnyán álló 3. hadosztály feladatul kapta, hogy foglalja el Losoncot, ezért csapatainak zömét Losonc mögött, Rapp—Fülek—Mucsény területén összpontosította. A hadosztály kötelékébe tartozott a 80. nemzetközi dandár is. Szemben a „Losonci csoport" állt, amelynek parancsnoka Letovsky altábornagy volt. Három dandára félkörívben védelmezte Losoncot.

A május 27-i hadseregparancsnoksági parancsban találjuk a 3. hadosztály pontosan körvonalazott feladatát: „A 3. hadosztály feladata 29-én Losoncot megszállni és a város bevétele után azonnal kiválogatott csapatokkal összeállított erős különítményt Zólyomra előretolni. A hadosztály zöme Losonc környékén és feladata egyelőre az Ipoly északi partján álló cseh erőket végleg viszavetni és lehetőleg megsemmisíteni."[6]

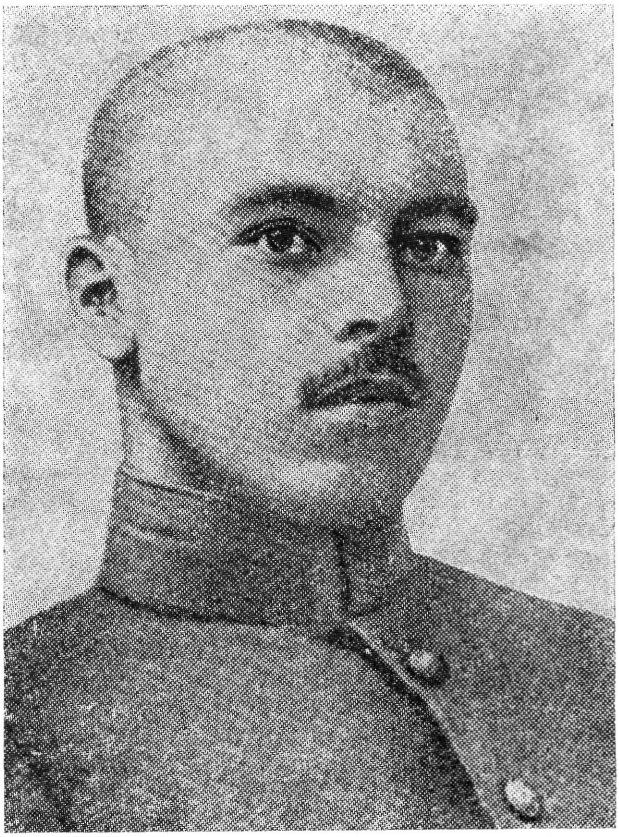
Röviddel a hadműveletek megkezdése után Kablukov zászlóaljparancsnok az első vonalból küldött jelentésében az alábbiakat közölte: „A zászlóaljunk itt levő százada öt óra óta harcban van. Szakaszaink átkeltek az Ipolyon. Rákospusztánál levő ellenség 4 db géppuskája, nagy veszteségek mellett, visszavonulásra kényszerítette őket. Jelenleg a vasútvonal mentén beásták magukat és tűz alatt tartják a Hámor-pusztai vonalat, a Ravara völgyét."[7]

A III. magyar és az V. osztrák zászlóalj arcvonalszakaszának balszárnyán, Litke felett, már az első roham sikerrel járt. Közeledett a dél, amikor a 11. rohamszázadnak sikerült az Ipolyig kijutnia. A század két csoportban közelítette meg a közúti és vasúti hidat. Egy részük a hídon támadott, mások az Ipolyon gázoltak át. Százötven magyar, orosz és osztrák vöröskatona halálmegvető bátorsággal rontott az ellenségre. A Vogelfänger osztrák és Göndör magyar parancsnok vezette és döntő sikert elért 11. rohamszázadot azonnal követték a többiek, valamint a géppuskások. A két zászlóalj teljes szélességben birtokba vette a jobb partot.

A szilárd védelmi állásaiból kivetett ellenség Miksinél és a Koháry-hegyen próbált ellenállni. Ezért az ezredparancsnokság első lépcsőbe vonta az V. osztrák zászlóaljat, míg a 284. magassági pontot elfoglaló két század tovább nyomult Losonc felé. Délután 4 órakor az ellenség ellenállása megtört és rendezetlenül visszavonult. Szántó ezredparancsnok fél ötkor a két zászlóalj általános előnyomulásáról jelentett: „A III. zászlóalj a losonci országút mindkét oldalán... Az V. zászlóalj Koháry-hegyről folytatja az előnyomulást. Két század rajvonalban, 1. század tartalékban."[8]

A döntő rohamot, pontban 5 órakor az orosz zászlóalj kezdte. Nagyszerű győzelmükről Kablukov zászlóaljparancsnok és Forgács ezredparancsnok-helyettes jelentése számolt be: „Zászlóaljunk két századdal 12 óra elkeseredett harc után

5 A szervezés részleteit lásd *Hetés Tibor:* A 80. nemzetközi dandár. Budapest, 1963. 77—82. o
6 A magyar Vörös Hadsereg 1919. I. m. 316. o.
7 Az 1. nemzetközi zászlóalj jelentése. HL MTK ir. 93. csomó.
8 Az 1. nemzetközi vörösezred jelentése. HL MTK ir. 93. csomó.

Kirill Kablukov, az I. orosz zászlóalj parancsnoka

birtokba vette a Rákospusztánál levő V. H-t. Utolsó tartalékát, a felderítő osztagot, du. 3 h-kor a V. H. hátába küldte, s azután du. 5 h-kor általános rohamot intézett. Foglyokat ejtettünk, 4 beépített gépfegyvert, több száz kézigránátot, telefon- és hadianyagot zsákmányoltunk. A roham után a két század őrséget hagyva vissza, folytatta az előnyomulást és megszállotta a Parlag-pusztától északra levő csúcsot..."[9]

Ezalatt a II. osztrák zászlóalj a füleki út mentén gyors előretöréssel megközelítette Losoncot. Kiss Zsigmond zászlóaljparancsnok 7 óra 45 perckor rövid jelentést küldött hátra, amelyben közölte, hogy 7. százada érte el először a várost.

A nemzetközi ezredek elismerésre méltó tettéről a 80. dandárparancsnokság számolt be: „Az 1. nemzetközi vörösezred II., III. és V. zászlóaljai a Losoncot szívósan és teljes elismerésre méltóan védő ellenségre való támadásnál egymással vetélkedve harcoltak. Különösen elismerést érdemel a rappi hidakat rohamozó 11. század és az I. orosz zászlóalj Vilke és Panyidarócz elleni, ellenséges ágyútűz alatt végrehajtott merész támadása. A II. zászlóalj 6. századának Rapptól nyugatra való energikus beavatkozása is kiemelkedő, mert nagyban elősegítette Losonc gyors elfoglalását. Személyenként dicséretet érdemelnek Kiss Zsigmond a II., Mataisz Pál a III. zászlóalj és Pichel az V. zászlóalj parancsno-

9 Az 1. nemzetközi zászlóalj jelentése. HL MTK ir. 93. csomó.

kai, valamint Kauffmann Albert ezred politikai megbízott, Göndör Imre, Vogelfänger és Levendovszky zászlóalj politikai megbízottak (előbbi kettő a 11. század rohamában is részt vettek), továbbá Kuti jelentőlovas és Kovács Szilárd géppuskás szakaszparancsnok..."[10]

A hajnaltól estig húzódó kemény csatában a 80. nemzetközi dandár teljesítette kötelességét.

Hasonlóan nagyszerű tettet hajtottak végre az 1. dandár kötelékében küzdő II/26. zászlóalj katonái, akik Esztergomból kiindulva Tardoskeddig nyomultak. E harcokban halt hősi halált a lengyel egység parancsnoka, Franciszek Gavlinszki.

Győztes harcokban, pihenő nélkül végigküzdött nyolc nap. Ebben az egy mondatban lehet összefoglalni mindazt, ami Losonc felszabadítását követte. A 80. nemzetközi dandár, hihetetlen erőfeszítések árán, ezer méteres hegyek közt, sokszor elszigetelten, de törhetetlen győzni akarással tört keresztül az ellenség vonalain. E harcokban több mint kiemelkedő: elszánt magatartást tanúsított az orosz zászlóalj. A 3. hadosztályparancsnokság június 2-i jelentése e szavakkal méltatja a zászlóalj teljesítményét: „Az I/1. nemzetközi orosz zászlóalj május 29-e óta folytonos harcok között törte le az ellenség szívós ellenállását... Parancsnoka Kablukov elvtárs, melléje az első ezredtörzstől beosztott Forgács, valamint Müller politikai megbízottakkal fáradhatatlanul a csapat élén van."[11]

A 80. dandár harci tevékenységét támogató 16. szlovák ezred Korponát, majd Selmecbányát szabadította fel. Olyan csapást mértek az ellenségre, amely elérhető közelségbe hozta Zólyom felszabadítását. Június 7-én ebben a városban is kitűzték a vörös lobogót.

A 80. nemzetközi dandárt Zólyom és Gyetva között összpontosították. Pihenőről szó sem lehetett, mert a dandárral nyomban közölték a Hadseregparancsnokság újabb parancsát: „A 80. dandárparancsnokság a nemzetközi ezredekkel és három üteggel Ruttka környékét érje el."[12] A szándék félreérthetetlen volt: Ruttka birtokba vételével a Kassa körül megvert kelet-szlovákiai csapatok visszavonulási lehetőségét elvágni és ezekre a csapatokra végső csapást mérni. A harcoknak ebben a szakaszában azonban már jelentkeztek azok a problémák, amelyek a Vörös Hadsereg helyzetét általánosan jellemezték. A párizsi ultimátum, az utánpótlás hiánya, a politikai bizonytalanság bénítólag hatott a nemzetközi egységekre is. Az újabb feladatok megvalósításának feltételei már nem voltak meg, annak ellenére, hogy pl. az osztrák zászlóalj még mindig szilárdan tartotta állásait. „A zászlóalj május 28-a óta állandóan harcban áll — olvashatjuk a hadijelentésben —, igen nagy menetteljesítményeket mutatott fel... Az V. zászlóalj kiváló parancsnoka Pichel Adolf és igen jó századparancsnokai szakszerű vezetésével eddig a legkitűnőbb fegyelmet mutatta. Tegnap a zászlóalj háromszor támadott, igen nehéz viszonyok mellett. Pichel elvtárs úgy tegnap, mint ma, nyugodt és öntudatos fellépésével válságos helyzeteket állított helyre." Majd egy másik helyen: „... ki kell emelni Pichel zászlóaljparancsnokot, kinek hidegvérű, nyugodt és egyszersmind hősies vezetésének köszönhető, hogy a dandár északi és nyugati frontja a cseheknek túlerővel megkísérelt ellentámadásai dacára elég szilárdan állt"[13] — hangsúlyozzák a június 12-i jelentések.

Napokig tartó állóharc után, június 13-án, a 2. csehszlovák hadosztály kon-

10 A magyar Vörös Hadsereg 1919. I. m. 324—325. o.
11 A 3. hadosztályparancsnokság 108/5. hdm. sz. jelentése. HL MTK ir. 68. csomó.
12 A Hadseregparancsnokság 608/13. hdm. sz. intézkedése. HL MTK ir. 52. csomó.
13 Párttörténeti Közlemények, 1959. 2. sz., 221—222. o. *Szántó Rezső:* A magyar Vörös Hadsereg nemzetközi alakulatairól.

A Marx—Lenin Ház, az internacionalisták politikai szervezetének központja (Budapest V., Rózsa F. u. 61.)

centrikus támadást indított a 80. dandár Zólyomot védő csapatai ellen. A dandár teljesen lehetetlen katonai erőviszonyok mellett, minimális erőkkel teljesítette kötelességét, ám a csapatok visszavonása elkerülhetetlenné vált...

Mint ismeretes, a magyar tanácskormány hosszas vita után arra az elhatározásra jutott, hogy elfogadja a Clemenceau-jegyzék feltételeit és a Tiszántúl visszaadásának ígérete ellenében kiüríti a felszabadított szlovákiai területeket. Ez utóbbi meg is történt.

Alig néhány nappal a visszavonulás után a hadsereg új vezérkari főnöke — Julier Ferenc — kiadta azokat az intézkedéseket, amelyek a Tiszántúl katonai felszabadításának előzetes terveit tartalmazták. E terv a nemzetközi egységek részvételével is számolt.

Az ezredek júliusi állapotáról nincsenek pontos ismereteink. Csupán annyit tudunk, hogy a 26. ezred zömében oroszokból és magyarokból, a 27. nagyobbrészt osztrákokból és lengyelekből állt. A feltöltés során a zászlóaljtöredékek összeolvadtak, a pótlásokat a négy zászlóalj között osztották fel. A tiszai offenzíva kezdetekor — megközelítőleg — 2000—2200 vöröskatona tartozott a nemzetközi dandárba.

A Hadseregparancsnokság július 13-i utasítása értelmében a 80. dandárnak — egy nappal az I. és III. hadtest támadása után — Tiszafürednél, átkelve a Tiszán, Debrecen irányába kellett folytatnia előnyomulását. E parancsot a dandár — normális körülmények között — nem teljesíthette volna, hisz nem voltak megfelelő átkelési eszközei és egyetlen ütege elégtelen volt az átkelés támogatására. Mindezek ellenére július 22-én — egész napos tűzharc után — az átkelés sikerült: „Az I. és II/27. zászlóaljak Tiszafürednél átkeltek a Tiszán és a város szegélye felé szorították vissza a makacsul védekező, gépfegyverekkel jól felszerelt ellenséget. A beérkezett kettő menetszázad és az I/2., I/26. zlj. most követi a 27. ezredet. Az I/2., I/26. zlj. Dorogmánál kel át ma este... Saját veszteség a váltakozó harcokban néhány halott, köztük egy századparancsnok (volt hdgy.) és körülbelül ötven sebesült, köztük több szakaszparancsnok, valamint a II/27. zlj. parnoka Rotter volt fhdgy. Ellenség vesztesége szintén súlyosnak jeleztetik. Főleg halottakban."[14]

A kezdeti eredmények azonban csak még jobban elmosták egy bekövetkező tragédia körvonalait. Kevesen voltak ott, akik csak sejthették is, hogy az erőfeszítések hiábavalóak: az erők elégtelenek, a terv árulással terhes, a nemzetközi egységeket tudatosan megfosztották fegyvereiktől.

Huszonnegyedikén délelőtt a nemzetközi ezredeket támadó ellenséges erők is felvonultak. Déli 12 és 1 óra között kezdődött déli irányból a 2. lovashadosztály egy ezredének, keleti—északkeleti irányból a 2. vadászhadosztály egy ezredének és a 16. gyaloghadosztály két zászlóaljának koncentrikus támadása Tiszafüred ellen. Bekövetkezett, amitől kezdettől fogva tartani lehetett: az ellenség Szolnok és Tiszafüred közé ékelődve mindkét oldalon a szabadon hagyott szárnyakra tört. Az átkelést megsínylett négy nemzetközi zászlóaljat mintegy tíz zászlóaljnyi erő támadta egyidőben.

A tragikusra fordult események folytatódtak. Az egyetlen üteg négy ágyúja közül kettő az átkelés során tönkrement. Maradt kettő, amelyeket hihetetlen nehézségek árán vonszoltak át a bal partra, ám néhány lövés után ezek is tönkrementek.

A zászlóaljak a Tisza-part felé hátráltak. Ott kavargott a megáradt folyó,

14 A 80. dandárparancsnokság jelentése 722/—hdm. sz. Orosz internacionalisták a Magyar Tanácsköztársaságért (Dokumentumgyűjtemény) Budapest, 1973. 256. o.

amelyen a visszatéréshez se híd, se megfelelő eszközök nem voltak. Néhány csónak és egyetlen motorcsónak kezdte meg a sebesültek visszaszállítását, de ez sem tartott sokáig. A négy zászlóalj a Tisza bal partjához szorult. Néhol a magas part mögötti védett helyen vetették meg lábukat, míg másutt, a süppedős, latyakos talajon, a parti erdőkbe menekültek. „De nem soká — emlékezik megdöbbenten Kakuk József magyar vöröskatona —, mert a legénység észrevette, hogy az áthordott muníciós ládákban gyakorló töltény van." A 26. ezred II. zászlóaljának egykori géppuskásai írják: „Kezdett a magunkkal hozott muníció fogytán lenni. A hátulról szállított muníció papír, gyakorló töltény volt. Mintha adott jel lett volna, a román hadsereg fokozta erejét, támadásba ment át. Ezt már papírmunícióval elhárítani nem lehetett. Végül az utolsó fegyvert is kicsavarták kezünkből: a vonalba küldött kézigránátok is hatástalanok voltak." A 24-i lőszerjelentés szerint az ezredeknél volt 487 rakasz gyalogsági töltény, jórészt gyakorló töltény. Volt 284 darab 10 cm-es tüzérségi lőszer, amelynek ágyúi tönkrementek. Volt 432 darab 8 cm-es tüzérségi lőszer, amelyhez ágyúk sohasem voltak és végül volt 600 darab kézigránát, amely — idézem a felvett jegyzőkönyvet — „legfeljebb füstölt, de nem robbant"!

Az ellenséges gyalogságot és lovasságot a néhány helyen még kattogó géppuska visszatartotta a döntő rohamtól. Megtévesztette őket a fegyverdörgés és fegyverfüst. Ám hamarosan felismerték a valódi helyzetet és kézitusára került sor. Az öldöklésnek a sötétedés vetett véget és a visszavergődött, agyonfáradt, testileg-lelkileg elkínzott emberek Poroszlóig vánszorogtak.

A harcban részt vett 1626 vörös harcosból 733 tért vissza. A tiszafüredi harcokban a nemzetközi ezredek 893 katonája, a harci létszám 56%-a, életét áldozta, vagy fogságba jutott. Ilyen súlyos veszteséget a Vörös Hadsereg egyetlen alakulata sem szenvedett.

Julier vezérkari főnök nem rejtette érzelmeit véka alá. Néhány évvel a Magyar Tanácsköztársaság bukása után szégyenérzet nélkül írta le: „E dandár megsemmisülése fájdalmat igazán nem okozott nekem... Sorsukat megérdemelték".[15] A beismerés karakterének már csak kiegészítő vonása.

Ma, hatvan év távlatából, tisztelettel gondolunk azokra, akik emlékezetes győzelmek részeseiként súlyos áldozatot hoztak. Hősi halottként tiszteljük azokat is, akiket az árulás dobott az ellenség fegyverei elé. Elismerés és köszönet mindazoknak, akik túlélve a szörnyű kataklizmát, szembeszállva az üldözéssel, tevékeny szerepet vállaltak a további harcban, s talán még velünk együtt emlékeznek a távolba tűnt nagy napok hőseire.

15 Magyarság, 1927. július 16. *Julier Ferenc:* Ellenforradalmi lélekkel a Vörös Hadsereg élén.

FORGÁCS BÉLA

EMLÉKEIM A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG HARCAIRÓL

1919. március 21-e volt, a Vígszínház nézőterén ültünk húgommal, hogy egy színművésztől kapott tiszteletjeggyel végignézzük Arcübasev „Szenvedély" című darabját. A szereposztás — Csortos, Varsányi Irén és Makay Margit — élvezetes estét ígért.

Az előadást hirtelen megszakította egy, a nézőtérre berohanó férfi erőteljes és lelkes hangja:

— Ma este megalakult a Magyar Tanácsköztársaság! Éljen a proletárforradalom! — kiáltotta, majd zubbonyát levetve, lefejtette róla a két aranycsillagot.

— Éljen! — visszhangzott száz és száz torokból. Én is levettem a zubbonyomat és levágtam hadnagyi rangjelzésemet.

Hazakísértem húgomat, majd a Keleti pályaudvarra siettem, ahol a Vonatellenőrző Parancsnokság osztagparancsnokaként teljesítettem szolgálatot.

A parancsnokságon már mindenki mindent tudott, boldog örömmel fogadtak. Csak a parancsnokság vezetője, Dunkel százados tekintett reám szomorkásan íróasztala mellett ülve.

— Csillagjai elvesztésén búslakodik? — tűnődtem.

— Most mi lesz, mit tegyünk? — kérdezte.

— Azt, amit eddig — válaszoltam —, csak még nagyobb körültekintéssel. A pénzügyőrség is nagyobb segítségre szorul, hogy az utasok bőröndjeinek vizsgálatát fegyveres védelmünk mellett, megfelelő biztonsággal végezhessék. Szükséges ez az értékek kicsempészésének megakadályozása céljából.

— A rangjelzésekkel kapcsolatosan milyen megoldást javasolsz? — kérdezte Dunkel.

— Széles vörös szalagokat kell beszerezni és azokra fekete betűkkel rányomatni: Vonatellenőrző parancsnok, vagy Osztagparancsnok, a beosztott katonák szalagjára pedig Vonatellenőrző szöveget.

— Helyes — mondta megnyugodva Dunkel. — Légy szíves intézkedjél, hogy a MÁV nyomdája soron kívül kinyomja, illetve elkészítse azokat.

Másnap már megkaptuk a szalagokat, amelyekre még a MÁV díszes szárnyaskerék jelzése is felkerült.

A tényleges tisztek csak vonatellenőrző katonáink felszólítására fejtették le rangjelzésüket, de szóba se ereszkedtek azokkal, akik egy vesztett háború keserves tanulságát felismerve ahhoz az eszméhez közeledtek, amely nemcsak a béke ígéretét jelentette, hanem egy mélységesen igaz társadalmat is.

Budapest főváros központi forradalmi munkás- és katonatanácsa
(katonai ügyosztály)

Eo/I. ..... szám. 504.

Parancs.

A hadügyi népbiztosság rendelete folytán felhívjuk Fischer-Forgács-Béla Albert

t.hdgy.A Keleti p.u.Vasutelirá[illegible] elvtársat, hogy osztályozása céljából

1919. évi ..... hó ..... napján reggeli ..... órakor

március 20 8

a IV., Károly-körút 28. (Központi Városház) II. emelet 42. ajtószám alatt működő sorozóbizottság előtt okvetlenül jelenjen meg.

Ha a parancsnak nem tesz eleget, **katonai forradalmi törvényszék elé kerül.**

Budapest, 1919. évi ..... hó .....

március 27

Budapest főváros központi forradalmi munkás- és katonatanácsának elnöksége:

2pld: Keleti pu.Vasutelnörsö [illegible]
Ditzel Gábor parancsnok elvtársnak!
Fischer-Forgács-Béla Albert elvtársnak

Ágoston Péter s. k.,
elnök.

Még a Tanácsköztársaság kikiáltása előtt, 1919. február elején, osztagommal együtt beléptem a Kommunisták Magyarországi Pártjába. A pártszervezetben találkoztam régi kedves barátommal, dr. Pogány Kálmánnal. Találkozásunknak szerepe volt abban, hogy később, a Tanácsköztársaság idején, ezredében harcoltam.

Szolgálatom alatt meglepetéssel vettem kézhez Budapest Főváros Központi Forradalmi Munkás- és Katonatanácsa 1919. március 27-i keltezésű parancsát, amelyben felszólítottak, hogy — osztályozás céljából — március 30-án a Központi Városháza Katonai Ügyosztályán jelenjek meg a II. emelet 42. sz. alatt működő sorozóbizottság előtt. „Ha a parancsnak nem tesz eleget, katonai forradalmi törvényszék elé kerül" — szólt a parancs utolsó mondata, Ágoston Péter sk. elnök aláírással.

Jelentkeztem a katonai ügyosztályon.

— Nagyon helytelennek tartom — mondtam —, hogy egy katonai szolgálatot teljesítő embernek ilyen parancsot kiküldjenek. Engem 1914-ben, az általános mozgósításkor beöltöztettek katonának, s a mundér azóta is szakadatlanul rajtam van. Most örülök annak, hogy a Tanácsköztársaság katonája lehetek, és elkövetkezett az az idő, amiről ábrándoztam, s amit nevelőapám is megjósolt. A fenyegető hangot is mellőzhették volna!

A sorozószobában két orvos és még három személy tartózkodott. Összenéztek. Az egyik megszólalt.

— Igaza van az elvtársnak. Tévedtek azok, akik ezt önnek kiküldték és nem vették figyelembe, hogy vöröskatonaként a Keleti pályaudvar osztagparancsnoka. Szíveskedjék az elvtárssal a katonai ügyosztály titkárához bemenni.

A titkár elmondta, hogy tévedésből sorozó parancsot küldtek ki a kerületekbe; katonaviselt tanácstagokat kértek. Egy listát lapozgatott.

— Önt a VII. kerület delegálta hozzánk. Feladata lenne — katonai beosztása mellett —, hogy hetenként kétszer panasznapot tartson 4—5 nőbizottsági tag segítsége mellett a Mária Terézia laktanyában.

Vállaltam és egy megbízólevéllel a zsebemben távoztam a Városháza Katonai Ügyosztályáról.

A panasznapokon katonák, hadiözvegyek és idős emberek jelentek meg a legkülönbözőbb panaszokkal, kérésekkel. Sok esetben sikerült is ügyükben eredményt elérni az illetékes ügyosztályon.

Megbízatásomat mindaddig teljesítettem, amíg a Keleti pályaudvar Vonatellenőrző Parancsnoksága szolgálatában álltam, mert átvezénylésemet kértem a Vörös Hadseregbe. Az egész osztagom csatlakozott hozzám. Vésztőre utaztunk, ahol a 46. dandárparancsnokság két zászlóalj vezénylését Pogány Kálmánra bízta. Öccse, István is osztagomhoz tartozott, s így dupla öröm volt számára, hogy a 16 ember között őt is magához ölelhette.

Röviddel később, Stromfeld Aurél vezérkari főnök utasítására, Pogány Kálmán a 31-es gyalogezred megszervezéséhez és felállításához kezdett, majd ennek befejezése után átvette annak parancsnokságát. Az ezred székhelye Nagykőrös volt. Nagyon örült, hogy olyan ezred élére állhatott, amelynek állománya a viharsarok szegényparasztjaiból, temesvári és aradi munkásokból tevődött össze. Az egyik század csongrádi és Duna—Tisza közi zsellérekből és kubikusokból állt, akik közül sokan már a földmunkások mozgalmaiban is részt vettek. Ezek a katonák a puszta kenyérért folyó küzdelemben edződtek. Keserítette sorsukat a reájuk nehezedő súlyos gond, a családért való aggódás, a földesurak hajcsárainak, vagy a gyárigazgatók munkafelügyelőinek fenyegető fellépése. Pogány Kál-

mánnak nem volt nehéz meggyőznie őket: azért kell harcolniuk, hogy megakadályozzák a kapitalisták visszatérését.

Amikor Pogány Kálmán átvette az ezred parancsnokságát, beszédet intézett a katonákhoz: „Esztendők óta öldöklő háborúban vettetek részt, sorsotok jobbá tételének legcsekélyebb reménye nélkül. Miért ne fognátok fegyvert most, elvtársak, saját érdeketekért, a proletárság igaz harcáért, a Tanácsköztársaság fennmaradásáért? Az ezred parancsnokságát abban a tudatban veszem át, hogy a proletárforradalomhoz méltóan, bátran és fegyelmezetten fogjátok megállni a helyeteket. Én pedig ígérem elvtársak, hogy nemcsak parancsnokotok leszek, hanem megértő bajtársatok is" — mondta többek között.

Szokatlan volt a bemutatkozásnak ez a módja, s egészen más volt ez a hang, mint amilyet a régi katonaéletben ismertek.

Az alparancsnokokkal külön beszélt. Hangsúlyozta a katonákkal szembeni megértő magatartás és bajtársi szellem kialakításának fontosságát. Olyan kapcsolatot kell teremteni a volt tisztek és katonák között, amely a múltban fennállott merevséget, embertelen és rideg magatartást megszünteti. Érezzék a katonák a múlt tisztjei és a mostani parancsnokok közötti különbséget. Minden törekvésünknek arra kell irányulnia, hogy a katonák bizakodóan tekintsenek a jövő elé, és ne csak a fegyverhez értsenek, hanem a politikához is — magyarázta barátságos, de határozott hangon.

Ezredünk nagykőrösi tartózkodása alatt megalakítottuk a pártszervezetet. Titkárunk a nagykőrösi Kiss Károly lett, a vezetőség tagjai között Pogány Kálmán és István, Davidovits Henrik, Kornis Alfréd, Kádár Imre, Tagányi István és Forgács Béla kaptak helyet. Előadásokat tartottunk népes hallgatóság előtt. A legszívesebben Pogány Kálmánt hallgatták: szívhez szólóan, jóízű magyarsággal tudott beszélni.

Az ezred pártszervezetének létszáma napról napra emelkedett. A volt tartalékos tisztek kivétel nélkül a tagok sorába kerültek, az egykori hivatásos tisztek közül azonban csak csekély számban jelentkeztek felvételre.

Az ezrednél bizakodó volt a hangulat. A világháborút végigszenvedett katonák már nem csak a múltról, hanem a jövőről és annak alakulásáról, kihatásairól is beszéltek.

A parancsnok és az alparancsnokok legtöbb idejüket a katonák körében töltötték. Az ezred zászlóaljainak parancsnokai hetenként egyszer panasznapot tartottak. Igyekeztek a katonák ügyes-bajos dolgain segíteni. Ha a katona ügyének elintézési módjával elégedetlen volt, módjában állt — a megjelent ezredparancs értelmében — az ezredparancsnoktól rendkívüli kihallgatást kérni. Néhány esetben éltek is ezzel a jogukkal.

Nagykőrösön géppuskás tanfolyamot indítottunk. Időtartama két hét volt. A tanfolyamon nem csak 31-es vöröskatonák, hanem más ezredbeliek is részt vettek. Vezetője, mivel a világháborúban is géppuskás voltam, én lettem, s egyben a második zászlóalj géppuskás századának parancsnoki tisztét is betöltöttem.

A kis városkában barátkoztunk a lakossággal. Meghívtak bennünket ebédre, vacsorára. Pogány Kálmánt is gyakran megvendégelték. Néha meghívás nélkül is bekopogtatott egy-egy munkáscsaládhoz. Mindenütt szívesen fogadták. Tapasztalatairól, a nép hangulatáról azután részletes jelentést küldött Kun Bélának, aki erre külön megkérte. Amikor két katonánk megnősült, őt kérték fel tanúnak. Az esküvői lakomán megtáncoltatta a menyasszonyokat, ajándékokat is vitt a házhoz és az újdonsült férjeknek 8 nap szabadságot engedélyezett.

Nagykőrösi tartózkodásunk alatt a 6. hadosztály parancsnoksága rendelkezésére egy zászlóaljjal Kecskemétre kellett utaznunk. Lőwinger Henrik zászlóaljparancsnokot és engem jelölt ki Pogány Kálmán. Egy jól felfegyverzett ellenforradalmár bandával néztünk farkasszemet. Ezek között szép számmal voltak tisztek, csendőrök, rendőrök és bezupált altisztek, de munkás, szegényparaszt egy sem, amit szinte természetesnek találtunk. Megérkezésünk és létszámunk meglepetést keltett. Erre nem számítottak. Fegyvereink és géppuskáink eredményeként az ellenforradalmárok megadták magukat. Fegyvereiket az általunk kijelölt helyre rakták le. A sebesülteket kórházba szállíttattuk, a fogságba kerülteket pedig átadtuk a kecsekeméti katonai parancsnokságnak. Halottjuk nem volt. Ez volt az első találkozásunk felfegyverzett ellenforradalmárokkal.

Nagykőrösi tartózkodásunk alatt ezredünk létszáma annyira megnőtt, hogy a katonáknak járó zsoldot az ellátmányunk már nem fedezte. Pogány Kálmán az ezredirodába hívatott.

— Pajtikám — ez volt a szavajárása, ha barátaival beszélt —, mint tudod, a gazdasági főnökünk beteg. Téged kérnélek fel, hogy létszámunk nagy emelkedése miatt ellátmányunkat a Hadbiztosság megfelelő mértékben emelje fel. Levelet intézek hozzájuk, amit át kellene adnod!

— Örömmel vállalom — mondtam.

— Végy magadhoz néhány katonát és a legközelebbi vonattal utazzatok Pestre!

Kornis Alfrédot, Ermer Árpádot, Kádár Imrét és Halászi Istvánt jelöltem ki magam mellé. Pestre érkezve a Hadügyi Népbiztosságon felkerestük a hadbiztost. A levelet olvasva, amelyet Pogány Kálmán hozzá intézett, a kért összegnek csak a harmadát akarta kiutalni, a főhadbiztos távolléte miatt. Tanácsára Kun Béla elvtárshoz fordultam. Tájékoztattam a titkárát és átadtam Pogány levelét is.

— Most Kun elvtársnál van valaki, ha kijön, az elvtárs fog, az ügy sürgősségére való tekintettel, soron kívül bemenni, de egyedül. Bajtársai majd itt megvárják.

Rövid pár percre rá a titkár bevitte Pogány levelét, majd kijött és betessékelt Kun Béla szobájába, aki kedvesen fogadott, hellyel és cigarettával kínált.

— Olvasom — mondta —, hogy nincs pénze — és mosolygósan tekintett reám.

— Nekem sincs, de dandárrá dagadt ezredünknek sincs! — mondtam.

— Milyen a hangulat Nagykőrösön, hogy viselkedik a nép, a katonák? — kérdezte. — Mifélékből, kifélékből alakult az ezredük?

Pontos és részletes tájékoztatást adtam.

— És az elvtárs honnan került oda?

— Jó barátom, Pogány Kálmán az ezredem parancsnoka és oda vezényeltettem magam. Géppuskás századparancsnok vagyok és jelenleg a beteg gazdasági főnökünk helyett jöttem, hogy a pénzt mielőbb megkaphassuk. Egyébként egy géppuskás tanfolyamot is vezetek, amelyen idegen ezredbeliek is részt vesznek.

— Ez derék dolog. Egyébként én is géppuskás voltam — mondta Kun elvtárs.

Utána telefonon adott utasítást a kért összeg kifizetésére.

— Meg van elégedve parancsnok elvtárs? — kérdezte mosolyogva?

— Nagyon szépen köszönöm szíves fáradozását és megtisztelő megértését, amellyel ezredparancsnokunk, Pogány Kálmán kérését fogadta Kun elvtárs — feleltem.

Egy kis szekrényhez lépett és néhány doboz cigarettát vett elő, mert titkára bejelentette, még négy bajtárs jött velem és várakoznak reám.

— Pogány elvtársat külön üdvözlöm. De várjon csak — mondta —, az elvtársakkal is kezet akarok szorítani! Ha kikerülnek a frontra, legyenek méltóak arra, hogy a Magyar Vörös Hadsereg katonái lehetnek, s harcoljanak győzelmesen a proletariátus igaz ügyéért! — Majd felém fordult: — Aztán úgy képezze ki a katonákat, hogy a géppuskákkal jól tudjanak bánni, mert ha felforr a hűtő, bedöglik a masina!

Tisztelegve köszöntünk el Kun Béla elvtárstól.

Nagykőrösi tartózkodásunk alatt két volt aktív tiszt a parancsnoki kar nevében arra kért engem, hogy beszéljek Pogány Kálmánnal egy tiszti étkezde felállítása érdekében. Ők tudták, hogy az ezred parancsnoka jó barátom, arra számítottak, hogy kérésüket támogatólag fogom Pogány Kálmánnak javasolni. Tévedtek! Megmondtam, hogy én kérésüket nem támogatom, mert ez pontosan ellentéte annak, amit parancsnokunk kíván. Ennek pedig nemegyszer hangot is adott. Ne legyen a gyakorlatozáson és a harci vállalkozásokon kívül különbség az egyszerű katona és parancsnoka között, s ez mutatkozzon meg a menázsiban is! A két fiatal volt főhadnagy felháborodottan utasította vissza véleményemet és haraggal távoztak. Közvetlenül Pogány Kálmához fordultak. Még aznap közölte velem Pogány, hogy a két tiszt nála járt egy „tiszti étkezde" ügyében. Elutasította őket. Ezzel kezdődött az aktív tisztek velem szembeni ellenszenve. Még köszönni sem köszöntünk egymásnak.

Négy hetet töltöttünk Nagykőrösön. Katonáink megfelelő kiképzésben részesültek. Új katonaruha, sapka, bakancs, hátizsák, kenyérzsák került kiosztásra, aminek nagyon örültek, de másnap már búcsút vettünk Nagykőrös velünk megbarátkozott, kedves lakosságától.

A 31-es gyalogezred a 6. hadosztály kötelékébe tartozott, amelynek politikai megbízottja Münnich Ferenc volt. Ezredünket Miskolcra rendelték, ahova május 27-én érkeztünk meg, s néhány órával később már menetkész állapotba helyeztek bennünket.

Megkezdődtek a felvidéki harcok. Ezredünk egymás után foglalt el fontos hídfőket, falvakat, városokat. Felszabadult Hernádkércs, Abaújszántó és Göncruszka. Akik részt vettek ezekben a harcokban, soha sem felejtik el a győzelem perceit.

A súlyos harcokban Pogány Kálmán, karabéllyal a kezében, mindig az egységek elén járt. Hiába figyelmeztettük, hogy az ezred — most már dandárcsoport — parancsnokának jobban kellene magára vigyáznia.

— Az én életem sem drágább, mint bármelyik katonáé — mondta, elhárítva magától a „bevatkozást".

Az aktív tisztek irigyelték dandárcsoportjának győzelmeit és a hadműveletek közben is, ahol csak lehetett, igyekeztek őt gáncsolni. „Megjátssza a nagy vitézt" — mondták.

A sok rágalomra szinte választ adott a 6. hadosztály parancsnokságának jelentése:

„A 6. hadosztály bal oszlopa Magashegyet kemény harcok után ismét elfoglalta. Göncruszkánál az éj folyamán igen súlyos harcok voltak, amelyek végeredményben javunkra dőltek el. A 31. ezred Pogány vkt százados ezredparancsnok személyes vezetésével Göncruszkát utcai harcokban az ellenségtől megtisztította. Ezen harcban a 31. ezred 40 halottat és kb. 120 sebesültet vesztett. Az ellenség részéről 60 halott és 9 fogoly maradt vissza."

Ezredünk addigi legnagyobb csatája a göncruszkai volt. Amikor a frontszakasz átmenetileg elcsendesedett, Szabó-Papp hadosztályparancsnok a dandár irodájában kereste Pogányt.

A 31-es vörös gyalogezred II. zászlóaljának 1. géppuskás szakasza Magashegynél

— Miért nem tartózkodik itt? — kérdezte.

— Parancsnokunk nem az irodából irányítja a csapatokat, hanem a tűzvonalból — válaszolták neki. — Az irodában csak megbeszéléseit tartja az alparancsnokokkal, utána együtt távoznak az első vonalba.

— Mondják meg Pogány elvtársnak, jöjjön a hadosztályparancsnokságra.

Pogány azonban nem ment, írásban tett jelentést. Távolmaradását azzal mentette ki, hogy a dandárcsoportot sürgősen át kell szerveznie, s ezt személyesen kívánja végrehajtani.

Ezredünkhöz került a 33-as, a 46-os és a 101-es ezredből egy-egy zászlóalj: a Popov-rohamzászlóalj, a 23-as vadászzászlóalj, nagyon jól felszerelt trénnel, utász-századdal és telefonos szakasszal, valamint a 69-es tüzérosztály. Ezzel a kiegészítéssel dandárcsoporttá „léptünk elő". A nagyon megerősödött, nagy létszámú 31-es dandárcsoport mint „Pogány-csoport" szerepelt.

Pogány Kálmán különböző átszervezéseket hajtott végre. A 31-es ezredünktől sokan más zászlóaljakhoz vezényeltettek. Így Baracs József és Szabó Sándor a 46-osokhoz kerültek, Tagányi István egy rohamzászlóalj szervezéséhez kezdett és felállítása után annak parancsnoka lett, egyben pedig megbízást kapott a 31-es ezred parancsnokhelyettesi tisztségének betöltésére. Ez utóbbit röviddel később megszüntették minden ezrednél. Schlosser Sándor a 33-asokhoz került. Én a második zászlóaljtól az első zászlóaljhoz kerültem, parancsnoknak. Burger Alajost a 101-esekhez helyezték, zászlóaljparancsnoki beosztásba.

Nagyon szegények voltunk kommunista parancsnokokban. A géppuskás parancsnokok közül csak 2—3 hetes tanfolyamot végzett vezetők voltak, nagyon kevés volt azoknak a száma, akik már a világháborúban is ebben a beosztásban szolgáltak. Én a világháborúban éveken át géppuskás szakaszparancsnok voltam, csak a harcok utolsó szakaszában töltöttem be századparancsnoki tisztet. A 31-eseknél is géppuskás századparancsnok voltam és nehezen váltam meg kitűnő

géppuskás századomtól, jól képzett katonáimtól. Nagyon szerettem őket, úgy éreztem és úgy tapasztaltam, érzéseimet ők is viszonozni igyekeznek. Helyettem Kapcsa Jenő vette át a századot. Nagyon jól megállta a helyét, csak a falubeli cimborái nem respektálták és néha fegyelmezetlenül viselkedtek. Tudta ezt Pogány is, ezért ezredparancsban a volt géppuskás századomat az én zászlóaljamhoz vezényelte.

— Így jobban szemmel tudod tartani őket! — mondta.

Az ezred közben sikeresen folytatta harcát, amelyről a 6. hadosztályparancsnokság így számol be:

„A Hernádvölgyben való további előnyomulás lehetőségét a 31 gy. ezred döntötte el a Hernádkércsnél történt folyó átkeléssel és Abaújszántó elfoglalásával. Az ellenség három egymás mögötti vonalban és aznap beérkezett megerősítések bevetésével hiába védekezett. Abaújszántó elestével a Pogány csoport Göncz—Abaújvár felé való előnyomulásával a h. o. jobb oldalát biztosította a Hernád keleti partján. Ezen feladatának végrehajtásában a 31. ezred legnehezebb, de győzelemteljes harcát a Hernád keleti partján Gönczruszkánál vívta, ahol, amint az később megállapítást nyert, az összevont ellenséges erők támadásait meghiúsítva, ellentámadással visszavetette az ellenséget."

Járőreink jelentése késő éjjel érkezett Pogány Kálmánhoz Abaújnádasra. Alapos és körültekintő területátfésülés után, valamint a falubeliektől és a kassai vámőrségtől kapott tájékoztatás szerint az ellenség kiürítette Kassát. Miután erről meggyőződtek, jelentették, hogy Kassa szabad.

Pünkösd vasárnapján ezredünk bevonult Kassára. A város szélétől végestvégig virágszőnyeg takarta az utcákat, utakat. Bevonulásunk felejthetetlenül szép, felemelően ünnepélyes keretek között folyt le. A város főterén az emberek ezrei és ezrei fogadtak bennünket, vörös és nemzeti színű zászlócskákkal a kezükben. Pogány leszállt szép szürke lováról és magához emelte a két apró gyermeket, akik piros szegfűkkel és rózsákkal rohantak a széttárt karok felé. A direktórium vezetője szíves és meleg szavakkal köszöntötte parancsnokunkat és a bevonult seregtesteket.

A kassai színház napokon keresztül a Bánk bánt játszotta és más előadásokat is adott a tiszteletünkre. Két esetben megzavarták az előadásokat, mert betörtek a cseh légionáriusok és már elérték Bankót, a város peremét is. Sikerült véres harcok után megtisztítani, szétszórni, szétverni az ellenséget. Ismét 3 géppuska és Mannlicherek gazdagították fegyvereink egyre növekvő számát.

Két erős zászlóalj még a Bankón maradt, a többi, köztük az én zászlóaljam is, Kassán pihent, tartalékban volt. Nem sokáig. Az ellenség nagy erősítést kapott. A fogságunkba került cseh katonák és tisztek elmondták, hogy két ezreddel erősítették harcvonalukat és a franciák is mindenben a segítségükre vannak. Szpáhikat is vezényeltek hozzájuk, akik soraikban harcolnak. A mi egységeink szpáhikkal nem találkoztak. Foglyainkat a hadosztályhoz kísértettük.

Kassabéla, Kassahámor és a többi falvak elfoglalása sem marad el a többi nehéz harcoktól. Mindenütt győztünk és győztünk, törtünk előre.

Bátor harcosaink olyan lendülettel szorították, kergették és szórták szét az ellenséget, hogy én, aki a világháború legkülönbözőbb harcterein jártam, végigszenvedtem annak minden borzalmát és katonáinkkal a legsúlyosabb harcokban vettem részt, bátran állíthatom: ilyen harci készséget, küzdeni és győzni akarást sohasem tapasztaltam. Mindez a legjobban bizonyította: katonáink tudatában voltak annak, hogy saját érdekeikért, egy boldogabb jövőért harcolnak.

A sikeres harcok, előnyomulások, az ellenség szinte pánikszerű visszavonulása

során 2 ágyút, 5 géppuskát, 3 hátizsákokkal, fegyverekkel, és munícióval megrakott szekeret zsákmányoltunk. Két egerlandi tiszt és két század szaporította ismét a foglyaink számát. Az addig elfogott tisztek között ez a kettő nagy segítséget nyújtott nekünk. Alapos tájékoztatást adtak mindenről. A feltett kérdésekre pontos válaszokat kaptunk. Megtudtuk ágyúik, géppuskáik, fegyvereik számát, a visszavonulásuk esetére kijelölt község nevét és annak távolságát is. Nagy segítséget jelentett ez, mert térképeink nem voltak és helyzetjelentéseket sem kaptunk. Gyakran nem ismertük csapataink álláshelyét, eredményeit sem. Hírszolgálatunk gyéren működött, teljesen magunkra voltunk utalva.

Mindeme hiányosságok ellenére dandárcsoportunk sikeresen tört előre. Ezredünk elérte Szepesremetét. Már éreztük a Magas Tátra fenyveseinek ózondús illatát, ott álltunk Igló és Poprád kapujában, amikor Bokányi Dezső és Rónai Zoltán népbiztosok érkezését jelentették.

Pogány összehívta zászlóaljparancsnokait. Gölnicbányán kellett jelentkeznünk. Szép nyári nap volt. Egy nagy téren félkörben álltunk, amikor Bokányi Dezső elmondta, hogy szomorú hírt kell közölnie: a párizsi békekonferencia elnöke, Clemenceau, június 13-án, a békekonferencia nevében, ultimátumot küldött. Ebben követelte, hogy a tanácskormány szüntesse be harci tevékenységét Csehszlovákia ellen és vonja vissza csapatait a megjelölt demarkációs vonal mögé. Ígéretet tett az antant nevében arra, hogy a magyar tanácskormányt meghívja a párizsi békekonferenciára és Tanácsmagyarország visszakapja a románok által megszállt területeket. Mindezt még külön sürgönyben is közölte Clemenceau.

Az ultimátumra Magyarország tanácskongresszusa elfogadó választ adott.

Mindannyian szomorúan hallgattuk Bokányit. Pogány Kálmán mindannyiunk előtt megkérdezte: milyen garanciát kapott a tanácskormány a románok által megszállt területek kiürítésére? Bokányi Dezső röviden válaszolt:

— Kinek hihet az ember, ha a békekonferencia elnökének nem!?

— Arra kérem önöket parancsnok elvtársak, igyekezzenek a visszavonulási parancsot katonáikkal megnyugtató módon közölni. Úgy hallom, sokan a románok által megszállt területről kerültek egységeikhez — mondta Bokányi Dezső.

Ezzel befejezte látogatását és küldetésének eleget téve Rónaival együtt elköszönt Pogány Kálmántól. Nehéz feladatunk megoldásához sikert kívánva beült az ott várakozó autóba, és búcsút intve visszautazott a fővárosba.

— Kedves elvtársaim — mondta Pogány —, nagyon nehéz feladat hárul mindannyiunkra! A parancsot azonban végre kell és végre fogjuk hajtani! Ügyesen, diplomatikusan kell a katonákhoz szólni!

Amikor sor került a visszavonulásra, katonáink dermedten hallgatták a parancsot. Sokan könnyeztek, sokan kiabáltak. Nem akarták elhinni, hogy a diadalmas, győzedelmes harcok után ki kell üríteni az elfoglalt területeket. Nehéz volt a helyzetünk, mert a románok által elfoglalt területek kiürítésében mi sem bíztunk!

Július 2-án korán reggel megkezdődött ezredünk bevagonírozása. Kassáról a tiszai frontra indultunk.

Miskolc pályaudvara előtt kisiklatták vonatunkat. Dolgoztak az ellenforradalmárok. Egy halottunk, néhány sérültünk is volt, közöttük Kornis és Pogány-Pauer Károly századparancsnokok. Elsősegélyt kaptak, kórházba azonban nem akartak kerülni, velünk utaztak tovább. Ezredünk orvosa, dr. Földes Aladár, rövid idő alatt talapra állította őket.

Pogány Kálmán a miskolci pályaudvarról felhívta Kun Bélát és jelentést tett

az általunk elfoglalt területek kiürítéséről. Kun közölte Pogánnyal Stromfeld Aurél vezérkari főnök lemondását és hogy utódjául Julier volt alezredest nevezték ki.

Pogány Kálmán sápadt, szomorú arccal jött fülkénkbe. Elmondta, hogy Kunnal beszélt, aki közölte, Stromfeld a visszavonulási parancs miatt lemondott és utódja a vezérkari székben Julier volt alezredes lett. Mindannyian fájdalmasan vettük ezt tudomásul.

— Ide figyeljetek elvtársak, a felvidéket elvesztettük, vele együtt Stromfeld Aurélt és én így most már elveszettnek látom a háborút is. Juliert ismerem, köpönyegforgató, aki, ha neki kedvező, balra tekint, ha úgy alakul a helyzet, akkor jobbra. Politikailag megbízhatatlan és többségükben mindazok is, akik a vezérkarhoz tartoznak! Stromfeld volt az összes tisztek között politikailag a legképzettebb, benne volt a legtöbb erkölcsi erő, melyhez progresszív gondolkodás, tehetség és kimagaslóan nagy katonai képzettség is járult. Ő menthette volna meg egyedül a kétségtelenül nehéz helyzetet — mondta.

A fülkében Pogány István, Popov Pál, Sodró és én ültünk. Sodró, volt százados, a Ludovika egykori tanára, a dandárcsoport parancsnoka mellett adjutánsként működött. Egy ideig zászlóaljparancsnok is volt. Demokratikus gondolkodású, emberséges katonának ismertük, aki az aktív tisztek között elsőnek lépett be Nagykőrösön a pártszervezetünkbe.

— Teljesen egyetértek veled Pogány elvtárs — mondta Sodró. — Én Juliert kifejezetten jobboldali gondolkodású embernek ismerem. A legszívesebben felmentésemet kérném tőled, de nem teszem, mert tisztellek és becsüllek.

— Kedves tőled — mondta Pogány —, hogy nem hagysz itt, amit már én régen megtettem volna, ha öcsém és barátaim nem tartanak vissza, de most mindannyiunknak össze kell fogni, s harcolni, amíg csak lehet!

Popov és én nem ismertük Juliert, de a hírét igen. Ez pedig nem volt megnyugtató. Egyezett Pogány és Sodró véleményével.

Pogány Kálmán már a vonaton bejelentette, hogy a 31-es ezred 1. zászlóalja Abonyba, a 2. Újszászba, a 3. pedig Jászladányba kerül. Beosztotta a danárcsoport többi egységeit is. A dandárcsoport parancsnoksága és az ezred trénparancsnoksága ugyancsak Abonyba települt.

A katonák arcán még mindig ott ült a szomorúság, a bánat. Csak akkor engedett fel, amikor hírül vitték, hogy Kun Béla július 19-én Abonyba érkezik, hogy átadja a Forradalmi Kormányzótanács kitüntetését ezredünknek: a díszes hímzésű, nehéz selyemből készült frontlobogót.

Beszédéből idézek néhány mondatot:

„Ez a zászló, ez a vörös zászló mutatja azt az utat arrafelé, ahonnan valók vagytok, ahonnan származtok. Lesznek, akik fehér vagy nemzetiszínű lobogó alatt szövetkeznek a francia és román elnyomókkal és az egész világ elnyomóival, hogy visszavegyék a paraszttól a földet, a munkástól a gyárat, a bányásztól a bányát, hogy visszaállíthassák a kizsákmányolók elnyomó uralmát. Tudom, hogy a fegyver akkor sem fog remegni a kezetekben, ha ezek ellen mentek. Ez nem testvérharc, ez az igazi, legszigorúbb osztályharc, ahol a kizsákmányolt harcol a kizsákmányoló ellen. Ennek a jelképe ez a vörös lobogó."

Pogány Kálmán köszönetet mondott a magas kitüntetésért, és fogadalmat tett: ezrede a jövőben is hűséggel harcol és a végsőkig kitart a nagy eszme győzelméért. A kitüntetésként kapott frontlobogót a fasiszta elnyomás idején nehéz körülmények között sikerült megmenteni Pogány Kálmánnak, István öccsének, valamint e sorok írójának. Ezzel a zászlóval fogadta 1944. december 26-án Po-

Forgács Béla, a 31-es vörös gyalogezred I. zászlóaljának parancsnoka, Kassa bevétele után

gány Kálmán Szentendre határán a felszabadító szovjet csapatokat. A felszabadulás után a Hadtörténeti Múzeumba került, ma is ott őrzik, értékes ereklyeként.

Súlyos harcok folytak a román bojárcsapatok ellen. Szolnokot az ellenség minden eszközzel meg akarta tartani. A szolnoki hidat ugyan megrongálták, de felrobbantaniuk már nem sikerült. Csapataink még időben érkeztek és szétszórták, szétverték az ellenséget.

A júliusi tiszántúli harcokban is győzedelmes csatákat vívtunk. Mind nálunk, mind az ellenségnél sok volt a halott, sebesült. Eredményes harcok folytak egész Karcagig. Ágyúink azonban elhallgattak, éles töltényeink elfogytak. Vaktöltényeket kaptunk, s a tüzérség is más méretű lövedékeket.

Az ellenforradalom bomlasztó hatása, a munícióhiány, a sokszoros túlerő végül is visszavonulásra kényszerítette csapatainkat. A 6. hadosztály visszavonulását a 31-es gyalogezred utóvédként fedezte. Összeszedtük az éles töltényeket és biztosítottuk a hadosztály tiszai átkelését. Utunk Budapestre vezetett. Egységeinket iskolákban helyeztük el. Fegyvereinket, géppuskáinkat megrongáltuk, értékes darabjainkat a csatornákba dobtuk.

Gyászos visszavonulásunk alatt tapasztaltuk és láttuk, hogy a jól őrzött katonaládákból tiszti mundérok kerülnek elő! És kik öltötték magukra őket? Az ellenforradalmár tisztek, köztük néhány jobboldali szocdempárti tiszt is. Két ellenséggel álltunk szemben: a belsőkkel és a külsőkkel.

60 éve annak, hogy a Magyar Tanácsköztársaság létrejött. Fennállásának 133 napja alatt sokat tett a proletariátus jobb, szebb, boldogabb létéért. Azok, akik részesei voltak ennek az alkotó munkának, már csak elenyésző számban vannak az élők sorában, de egyre csökken a száma azoknak is, akik a proletárforradalom védelmében a Tanácsköztársaság fennmaradásáért harcoltak.

Felemelő érzés, hogy megértük a mát és egy-egy tégla lerakásával hozzájárulhatunk szocialista hazánk építéséhez. Erre kötelez bennünket 1919 dicsőséges múltja is.

A 60 éves jubileumi évforduló alkalmából mély tisztelettel hajtom meg az emlékezés zászlaját a Tanácsköztársaság harcaiban elesett hőseink, és az eltelt évtizedek folyamán elhunyt egykori vöröskatonák, harcostársaim előtt. Részesei, magvetői voltak ők is mai rendünknek.

CSENDES LÁSZLÓ

[KATONAI] TÉRKÉPÉSZETI TEVÉKENYSÉG A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG IDEJÉN

A kapitalizmus fejlődésével fokozott gazdasági és katonai igény mutatkozott jobb, részletes térképek készítésére. Különösen a katonai feladatok végrehajtását befolyásolta jelentősen a térkép léte vagy nemléte és a méretarányok szabta pontossága. Már az első világháború hadműveletei bebizonyították, hogy a geodézia és topográfia a hadvezetés nélkülözhetetlen eszköze. Ekkor még elsősorban a topográfiai munkákhoz kapcsolódott a légifelderítés, közelebbről a térképészeti célokra jól hasznosítható függőleges tengelyű légifénykép.[1]

Míg a középkori Magyarországon a mindenkori igények kielégítésére — vázlatok, térképek készítéséhez — különféle mérésmódok, mérőeszközök és mértékek alakultak ki, addig a 18. századtól már egységes szempontok szerinti ábrázolások és mértékegységek szabályozták a térképek tartalmi és kiviteli értékét. Magyarország első katonai felmérése döntő fordulatot jelentett a térképkészítők és -felhasználók körében. Ma már a hadseregek kiképzése, a csapatok vezetése minden igényt kielégítő, jó térképek hiányában el sem képzelhető.

Hazánk katonai térképezését másfél évszázadon át a bécsi Cs. és Kir. Katonai Földrajzi Intézet irányította. E „közös" intézmény káros következményeit a magyar térképírás rendkívüli módon megsínylette. A bécsi intézet vezetésében az osztrák-német és cseh szellem — mindvégig a magyar érdekek mellőzésével — érvényesült. A kiegyezés után felmerült ugyan egy különálló „Magyar Helyszínrajzi Intézet"[2] terve, ezt azonban a monarchiában nem lehetett valóra váltani.

1918. október 31-én a magyar munkások és katonák forradalmi tömegei győzelemre vitték a polgári demokratikus forradalmat, ami azt eredményezte, hogy Magyarország, közel 400 év után, önálló, független állammá vált. Ebből természetesen következik, hogy a volt Osztrák—Magyar Monarchiában szervezett közös intézmények megszűntek, s az utódállamok azokat saját igényüknek és adottságaiknak megfelelően, önállóan igyekeztek kialakítani. Mivel a háború előtti Magyarország földméréssel, sokszorosítással foglalkozó állami és magán-

1 A függőleges tengelyű légifelvétel a terület hű képét adja a felvétel időpontjában minősítési (jelkulcsilag meghatározott) adatok nélkül. Ábrázolásában részletesebb mint a térkép, de értékelhető jelei külön szakismeretet igényelnek.

2 *Felső-Zopori Tóth Ágoston Rafael:* A helyszínrajz és földképkészítés történelme, elmélete és jelen állása. Pest, 1869. 304. o. Elemző tanulmányt írt *Dr. Irmédi-Molnár László:* Tóth Ágoston honvédezredes a XIX. századbeli magyar térképezés úttörőjének élete és működése címmel, mely a Térképészeti Közlöny 8. sz. különfüzeteként megjelent 1938-ban.

intézményei között nem volt olyan, amely a csillagászati, geodéziai, kartográfiai és sokszorosítási munkálatokon túl a katonai szempontból legfontosabb topográfiát is munkakörébe vette volna, sürgősen cselekedni kellett. Szükség volt egy olyan intézmény, szervezet létrehozására, amely a katonai szempontok figyelembe vételével képes topográfiai térképek készítésére. Sajnos, a polgári és katonai szakemberek, az új intézmény megszervezését illetően, sorozatosan egymásnak ellentmondó javaslatokkal éltek. A különböző rendű és rangú értekezleteken elhangzott javaslatok és beadványok más-más intézmény felállítását és eltérő felügyeleti hovatartozást ajánlottak. Így a létesítendő intézményt egyesek részben vagy egészben a pénzügyminiszter, mások a földművelésügyi miniszter, ismét mások a hadügyminiszter hatáskörébe kívánták utalni. Miután a javaslatok többsége kettős — polgári és katonai —, ezért azok jellegének megfelelő osztályok, részlegek felállítását hozták javaslatba. Kogutowicz Károly a Magyar Nemzeti Tanácshoz 1918. november 1-én benyújtott javaslatában, úgymond, tiltakozik a külföld szakköreire való hivatkozással a katonák bevonása ellen. Amint írja: „erre a különlegesen műszaki és tudományos munkásságra már régóta nem tartották az e téren többnyire csak műkedvelő katonát alkalmasnak."[3] Úgy látszik, Kogutowicz nem ismerte, vagy nem fogadta el Tóth Ágostonnak, az 1848—49-es szabadságharc honvéd ezredesének a Magyar Helyszínrajzi Intézet felállítására már jóval korábban tett indítványát, amelynek nagy része azóta valóra vált. Szerinte a feladat közös: „Két osztály érdekét szükséges tehát kielégíteni anélkül, hogy az egyik vagy másik egészen háttérbe szoríttassék... Távol legyen tőlünk a tudományban elszakítást indítványozni, a tudomány nem egy nemzet, nem egy faj, nem egy osztály kizárólagos tulajdona, a tudomány közös ügye az emberiségnek."[4] Meglepő Kogutowicz érvelése, mert az első-második-harmadik katonai felmérés eredményeit és azok hasznosságát figyelmen kívül hagyta.[5] Ma már okmányilag igazolt, hogy Napóleon óta Európa-szerte a hadsereg ragadta magához a topográfiai munkát, és a monarchia felbomlásáig annak szervezete is katonai vezetés alatt tevékenykedett.[6] Még különösebb, hogy Kogutowicz néhány nappal később az akkori hadügyminisztériumba siet, ahol szolgálatait felajánlja. Alig egy hét múltán a Magyarországra vonatkozó térképanyag kiszolgáltatása ügyében Bécsbe küldik, mint a Hadügyminisztérium (Hüm.) kiküldöttjét.[7] Ezzel egyidőben Hajts Lajos ezredest, a Ludovika Akadémia volt tanárát a Hüm. megbízza a térképészet ügyének tervezésével.

1918. november 5-én Lendvay Károly századosnak sikerült egy Szerbiából érkezett hadifelmérési osztag teljes felszerelését Budapestre juttatni, valamint a Hadügyminisztériumban történt közbenjárására a kőbányai pályaudvaron továbbításra váró néhány vagon térképet és felszerelési anyagot visszatartani és birtokba venni.[8] Ez, valamint a hadianyagértékesítő osztagtól 1919 januárjában átvett egy vagon térkép[9] képezte a megalakítandó intézmény teljes készletét. Elhelyezésre a Bécsikapu tér 4. sz. alatti épület, a mai Országos Levéltár 32 helyiségét kapták meg.[10]

3 Hadtörténelmi Intézet Térképtár, (a továbbiakban — HIT) Magyar Katonai Térképező Csoport iratai (a továbbiakban — MKTCS) II. k. 5. o. „Műkedvelő katonák..." mondotta Kogutowicz, pedig sokan akadtak olyanok, akik tudományos munkásságuk révén az egész világon hírt, nevet, dicsőséget szereztek.

4 *Felső-Zopori Tóth Agoston Rafael:* i. m. 305., 308. o.

5 Kogutowicz K. mentségére szolgál, hogy a felmérések anyagát hosszú időn át titkosan kezelték.

6 Térképészeti Közlöny. Budapest, 1930. I. k. 1—2. füzet 5. o.

7 HIT MKTCS II. k. 5. o.

8 Uo. II. k. 1. o., I. k. 20. o. Az 1918. évi 34778/10. számú rendelet.

9 Uo. 1006/10 ügyirat I. k. 6. o.

10 Uo. I. k. Részletes felsorolás a helységek elosztását illetően.

Hajts ezredes a kapott megbízás alapján Kirchlechner Károly alezredes, valamint Kogutowicz Károly bevonásával — szűkebb bizottságot alakítva — „Emlékiratot" szerkesztett az „Országos Térképész és Földleíró Intézet" megalapítására.[11] Az emlékirat szerint az intézet szervezete polgári jellegű lenne, de — amint írják — „egyelőre a hadügyminisztériumnak rendeltessék alá." Az Emlékirat alapján a Hadügyminisztérium Révy Kálmán vkt. alezredes közreműködésével minisztertanácsi előterjesztést készített az „Országos Katonai Térképészeti és Földleíró Intézet" felállítására és szervezésére.[12] Már az előterjesztés címe elárulja, hogy a polgári jelleget elvetve, katonai szervezéssel kívánták megoldani a feladatot. A minisztertanácsi előterjesztéshez Szende, akkori pénzügyminiszter, kivételével valamennyi miniszter hozzájárult. Mivel a pénzügyminiszter a „más irányú előterjesztést fogok tenni"[13] megjegyzést vezette rá az előterjesztésre, annak megtárgyalására nem került sor.

Jellemzően világítja meg a felállítandó intézetért folyó harcot a Magyar Földrajzi Társaságban a fenti eseményekkel csaknem azonos időben lefolytatott ülés jegyzőkönyve[14] (1919. jan. 16.), amelyben a következőt olvashatjuk: „Kogutowicz K. indítványozza, hogy indítson a Földrajzi Társaság mozgalmat egy magyar állami térképíró és földleíró intézet sürgős felállítása iránt... Ebben az Intézetben nyerhetnének alkalmaztatást a honvédség és a volt közös hadsereg ama magyar honos tisztjei és altisztjei, akik a bécsi intézetben szakképzésben részesültek. Az intézet állana: egy térképező, térképíró, műszaki, sokszorosító és földleíró csoportból". Ugyanitt olvashatjuk: „Kogutowicz Károly jelenti, hogy a hadügyminisztériumban beosztott katonai térképészek be akarnak lépni a Társaságba és annak kebelében egy térképészeti szakbizottságot óhajtanak létesíteni. Választmány ezt örömmel veszi tudomásul".

Sürgősen cselekedni kellett. 1918 végén, valamint 1919 elején az akkori Magyarország területére mélyen benyomultak a csehszlovák, román, délszláv és francia burzsoázia csapatai. Fegyveres erőik létszáma és tevékenysége arra engedett következtetni, hogy behatolásukat tovább kívánják folytatni. A magyar hadsereg szervei, a dandár- és kerületparancsnokságok, valamint a Földtani Intézet és más polgári szervek, egymás után küldték térképigénylésüket.[15] Január 18-án kelt az első katonai szerv, a 37. tüzérdandár-parancsnokság térképigénylése — a Magyar Hadügyminiszternek címezve —, amelyre a kiadványozó a következőket vezette rá: „értesítem a parancsnokságot, hogy az igényelt térképeket kiutaltam. Benkő Grill budapesti könyvkereskedő mai napon innen néki kiadott utalvány alapján a térképeket hivatalos árban és utánvét mellett a parság. címére mielőbb meg fogja küldeni."[16] A felmerülő igények kielégítetlen volta messzemenő szervezetlenséget, komoly vezetési hibát okozott volna, ezért az 1919. február 4-én kelt hadügyminiszteri rendelettel létrejött a MAGYAR KATONAI TÉRKÉPEZŐ CSOPORT, amelyet közvetlenül a Hadügyminisztériumnak rendeltek alá és a 10. osztályhoz utaltak.[17] A csoport parancsnoka Kirchlechner Károly alezredes lett. A rendelet intézkedik a katonai térképtár mi-

11 Uo. II. k. 2. o.
12 Uo. 29014/eln. 1. sz. rendelet II. k. 2. o. Sajnos a térképszelvények többsége az első világháború hadműveleti területéről készült.
13 Uo. II. k. 3. o.
14 Földrajzi Közlemények, 1919. évf. XLVII. k. Választmányi ülések 57. o.
15 HIT MKTCS I. k. 9., 10., 12., 13., 21. o.
16 Uo. I. k. 9—10. o. 25935 sz. beérk. I. 28/10. osztály. A Benkő Grill könyvkereskedő cégnek Kogutowicz tszds. aláírással az alábbi értesítést küldték: Kérem a mellékelt nyugta alapján kiutalt térképeket a 37. tüzérdandár parancsnokság részére (Győr) hivatalos árban és utánvét mellett mielőbb megküldeni.
17 HIT MKTCS a 758/10 rendelet kapcsán a 2377/10 1919. Magyar Hadügyminiszter rendelete. 23., 24. o.

előbbi felállításáról, továbbá kimondja, hogy a térképek kiadására és kezelésére részletes utasítást kell kidolgozni. Ez a döntés alapjaiban határozta meg a további tennivalókat még akkor is, ha csak kereteiben volt katonai, és a feldolgozást, térképsokszorosítást a későbbiekben polgári erők bevonásával végezte. Hogy mennyire hatott a Katonai Térképező Csoport felállítását elrendelő döntés, azt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy Szende pénzügyminiszter, most már sietve, átiratot küld a Hadügyminisztériumba a földmérési (felmérési) és térképészeti ügyek egyöntetű eljárásának biztosítása végett, és tagok kirendelését kéri a Pénzügyminisztérium keretében megalakítandó Állami Felmérési és Térképészeti Bizottságba.[18] Ez a bizottság a földmérés és az országos felmérések ügyében illetékes központi irányító szerv szerepét kívánta volna betölteni. Minthogy egy új szervezet létrejöttekor számolni lehetett a katonai érdekek esetleges mellőzésével, szükségessé vált a katonai igények rögzítése és a bizottságnál történő előterjesztése. A bizottság létrehozását maga Stromfeld ezredes is támogatta, azzal a megjegyzéssel, hogy szükséges egy országos térképező intézmény alapját is közösen megvetni és azt szervezetileg felépíteni. A bizottságba három térképészen kívül kirendelte a légügyi osztály vezetőjét, valamint a tüzérségi felmérés szakértőjét is.[19] A hadügyminiszter véleménye a következő volt: *a katonaságot a katonai követelményeknek minden tekintetben megfelelő térképpel szükséges ellátni, mert a térkép minden hiányosságát vagy hibáját a katonának fáradsággal, vagy vérrel kell megfizetni.* Rögzítette, hogy az új felmérések helyét a katonai érdekek határozzák meg. Mindama tervek és térképek szerkesztését, melyek főleg a katonaság céljaira szolgálnak, katonai vezetés mellett, erre hivatott katonai személyek végezzék. Az új intézmény kebelén belül egy katonai osztály állíttassék fel. Legyen biztosítva a szomszédos államok térképanyagának gyűjtése és katonai célokra való feldolgozása.[20]

Az események rohamosan követték egymást. Február 6-án megkezdődtek a bécsi Katonai Földrajzi Intézetet likvidáló tárgyalások, melyeknek egy gyors és igazságos alapra helyezett döntése komoly szerepet játszhatott volna térképezésünk mielőbbi kialakulásában. Sajnos, megegyezés nem született, s a kérdést végül is a Nagykövetek Tanácsának 3 évvel később, 1922-ben hozott határozata döntötte el.[21]

A megalakult Katonai Térképező Csoportnál megkezdődött a szervező munka. Szükségessé vált a különböző helyekről begyűjtött mintegy 250 ezer darab térkép[22] és felszerelési anyag rendezése, tároló helyiségek kialakítása és nem utolsó sorban, felkészülés a katonai térképek készítésére.

1919. március 21-én a Magyar Tanácsköztársaság létrejötte, a szocialista forradalom győzelme egy új, megbízható, ütőképes hadsereg megteremtését tette lehetővé. A proletárdiktatúra kikiáltása után, március 24-én, kiadta a tanácskormány a Vörös Hadsereg megalakítását szabályozó rendeletet. A Tanácsköztársaságnak katonára, a katonának fegyverre és nem utolsó sorban térképre volt szüksége a feladatok végrehajtásához. Különösen jelentős szerepet töltött be a térkép, hiszen a szó szerinti értelemben vett határ — országhatár — fogalmát a demarkációs vonal váltotta fel. A székely vörös különítmény parancsnoksága

18 Uo. II. k. 6. o.
19 Uo. I. k. 31., 32. o. Magyar Hadügyminiszter 41435/10 1919. sz. rendelete. A bizottságba kirendelt személyek; Hajts L. ezredes, Kirchlechner K. alezredes, Petróczy I. alezredes. Fischer-Niamessny Gy. őrnagy, Bangha I. őrnagy.
20 Uo. I. k. 33—36. o. Magyar Hadügyminiszter 6299/eln. 10. sz. rendelet.
21 Uo. II. k. 7. o. Térképészeti Közlöny. Budapest, 1930. I. k. 1—2. füzet 6. o.
22 Uo. I. k. 2., 5. o. 1007/10 oszt. bk. számú rendelet. A begyűjtött térképszelvények zöme a monarchia területéről, valamint az olasz fronton készült és kiadott térképekből tevődött össze.

csapatai részére március 24-én jelentős mennyiségű térkép kiutalását kérte és kapta meg.[23] A különböző fegyvernemek megalakulása mellett szükséges megemlíteni a Hadügyi Népbiztosság légügyi osztályának létrejöttét, mint a térképezési munkákba bekapcsolódó fegyvernemet.[24] Bár évszázadok óta a térkép volt az egyedüli eszköz, amely ismeretlen területen a tájékozódást biztosította, a fényképezés feltalálásával és tökéletesedésével felvetődött a gondolat, hogy a meglevő, de részleteiben hiányos vagy pontatlan térképeket légifényképekkel pótolják. Az első világháború adta meg a lendületet, hogy ennek a gondolatnak valóra váltásával behatóan foglalkozzanak, kiszélesítve azt a felderítők számára szükséges menetoszlopok, állásrendszerek, tüzérségi tüzelő állások fényképi rögzítésével. Ezen keresztül szoros kapcsolat alakult ki a repülők, légifényképészek és térképészek között. Ez is utat mutatott a térképező csoport további feldolgozó munkájához.

A Hadügyi Népbiztosságnak közvetlenül alárendelt Magyar Katonai Térképező Csoport[25] feladatai rohamosan megnőttek. Március 26-án létrehozták a Vörös Hadseregben a politikai megbízottak intézményét. A Térképező Csoport politikai megbízottja Schreiber Ede nyomdász lett. Néhány nap múltán átszervezték a Hadügyi Népbiztosság (Hünb.) ügykörét és osztályait. A térképekkel kapcsolatos ügyek intézését a feloszlatott 10. osztály helyett a 7. osztály hatáskörébe utalták. A csapatok térképigénye egyre jobban nőtt.[26] Mivel a tervezett hadműveleti területről elegendő mennyiségű térkép nem állt rendelkezésre, a Hadügyi Népbiztosság a meglevő készletekkel való messzemenő takarékosságot rendelt el. A „Valamennyi kebelbeli csoportvezető és osztályvezető"-nek címzett körlevél kimondja: azok ellen, „... akik a térképet nem a célnak megfelelően használják, a legszigorúbb eljárás fog megindíttatni. A térképek előállítása a papiroskészlet igen csekély volta miatt nehézségekkel jár".[27] Szükségintézkedéseket léptettek életbe. A hadosztályok feladatul kapták, hogy készítsenek a szakasz és századparancsnokok részére megfelelő számú térkép hiányában jól olvasható és könnyen áttekinthető vázlatokat hadműveleteik végrehajtásához.[28]

A Magyar Katonai Térképező Csoport április 1-én „A magyar hadügyi népbiztosnak" az alábbi jelentést küldi folyamatban levő feladatairól:

a) „Katonai Térképtár" felállítása és ebből a „Vörös Hadsereg" csoportjainak térképekkel való ellátása.

b) Terepfelvételi műszerek karbantartása és helyesbítése.

c) Hadifelvételek befejezése és kidolgozása.

d) A tervbe vett térkép-reambuláláshoz szükséges utasítások és jelentés elkészítése.

e) Magyar Térképező Iskola megszervezése, felállítása, tanterv kidolgozása az érdekelt polgári mérnöki és más tudományos szakkörökkel egyetértésben.[29]

23 Uo. I. k. 40—41. o. 520/kt/1919. sz. A megrendelés kelt Szatmárnémeti, 1919. március 24. Az 1:75 000 méretarányú 19 csatlakozó szelvényből 25—25 darabot, kettőből 40—40 darabot, az 1:200 000 méretarányú szelvényekből (3 féle) 20, illetve 40—40 darabot.

24 Hadtörténelmi Levéltár, Tanácsköztársaság iratai 737/37 22 doboz. A légügyi osztály szervezésében létrehozták a Térképészeti Ügyosztályt is.

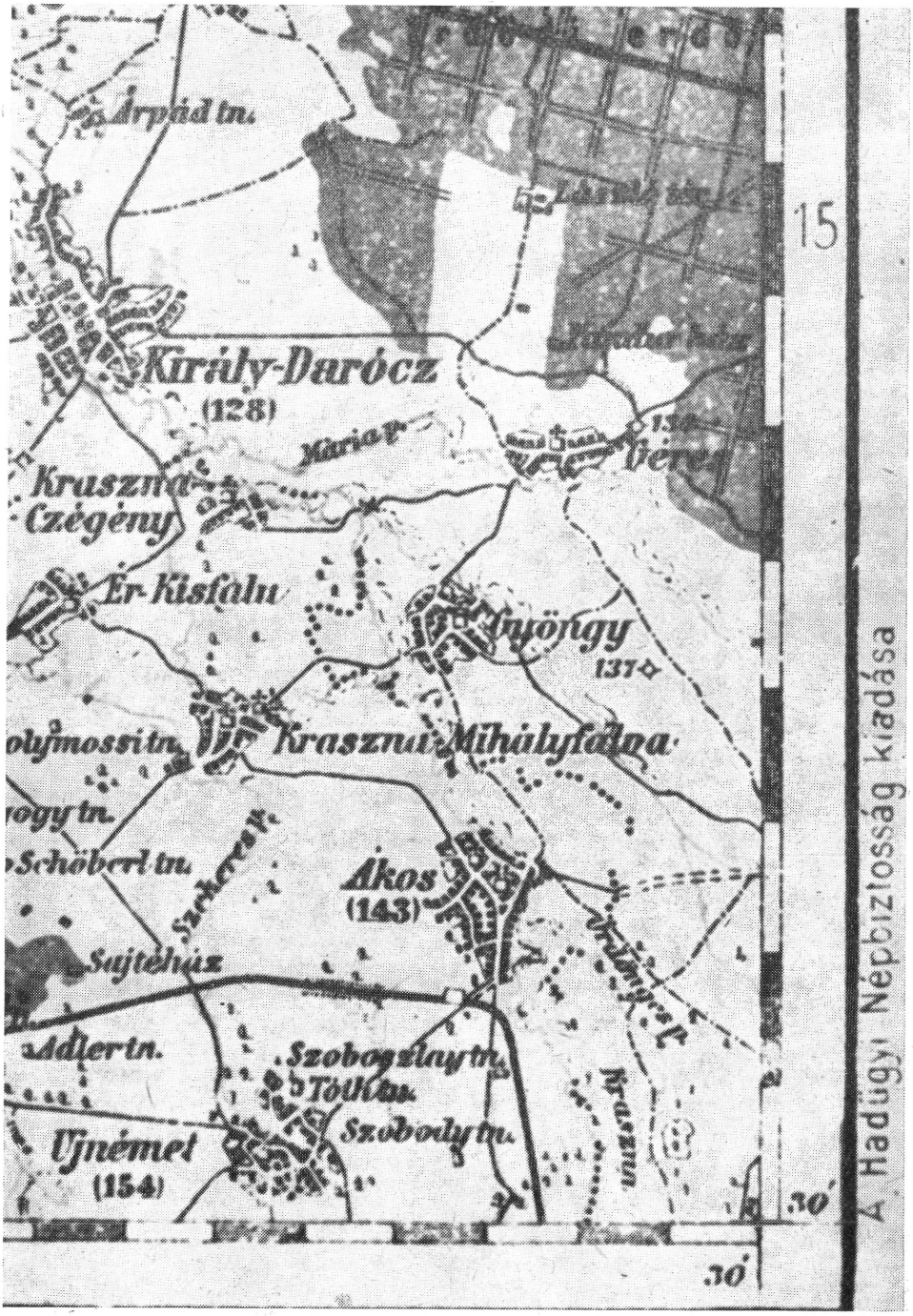
25 HIT MKTCS 105/t. cs. 1919. I. k. 45., 46. o.

26 Hadügyi Népbiztosság 10. osztály 91092/sz. beérk. 604. sz., valamint 93769 sz. beérk. 610. 2361/sz. beérk. 10. osztály 141. sz.

27 HIT MKTCS I. k. 43., 101. o. A 7335/10 eln. sz., valamint a 12438/eln. 7. 1919. rendelet.

28 Uo. I. k. 43. o. 7335 szám. eln. 10-1919. „... még teljesen bizonytalan, hogy fog-e pótlás rendelkezésre állani."

29 Uo. 105. szám/t. cs. 1919. A csoportra vonatkozó adatok bejelentése. Április 30-án a 174. sz. sz. t. cs. 1919. jelentésében már a következő osztályok felállítását jelentik: 1. Szervező osztály. 2. Térképező osztály. 3. Térképtári osztály. 4. Irodakezelőség. 5. Gazdasági hivatal. 6. Liquidáló bizottság. A jelentéshez mellékelt szervezési táblázat szerint a létszám 62 fő.

Árpád tu.
Király-Darócz
(128)
Kraszna-
Czégény
Ér-Kisfalu
Anyócgy
137
Krasznu-Mihályfalva
Schöberl tu.
Ákos
(143)
Sajtéház
Adler tu.
Szobosslay tu.
Tölkes.
Szoboly tu.
Újnémet
(154)
15
30'
30'
A hadügyi Népbiztosság kiadása

Kogutowicz Károly, a Magyar Földrajzi Intézet Részvénytársaság volt igazgatója, megbízást kapott a szükséges katonai térképek sokszorosítási munkáinak vezetésére.[30] Feladatul kapta a kiadandó 1:75 000 méretarányú térképeken szereplő német nyelvű rövidítések magyarra fordított szövegének jelmagyarázati feltüntetését, a domborzat ábrázolásának felülvizsgálatát és módosítását (az eredetileg csíkozással ábrázolt domborzatot részben szintvonalakkal áttervezték), majd ugyancsak jelmagyarázatként a szelvényen található idegen nyelvű településnevek magyar változatának feltüntetését. A térképek sokszorosítását a Magyar Földrajzi Intézet, az Athenaeum R. T., a Posner Nyomda, a Weisz L. F. Nyomda, az Állami Nyomda, valamint a Hadügyi Népbizottság házinyomdája végezte.[31]

Közel 170 fő foglalkozott a fent említett térképek átdolgozásán, kiegészítésén, illetve azok sokszorosításán. Sajnos, a különböző előírások végrehajtásával — a Magyar Földrajzi Intézetben összetoborzott munkaerő hozzá nem értése miatt — az eredeti térképszelvényekhez képest rontottak azok tartalmi és minőségi értékén. Egykori feljegyzés szerint sokan „absolut tudatlanságot és hozzánemértést árultak el".[32]

Az alkalmazottak kiválogatásánál eddig ismeretlen szempont vezette Kogutowiczot. Annyi bizonyos, hogy ilyen heterogén összetételű személyzet az akkori Földrajzi Intézet, valamint azon keresztül a Magyar Katonai Térképező Csoport hírnevét nem öregbítette.

A hadműveletek alakulásával a Hadseregfőparancsnokság, a II. hadtest parancsnoksága, valamint a 6. hadosztályparancsnokság térképigényléseinek száma egyre nőtt.

A határ fogalmát helyettesítő demarkációs vonalat különösen a román csapatok durván megsértették, ezért Stromfeld terve az volt, hogy a déli frontról áthozott 1., valamint a Győrből érkező 4. hadosztályt Nyíregyháza, illetve Debrecen körzetében gyülekezteti, majd ezzel a két hadosztállyal ellentámadást indítva visszaveti az ellenséget a demarkációs vonalra. A románok, gyors előnyomulásukkal, Stromfeld tervét meghiúsították. Április 26-án a székely hadosztály áruló parancsnokai fegyverszüneti szerződést kötöttek az ellenséggel. A székely csapatok zöme letette a fegyvert és megadta magát a románoknak. Ide kívánkozik, hogy az a székely hadosztály rakta le a fegyvert, amelyiket elsőként láttak el térképekkel az igényüknek megfelelő példányszámban. A tételes felsorolásból kitűnik, hogy a Tiszántúl és Erdély jelentős részéről 1:75 000 és 1:200 000 térképekkel rendelkeztek, amelyek hadizsákmányként a román csapatok birtokába kerültek. Így történt, hogy a hadseregparancsnokság május 14-én kelt, Erdély területét ábrázoló térképigényét csak részben tudták kielégíteni. A váratlan fordulat erők és eszközök átcsoportosítását követelte meg. A sokszorosítással megbízott nyomdák egymás után szállították a kinyomott térképeket. 1919. május 6-án Kogutowicz jelenti a Magyar Hadügyi Népbiztosságnak, hogy „... a haditérképek előállításával megbízatván", a mai napig 30

30 A HIT MKTCS I. k. 44. o. 7595/eln. 10. 1919. sz. rendelet a megbízáson túl leszögezi: „a katonai térképező csoport személyzetét kivéve azokat, kik a térképtárnál és a hadügyi népbiztosságnál teljesítenek szolgálatot, Kogutowicz elvtársnak rendelkezésére bocsájtandók. A hadügyi népbiztos rendeletére." Aláírás Czóbel.

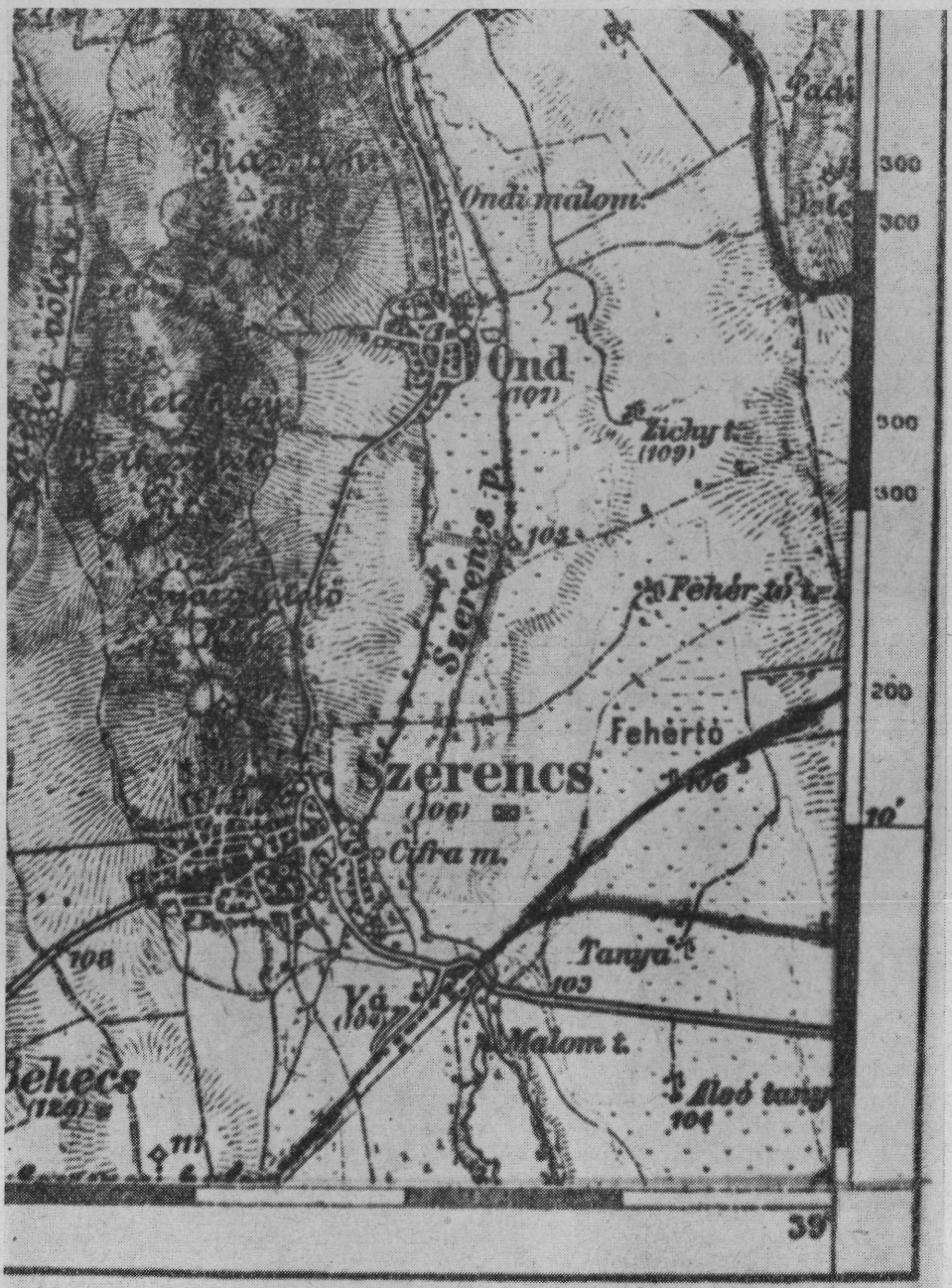
31 Uo. I. k. 66. o.

32 Uo. II. k. 9. o., I. k. 98., 99. o. Utóbbi név és foglalkozás szerint részletezi a térképek készítésével foglalkozókat. Az alkalmazottak között egyetemi adjunktusok, egyetemi hallgatók, tanítójelöltek, festők, építészek, grafikusok stb. találhatók, akik a Földrajzi Intézethez nyert beosztáson keresztül a katonai szolgálat alól felmentést nyertek. Feltehetően nem a hozzáértés, hanem a felmentés volt az elsődleges cél. Ezt bizonyítja a Magyar Katonai Térképező Csoporttól odaküldött Károssy István és Bucskó Jenő kiváló térképrajzolók, mint „alkalmatlanok" visszaküldése is.

térképlap készült el. Jelenti továbbá, hogy a Vác, Miskolc, Szarvas, Kiskunfélegyháza, Dunaföldvár által határolt területet készítik a legsürgősebben.[33] Az egyes térképek nyomdai példányszáma az igényektől függően 100-tól 3500-ig terjedt. A hadseregparancsnokság részére május 13-án az adott igénylés alapján 32 550 db térképet továbbított a Magyar Katonai Térképező Csoport.[34] Az igényelt mennyiség biztosítása a csapatok számára nem volt mindenkor teljesíthető. Előfordult, hogy a szükséges mennyiségű szelvényeknek csupán felét tudták az igénylő egységeknek rendelkezésre bocsátani. A méretarányt tekintve 1:75 000-es, 1:200 000-es 1:750 000-es valamint 1:900 000-es térképek készültek. Június 4-én a térképező csoport javaslatot tett az általános térképek fotolitográfiai úton történő sokszorosítására. Sürgős feladatként szabta meg a hadseregparancsnokság szállásmestere a Szombathely, Kecskemét, Pozsony, Szabadka, Lőcse, Pécs, Miskolc, Sopron, Munkács, Kassa, Nagykanizsa, Békéscsaba, Nagyvárad, Debrecen, Szeged körzetéről készítendő térképek mielőbbi sokszorosítását. A 200 000-es méretarányú térkép fotolitográfiai úton, három színben készült, így az erdő zöld, a víz kék és a térképeken szereplő más természetes és mesterséges tereptárgy fekete színben került kinyomtatásra.[35] A térképszelvények délkeleti sarkában: „A Hadügyi Népbiztosság kiadása" feliratot olvashatjuk.[36] A korábban már említett hozzá nem értő munkaerő bevonása azt eredményezte, hogy a katonailag fontos térképi ábrázolások hiányosak, pontatlanok voltak, így azok a követelményeket nem mindenkor elégítették ki. Hasonlóan pontatlanok voltak — a területi lehatárolás ellenére — készített légifelvételek is. A térképeken fellelhető hibák és hiányosságok visszavezethetők — az alkalmazottak többségének hozzá nem értésein túl — arra is, hogy a polgári szervek még júliusban is tárgyalások sorozatát folytatták egy tervezett „Magyar Földmérő és Térképező Intézet" felállítása tárgyában. Minden szervnél csak az egyéni érdek játszott szerepet, pedig a vizsgált időszakban a Vörös Hadsereg térképigényét kellett volna elsősorban kielégíteni.

A Hadügyi Népbiztosság 37. osztályának irányításával az 5. és 8. vörös repülőszázad, valamint más repülőszázadok is légifényképeket készítettek a hadsereg felderítő osztálya és a térképező csoport részére. Ahhoz, hogy a légifényképek szakszerű felhasználásra kerülhessenek, a térképező csoport parancsnoka és hadügyi megbízottja (más aláírásoknál politikai biztosa) átiratot intézett az irányító 37. légügyi osztályhoz, megjelölve abban a térképi felhasználáshoz szükséges igényeket.[37] Kifogásolta az átirat, hogy a felvételek rendkívül torzítottak s így azoknak a vízszintes síkra való transzformálása körülményes eljárást igényel. Vagy például a kép hátlapja nem tartalmazza a felvétel hasznosításához szükséges adatokat, ezért előírják az értékelés szempontjából jelentős teendőket. A felvétel legalább 2000 méter magasságban történjék és a kép tartalmazza a következő adatokat: a repülőszázad megnevezése, magasság, tárgy, részletes térkép száma, felvétel ideje, gyújtótávolság, fényerő, expozíció ideje. Javaslatot tettek az elkészült légifelvételek továbbításának módjára is, így megtették a légifényképek térképi hasznosításához szükséges legfontosabb lépéseket.[38] Ezt követően a kezdetleges körülmények ellenére, mint például a

33 Uo. I. k. 65—66. o. A jelentést Kogutowicz és Cser Béla pol. megbízott írta alá.
34 Uo. I. k. 75., 76. o. 10200/7. sz. 1919. rendelet. A térképek között jelentős példányszámú az 1:900 000 méretarányú közigazgatási térkép.
35 Uo. I. k. 83. o. 230/I. csoport. 1919. A HIT anyagában több eredeti példány található.
36 HIT 1:200 000. B II a 39. jelzet alatt.
37 HIT MKTCS I. k. 90., 91. o., 237/I. cs. 1919. szám.
38 Uo. 90—91. o. A parancsnok és a hadügyi megbízott aláírásával készült átirat minden részletkérdésre kiterjed. Még azt is leírták, hogy „a repülőgép a felvétel pillanatában mentesíttessék a rázkódástól."

Részben, főként az alföldi részeken javított 1. magyar kiadás.
Készítette a Magyar Földrajzi Intézet Budapesten, 1919-ben.

kézben tartott fényképező kamera, olyan légifelvételek készültek, hogy azokra 60 év múltán, napjainkban is büszkén tekinthetünk.[39]

Halmozódtak az átdolgozott térképek minőségével szembeni észrevételek is. A Kogutowicz irányításával készült munkáknál a felületességen túl kifogásolták, hogy „Dr. Kogutowicz olyan területekről is sokszorosíttatott térképeket, amelyekből 3—5000 példány áll készletben rendelkezésre. Olyan térképlapokat is sokszorosítottak, amelyek még a régi Magyarország határain is kívül esnek. A kevés számban rendelkezésre álló térképlapok sokszorosítására a figyelem úgy írásban mint szóbelileg ismételten felhívatott, azonban eredményre nem vezetett."[40] Az észrevételek befejező sorában ezt olvashatjuk: „Újból figyelmeztetendő volna, hogy megbízatásának, a követelményeknek megfelelően nem tett eleget." Ezt követően megkezdődött minden addig átdolgozott térképszelvény revideálása, három tagú bizottság által. Az ellenőrzött szelvényeket dátummal és aláírással záradékolták. A vizsgálat azt eredményezte, hogy a Kogutowicznak megküldött határozatban rögzítették: „a haditérképek sokszorosítására vonatkozólag adott meghatalmazást olyan megjegyzéssel szüntetem meg, hogy eddigi alkalmazásából kifolyó elszámolásokért a hünb-bel szemben továbbra is felelős."[41]

A hadügyi népbiztosság Kogutowicz felmentését követően, a katonai érdekek megóvása céljából, Kirchlechner Károly alezredest bízta meg a sokszorosítási munkák további szakmai irányításával, a hadi térképek előállításával.[42] Ezen megbízatás döntő fordulatot jelentett a térképek készítésében. A hatáskörök horizontális és vertikális megosztásával olyan döntési csomóponthálózat alakult ki, amelyben egybeesett az informáltsági, döntési és a felkészültségi szint. Létrejött a Magyar Katonai Térképező Csoport szervezeti felosztása, amely alapját képezi mai intézményünknek is.

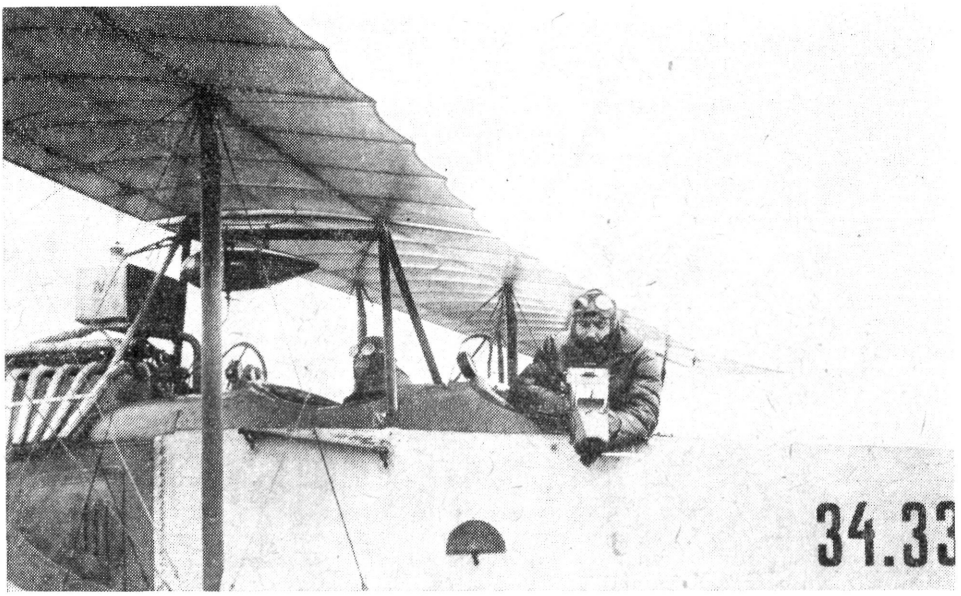
Tagozódása a következőképpen alakult:[43]

Parancsnokság
Térképező Osztály
Háromszögelési Osztály
Földleíró Osztály
Aerofotogrammetriai Osztály
Sokszorosító
Gazdasági Hivatal
Térképraktár
Műszer- és Anyagszertár

A korábbi tapasztalatokból okulva a Hadügyi Népbiztosság házinyomdáját sikerült korszerű gépekkel felszerelni, ezzel lehetővé vált ott is a térképek többszínnyomású előállítása.[44]

A Kárpát-medence területének közel 70%-áról készült valamilyen méretarányú térképsokszorosítás. A hadseregen kívül, különböző polgári szervek (bá-

39 Uo. Légifényképek: 10., 11., 15., 16., 17., 20., 21., 22., 23., 24., 25., 26., 28. sz. Szemléltetően láthatjuk az átirat előtt és azt követően készült légifényképek közötti különbséget.
40 Uo. II. k. 114—115. o. Az ügydarabot „Igen sürgős!" feljegyzéssel látták el.
41 Uo. 115. o.
42 Uo. 116—117. o. A megbízás szövege: „A haditérképek sokszorosítási munkálatainak a vezetését a m. kat. Térképező Csoportra bízom."
43 Uo. I. k. 118. o. Beosztás és név szerinti kimutatás a Katonai Térképező Csoport összes alkalmazottairól.
44 Uo. I. k. 113. o. 13350/eln. b. 1919. rendelet.

Légifényképész felvétel közben

nyák, ipartelepek) igénye is biztosítva volt mindaddig, amíg az nem ütközött a katonai érdekekkel. A haditerképek előállításának vezetéséről leváltott Kogutowicz Károly például, miután megalakította az Országos Magyar Földrajzi Intézetet[45] (OMFI) — amely névleges volt, hiszen létrejöttéről az arra hivatott hivatalos szervek semminemű tudomással nem bírtak.[46] — 20—20 példányos igényt nyújtott be a térképező csoporthoz a Győr—Miskolc összekötő vonaltól északra eső területre, mert átirata szerint, a Földművelésügyi Népbiztosságnak e térképekre szüksége van. Igénye — természetesen — nem nyert kielégítést, mert az OMFI nem volt hivatalosan elismert szerv és ezzel egyidőben a hadseregparancsnokság hadműveleti szempontból ugyanezen terület térképi biztosítását rendelte el.[47] A Szlovák Tanácsköztársaság kikiáltását követően a Magyarországi Szocialista Párt Szlovák Csoportja a Hadügyi Népbiztosságtól felhatalmazást kért, hogy a Szlovák Kormányzótanács részére a katonai térképező intézetnél „speciál katonai térképeket" korlátlanul felvehessen.[48] Bár a kérelmet a titkár és a szlovák hadügyi népbiztos is aláírta, igényüket nem teljesítették, mondván, hogy az agitációs útra kiküldendő elvtársak számára katonai térképek kiadása nem ajánlatos. Az indoklás további részében leírják, hogy ha az agitátornál katonai térképeket találna az ellenség, az az agitátorra nézve kedvezőtlen lehetne, részben pedig elősegítenénk, hogy területünkről az ellenség kezébe térképek kerüljenek.[49]

45 Uo. I. k. 92., 93., 96. o.

46 *Lendvay Károly:* A magyar térképészet megteremtése c. kéziratában ezt olvashatjuk: Az O.M.F.I.-nak nevezett intézet szervezésével a földmívelésügyi népbiztosság megbízta Dr. Kogutowiczot, akire vonatkozólag azonban a magyar katonai térképészeti csoport azt a véleményét nyilvánította, hogy dr. Kogutowicz Károlyt, — aki különben igen jó geográfus lehet, de laikus a földfelmérés és topográfia terén — nem találom alkalmasnak arra sem, hogy a szóbanlevő országos intézet megszervezésével járó nehéz kezdeményező munkálatokat egyedül vezesse." Kogutowicz bejelentette: „a jövőben iskolai térképek és az 1:25 000 térkép elkészítését szándékolja."

47 HIT MKTCS I. k. 105., 106., 107. o.

48 Slovenska Sekcia Uhorsko-Krajinskej Socialistickej Strany feliratú levél, kelt Budapest, 1919. június 25.

49 HIT MKTCS II. k. 110—111. 13003/eln. 7. o.

Négy hónappal a Magyar Katonai Térképező Csoport megalakulása után a térképezés országos szervezetének kialakítása még mindig nem történt meg. A polgári és katonai szervek kölcsönös bevonásának szükségszerűségét továbbra is vitatták. A hadsereg képviselői, bár nem ellenezték egy általánosságban polgári alapon szervezett térképező intézmény létrejöttét, ragaszkodtak a térképek készítésénél követendő katonai igények betartásához, azok térképei ábrázolás tekintetében való biztosításához. A kölcsönös érdekek ismételt megtárgyalására 1919. július 26-án került sor, amikor is a Hadügyi Népbiztosság térképező csoportjának vezetője nyitotta meg az országos szerv létrehozására összehívott értekezletet.[50]

A bizottsági ülés jegyzőkönyvének tanúsága szerint a felszólalók állásfoglalása meglehetősen eltérő. Kogutowicz Károly felszólalása elején kiemeli a polgári és katonai felfogás közti ellentétet, hogy míg a polgári javaslat a jövő békés építő munkára vonatkozik, addig a katonaság a jelen háborús viszonyokkal számol. Szerinte egy hadi felmérési keret teljesen megfelel és hogy a térképészetnél a katonai szempontok is figyelembe vétessenek, elegendőnek tartja, ha abba a bizonyos bizottságba a katonaság is kellőleg érvényesíti a felfogását. Felszólalása végén kifejti, hogy csak az ellen lenne kifogása, ha az új Magyarországnak meg kellene elégednie azon térképekkel, melyeket a katonaság csinál. Ez fonák dolog lenne, mivel az ilyen térképek nem felelnének meg a műszaki, gazdasági és tudományos céloknak.[51] Szirtes Zsigmond, a tudományegyetem küldötte, az elhangzottakra röviden így válaszol: „nem az a fontos, hogy polgár-e, vagy katona valaki, hanem a térkép készítője szakember legyen."[52] Mint eddig is láttuk, Kogutowicz mindvégig tagadta a katonai térképező csoport működésének szükségességét, nem ismerte — vagy nem akarta felismerni — a részletes leíró térképek gazdasági és tudományos hasznosságát.

Indítvány hangzott el a Népgazdasági Tanácshoz az országos földmérés, térképírás és földleírás megszervezése tárgyában.[53] Ennek a katonai vonatkozásaiból a következők érdemelnek említést. „A Hadügyi Népbiztosság Vezérkari Osztálya a hadifelmérések keretét és kapcsolatosan a katonai térképező osztályt szervezi meg. A hadifelmérési keret tartja nyilván hazánk összes földmérőit, térképészeit és geodéziai műszereit. Ez foglalkozik a repülőfényképészet és térképészet kérdésével is —, a repülőfényképészet parancsnokságával, az Állami Háromszögelő Hivatallal egyetértésben. A hadifelmérési keret élén — a dolog természetéből kifolyólag — csakis a háborúban a téren működött tiszt állhat, a térképészeti osztály élére pedig elsőrangú szakember kerüljön, legyen az katona, vagy polgári egyén."

Felvetődik itt egy háborús felmérési osztag felállításának gondolata is, amely egy hadtest háborús igényeinek kielégítésére készülne fel. Ezen osztag békeidőszakban a térképezéssel összefüggő valamennyi feladat megoldását végezné. Bár a gondolat nem új, de figyelemre méltó, hiszen az első világháborúban

50 Uo. I. k. 119—131. o.
51 Uo. Bizottsági jegyzőkönyv 466/1919. sz.
52 Uo. ő. o.
53 Uo. 9—10. o. A jegyzőkönyv végül is rögzíti egy „országos nagy bizottság" összehívásának szükségességét a következő résztvevőkkel: a) a Pénzügyi Népbiztosság részéről a felmérési igazgatóság. b) a Hadügyi Népbiztosság részéről a katonai, a műszaki osztály, a Térképező Csoport, a légi csapatok és a tüzérségi osztály képviselői, c) a Földművelésügyi Népbiztosság részéről a mezőgazdasági műszaki osztály, a vízrajzi, erdészeti osztály, a Földrajzi és a Talajtani Intézet, d) az Igazságügyi Népbiztosság, e) a Közoktatásügyi Népbiztosság, a szellemi termékek országos tanácsa, f) a népgazdasági tanács VIII. főosztálya, a vasút- és útépítés hatóságai, g) a Műegyetem h) a Tudományegyetem, i) a Földrajzi Társaság, j) a Mérnökegylet, k) a Szociális termelés bányászati szakosztálya, l) a Grafikai szakmunkások országos szakegyesülete. Ezen javaslatot az értekezlet elfogadta.

Az 5. vörös repülőszázad felvételei, 1919. július 8.

hasonló célzatú felmérési osztagok, sőt hadosztály-térképnyomdák és rotációs gépekkel felszerelt nyomdavonatok biztosították a hadsereg térképellátását.[54]

A Vörös Hadsereg feltartóztathatatlanul haladt előre. Stromfeld „pofozógép" elmélete, melynek lényege az volt, hogy az ellenséget váltakozó irányokban támadni, nyugtalanítani kell, eredménnyel járt. Különösen ebben az időszakban a csapatok térképigényének kielégítése elsődleges feladattá vált. Több eredeti dokumentum bizonyítja a térképek nélkülözhetetlenségét, illetve azok szükségszerűségét a kapott feladatok végrehajtásához. A térképek utalványozását a Hadügyi Népbiztosság 7. osztálya szabályozta. A kiadványozás Lendvay Károly százados utasításai alapján történt.[55] Ez egyaránt vonatkozott a szárazföldi és légi csapatokra. Például a keleti hadseregparancsnokság utasítja a 6. repülőszázadot, hogy „egy gép szálljon ki azonnal Losonc—Rimaszombat—Fülek és vissza útvonalon felderítésre. Különösen fontos a Fülek—Salgótarjáni út és Vasútvonal megfigyelése." A század táviratilag jelenti, hogy a kapott feladatot nem tudja végrehajtani térkép hiányában.[56] Az erre való gyors intézkedés és térképbiztosítás lehetővé tette a feladat eredményes végrehajtását.

Különösen jól értékelhető légifényképek készültek június 23-án, valamint július 8., 15., 18. és 20-án. Az 5. v. rep. század felvételei 1800, illetve 2400 méter magasságból, 30 cm-es fókusztávolsággal, tökéletes értékelést biztosítottak Szeged, Szentes és Mindszent körzetéről.[57] A Szegedet és környékét ábrázoló fényképeken a pályaudvar, a repülőtér, a Tiszán vonuló hajók, az újonnan létesített barakktábor léte és helye került értékelésre. A pályaudvarnál a korabeli kiértékelésen „2—300 Vaggon" a repülőtérnél „hangárok, új barak, 2 db. rep. gép" felirat olvasható. A városszélen „Barakkórház, Gyalogság" feljegyzés és jelentős kiterjedésű gyalogsági állások (futóárkok) megjelölése látható. Szentes körzetében a pályaudvar szomszédságában „Traintábor", a Kurca folyót átszelő hidak, „Gyalogság", következő felvételen „Algyői vasúti híd" és „Komp kikötő" feliratok olvashatók. Több légifényképen megörökítésre került a Mindszent szomszédságában (K-re 1 km) levő Pallavicini major, ahol is jelentős kiterjedésben ugyancsak „Traintábor" feliratot olvashatunk, hosszan bejelölve a helyét.[58] Amikor a csapatok jelentései a Tisza menti ellenséges erők és eszközök helyzetéről megbízhatatlannak bizonyultak, a 7. hadosztály légifelvételeket kért Alpártól Nagyköréig.[59] A kézi fényképezőkamera súlya, terjedelme — nem egyszer a repülőgépből történő kihajolás — komoly feladat elé állította a légifelvételek készítőit. Sajnos, sok esetben nemcsak a felszerelés és a megfelelő számú szakember hiánya, de a háborút követő év anyagi nehézségei — sok más között a papírhiány — is akadályozták a munkát. Ilyen nehézségek mellett évtizedek mulasztásait rövid idő alatt, jobb körülmények között is nehéz pótolni.

A hadsereg fontos beosztású tisztjeinek hangulatában a Tanácsköztársasághoz való hűségben sok esetben egzisztenciális okok játszottak közre, ami különösen érezhetővé vált Stromfeld lemondása után a hadsereg csaknem valamennyi szer-

54 *Dr. Fasching Antal:* A magyar országos felmérések és térképészet átszervezése, tekintettel a bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet megszűnésre. Magyar Mérnök és Építész-Egylet Közlönye, 1918. év december havi 51—52. sz.

55 Lendvay Károly korábban utalt visszaemlékezésében „utalványozási hatalmáról" ír. Ide kívánkozik, hogy „hőstetteit" az 1920-as években vetette papírra. HIT MKTCS II. k.

56 Hadtörténelmi Levéltár. Vörös Hadsereg parancsnokság. 63. doboz 8 pall. 505/9 hdm. sz.

57 HIT MKTCS Légifényképgyűjtemény.

58 Uo. Légifényképgyűjtemény 1919., felvételi szám nélkül. Pallavicini Sándor (szül. 1859) a szentpétervári nagykövetségen attasé. A szegedi árvíz alkalmával az árvízkárosultak egy részét saját birtokán letelepítette, Sándorfalva községet alapítva. P. György (szül. 1881) az Esterházy-kormányban miniszterelnökségi államtitkár (1917. június—1918. május) lemondásáig, 1919-ben a Friedrich-kormány dunántúli kormánybiztosává nevezték ki. Traintábor = vonat, trén (szállító szekerek, eszközök).

59 HL VHP 63. doboz 514/204. Lü.

vénél. Julier Ferenc áruló terveihez hasonlóan mások is hozzásegítették az intervenciós csapatokat a Tanácsköztársaság leveréséhez. Az ellenforradalmár tisztek és szociáldemokraták befolyása mindjobban érvényesült. Előfordult, hogy a Tiszán Csongrádnál átszállított tüzérség lőszerét Tokajba irányították, máskor a gyalogságnak tüzérségi lőszert szállítottak és fordítva.[60] Sajnos, térképészeti vonatkozásban is találhatók hasonló vonások. A Kogutowicz vezette munkáknál előfordult, hogy olyan térképeket sokszorosítottak, amelyekből 3—4 ezer példány volt raktáron, míg más szükséges térképszelvényekből csak néhány szelvény állt rendelkezésre. Eltűntek olyan térképlapok, amelyek átdolgozása már megtörtént, de sokszorosításra még nem kerültek.[61]

*

Jellemzően vet fényt a Magyar Földrajzi Társaság 1919. december 4-én készült jegyzőkönyve a Tanácsköztársaság idején felfedett térképi ábrázolás és biztosítás hiányosságainak ügyére, ahol a következőt olvashatjuk: Papp Károly, a kommunizmus alatt szerepet vivő társulati tagok igazolására kiküldött bizottság elnöke jelenti; „a bizottságot — működésében az a szempont vezérelte, hogy vétkesnek minősítettek mindenkit, aki a Magyar Földrajzi Társaság és a földrajztudomány érdeke és tisztessége ellen vétett, továbbá a *proletárdiktatúrát az elkerülhetetlen szükség mértékén túl támogatta.*" Néhány sorral lejjebb: „az új tagok sorába felvétetett Gergely Andor csendőrszázados, ajánlója Kogutowicz Károly".[62]

A vezérkarban tevékenykedő árulók a hadsereg kudarcát segítették elő. Mindezek ellenére a hadtörténelem kevés olyan példát ismer, amikor a támadó ellenség gyűrűjében egy ország nem csupán védekezésre képes. Sajnos, kevesen hitték abban az időben, hogy egy ilyen kis országban győzhet és fennmaradhat a szocializmus a körülötte levő ellenséges társadalmi rend gyűrűjében. Akik hittek a forradalomban, azok a világforradalomban is hittek; akik nem bíztak fennmaradásában, azok az oroszországi szovjethatalom elkerülhetetlen bukásáról is meg voltak győződve. A Tanácsköztársaság leverésével a tervezett vagy kialakult szervezeti, felszerelési egység újra felborult.

Az antant még júniusban, a Tanácsköztársaság kormányához intézett jegyzékében, követelte az északi arcvonalon előnyomuló Vörös Hadsereg megállítását, a csapatoknak a demarkációs vonalra történő visszavonását. Ennek fejében ígéretet tett, hogy a Tiszáig hatoló román csapatok kiürítik a Tiszántúlt. Nem így történt, 1919. augusztus 17-én a megszálló román csapatok a Magyar Katonai Térképező Csoport felszerelését és térképkészletét magukhoz ragadták és elhurcolták.[63] Hasonló sorsra jutott a Vörös Hadsereg kb. 750 repülőgépe, melyből 640 db-ot a megszállók elvittek, vagy elpusztítottak, a fennmaradó 110 db-ot pedig a Légügyi Ellenőrző Bizottság parancsára szétrombolták.[64]

Kirchlechner alezredesnek a nyomdákhoz küldött alábbi levelét „mentsük ami menthető" jelzővel is illethetnénk: „Tisztelettel értesítem a címet, hogy a románok a M. K. T. Cs. összes műszereit és felszerelését e hó 17-én szekerekre

60 *Dömötör Gergely:* A fegyvernemek szerepe a Magyar Tanácsköztársaság honvédő háborújában. Hadtörténelmi Közlemények, Budapest, 1954. 3—4. szám. 364. o.
61 HIT MKTCS I. k. 63., 116. o.
62 Földrajzi Közlemények, 1919. évf. XLVII. k. 69. o.
63 HIT MKTCS I. k. 141. o. bizalmas értesítés, melyet a Magyar Katonai Térképező Csoport anyagának elszállítása után Kirchlechner Károly alezredes megküldött a térképsokszorosítással foglalkozó valamennyi nyomda igazgatójának, hogy azok a szükséges óvóintézkedést megtehessék.
64 *Janner Ernő:* Adatok a repülőipar történetéhez. Budapest, 1922. 26. o.

rakták és elszállították. Az összes katonai térképek elszállítása folyamatban van. Biztos tudomásom van arról, hogy Budapest összes műintézeteire hasonló sors vár. Hazafiúi kötelességemnek tartom t. címet e körülményről rövid úton értesíteni, hogy legalább a legértékesebb műszerek stb. biztonságba helyeztessenek. Ezen *értesítésemet kérem teljes titokban tartani, nehogy ebből kifolyólag letartóztatásnak legyenek kitéve.*"[65] (Kiemelés tőlem — Cs. L.)

*

Nem törekedhettem a minden áron való teljességre, de szükségét láttam legalább körvonalaiban vázolni azon szervezési, térképkészítési törekvéseket — a Vörös Hadsereg térképellátási biztosítását —, hibáival és eredményeivel együtt, amelyeket a korábbi szakirodalom részben vagy egészében elhallgatott, illetve egy-két mondattal elintézett. Amint a felsorolt tények bizonyítják, hamisak azok a korábbi megállapítások, amelyek szerint a magyar katonai térképezés 1920-ban kezdte meg munkáját. E rövid emlékeztető csupán a kezdeti, a megindulást közvetlenül megelőző körülményekre, valamint a Magyar Tanácsköztársaság idején végzett tevékenységre kívánt választ adni, a fellelt dokumentumok, visszaemlékezések alapján.

Katonai és polgári térképezésünk ma már valóra váltotta a korábban jogosnak vélt elgondolásokat. Valóra váltak Tóth Ágoston ezredesnek, a topográfiai térképezés magyar úttörőjének szavai: „ne legyünk kárhoztatva az idegen, a külföld munkálatait csodálni... foglaljuk el minket megillető méltó helyünket... mutassuk meg, hogy magyarhon fiaiban nem hiányzik sem a tehetség, és képesség, sem az akarat és buzgóság."[66]

Hazánk térképezéstörténetében a fenti események óta eltelt hat évtized fényes bizonyítékul szolgált polgári és katonai vonatkozásban egyaránt. Mind a hadsereg, mind a népgazdaság igényeinek megfelelően a korszerű térképekkel való ellátás biztosított. Ma már — világszerte elismerten — eredményekben gazdag térképező tevékenységgel bizonyítjuk kartográfiánk töretlen fejlődését, térképművelőink odaadó akarását.

65 Az értesítésekből öt példány gyűjteményünkben fellelhető. Az azonos szöveggel készült tájékoztató hátlapján a címzett vagy megbízottja „Tudomásul vettem", „Hálás köszönet", „Köszönettel" és aláírásával záradékolta a kapott értesítést. A kézbesítő bizonyára feladatul kapta, hogy bemutatás után az értesítést visszakérje. A több példány arra enged következtetni, hogy Kirchlechner sürgősen, külön futár útján kívánta időben tájékoztatni az illetékeseket. A meglévő értesítések címzettjei: M. Földrajzi Intézet Rt., V., Rudolf tér 2., Magyar Állami Nyomda igazgatósága, Sokszorosító ipar Rt., Bp. VIII., Tisza Kálmán tér 6., Székesfővárosi házinyomda, Weiss L. és f. nyomda, V., Korall u. 9., Kozol Nyomda, Várkert rakpart 1.

66 *Felső-Zoporí Tóth Ágoston Rafael:* i. m. 306. o.

RÁKÓCZY ROZÁLIA

A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KATONAI SAJTÓJÁRÓL

A Tanácsköztársaság alatti katonai sajtó közvetlen előzményét a proletárdiktatúra kikiáltása előtti kommunista sajtóban kell keresnünk. E kutatás során visszamehetünk a Moszkvában 1918 áprilisától kiadott Szociális Forradalomig, amelyet Kun Béla, Szamuely Tibor és Rudnyánszky Endre szerkesztett. A kiadó, az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt magyar csoportja, avval a céllal jelentette meg a lapot, hogy a hadifoglyok körében megismertesse Szovjet-Oroszországot, saját célkitűzéseit, és a tanácshatalom ellen támadókkal szemben mozgósítsa őket. A „magyarországi munkások és parasztok forradalmi harcának zászlóhordozója a Szociális Forradalom"[1] előkészítette, pontosabban felkészítette a hazatérőket a proletariátus hatalomátvételére. „Küzdünk kíméletlenül, megalkuvás nélkül a proletárok és szegény parasztok közös elnyomója: a tőkéstermelésen alapuló társadalmi rendszer elpusztításáért"[2] — írta beköszöntőjében a lap első száma. „Szilárdan állunk az osztályharc alapján. Ennek felfüggeszthetőségét semmi körülmények között sem ismerjük el. Valljuk a hamisítatlan forradalmi marxismust..."[3]

Ennek a lapnak a szerkesztőségében tanultak azok a magyar kommunisták — javarészt korábban is újságírók —, akik a Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulása után, 1918-ban és 1919-ben, kezükbe vették a magyar sajtó, közte a kommunista katonai sajtó ügyét.

A kommunista proletárkatonák első lapja, amely 1919 januárjában jelent meg, a Vörös Katona volt. A Szántó Béla szerkesztésében megjelent lap részletes ismertetésére a későbbiekben még visszatérünk.

Ugyancsak Vörös Katona volt a címe annak a lapnak, amely már a Tanácsköztársaság kikiáltása után, a makói Vörös Hírlap melléklapjaként jelent meg. A lapról sajnos nem sokat tudunk. Levéltári adatoknak nem sikerült nyomára bukkannunk. Az eddig megjelent sajtóbibliográfiák nem ismerik, budapesti könyvtárakban eredeti példány nem lelhető fel, mindössze a Párttörténeti Intézet Könyvtára őriz a Vörös Hírlapról egy csonka mikrofilmet.[4] A Vörös Hírlapot reggeli pártlapként említi Mayor József sajtófőnök 1919. április 15-én

1 „Megjelenik hetenként kétszer: szerdán és szombaton. — Előfizetési ára 1 hónapra 1 rubel 60 kopek, 3 hónapra 4 rubel. — Előfizetni postautalványon és levélben is lehet Moszkva, Drezden szálló 254."
Az előfizetési felhívás megjelent: *Szamuely Tibor:* Miért hullt le a cári korona? Moszkva, 1918. (Forradalmi írások 5.), a borító hátlapján.
2 Szociális Forradalom, 1. évf. 1918. 1. sz., 1. o.
3 Uo.
4 1. évf. 1919. 51—60., 62—71. sz.

kelt jelentése. A melléklapot — a Vörös Katonát — nem említi.[5] A szegedi Egyetemi Könyvtár Tanácsköztársaság-bibliográfiája alapján viszont teljes példány található a szegedi Somogyi Könyvtárban. Ez a bibliográfia, főlapként, címvariánst is közöl: Vörös Híradó.[6]

A Tanácsköztársaság alatt indult meg Győrben egy katonai újság. Adataink rendkívül hiányosak erről a lapról is, eredeti példányait nem sikerült felkutatnunk. Másodlagos forrásaink sem tekinthetők megbízhatónak, tekintettel arra, hogy még a lap címét sem írják egységesen. A három forrás, ahonnan a lap létezéséről tudomást szereztünk, különbözőképpen adja a címet.

Az első, legkorábbi adatunk az Országos Sajtóbizottság Sajtóosztály vidéki csoportjának jelentése a március 21-e után is megjelenő vidéki lapokról, amely a Győri Katona Újságot szombatonként megjelenő pártlapnak említi.[7]

A következő forrás az ugyancsak Győrben megjelent Testvériség című lap. 1919. április 6-án megjelent számában ezt írta: „Ma jelent meg a győri vörös katonák hetilapja, a »Győri Katonaújság« első száma. A lap változatos tartalommal, erős katonai szellemben tartva megy szét a katonák körébe, akiknek szórakoztató és oktató társuk lesz. A lap minden szombaton jelenik meg."

Harmadszor is a Testvériség ad hírt a lapról május 4-én: „Megjelent a Győri Katona Újság ötödik száma".[8]

A Szellemi Termékek Országos Tanácsa Sajtóbizottságának június 11-i ülésén hangzott el: „A Győri Katonaújságnak kérelme tárgyában a bizottság a határozathozatalt függőben tartja mindaddig, míg a 19. dandár parancsnoksága a kérelem tárgyában nem terjeszt elő javaslatot".[9] Hogy a kérelem mi lehetett, a jegyzőkönyvből nem derült ki. Átnézve a Hadtörténelmi Levéltárban a polgári demokratikus forradalom korára vonatkozó hadügyminisztériumi Elnöki B osztály — ahová a sajtó is tartozott — iratait, a tanácsköztársasági Hadügyi Népbiztosság Elnöki A, Elnöki B, Sajtóosztály és az egyes népbiztosok házi kezelésében levő iratait, valamint a dandárcsoport-parancsnokságok anyagát, semmi nyomát nem találtuk a fenti kérelemnek.[10] Mind a makói, mind a győri katonai lapot a soron következő, helyszíni kutatásoknak kell feltárniok.

5 Jelentés a március 21-e után megjelent vidéki lapokról, 1919. április 6. Párttörténeti Intézet Archívuma (a továbbiakban — PI Arch.). Vidéki sajtóosztály 603. fond, 2/29.

6 A Magyar Tanácsköztársaság dokumentumai Szegeden. Bibliográfia. Kiad. az Egyetemi Könyvtár. Szeged, 1959. 100. o., 518. és 519. tétel.

7 PI Arch. Vidéki sajtóosztály. 1919. április 6-i jelentés. 603. fond, 2/29.

8 Testvériség, Győr, 3. évf. 1919. 27. sz., április 6., 4. o.; uo. 48. sz., május 4., 4. o.

Idézem Pernesz Gyula megyei könyvtárigazgató levelét — és egyben köszönetet mondok szíves segítségéért — a győri Kisfaludy Károly Könyvtár munkájáról: „Könyvtárunkban most készül a megyei sajtóbibliográfia, ennek kapcsán széles körű nyomozást folytattunk és folytatunk a csak szaksajtóból ismert megyei lapok után, ezidáig még a Győri Katonaújság tekintetében, sikertelenül. Győr, 1978. augusztus 16."

Itt köszönöm meg dr. Szabó Flóris könyvtárigazgató szíves segítségét is, aki a pannonhalmi Főapátsági Könyvtár tanácsköztársasági anyagáról volt szíves tájékoztatni: „Kétszer is végignéztem a 19-es anyagunkat: sajnos, nem találtam rá a keresett dokumentumokra. Pannonhalma, 1978. június 9."

Úgyszintén köszönetemet fejezem ki dr. Kováts Zoltán könyvtárigazgatónak is, akinek szívességéből végignézhettem az esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár 1919-es anyagát.

A Testvériség c. lap április 24-i híradása idézi a Győri Katona Újság egyik cikkét. Közli: A Magyar Tanácsköztársaság sajtójának repertóriuma. Összeáll. Kálmán Lászlóné. Budapest, 1968. 459. o., 6993. tétel.

9 PI Arch. A Sajtódirektórium jegyzőkönyvei, (a továbbiakban — Sajtódir. jkvei.) 1919. június 11. 601. fond, 3/2.

10 Hadtörténelmi Levéltár. A polgári demokratikus forradalom iratai. Hadügyminisztérium 1918—1919, (a továbbiakban — HL Polg. dem. forr. Hüm. 1918—1919.) 1. doboz, Elnöki a. osztály, 1/1—1/8 lt.-i j.; uo. 2. doboz, Elnöki b. osztály, Sajtóosztály, Fordítóosztály 2/1—2/14 lt.-i j.

HL a Magyar Tanácsköztársaság iratai, Hadügyi Népbiztosság, (a továbbiakban — MTK Hünb.) 1. doboz, Elnöki a. osztály, 1/1—1/150 lt.-i j.; uo. 2. doboz, Elnöki a. osztály, Elnöki rendeletek Elnöki b. rendeletek, Kigyűjtött rendeletek 2/1—2/170 lt.-i j.; uo. 3. doboz, Elnöki b. osztály, 3/1—3/95 lt.-i j.; uo. 4. doboz, Böhm népbiztos, Fiedler népbiztos házikezelősége 4/1—4/80 lt.-i j.; uo. 12. doboz, 8. (Politikai) osztály, 12/5—12/49 lt.-i j.; uo. 18. doboz, 28. (Pénzügyi) osztály, 18/128—18/131 lt.-i j.; 36—38. doboz, 60. (Gazdasági) osztály, 36/1—36/139, 36/1—37/179, 38/1—38/151 lt.-i j.; uo. 45. doboz, Sajtóosztály, 45/70—45/78 lt.-i j.; uo. 99. doboz, Dandárcsoportparancsnokságok. 19. dandár, Győr 99/1—99/3 lt.-i j.

„A proletárság forradalmi úton való felszabadításának úttörői, öntudatos proletárkatona elvtársaink „Vörös Katona" címmel hetenként egyszer megjelenő lapot indítottak, amelynek első száma tegnap jelent meg. Az ügyes, tartalmas kis lap homlokán viseli a ma és a kommunizmus megvalósulásáig mindig legaktuálisabb jelszót: Minden hatalmat a munkások és katonák tanácsának!... A lap több érdekes cikkében, gazdag és változatos hírrovatban a proletárkatonák ügyeivel foglalkozik."[11]

Az első magyarországi szervezett kommunisták a párt megalakításával egyidőben agitációs munkát kezdtek a katonák, leszerelt altisztek, rokkantak között. A munkát a Katonabizottság irányította.[12] A szervezés 1919 elejére olyan eredményeket ért el, hogy a Vörös Újság a Pártügyek rovatban hírül adhatta: „A kommunista katonák 1919. január 27-én alakították meg a kommunista csoportot".[13] A Katonai Bizottságot, mint az első KB tagja, Szántó Béla irányította, így jelenhetett meg az ő vezetésével és szerkesztésében a Vörös Katona, a kommunista proletárkatonák lapja.

Első száma 1919. január 29-én, szerdán került ki a nyomdából.[14] A lap szerkesztősége és kiadóhivatala a Visegrádi utca 15-ben volt. A Vörös Újságban megjelent tájékoztatás szerint hetenként egyszer, szerdán jelent volna meg. Feltételezéseim szerint március 21-ig, vagy március 29-ig négy szám készült el. Eddig azonban mindössze két száma ismert.

Az első szám megjelenése nem kétséges, január 29., szerda. A következőnek február 5-én, szerdán kellett volna megjelennie. Ennek sorsát a pár napos késéssel, február 9-én megjelent második számból ismerjük. „A Vörös Katona második számát elkobozta a rendőrség... Ugyanakkor, amidőn az ellenforradalmi sajtó szabadon uszíthat a munkásság ellen, szétrombolták a szerkesztőséget a rendőrbestiák... A Vörös Katona második számának elkobzása azt mutat-

11 Vörös Újság, (a továbbiakban VÚ) 1. évf. 1918. 18. sz., január 30.

12 A Katonabizottságban Münnich Ferenc, Krammer Sándor és Korvini Árpád dolgozott. *Milei György:* A Kommunisták Magyarországi Pártja megalakulásának történetéhez. Párttörténeti Közlemények (a továbbiakban — Milei PtK.) 4. évf. 1958. 4. sz., 81. o.

13 VÚ 1. évf. 1918. 17. sz., január 30.

14 Hajdú Pál visszaemlékezése, mely szerint (1918) „december végén Szántó Béla elvtárs szerkesztésében megjelent a Vörös Katona", az időpontot tekintve téves. Valószínű, hogy a pártban szó lehetett már akkor egy, a katonák számára megindítandó kommunista lapról is, az újság azonban ebben az évben nem jelent meg. *Hajdú Pál:* A kommunista sajtó. Új Március, 1929. 3. sz.

A Vörös Katona szerkesztőségének többi tagjáról nem szólnak a visszaemlékezések, sem a későbbi feldolgozások. Egyedül Szántó Bélát említi meg *Siklós András* is két munkájában: „A magyarországi sajtó a forradalmak időszakában 1918—1919." Magyar Könyvszemle, 79. évf. 1963. 1—2. sz., 78. o. és „Az 1918—1919. évi magyarországi forradalmak." Források, feldolgozások. Budapest, 1966. 61. o. Mindössze a *Szinkovich Márta* közlésében megjelent „Két dokumentum a Tanácsköztársaság előzményeiről" (PtK. 5. évf. 1959. 1. sz.) említi az 1919. február 21-i letartóztatásokkal kapcsolatban kiadott vádiratból idézve, hogy: „Vörös Katona, Ifjú Proletár és Szegény Ember cím alatt is adtak ki kommunista lapokat, melyeknek szerkesztői Nánássy György, Lékai (Leitner) János és Boross László voltak". 190. o.

A vádirat 48. pontja: „Nánássy György a kommunista pártnak Moszkvában kiképzett agitátora. Részt vett a budapesti kommunista párt megalakításában. Kiváltképp a tanuló ifjúság és a katonaság kommunista szervezését intézte... A Vörös Katona című kommunista lap szerkesztőségének tagja volt... A kommunista párttól... egy ízben 6500 koronát kapott a katonai bizottság költségeire". 195. o.

A közlemény 17. számú jegyzetében Szinkovich Márta kiegészítése: „Nánássy György áruló volt, a rendőrségen részletes vallomást tett a mozgalomról." 199. o.

Nánássy Györgyről dátum nélkül röpiratot adott ki a Kommunisták Magyarországi Pártja: „Az ellenforradalom... nyilván nemcsak azt várta, hogy sikerül pártunk vezetőit láb alói eltennie, hanem azt is, hogy valakit »kiemelhet« közülük, aki a hitelesség látszatával fog mozgalmunkról úgynevezett leleplezéseket közzétenni... Nem titkoljuk fájdalmunkat afölött, hogy csakugyan akadt ilyen ember, Nánássy György". (Országos Hadtörténeti Múzeum Nyomtatványtára 3385/Nyt.)

Ezek alapján valószínű, hogy Nánássy csakugyan szerkesztette a lapot, feleslegesen nem vallott volna ilyet. Áruló volta miatt azonban 1919. február 21-e után senki sem hivatkozott többé rá, legkevésbé azok, akiket elárult. Így merült feledésbe egykori szerkesztői munkája.

2. SZÁM. BUDAPEST
1919 FEBRUÁR HÓ 9

VILÁG PROLETÁRJAI EGYESÜLJETEK!

VÖRÖS KATONA

KOMMUNISTA PROLETÁRKATONÁK LAPJA

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: V. KERÜLET, VISEGRÁDI-UTCA 15. SZ. | EGYES SZÁM ÁRA 10 FILLÉR | MEGJELENIK MINDEN HÉTEN SZERDÁN ELŐFIZETÉSI ÁRA: EGY ÉVRE 5 KORONA

Jelszó: Fegyverkezzetek az ellenforradalom letörésére!

A Vörös Katona

A MUNKÁSMOZGALOM INTÉZET ÉS KÖNYVTÁRA

második számát elkobozta a rendőrség. Nem a maguk szakállára csinálták ezt a rendőr bestiák, a gazdájuk parancsolta meg ezt a gyalázatosságot nekik: Nagy Vince, a népkormány belügyminisztere. Festetich távozása óta ő a legnagyobb ellenforradalmár a kormányban.

Elkobozták a Vörös Katonát.

Ugyanakkor, amidőn az ellenforradalmi sajtó szabadon uszithat a munkásság ellen, szétrombolták a szerkesztőségét a rendőrbestiák, főbeütötték egy bajtársunkat, aki a szerkesztőség helyiségében tartózkodott. A rombolást és rablást ugyanazok végezték, akik összefogdosták a vagyonos osztályok rablóhadjárata idején és hóhérkézre juttatták, Lukachich elé állitották azokat a katonatestvéreinket, akik nem voltak hajlandók „honvédelem" címe alatt proletártestvéreiket gyilkolni.

A „Vörös Katona" második számának elkobzása azt mutatja, hogy az ugynevezett forradalmi vivmányok a burzsoázia szabadságainak megerősítését jelentik. A proletariátusnak, a kizsákmányolt dolgozóknak még ezentul kell kivivniok uj forradalomban a felszabadulást.

Ez az uj forradalom: a nemzetközi proletárforradalom nyakára hág minden kizsákmányolásnak, minden elnyomásnak.

A sajtó szabadságát nem a kizsákmányoló burzsoáknak, hadimilliomosoknak, háborus uszitóknak, a burzsoázia lakájainak fogja biztositani, hanem a forradalmi proletariátusnak.

A Vörös Katona meg fog jelenni.

Nincs az az üldözés, amely a kommunistákat vissza tudná riasztani a forradalmi agitációtól.

Az uj Lukachichok, az uj Vázsonyiak

és azok is, akik futni engedték a Lukachichokat és akik politikai barátai voltak a Vázsonyiaknak, üldözhetnek bennünket, de a proletariátus forradalma el fogja őket söpörni.

Éljen a nemzetközi proletárforradalom!
Éljen a kommunizmus!
Éljenek a forradalom vörös katonái!

ja, hogy az úgynevezett forradalmi vívmányok a burzsoázia szabadságjogainak megerősítését jelentik."[15] A Vörös Katona osztozott a Vörös Újság sorsában: ugyanabban a szerkesztőségi helyiségben működvén, a rendőrség — természetszerűleg — elvitte valamennyi kéziratát.

Az újság harmadik számának február 12-én, szerdán kellett volna megjelennie, hétfőtől szerdáig azonban — feltételezhetően — nem tudták a hiányzó kéziratokat pótolva nyomdakészre összeállítani a lapot. És mivel a rendőrség többször „meglátogatta" a Vörös Újság szerkesztőségét, a Vörös Katona is mindannyiszor áldozatul esett. A dúlások után a Vörös Újság teljes egészében feltárta azokat a bizalmas belügyminiszteri rendelkezéseket, amelyeknek alapján a házkutatásokat tartották — s meg is cáfolta ezek jogszerűségét, igen élesen fogalmazott, tiltakozó cikkekben. „Nagy Vince nyilatkozik kedves híve, a Pesti Napló útján a titkos rendelet intencióiról. Ezért a nyilatkozatért illenék Nagy Vince ügyvédi oklevelét bevonni: a büntetőjogban és a sajtójogban való járatlanság, tudatlanság szinte bőg belőle." A Vörös Újság szó szerint idézi Nagy Vince Pesti Naplónak adott nyilatkozatát, amelyben a belügyminiszter kijelenti, hogy „rendeletének az a része, amelyben a főkapitányt utasítja, hogy a szerkesztőségekben talált mindenfajta nyomtatványt, brossúrát és lázító hangú kéziratot kobozza el, e rendelkezés is csak a törvénytelenül előállított lapokra vonatkozik, ahol a házkutatást foganatosító rendőrtisztviselő megállapítja, hogy a kéziratok tartalmaznak-e lázítást vagy sem. Amennyiben a lázítás körülményét látja fennforogni, el kell kobozni azokat".[16] És a Vörös Újság cáfolata: „Ez az úr egyetemet végzett jogtudor, ügyvédi vizsgára is bocsátották; halvány sejtelme sincs a sajtójogi felelősségről, amely nem a kézirat származását kutatja, hanem a sajtótermék megjelenésekor, közzétételekor és terjesztésekor kezdődik... Nem a papírkihágás fájt, amikor egyedül a Vörös Újságra uszította kopóit. Nem »lázító hangú« kéziratra fájt a foga ennek a szatmári bicskásnak, hanem a Kommunisták Magyarországi Pártja belső ügykezelését, bizalmas levelezését, pénztárkönyveit, szóval a párt egész irattárát akarta ezzel az aljas rendelettel ellopatni."[17]

Ennek alapján joggal feltételezzük, hogy az elvitt iratok között ott voltak a Vörös Katona kéziratai is. Kevésbé megalapozott feltételezésekre vagyunk utalva, amikor azt véljük, hogy a lap soron következő, harmadik száma február 16-án, vasárnap jelent meg. Az első elkobzás esetében is vasárnap adták ki szer-

15 Vörös Katona (a továbbiakban — VK) 1919. 2. sz., február 9.
Nagy Vince betörőbandája a Vörös Újság szerkesztőségében — Házkutatás gépfegyverrel és rablással. VÜ 1. évf. 1919. 20. sz., február 6.
„Itt az írás, olvassátok!" — a cikk közli a házkutatás lefolytatásának indoklásaként utólag kiadott rendőrségi végzést „A »Kommunista Párt« lapkiadó vállalata ellen... folyamatba tett kihágási ügyből kifolyólag alapos gyanú merülvén fel arra, miszerint ezen vállalat által kibocsátott Vörös Újság, Vörös Katona, Ifjú Proletár című lapokhoz nem az Újságpapír Központ által engedélyezett papír használtatik". VÜ 1. évf. 1919. 22. sz., február 8.
A minisztertanács 1918. november 22-én kiadott rendelkezése alapján bárki kiadhat lapot, de papírt csak az a kiadó, szerkesztő, tulajdonos kaphat — az Újságpapír Központon keresztül — aki időszaki sajtótermékét 1918. március 31-én már megjelentette. (5543/1918. ME rendelet. Budapesti Közlöny 1918. 268. sz., november 22.)
16 A törvénytelenül kiadott lapokra vonatkozóan l. a 5543/1918. ME rendeletet, a 15. sz. jegyzet utolsó bekezdését.
Az 1919. évi XI. néptörvény a népköztársasági államforma védelméről kimondta, hogy büntethető az, aki irat, sajtótermék vagy képes ábrázolat terjesztése vagy közszemlére kiállítás útján az államforma ellen izgat. Budapesti Közlöny, 1919. 35. sz., február 11.
Az 1919. évi XX. néptörvény a forradalom vívmányait veszélyeztető egyéneknek rendőri felügyelet és őrizet alá vételéről kimondta, hogy mindazok letartóztathatók, akiknek tevékenysége „a népköztársaság érdekeire vagy a közrendre és a közbiztonságra aggályos". Budapesti Közlöny, 1919. 47. sz., február 25. Mindkét törvénynek esetünkben az az egyedüli szépséghibája, hogy utólag alkalmazták a korábban összezúzott szerkesztőségekre, letartóztatott pártvezetőségi tagokra, újságírókra. Tehát az atrocitások valóban a bizalmas belügyminiszteri utasítások alapján történtek meg.
17 VÜ 1. évf. 1919. 23. sz., február 11. L. még a 15. és 16. jegyzetet.

da helyett a lapot. A február 16-a kézenfekvőnek látszik, mert ha ragaszkodunk ahhoz, hogy négy szám jelent meg a lapból — márpedig, mint a későbbiekben látni fogjuk, erre szükség van —, a pártvezetőség és a szerkesztőség tagjainak február 21-én történt letartóztatásáig a negyedik szám megjelentetésére csak a február 19-i szerda maradt. Amennyiben a február 16-i vasárnap kimaradt és a harmadik szám jelent meg szerdán, február 19-én, akkor a negyedik számot a március 26-i szerdára datálhatjuk. A március 26. kézenfekvőnek látszik azért, mert majdnem biztosra vehetjük, hogy a pártvezetőség és lapszerkesztőség második vonalát éppen eléggé igénybe vette az újjászervezés és a Vörös Újság megjelentetése — maga a Vörös Újság is szünetelt március 1-ig — s nem maradt idejük és energiájuk, talán papírjuk sem február 21. és március 21. között a Vörös Katona megjelentetésére.

Az általam eddig ismert két szám mindegyike A/4-es méretű, négyoldalas lap.[18] Mindkét száma a fejléc alatt közölt aktuális jelszóval kezdődik. Az első számon: „Minden hatalmat a munkások és katonák tanácsának!" A másodikon: „Fegyverkezzetek az ellenforradalom letörésére!" Mint pártlap, magán viseli a „Világ proletárjai egyesüljetek!" jelmondatot is. A fejlécen legfelül évfolyam jelzése nélkül a szám, a megjelenés helye — Budapest —, közvetlenül alatta a dátum: év, hónap, nap, ez utóbbi csak számmal jelölve. Ebben a sorban a lap jobb oldalán a párt jelmondata. Két keskeny lénia között a főcím — Vörös Katona — alatta az alcím: Kommunista proletárkatonák lapja. A lénia alatt — az egyes adatok függőleges vonallal is elválasztva — két sorba tördelve: Szerkesztőség és kiadóhivatal V. kerület Visegrádi u. 15. Egyes szám ára 10 fillér. Megjelenik minden héten szerdán. Előfizetési ára egy évre 5 korona. A vízszintes lénia alatt az aktuális jelszó. A lap kéthasábos, a hasábokat, az egyes közleményeket és cikkeket keskeny vonal különíti el. Utolsó oldalán, a második hasáb végén, a szerkesztőség felhívása áll vonalas díszítésű keretben: „A proletariátus — a forradalom katonája, a kommunista proletárkatonák lapja, a Vörös Katona, a forradalmi proletariátus felszabadítási küzdelmének zászlóhordozója. — Minden öntudatos proletárnak tömörülni kell a Vörös Katona harci zászlaja alá. — Minden forradalmár katonának olvasni és terjeszteni kell ezt a lapot."

Az egész újság magán viseli a sietség jelét. A lapfej kialakításánál a grafikai betű, lineáris és talpas antikva többféle változatát használták. A betűtípusokat keverték, az egyes betűk között (főként az „E" és „e", valamint „s") olyan különbségek vannak, amelyek arra utalnak, hogy nem nagy készletből válogathattak. A dátum, a kommunista párt jelszava és a jelszó szedéssel készült, a főcím, alcím és léniák kliséről. Annak ellenére, hogy a főcím betűi két centiméternél is nagyobbak, a jelszó alatt használt négypontos lénia ugrik ki az összképből, csaknem hangsúlytalanná téve mind a főcímet, mind a jelszót és aránytalanná téve a címlapot. Mindehhez járul a keskeny tükör, a sűrű szedés, a lap aljáig lehozott szöveg, amely még a hasábválasztó vonalon is túlnyúlik. Mindezekből az következtethető, hogy bár a lap szerkesztősége és kiadóhivatala a Vörös Újsággal egy helyiségben volt, mégsem annak Mikszáth Kálmán téri nyomdájában készült. A szedés és tördelés arra vall, hogy a lapot a Visegrádi u. 15. sz. ház félemeletén készítették, ugyanazon a berendezésen, amelyiken a Forradalmi Szocialisták röplapjait.[19]

18 Az Országos Széchényi Könyvtárban és a Párttörténeti Intézet Könyvtárában.

19 Korvin Ottó és a Forradalmi Szocialisták, valamint Korvin Ottó és Szántó Béla kapcsolatáról l. *Milei:* i. m. PtK. 4. évf. 1958. 4. sz., 46—54. o.
Ezen a berendezésen készültek a vezetőség letartóztatása után is röplapok. Pl. „Proletárok! Munkások! Katonák!" (Országos Hadtörténeti Múzeum Nyomtatványtára, 7489/Nyt.).

Mindezek azonban nem vonnak le semmit a megjelenés tényének értékéből és főként gyorsaságából. A szerkesztőségnek ugyanis minden oka megvolt a sietségre. A Katonatanács munkájában is részt vállaló kommunistáktól valószínűleg értesültek a Katonatanácsok Kormánybizottságának lapkiadási terveiről. Ezt a — várhatóan inkább jobb-, mint baloldali beállítottságú — lapot mindenképpen meg kellett előzniök. A gyors munka eredménye lett, hogy míg a Nép Katonája csak február 7-én került utcára, a Vörös Katonát január 29-én már árusították.[20]

A két lap közötti ellentétet jól tükrözi, hogy az egy héttel később megjelent Nép Katonája nem üdvözölte laptársát, a Vörös Katonát. A Vörös Katona udvariasabb volt. A „Katonatanácsok kormánybizottságának — helyesebben: a Katonatanács kormánybiztosának, doktor Pogány úrnak újszülöttje, a rendőrileg el nem kobzott és ki nem rabolt »Népkatonája« című kis sajtótermék" első számáról annak megjelenése után két nappal már írt — és cáfolta annak a német hadsereget dicsőítő cikkét.[21]

A Vörös Katona első számának címoldalán a pártpolitikának megfelelő, az osztályhadsereg felállításának szükségességét fejtegető cikket találunk: Trockij „Milyen legyen a proletárhadsereg?" című írásának fordítását.[22] A cikk eredetijét valószínűleg a Moszkvából hazatért csoport hozta magával. A fordítás meglehetősen hevenyészve készült, és a már ismertetett nyomdatechnikai hiányosságok következtében egy-két értelemzavaró szókihagyás van a cikkben. Akik akkor olvasták, azoknak azonban, eltekintve néhány hosszúra sikerült körmondattól, mégis megmondta a lényeget, amit hallani, olvasni akartak. „Ez a hadsereg lehetetlen, hogy ne legyen osztályhadsereg... csak egy lehetőség van, a szovjethadsereget osztályalapokon felépíteni... ennek a hadseregnek nem lehet más, csak osztályjellege."

A második oldalon szerkesztőségi cikket olvashatunk, „Kié legyen a fegyver?" címmel. Stílusa után ítélve az akkor már hazatért Szamuely Tibor írása, a február 6-i Vörös Újságban megjelent „Proletárok, fegyverkezzetek!" című, szintén Szamuely tollából származó írás témakörével rokon. Alaptétele: „Lefegyverezni a burzsoáziát és tiszti bérenceit, felfegyverezni minden proletárt, ez a kommunisták követelése".

Ugyanezen oldal második hasábján az „1-es kommunista" aláírással „Új hadsereg, régi rendszer" címmel megjelent cikket ma talán az „Olvasóink írják" rovatcímmel látnánk el. Ennek ellenére erős okunk van feltételezni, hogy a cikk nem az 1-es honvédek laktanyájából érkezett — a katonák nem is tudhattak a készülő lapról —, hanem Nánássy György írta, aki több agitációs beszédet tartott az 1-es laktanyában, ismerhette az ott uralkodó állapotokat: „A kaszárnya nem változott... szenny és piszok az egész kaszárnya, de nem lehet kitakarítani, mert maga az épület ment tönkre. A tiszt urak telesírják az országot, hogy a fegyelmezetlen katona nem takarít, de persze arról nem beszélnek, hogy úgy tönkre van menve minden épület, hogy hiába is takarítanának... Az élelmezés lehetetlenül rossz, nem embernek való, szinte moslékszerű az étel ebbe a demokratikus hadseregbe... A fegyelem miatt sírnak a népkormány táján, de elfelejtik, hogy a fegyelem lehetetlen ott, ahol zsoldos hadsereget csinálnak a demokratikus hadseregből".[23] A cikk az 1-es honvédlaktanya

20 Nép Katonája. Kiadja a Katonatanácsok Kormánybiztossága. Szerkesztőség I. Úri u. Kiadóhivatal Conti u. 21. Világosság ny. (Az Országos Széchényi Könyvtárban. Csonka pld.)
21 Pogányék álma. VK 1919. 2. sz., február 9.
22 Az újság helyesírásával: Trocki Leó
23 „ebbe a demokratikus hadseregbe" — sic!

példáján az egész ország kaszárnyáiban uralkodó lehetetlen állapotokra kívánta irányítani a figyelmet.

„A hadsereg és a proletáriátus" címmel a Kommunisták Magyarországi Pártjának felhívását közli a lap: támogassák a katonák is a párt lakásszocializálási akcióját, a bérhátralék kifizetése ellen indított harcát és ne vegyenek részt karhatalmi szolgálatban. „Katonák! Tengerészek! Testvéreink! Reméljük és elvárjuk, hogy nem lesz egyetlen katona és tengerész sem Budapesten, aki föl engedi magát használni proletártestvérei ellen. Nem hisszük, nem hihetjük, hogy lenne katona és tengerész, aki olyan aljas lenne, hogy eleget tenne a tajtékzó uzsorásokat védő népkormány ama parancsának, hogy télvíz idején tegye ki a munkáscsaládokat a tél dermesztő hidegébe."

Egyetlen állandó rovata van a lapnak, a Hírek. Névtelenségbe burkolózott szerkesztője nem csak a puszta híranyagot közli, hanem igen éles kommentárokat is fűz azokhoz. A közelmúltban lezajlott hadügyminiszter-változásról így írt: „Új miniszter — régi rendszer. Mától kezdve sertéskarajt és lekváros fánkot kapnak ebédre a katonák, lesz bakancs- és ruhafaszolás, a zsoldot is felemelik, sőt az összes poloskák is kiszaladnak a lakhatatlan kaszárnyákból: mától kezdve szociáldemokrata hadügyminisztere van Magyarországnak... Miután puszipajtásukról, a hírhedt Festetich grófról bebizonyult, hogy nyílt ellenforradalmár, most Böhm Vilmost állították az ellenforradalmi fészek élére."[24] Ebben a rovatban szerepel még többek között a kommunista katonák csoportjának megalakításáról szóló rövid híradás, a katonákhoz szóló figyelmeztetés, miszerint óvakodjanak azoktól, kik felelőtlenül, esetleg provokátorként „minden zöldséget összebeszélnek, azt hazudva, hogy azt a kommunisták akarják így". Mivel a kommunista párt igazolvánnyal látta el agitátorait, a „szélhámosokat ügyünk érdekében is jó lesz figyelni".

A lap második számának címoldalán a már ismertetett közlemény olvasható a Vörös Katona elkobzásának körülményeiről.

Ismét találunk — s valószínű, ismét Nánássy György tollából — levelet „Van-e a proletárnak hazája?" címmel. „Levelet írt nekünk egy bajtársunk az 1-esektől. Azt kérte benne, hogy küldjünk két vörös zászlót... A vörös zászlókra ezeket a jelszavakat kérte: Le a burzsoáziával! Világ proletárjai egyesüljetek! A két jelszót, oroszul írta levelében bajtársunk, úgylátszik, együtt harcolt velünk az oroszországi Szovjetköztársaság forradalmi vörös hadseregében."[25]

A cikk világosan ismerteti a hatvani és salgótarjáni eseményeket, az ottani tüntetéseket, majd logikus okfejtéssel megmagyarázza, hogy a hatvani „zendülés" ellen és a salgótarjáni szénmedence védelmében most elindított menetzászlóaljak nem a proletariátust, hanem a burzsoáziát védik. Ezek a zászlóaljak még nem kaphatnak vörös zászlót. „Nem a cseh proletár, nem a román proletár a mi ellenségünk, mert valamennyi ország proletárjainak közös, egy az érdeke. Vörös zászlót csak akkor van jogunk csapataink élén vinni, ha a burzsoázia ellen megyünk harcba, s nem testvérgyilkolásra megyünk".

Ugyanitt találjuk „Pogányék álma" címmel a Nép Katonájának már említett, a német hadsereggel foglalkozó cikkére a Vörös Katona válaszát.

„Komédia volt az egész ülés" — ez a véleménye a Katonatanács február 7-i

24 Faszol (főként kincstári) = ruhát, élelmiszert vételez. Első magyarországi előfordulása 1789. Német eredetű. Vö.: fassen = megfogni.

25 A levélnek az oroszországi Szovjetköztársaságért vívott harccal és az orosz nyelvvel kapcsolatos kitételei miatt tartom valószínűnek Nánássy szerzőségét.

nagygyűlésével kapcsolatos „Simogatják az ellenforradalmat" című cikknek. A lap — a Hírek rovatban — ismét ad vegyes anyagot: a leszerelt altisztek és rokkantak gyűléséről, a rokkantak járadékáról, a sajtószabadság polgári értelmezéséről, amely szerint „ébredő magyarok és székely ellenforradalmárok, az ezredes és csendőr »elvtársak« utazhatnak és agitálhatnak szabadon! Csak a kommunistáktól féltik ezt a gyönyörű köztársaságot!"

Miként az első számban, itt is megtaláljuk az utolsó oldal alján a felhívást: „Minden forradalmár katonának olvasni és terjeszteni kell ezt a lapot".

Sajnálatos, hogy a lapból több szám nem ismert. Így is lehet következtetni szerkezetére: címoldalán nagyobb közlemény, mindenképpen forradalmi írás. Állandónak tűnik az úgynevezett olvasói levél közlése és a Hírek rovat. A hírek terjedelme változó, az első számban három és fél, a másodikban két és fél hasáb. A rovat összképe nem egységes, egyszerű és megírt hír, olvasók leveléből vett részlet és közlemény is helyet kapott benne.

Az összkép a lapról egészen különös — eltekintve a stiláris, nyelvtani és sajtóhibáktól. Egészében véve sokkal élesebben rohan ki a szociáldemokraták ellen, mint a Vörös Újság, főként a katonai ügyekkel foglalkozó Pogány és Böhm ellen. Az az igen furcsa vélemény alakulhat ki, hogy a lap sokkal kevésbé volt a kommunista proletárkatonák lapja, mint — az akkor legalábbis — szociáldemokrata-ellenes szerkesztőségé (szerzőké).

A vállalkozás nagyságát azonban, hogy akkor és olyan körülmények között a lap egyáltalán megjelent, semmiféle hiányossága nem csorbíthatja.

*

Valamennyi budapesti nagykönyvtárunk folyóiratkatalógusában a következőket olvashatjuk:

A Vörös Katona. Kiadja a Hadügyi Népbiztosság.
Megjelent 1919. március 30—május 8. 5—37. sz. Hiány 1—4. sz. Azelőtt: Déli Hírlap.[26]

Lássuk tehát a Déli Hírlapot: 1917 szeptemberében indult, tulajdonosa háttérben maradt, a nyilvánosság előtt „látható" képviselőjeként Komlós Jenő, a Schwartzer-szanatórium igazgatója szerepelt.[27] Az újság szerkesztősége és kiadóhivatala a Rökk Szilárd utcában volt, A Nap című lap nyomdai épületében. A kiadóhivatal vezetője Kerekes Dezső, a lap felelős szerkesztője Lázár Miklós — korábban a Pesti Napló haditudósítója —, főszerkesztője és egyben a közgazdasági rovat vezetője Róna Lajos, míg a segédszerkesztői tisztet Puszta Béla töltötte be, aki parlamenti tudósítóként is dolgozott.[28] A lapot az Újságüzem nyomdában állították elő.

26 Könyvtárakon kívül l. még A Magyar Tanácsköztársaság kiadványai és az első kommunista kiadványok. Bibliográfia. Kiadja az Országgyűlési Könyvtár. Budapest, 1958. 43. o. Déli Hírlap, utóbb Vörös Katona.

27 A Schwartzer Ferenc által 1850-ben alapított magán-elmegyógyintézet 1909-től Schwartzer Szanatórium Részvénytársaság néven működött; kimerült bankigazgatók, mérleghiányos pénzügyi tekintélyek „gyógyhelye" lett.

28 Lázár Miklós (1887—1939 után) újságíró. Majdnem valamennyi budapesti napilapnál dolgozott. 1914-től haditudósító volt 1917-ig, ekkor ment az induló Déli Hírlaphoz. 1919 március végén Szegedre, majd Bécsbe ment, tevékeny részt vállalt az ellenforradalmi kormányok munkájában.

Puszta Béla (1886—1936 után) újságírói pályáját külföldi tanulmányutakról küldött riportokkal kezdte. 1911-től a Budapesti Hírlap rovatvezetője. 1917-től a Déli Hírlap munkatársa. A Tanácsköztársaság kikiáltása után visszavonult.

Róna Lajos (1882—1934) 1902-ig a Makói Független Újság, 1905-ig az Aradi Közlöny munkatársa. 1905-ben a nagyváradi Szabadság című lap szerkesztőségében együtt dolgozott Kun Bélával. 1906-tól dolgozott A Napnál, a 8 Órai Újságnál, 1917-től a Déli Hírlapnál. A Tanácsköztársaság alatti tevékenységéről az adatok ellentmondásosak.

A szerkesztőséghez tartozott még Fráter Aladár, Zilahy Lajos, Hegedűs Gyula, Kárpáti Aurél, Barabás Loránd, Kiss József (nem a költő), Molnár Kálmán, Végvári Ferenc, Beregi Miklós, Egyed Zoltán, Magyar Károly, Göndör Ferenc, Hajnal Jenő, Róbert Oszkár, Halmi József. A lap vezércikkeit a felelős szerkesztő Lázár Miklós mellett felváltva írták, mindig az úgynevezett „vezércikksoros" hírlapírók. Hegedűs Gyula — főállása, a Budapesti Hírlap mellett — másodállásban volt a lapnál, általában városházi tudósításokat küldött. Kárpáti Aurél fő területe a színházi kritika és műbírálat volt, 1918-tól ezek elmaradtak, Kárpáti többnyire vezércikkeket írt. Parlamenti tudósítóként a már említett Puszta Béla működött, míg Róbert Oszkár a Városházán képviselte a Déli Hírlapot. A sportrovatot Magyar Károly vezette, a többi újságíró riportokkal, tárcákkal, megírt hírekkel és napi aktualitásokkal foglalkozott. A külső munkatársak közé tartozott Márkus László és Krúdy Gyula.

A tizenkettőkor megjelenő Déli Hírlapnak állandóan friss hírekkel, tudósításokkal, színes tárcákkal, érdekes bírálatokkal kellett jelentkeznie, ha a másfél órával később megjelenő Az Esttel fel akarta venni a versenyt. Az újság — a 10-es évekbeli — modern követelményeknek valóban megfelelő kolportázs-lap volt, gyorsasága, szenzációvadászata azonban sokszor a színvonal rovására ment. Mégis, Kárpáti Aurél, Krúdy Gyula és még néhány jó tollú újságíró javára írhatjuk, hogy színvonalbeli döccenői mellett kiemelkedő számai és cikkei is voltak.

A Déli Hírlap mindezek ellenére — vagy ezekkel együtt? — nem emelkedett ki a kor nagy példányszámú bulvárlapjai közül. Mérsékelten volt kormánypárti, mérsékelten volt ellenzéki, háború- és békepárti — egészen 1918 nyaráig. Akkor egyértelműen Károlyi Mihály pártjára állt, vezércikkeiben békepárti és Tisza-ellenes lett. A magvas vezércikkeken kívül — valódi bulvárlaphoz illően — áruzsorákról, spanyolnátháról, nagy panamákról, kis cselédlányok öngyilkosságáról és mérhetetlen vagyonok urainak kaszinóbeli kártyacsatáiról, „becsületbeli ügyekről" írt. Utolsó számáig megtartotta ezt a stílust.

Mint október 26-án a budapesti lapok, a Déli Hírlap is közölte a Nemzeti Tanács felhívását, ennek megfelelően alávetette magát a budapesti napilapok szindikátusa határozatának: „a kötelékébe tartozó lapok kiadói a mai naptól kezdve semmiféle hírlapi közleményt a cenzúrának nem mutatnak be".[29] A Déli Hírlap szerkesztősége nem rettent vissza a várható megtorlásoktól, magáévá tette az újságírók szabadszervezete bizalmi testületének döntését is, hogy „a sajtószabadság kérdésében aláveti magát a Nemzeti Tanácsnak és végrehajtó-bizottsága révén a Nemzeti Tanáccsal e kérdésben érintkezésbe lép".[30] Az újság további számaiban következetesen képviselte a Nemzeti Tanács álláspontját és Károlyi Mihály politikáját. E következetességének volt köszönhető, hogy éppen a Déli Hírlapot bízták meg az orosz—ukrán hadifoglyok kérésének közlésével: „Testvérek! Magyarok! Engedjetek résztvenni a ti nemzeti szabadságharcotokban... kérjük a Magyar Nemzeti Tanácsot, minket a katonai parancsnokságtól a tanács védelme alá venni, hogy mi is együtt küzdhessünk a magunk szabadságáért".[31]

29 L. még Pesti Napló, 69. évf. 1918. 251. sz., október 26. A Pesti Napló adta hírül a hatósági intézkedéseket is: „Szombaton reggel Illegh Béla rendőrkapitány egy szakasz rendőrrel és a főügyészhelyettes végzésének felmutatásával elkobozta a nyomás alatt álló lap azon oldalát, ahol a Nemzeti Tanács proklamációja volt." Az elkobzott lapok közt volt a Déli Hírlap is. A nyomdászoknak volt köszönhető, hogy a három párt felhivása mégis napvilágot látott a sajtóban. Pesti Napló, 69. évf. 1918. 252. sz., október 27.

30 Pesti Napló, 69. évf. 1918. 252. sz., október 27.

31 Déli Hírlap (a továbbiakban — DH), 1918. 328. sz. november 1.

Még ez a közlemény — az első internacionalista felhívás leadása — sem lett volna olyan nagy jelentőségű, amely miatt külön is fel kellett volna figyelni erre a lapra. Az „igazi szenzáció", ami felrázta és állásfoglalásra késztette a magyar sajtót, 1919 januárjában következett be, amikor a Déli Hírlap gazdát cserélt. Mint már említettem, a lap látható tulajdonosa Komlós Jenő volt — valamilyen pénzcsoporttal a háta mögött[32] —, aki 1918 elején közölte Lázár Miklós felelős szerkesztővel, hogy a Déli Hírlap eladó; Lázár ezt a tényt tudatta Róna Lajos felelős szerkesztővel. Róna — aki egyébként, mint emlékirataiban közli, betegesen irtózott attól, hogy neve az újságon nyomtatásban szerepeljen[33] — mesésen rövid idő alatt (mindössze egy délelőtt kellett hozzá) megkapta az akkori Budapest egyik pénzügyi hatalmasságától, Krausz Simontól a vásárláshoz szükséges félmillió koronát. Hozomra. És itt merül fel a kérdés, nem éppen Krausz és érdekeltségi köre volt-e kezdetben is a részvénytulajdonos, hogy oly könnyedén adta a Magyar Bank Részvénytársaság vezérigazgatója a Magyar Bank pénzét?

A csendben lezajlott adásvétel után a papírforma szerint 50—50%-os arányban Lázár Miklós és Róna Lajos tulajdonába ment át a lap. Lázár szerepelt továbbra is felelős szerkesztőként, míg Róna, csendestársként, a háttérben maradt. Jóval nagyobb nyilvánosság előtt zajlott le a második lapeladás, amelyet Göndör Ferenc tárt az olvasó közönség elé 1919. január 14-től hetenként, február 18-ig, Az Ember hasábjain. Időközben a Déli Hírlap is közönsége tudomására hozta az ügyet, január 19-től február 1-ig mindennapos volt a lapvásárlással kapcsolatos vezércikk, cikk, vitairat, válasz és cáfolat.[34]

Mi is történt valójában? Vissza kell lépnünk 1917-ig, amikor Bangha Béla jezsuita páter megalapította a katolikus Központi Sajtóvállalatot. Bár sok és sokféle kiadványa volt a vállalatnak, a páter és köre minden áron napilapot akart. Már 1917 végén szemet vetett a Déli Hírlapra. Akkor a vásárlás nem sikerült.[35] 1918-ban ismét színre lépett a páter, egyelőre még csak újságírókat toborzott magának, módszereiben nem válogatott, ahogy gazdáikban sem válogattak a „sajtókalandorok". „Jellinek, a »Közúti« volt vezérigazgatója pénzeli Milotay Istvánt, aki viszont a zsidó Jellinek pénzén egy zsidó pogromra uszító programmal Bangha páter mellé csapódott, 36 000 évi honoráriumért Jellinekkel összeveszve önállósult, tekintélyes ezrek erejéig mellbevágott egy nagy pesti pénzintézetet s Bangha páter számára pengeti lantja húrjait, miközben egy nagy keresztény lap szerkesztői székére alkuszik."[36]

Bangha, a „középkori butaság e derék harcosa" részvénytársaság összehívásával is kísérletezett, ha már önállóan nem sikerült az annyira óhajtott napi-

32 Feltételezésem, hogy a „valamilyen pénzcsoport" vagy a Magyar Bank, vagy a Schwartzer Szanatórium RT lehetett.

33 *Róna Lajos:* Harminc év az újságíró pályán békében, forradalomban, háborúban. 1—3. k. Budapest, 1930. (a továbbiakban — *Róna*) — mivel a kötetek lapszámozása folyamatos, kötetmegjelölés nélkül.

34 Az Ember cikkei: „Pallavicini és Szacelláry lapot vesznek". 1919. 16. sz., január 14. 9—10. o.; „A Déli Hírlap fölszabadult". 1919. 17. sz., január 21. 14—15. o.; „Szacelláry" uo. 19. o.; *Göndör Ferenc:* „Szomorú cikk az újságírókról". 1919. 18. sz., január 28. 3—5. o.; „Payr úr" uo. 7. o.; *Róbert Oszkár:* „Miért gyűlöltem meg Lázár Miklóst?" 1919. 18. sz., január 28. 10—11. o.; Bangha páter levele Az Ember olvasóihoz. 1919. 20. sz., február 11. 6—8. o.; *Göndör F.:* „Válasz Bangha páternek." 1919. 21. sz., február 18. 3—6. o.

A Déli Hírlap cikkei: *Dénes József:* „A mi utunk" 1919. 412. sz., 19.; „Egy reakciós pénzcsoport hatalmába akarta keríteni a Déli Hírlapot" Uo.; „Válasz az Újságnak és a Pesti Hírlapnak" 1919. 413. sz., január 21.; „Tengerészek védik a Déli Hírlapot" 1919. 415. sz., január 23.; „A Papírközpont ellen" Uo.; *Göndör F.:* „Pusztuljon a Papírközpont" Uo.; „A Központi Sajtóvállalat újabb lapvásárlási kísérlete" 1919. 423. sz., február 1.

35 A lap eladását Bangha számára a szerkesztőség meggátolta, így került sor közbülső tulajdonosok szerepeltetésére. *Róbert Oszkár:* „Miért gyűlöltem meg Lázár Miklóst" Az Ember 1919. 81. sz. január 28.

36 Közúti-Budapesti Közúti Vaspálya-Társaság. *Göndör F.:* „Egy kis sajtókalandor neglizsében". Pesti Napló, 69. évf. 1918. 252. sz., október 27. 8—9. o.

lap. „Ennek a lapnak Bangha szeretne a szerkesztője lenni — ezért verbuválta össze a részvénytársaságot — azonban a hangulat a főrészvényesek és az igazgatóság körében nagyon ellene van. Azt mondják, hogy Bangha... annyira kompromittálta magát, hogy egy tisztességes hangúnak szánt keresztény napilap irányítását nem lehet rábízni".[37] 1918 decemberében ismét kísérletet tett lapvásárlásra. Új lap indításához ugyanis nem kaphatott engedélyt a papírforgalom korlátozásáról szóló rendelkezés értelmében. Lapot azonban fenntarthatott volna, a rendelkezés nem vonatkozott azokra, amelyek címűket időközben megváltoztatták, vagy ezután változtatják, vagy tulajdonost cserélnek.[38]

A páter nem maga próbálkozott. Megbízta Fráter Aladárt, a Déli Hírlap egyik munkatársát, puhatolózna eladó lapok iránt. Fráter eléggé otromba módon jelent meg a Budapesti Hírlap szerkesztőségében és felszólította Böhm Alajos igazgatót, hogy az általa képviselt pénzcsoportnak adja el a lapot, különben lehetetlenné teszik az egész szerkesztőséget „kellemetlen ügyek szellőztetése" révén. Böhm kidobta Fráter Aladárt.[39] Bangha nem nyugodott bele vereségébe, tovább kutatott és talált. A közismerten ellenforradalmi érzelmű és hírhedt antiszemita páter rátalált arra a szellemi társra, aki a nyilvánosság előtt lebonyolíthatta a lapvásárlást, a szintén ellenforradalmi tevékenységéről ismert őrgróf Pallavicini Györgyre. Pallavicininek kapóra jött Bangha, hiszen politikai ambíciói neki is voltak — különösen azóta, hogy sógora, Károlyi Mihály „kivált" a nagy családból — de pénze nem.[40] Ugyancsak kapóra jött az „üzlettárs" a bigott katolikus és ellenforradalmár Károlyi József grófnak, Pallavicini másodsógorának.[41] Laphoz juthattak anélkül, hogy a zsebükbe kellett volna nyúlniuk. Pajzsként az Országos Magyar Gazdasági Egyesület és a Gazdaszövetség által támogatott, fuzionált Kisgazda és Földmíves Pártot tartották maguk elé.[42]

Az üzlet látható feje Pallavicini lett, a lebonyolító a Szacelláry-bankház.[43]

A Krausz Simon vezérigazgatósága alatt álló Magyar Banknak is nyomós okai voltak arra, hogy szorgalmazza a lap eladását, tekintettel az első adásvétellel kapcsolatos tetemes hitelösszegre, a lap fenntartására időközben nyújtott 700 ezer korona kölcsönre és kamataira. „Strohmanra" pedig azért volt szükségük, hogy egyrészt Károlyi József, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület igazgatósági tagja és a Magyar Bank Részvénytársaság elnöke kívül maradhasson, másrészt, mert igen furcsa dolog lett volna, ha a vakbuzgó katolicizmusával együtt véresen antiszemita és pogromokat hirdető Bangha Béla kezd tárgyalásokat — a jóllehet már 1915 óta „érdi" előnévvel magyar nemes, mégis ortodox zsidó — Krausz Simon bankárral.

Korabeli tudósítások szerint az adásvételkor 1 millió 900 ezer — az egyik eladó, Róna szerint 2 millió 300 ezer — korona cserélt gazdát, amelyből a hitel

37 *Diószeghy Tibor:* „Bangha páter hazudik". Az Ember 1918. 4. sz. október 22., 20—21. sz.

38 5543/1918 ME rendelet. Budapesti Közlöny, 1918. 268. sz., november 22.

39 „Fráter hírlapíró nagyarányú zsarolási kísérlete a Budapesti Hírlap ellen". Az Ember, 1918. 11. sz., december 10. 8—9. o.

40 Pallavicini György őrgróf felesége Andrássy Borbála volt, Károlyi Mihályné Andrássy Katalin testvére.

41 Károlyi József gróf Károlyi Mihály féltestvére, öccse volt. Nála még vagyoni kérdések is szerepet játszottak abban, hogy Károlyi Mihályt és politikáját támadja. A hatalmas hitbizomány csak úgy lehetett volna övé, ha bátyját minden szempontból teljesen lehetetlenné teszi.

42 Szabó István, a fuzionált pártok elnöke, és Pallavicini tagadták, Róbert Oszkár és Lázár Miklós állították a tény valódiságát. Róbert idézett cikke. Az Ember, 1919. 18. sz., január 28. 3—5. o.

43 Szacelláry tagadta, hogy köze lenne a lapeladáshoz. A Déli Hírlap Nyílt-tér rovatában közölte: „Egy hetilap lapvásárlással kapcsolatban Szacelláry György szerepéről ír. Ebből egy szó sem igaz. Szacellárynak semmiféle formában nincs köze sem a Déli Hírlap, sem más újság részvényérdekeltségében beállott változáshoz. Szacelláry György." DH 1919. 408. sz., január 14. A hetilap, amelyet Szacelláry nem nevez meg, Az Ember, és „Pallavicini és Szacelláry lapot vesznek" című cikkével indította el január 16-án a botrányt. L. még a 34. sz. jegyzetet! *Róna:* i. m. 704. o. azt írja, hogy a Szacelláry bankház bonyította le az üzletet.

Egy szám ára 20 fillér

SZOMBAT, 1919 MÁRCIUS 29
BUDAPEST, 4 FIX SZÁM

DÉLI HIRLAP

20 fillér | POLITIKAI NAPILAP | 20 fillér

KI FÉL?

Védett mindenkor lehetsz, de bűnös csak akkor, ha bűnt követtél el. Van-e olyan bíró, aki alá rettegve állsz, ha nem vétkeztél, félhetsz-e törvénytől, rendelettől, szuronyok villogó hegyétől, ha nincsenek bűneid, ha teljesítod kötelességedet, amit az idők szava parancsol? Ki fél?

Fél a munkáskarok ismain, folyammá dagadt véres verejtékén meggazdagodott tőkés, fél az örökölt jogok bajnoka, a gróf, fél a szegényeck lehuzott bőrétől megjutalmazott báró, fél az aktzatos, örökké hajlongó, mindenre képes főúg udvarképes szolgabaő, fél a tolvaj, a csaló, a fontoskodó, a gyilkos, a nők kitartottja, a kártya lovagja. Ezek mind félnek, tördik rosszkotvehordja bűnös testüket, amelynél csak lelkiismeretük hitvánvabb és betegebb.

De félsz-e te, aki emelt fővel nézel embertársaid szemébe, akinek homlokán a gond nélkül redőket szántott, akinek verejtéke, mint a patak, beleömlött a szenvedések folyójába, amelyből a szenvedések tengere lett. — félsz-e te, aki kared, vagy agyveiőd munkájából élsz, akit nem titatottak ki bárói mélőtóságai, aki nem vagy gróf, vagy püspök, vagy milliomos bankdirektor, vagy udvari lakáj, aki nem vagy zsák kitartottja, nem vagy gyilkos fostengető, aki nem élsz kárgyelből, aknak nincs örökített bírpalottája, — félsz-e te?

Fél a fővel! Gond ne ostromoljon fejedet, a rettegés ne bocsátson lekete fátylat tekintetedre. A föld gyomrában a kőszénben nem kísértyek és harcegek küllön vonata és gazdagok palotái számára termett, az emberyon nem vástrofhatják milliő munkás lelkét többé, a sárgaviyárőt nem nápok letakarására küldött parancsott nemeg, a föld minden kincse, ömöme nem a gazdagoké többé, a tiéd, aki most tépred le elfárult testedről a rabláncot, aki szétkergered kinpódat, felszabadítottad magadat és kicsavartad kezükből a kurbácsot, amelyvel leszjtott rád, ha nem engedelmeskedtél.

Évszázadok és évszázadok bűnei várnak megtorlásra. A pirámisokat épitő rabszolgák rongkínnal, a gyarmatok kiirtott nagy népeinek millói lelkükből kiáltanak magyar proletár! Nem hallod-e szavukat? Nem hallod a mezőségiek csikorgó fűrészeinek zokogását, amint évszázadon át elszenvedett gyomorsebeket ásnak? Fél a fővel, gond ne ostromoljon fejedet, rettegés ne borítson fátyolt tekintetedre. Ne fé[illegible]

Tamás Béla

A Forradalmi Kormányzótanács ujabb rendeletei

A kényszitőszerencsék ujabb hároru napja

A Forradalmi Kormányzótanács 1919. évi március hó 26-án hozott határozata alapján, a következőket rendeli:

A közszolgálati alkalmazottak ujabb hároru napjáról szóló 1917: XV. törvénycikk hatályának meghosszabbítása. a közszolgálati alkalmazottak részére drágasági segélyek megállapításáról szóló 1918. évi december hó 20-án közzétett 6.240/M. E. számu rendelet 1919. évi március hó végével lejáró hatálya meghosszabbítások hatályon kivül helyezésével, ugyis az 1919. évi április és május hónapokra megfelelő összegben ujabb hároru napokat állapit meg.

Ezen napok az érdekelt közszolgálati alkalmazottakat az 1919. évi április és május hónapokban is a közszolgálat alól az 1917: XV. törvénycikk alapján felmentett hároru napoknak tekintik. Ennek megfelelően a 1919. évi április és május hónapokban a 1918. évi december hó 20-án közzétett 6.240/M. E. számu rendelet II—XII. pontjai szerint járó havi drágasági segélyösszeg az 1919. évi április hó 30-ig, illetőleg az 1919. évi május hó végéig az 1917: XV. törvénycikk alapján felmentett közszolgálati alkalmazottak részére, valamint az 1919. évi április és május hónapokban a közszolgálat alól az 1917: XV. törvénycikk alapján felmentett közszolgálati alkalmazottak részére is kifizetendő.

Ez a rendelkezés a közszolgálati alkalmazottakra az 1919. évi április hó végével lejáró hatálya meghosszabbítása esetében is érvényben marad.

Budapest, 1919. évi március hó 27-én.

Garbai Sándor, s. k. népbiztos.

Vanga Jenő, s. k. pénzügyi népbiztos.

Jutalmazás a Vörös Hadseregben

A hadügyi népbiztos a következő rendeletet tette közzé:

A Vörös Hadseregben jutalmazás céljából a következő intézkedést rendelem el:

1. Budán a hadseregfőnök hatáskörébe tartozó I. és III. kerületből szervezett munkásság,

2. a volt 7-es lakónegyedben (Ötházasnegyed a IV., V., VI. és VII. kerületben szervezett munkásság,

3. a volt [illegible] lakónegyedben (Lipótváros) a VIII., IX. és X. kerületből és a kispesti szervezett munkásság,

4. az Albrecht gyalogsági laktanyában (Lehelutca) az ujpesti és rákospalotai szervezett munkásság.

Jelentkezni lehet naponta délelőtt 9-től 12-ig és délután 2-tól 5-ig, Budapest, 1919. március 25.

Pogány József hadügyi népbiztos

A pénzügyi népbiztos rendelete a személyazonosság igazolásáról és a számlák lezárásáról

A pénzügyi népbiztos 1919:9. M. számu Végrehajtást Ut. szerint

1. A forradalmi kormányzótanács XII. számu rendelete értelmében mindazok, akiknek folyószámlája vagy más betétje van, a pénzintézetnél 16 nap alatt személyazonosságát igazolni tartoznak. Ötcsr korondási kiadás összegének a jelenlegi betétről átvitelre nap.

Ez a rendelkezés vonatkozik az illetőnek saját javára elhelyezett betétjére, valamint valamely más, akár kiskorú, akár kiskorú nőnek, valamely betét vagy szám alatt, vagy bármely megjelölésnél, vagy jelenleg elhelyezett betétjére.

A személyazonosság igazolása szolgálata igazolványnak, okiratokkal, tanukkal, vagy bármely által kedvesnek tudott módon történhetik.

2. Minden pénzintézet köteles a helyi kirlapok útján, vagy egyéb alkalmas módon (falragaszok, kihirdetés) tudat a személyazonosság igazolásának jelleget. Az egyszerüsítés kedvéért, vagy városban levő pénzintézetek esetében elegendő egyetlen egy hirdetést elhelyezése szükséges. A felhívást a helyek hatóságai közzétenni.

3. Minden pénzintézet köteles kihirdetésével gondoskodni arról, hogy a megjelentekben megállapított határnapok 17 cm. hosszu és 21 cm. szélességben (folioformát) nagyobb kiagyomatra a felekek belső szándékszerűségre álljon.

4. Minden betétet bit pénzintézet külön jegyzék állítandó ki a nevek, országgyűlés a megjelölt helyen a fél által utasítandó. Ha a fél ezt nem tud, a jegyzéket a pénzintézet állja ki.

A pénzügyi népbiztos minden számlát 1919. évi március 31-ig egyenlegét közzé s a jegyzéken az egyenlegeket feltüntetni. Ennek megtörténte után a jegyzék a pénzügyi nép-

és adósságok, közvetítési díj, kamatok kifizetése után 650 ezer maradt a két volt tulajdonosnak.[44]

„Mint egy szellemi háremet, eladtak bennünket. A Déli Hírlap részvényeit eladni lehetett, de a Déli Hírlapot — nem. A tulajdonosok szállíthatják az újság részvényeit, de a szerkesztőség nem szállítja az újságot. A Déli Hírlap most amikor forradalmak gördülnek végig a kontinensen, megcsinálta a maga külön forradalmát."[45]

A lap éléről lekerült a — távozásra felszólított — Lázár Miklós neve. Helyette Puszta Béla látta el a felelős szerkesztői teendőket, a főszerkesztő Dénes József lett. Róna ezidőtájt — emlékiratai szerint — szanatóriumban volt.[46]

Az újság állásfoglalása következetes, hangvétele mérsékelt maradt. „Legvadabb" cikkének „legvadabb" mondatai ezek voltak: Az Estnél és a Budapesti Hírlapnál „egy igen végzetes irányváltozásnál legfeljebb kinéznek az ablakon, hogy esik-e az eső s a konzervatív céllal megkezdett vezércikket forradalmi tendenciával írják tovább. Láttuk ezt a forradalom első napjaiban".[47] Ennél tovább még a nagy panamák, a Községi Élelmiszerüzem, a Burgonyaközpont, a Közélelmezési Hivatal és Windischgrätz herceg többmilliós sikkasztásának leírásakor sem ment.

Ugyanilyen mértéktartó formában üdvözölte március 22-i számában a Tanácsköztársaságot. „Lélekből üdvözöljük Magyarországnak ezt az új keresztelőjét, bárha tudjuk, hogy tűz és vér keresztelőben lesz megint részünk... Hiszünk ennek a célnak az igazságában és szentségében és hiszünk ellenfeleink bűneinek súlyos és lesújtó bűnhődésében."[48]

A Déli Hírlapnak átmenetileg ez volt az utolsó vezércikke, március 23-tól — a kormányzótanácsi határozatnak megfelelően — már a rendeleteket közölte első oldalán.[49] A címlapról Dénes József neve már korábban, Puszta Béláé március 26-án tűnt el. A lapfejre alcím került: Politikai napilap. Március 28-án Kárpáti Aurél tollából újra közölt vezércikket az újság. Az utolsó szám 1919. március 29-én jelent meg, a korábban megszokott szerkezettel és anyaggal, a burzsoázia félelmét taglaló vezércikkel.[50]

A Déli Hírlap 1919. március 29-én, harmadik évfolyamának 472. számával megszűnt. Honnét hát a könyvtári gyakorlatban használt címleírás: Déli Hírlap, utóbb A Vörös Katona?[51]

A magyarázat egyszerű. A Forradalmi Kormányzótanács ötödik ülésén, napirend előtt elhangzott javaslat alapján elhatározta, hogy a Déli Hírlap és A Nap A Vörös Katona *érdekében* megszűnik.[52] Az ugyanaznap tartott sajtódirektóriu-

44 A vásárlás menete a hivatkozott hírlapi cikkekből és Róna visszaemlékezéseiből állítható össze. L. 34. sz. jegyzet, valamint *Róna:* i. m. 699—785. o.

45 *Dénes József:* „A mi utunk" DH 1919. 412. sz., január 19. Bangha Béla, a jezsuita hitszónok, nacionalista és antiszemita politikus. A Sajtó és a Magyar Kultúra című lapok szerkesztője, a katolikus Központi Sajtóvállalat megalapítója, több újságvásárlási és pénzügyi botrány hőse, a sikertelen vásárlással kidobott 2 millió után sem nyugodott: megvette az Alkotmányt. DH 1919. 423. sz., február 1.

46 *Róna:* i. m. 698. o. nem említi, hol volt szanatóriumban. Elképzelhető, hogy ő is „elment a Schwartzerba" — akkori szólás-mondás alapján. L. a 27. sz. jegyzetet.

47 DH 1919. 412. sz., január 21.

48 Uo. 467. sz., március 22.

49 A Kormányzótanács 1. ülésén, március 22-én javasolta Kun Béla, hogy a megváltozott politikai helyzetre való tekintettel mindenkinek elsőrendű érdeke a rendeletek azonnali megismerése, ezért a alpok átmenetileg ne közöljenek vezércikket, hanem a kormányzótanácsi rendeleteket hozzák első oldalukon. PI Arch. A Kormányzótanács jegyzőkönyvei. 601. fond, 1.

50 DH 1919. 471. sz., március 28. *Kárpáti Aurél:* „Oroszország." Vezércikk.; DH 1919. 472. sz., március 29. „Ki fél?" Vezércikk.

51 A könyvtárakon kívül l. még A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai 6/2. k. Budapest, 1960. 628. és 648. o.

52 PI Arch. Korm. tan. jkvei. 5. ülés, március 28. Napirend előtt Szamuely Tibor javaslata. 601. fond, 1/4a.

mi értekezleten a következő hangzott el: „elfogadja a Sajtódirektórium azt az indítványt, hogy a Déli Hírlap *helyett* a teljes szervezet, szerkesztőség, nyomda, kiadóhivatal átvételével A Vörös Katona jelenjen meg.[53] Ezek alapján valahol, valamikor bekerült a szakirodalomba,[54] hogy a Déli Hírlap megszűnik, folytatása lesz A Vörös Katona. A forrás alapján legelőször ilyen értelmezésben megjelent adatot a továbbiakban ellenőrzés nélkül átvette a szakirodalom, annak ellenére, hogy két adat a lapok kézbevételekor azonnal nyilvánvaló: 1. a Déli Hírlap nem közöl évfolyamszámozást, csak lapszámot (ezt folytatólag adja) és dátumot; utolsó ismert száma 1919. március 29. a 472. szám — A Vörös Katona évfolyamszámozást, lapszámozást és dátumot ad, első ismert száma 1. évfolyam, 1919. 5. szám, március 30.; 2. amennyiben egy lap címét változtatja, azt a régi címén megjelenő utolsó és az új címén megjelenő első számában indokolni szokta. Ez itt elmaradt.

Miután az adatok nem egészítik ki egymást, a Déli Hírlap további vizsgálata sem hozhat megoldást, más úton kellett elindulnunk.

Az előbbiekből világosan kitűnik, hogy A Vörös Katona nem a Déli Hírlap utóda. Honnét hát ez a — látszólag — indokolatlan indítás az ötödik számmal? A kérdéshez valamivel közelebb visz a Kormányzótanács március 28-i ülése, amelyen Szamuely Tibor hadügyi népbiztos indítványozta, hogy „a Vörös Katona, amely csak négy oldalon jelenik meg" ne legyen kötelezve a rendeletek szó szerinti közlésére.[55] Ekkor a Déli Hírlap még naponta megjelenik és nincs szó megszüntetéséről. A Kormányzótanács az indítványt elfogadta. Kellett tehát lennie egy másik Vörös Katonának. A lap terjedelme Szamuely előterjesztése szerint mindössze négy oldal. Kézenfekvő a következtetés: ez a bizonyos újság a Szántó Béla szerkesztette Vörös Katona, amelynek első két számát eredetiben ismerjük, harmadik és negyedik számának megjelenését pedig feltételeztem.

Ugyanezen a kormányzótanácsi ülésen hangzott el, a jegyzőkönyv sorrendje szerint valamivel később, hogy a Kormányzótanács A Nap és a Déli Hírlap megszüntetését javasolja A Vörös Katona érdekében.[56] Ugyanezt bővebben tárgyalta a Sajtódirektórium ugyancsak március 28-i ülése. Itt már a teljes kiadói és szerkesztői apparátus, nyomda, betűkészlet átadásáról is szó van, de csak a Déli Hírlap esetében. A Nap már nem szerepelt mint megszüntetendő orgánum.[57]

Az átvétellel Kéri Pált bízta meg a Sajtódirektórium s egyben kinevezte a lap szerkesztőjévé. A Tanácsköztársaság leverése után sajtóügyekben megindult vizsgálat a következőket tárta fel a Déli Hírlap munkatársainak vallomása alapján. „Hét-nyolc nappal a diktatúra kitörése után hallottuk, hogy Szamuelli követelésére a Déli Hírlapot meg fogják szüntetni. Akkortájt egy este Göndör Ferenc közölte, hogy a Hadügyi Népbiztosság a lapot Vörös Katona című lappá fogja változtatni... Ez után egy nappal jött Kéry Pál, Madarász Emil szerkesztő és Krammer György 17 éves tanuló — kommunizálják a Déli Hírlapot, ezután a Vörös Katonát fogja nyomni. Kéry kirendelte Puszta mellé Róbert Oszkárt."[58] A további vizsgálatokból kitűnt, hogy a hadműveletek megindulá-

53 PI Arch. Sajtódir. jkvei. 1919. március 28. 601. fond, 3/2.
54 Az általam eddig idézett valamennyi feldolgozás így említi.
55 PI Arch. Korm. tan. jkvei. 5. ülés, március 28. Napirend előtt. 601. fond, 1/4a.
56 Uo.
57 L. az 53. jegyzetet. A Nap május 9-ig jelent meg.
58 Kéri Pál sajtóperében Puszta Béla és Serényi Gusztáv vallomása. PI Arch. Budapesti Ügyészség 1919-IV-5-168. 1919. november 11.

sakor Kéri a frontra ment haditudósítónak, ahonnét a Népszavát tudósította, majd Székesfehérvárra került, ahol a dunántúli lapok tudósításainak vezetésével bízták meg. A Vörös Katona szerkesztését Halmi József vette át.[59]

Mindezekből nyilvánvaló, hogy a március 30-án megjelent lap jogosan használta az 5. szám megjelölést. A Vörös Újság is ilyen értelemben üdvözölte laptársát. „Budapest és az ország népe ma délután új lapot kapott kezébe. Ez az új lap — A Vörös Katona —, amely már eddig is megjelent titokban, üldözötten — a vörös hadsereg lapja s mától kezdve új formában, erős vértezetben száll síkra naponta a proletárkatona vörös zászlajával."[60]

A Vörös Katona, sajnos, semmilyen vértezetben nem szállt síkra. Gyenge lap volt. Napokig csak kormányzótanácsi határozatokat közölt — címoldalán is —; a Kormányzótanács ülésén kapott kiváltsága érvényét vesztette, hiszen már nem kis formátumú hetilap, hanem hírlapméretű napilap lett. Belsejében azonban megmaradt annak, ami volt, bulvárlapnak, csak most már annak is szürkén és unalmasan, hiszen nagy szenzációk, színesen megírható botrányok, kártyacsaták és lóversenyek nem voltak. És a Déli Hírlaptól örökölt újságírók nagy része más hírhez nem értett.

Az újság körüli nehézségek már április elején megmutatkoztak, amikor a szocializálási bizottság a készlet felvételére megjelent. Kiderült, hogy a Déli Hírlapnak papírkészlete nem volt, pénztára üres, ráadásul fennálltak a lappal szembeni korábbi követelések. Úgy tűnt, a korábbi tulajdonosok — Róna, Lázár, a Magyar Bank — mégsem rendezték az adósságokat, a legújabb „gazda", Pallavicini pedig ekkor már Bécsben volt.[61] A Hadügyi Népbiztosság kénytelen volt ráterhelni A Vörös Katonára a Déli Hírlap adósságait. Az újság csendben vegetált, a kormányzótanácsi üléseken ingerülten szóltak a lap körül folyó ügyekről.[62] A Hadügyi Népbiztosság mindezek ellenére úgy döntött, hogy az újságot félhivatalosból hivatalossá lépteti elő.

Az egyelőre még félhivatalos lap a kormányzótanácsi rendeleteket kivonatosan közölte, a Hadügyi Népbiztosság rendeleteiből pedig csak azokat, amelyeknek közzétételéről kodifikálás után a népbiztosok külön rendelkeztek. A hivatalos közlemények továbbra is a Vörös Hadsereg Rendeleteiben és a Tanácsköztársaságban jelentek meg.[63] A lap félhivatalos jellegéből következett az is, hogy mindenfajta közérdekű információt, amely a Hadügyi Népbiztosságot, vagy a katonai alakulatokat érintette — kivéve az egyáltalán nem engedélyezett közleményeket — első kézből kapott.[64] A Vörös Katona hadügyi megbízottja, Madarász Emil, Böhmtől felhatalmazást kapott a főcsoportvezetőktől és politikai megbízottaktól származó hírek továbbítására avval a megkötéssel,

59 Uo. Kéri kiküldetése a tanúvallomások szerint Böhmtől és Pogánytól eredt. Véleményem szerint azonban Kérinek éppen április közepén történt eltávolításában az akkor zajlott sajtóvitának is szerepe volt. Vö.: *Kéri Pál:* „Mácai" Az Ember, 1919. 29. sz., április 15. 5—6. o.; *Révai József:* „Kommunista kultúra". VÚ 2. évf., 1919. 58. sz., április 16.; *Rozványi Vilmos:* „Kéri". Vörös Lobogó, 1. évf. 1919. 15. sz., április 17. 7—9. o.; *Göndör F.:* „Az Ember". Az Ember, 1919. 30. sz., május 29. 1—2. o.

60 VÚ 2. évf. 1919. 43. sz., március 30.

61 Kéri Pál sajtóperében Kerekes Dezső volt kiadóhivatali igazgató vallomása. PI Arch. Budapesti Ügyészség 1919-IV-5-168.

62 A Kormányzótanács 9. ülésén, április 8-án, Kun Béla hozzászólása a sajtóvitához: „Miért pont újságírókat kell nekünk favorizálni? A Vörös Katona címén 30—40 újságírót helyez el a sajtódirektórium, vidékre pedig nem tudunk újságírót küldeni. A Vörös Katona se oly fontos, mert nem jut el a frontra és nem katonalap". PI Arch. 601. fond. 1/10.

63 A Vörös Hadsereg Rendeletei korábban: Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. Szabályrendeletek — Személyes ügyek — Kisközlöny. Tanácsköztársaság — hivatalos lap, korábban Budapesti Közlöny.

64 A lapok közölték a Hadügyi Népbiztosság rendelkezését, mely szerint „csapatszállításokról és csapateltolásokról szóló híreknek lapokban, levélben, táviratban vagy telefonon való közlése és továbbítása tilos". HL MTK Hünb Eln. a/III; 4242-1919. IV. 21. 1/120-831 lt.-i j.

hogy a napilapoknak szánt közlemények elsősorban a népbiztosság lapjának adandók le.[65]

Annak érdekében, hogy a lapot élőbbé tegyék, rendelettervezet készült, amely a sajtóbizalmiaknak az újság terjesztésén kívül megszabta, hogy alakulatuk életéről tudósításokat küldjenek a lapnak.[66] És hogy a friss hírek minél előbb eljussanak az olvasókhoz, április 15-től A Vörös Katona reggeli lappá alakult át.[67]

Megtörténtek az előkészületek A Vörös Katona hivatalos lappá minősítése érdekében is. Az előkészületek már olyan stádiumba jutottak, hogy szó kerülhetett A Vörös Hadsereg Rendeleteinek megszüntetéséről. Tervezet készült, hogy „f. évi április hó végével a Vörös Hadsereg Rendeletei megszűnik, mind a Szabályrendeletek, Személyes ügyek, mind a Kisközlöny. A Vörös Hadsereg Rendeletei szerepét napilapként átveszi a Vörös Katona. Rendeletek közzététele kodifikálás után mint eddig, azaz a 8202/eln. a. 1919. sz. rendeletben foglaltak szerint. Megküldeni terveztetett valamennyi k[ebel]b[eli] főcsoport, csoport és osztályvezetőnek, politikai megbízottaknak, szakszámvevőség vezetőjének, s[egéd]hiv[atali] főigazgatónak, a Vörös Hadsereg Rendeletei szerkesztőjének, a sajtóügyek referensének, a Vörös Katona napilap szerkesztőségének, a kormányzó tanács elnökségének sajtódirektóriuma és a Pallas irodalmi és ny[omdai] RT számára. Jelenjék meg a Vörös Hadsereg Rendeleteiben." E tervezet alapján elkészült Böhm utasítása, amely szerint az elnöki osztálytól a kebelbeli osztályoknak rendelet adandó ki, hogy a népbiztosság hivatalos lapja A Vörös Katona. Az utasítást mégsem hajtották végre. Többszöri tárgyalás után arra az álláspontra jutottak, hogy ha hivatalos lappá válik A Vörös Katona, elveszíti olvasótábora nagy részét, a papírhiány miatt nem tudnának kellő példányt kiadni. Feleslegessé válnának a rendeletek mellett a rendeletmagyarázatok, holott A Vörös Katona e rovatát igénylik az olvasók a leginkább. Ha rendelet és magyarázat is egy lapban volna, nehézkessé válna az újság, ha pedig külön nyomtatnák magát a lapot s külön a rendeleteket és ezeket elosztó szerint mellékelnék a parancsnokságokra, rengeteg felesleges küldözgetéssel járna és csak bonyolítaná az ügyvitelt. A végső következtetés: „inkább maradjon meg a mai állapot. A rendeleti közlöny legyen továbbra is hivatalos lap".[68]

Miközben a Hadügyi Népbiztosság lapátszervezéssel foglalkozott, a Sajtódirektórium is tárgyalt A Vörös Katonáról. Az ügyek nem álltak túl jól. Barna Sándor április 28-án bejelentette, hogy a lap szerkesztősége különóra címén 8000 koronát kért. Hosszas és éles vita után az ülésen úgy döntöttek, hogy még áprilisban kap a szerkesztőség 3000 koronát, a deficitre vonatkozóan pedig átiratot intéznek a Hadügyi Népbiztossághoz. Azt, hogy a lap províziót kapjon, a Sajtódirektórium elutasította.[69] A lap pénzügyileg nagyon rossz helyzetben volt. A Sajtódirektórium külön bizottságot küldött ki az ügy kivizsgálására, a jelentést május 3-án kapta meg. E szerint a Szellemi Termékek Országos Tanácsa A Vörös Katona számlájára eddig 270 ezer koronát folyósított. A bizottság a lap ügyvitelét — amelyet szabályozni azonban módjában nem állt — megvizsgálta. A jelentés alapján a Sajtódirektórium úgy döntött, hogy megkéri a Had-

65 HL MTK Hünb. 4/110-371-374 lt.-i j.
66 Uo. Eln. a/1/31-244 lt.-i j.
67 PI Arch. Belföldi lapszemle 601. fond, 3/3-10.
68 Az „inkább maradjon meg a mai állapot" Böhm ceruzával írt megjegyzése. Az iratborítón még: „Pro domo. Böhm népbiztos meghagyása folytán az eddigi állapot tartandó fenn és így intézkedést nem igényel. Irattárba teendő IV. 29." HL MTK Hünb. Eln. a/III. 8793-1919 1/147-1133-1146 lt.-i j.
69 PI Arch. Sajtódir. jkvei. 1919. április 28., 601. fond, 3/2. „A Vörös Katonának Róna províziót kér. Elutasítva". A név kétséges, Róna Lajosról vagy Rónai Zoltánról lehet szó. Róna Lajos emlékirata szerint április elejétől augusztus közepéig Bécsben volt (*Róna:* i. m. 705. o.). Ennek ellene mond, hogy mint a Déli Hírlap volt szerkesztője, július 31-én visszamenőlegesen fizetést kért.

Egy szám ára 20 fillér

VASÁRNAP, 1919 MÁRCIUS 30
BUDAPEST, I. ÉVFOLYAM, 8 SZÁM

A VÖRÖS KATONA

20 fillér | Szerkesztőség és kiadóhivatal VIII. Rökk Szilárd-utca 9. | A VÖRÖS HADSEREG LAPJA | Megjelenik minden nap déli 12 órakor ELŐFIZETÉSI ÁRA: Egy évre 60, félévre 30, negyedévre 15 K, egy hóra 6 K. | 20 fillér

Mért kell Vörös Hadsereg!

Irta: Pogány József hadügyi népbiztos

Első pillanatra ellentmondásnak látszik, hogy a szocializmusra, amely mindig kizárólt a hadseregy ellen, mindig antimilitarista volt, most szervezetünk minden erejével, mértékletünk egész lendületével hadsereget toborzunk. De az ellentmondás csak látszólagos. Aki szocialista szemmel nézi a dolgokat, annak tudnia kell, hogy minden intézmény szervezi működik, hogy azoknak *osztály tartja a maga szocialistáit* is. Antimilitaristák voltunk, amíg a hadsereg a hatalmasok osztályuralmának volt, *párolt hatalmasok* rabszolgáinak akkora a pillanatban, *amikor a hadsereg a proletariátus osztályuralmának lesz.*

A Kommunizmus Kiáltványában megírja a híres tételt, hogy a proletariátus nincs hazája. De ez a tétel csak a Internationale, társadalomban igaz. Minthogy a szocializmus, a kommunizmus rendszere vált uralkodóvá valamely országban, akkor a pillanatban ez az az ország már hazájává válik a proletariátusnak.

Ha Oroszországban és Magyarországon nem lenne a proletariátus,

A szocialista forradalomnak elvesztette a proletariátus a hatalmát és hódítanának az, mint a Kommunista Kiáltvány hirdeti: nincs szocializmus egy *egész* országban. Magyarország proletariátusa szocialista forradalmának kivívásához szükséges, hogy az az új világnak és az új humanizmus törvényeinek rendjét minden erejével *védjen és elsőrendű* kötelessége *a határ*, hogy *senki* ellenségei *ne* jöhessenek be. Nem ellenforradalom lehet, hanem a mai történelmi viszonyok felismerése, ha a szocialista szocialista most antimilitarizmus helyett a Vörös Hadsereg pozitív szervezési példáját.

Az októberi forradalom Magyarországon polgári forradalom volt. E forradalmi előtte a munkásság, hogy előkészítsen arra forradalmi lehet, hogy *szétzúzhassa* a régi vár nagy erőszakszervezetét: a tőkéskirályi és a hadseregét. A katonatanácsok megalakítása a *katonaforradalmat.*

A katonaság a maga forradalmi szervezői előtte látta, hogy *hiszen* a hadsereg vezetőit a régi tőkéskirályi *rétegeknek* a részéből és hogy *kizárólag* a szervezkedést az *előtte lévő* megakadályozni. Tavaly nyáron a második, utolsó hónapban a régi militarizmus *drillje* és vak fegyelme ellen. Megvesztegetés a Tanácsra, a tőkére, az *ekrazit* alapított *megtévedés* kiszűrő, választott rákfenétől kezdve adta a fegyelmi jelét. A célnak keresztül tűzte *nés és desorgán betegére szocialista eldöntésből*, tudományos tanfolyamokat állított, a tőkés hatalmasoktól helyére bevette a munkásfelelőst, a pokrócnak durvaságai helyére *tejet a szerzet*, a szénhidrát, a *zsolt*. Jóléti bizottságokat, könyvtárakat, előadásokat állított fel a kaszárnyákban. Mindent megtörtént, hogy a katonaság katonaságának és szocialista otthonnak lássa: szocialista minden változtatás a 24-es katonaval kötnek érkezett.

A márciusi összállás forradalmának adott új történelmi helyzet teremtett. Előtt már a hadsereg *teljesen a proletariátus* hatalmának került. Most már nemcsak, hogy annak utókára nincsen az osztály munkájára, hanem *egyenesen a proletariátus ellen* vétkeik, aki a legkisebb *szerbet* tét a hadsereg szervezete nagy fegyelmére. A fegyelmetlenség *erőg volt* minden dig, amig a burzsoázia kezébe kí kellett szavazni a fegyvert,

a fegyelmetlenség forrásait vélik és elnémzsoázia ellen

ellen a pillanatban, amikor a fegyver a proletariátus kezében van. A mostvállalott történelmi helyzet mindenkit szervezkedésre a hadsereg szervezni. A Vörös Hadsereg szétválasztandó lenni. A régi rendben a magánérdeket védte, most a közérdeket védi, a régi rendben a klasszuralmat védte, most a szocialista felszabadításért. A Vörös Hadsereg legfontosabb történelmi feladata: a proletárdiktatura megvédése, halálosában történ és harcban kikűzetik kiszűlése.

A Vörös Hadsereg történelmi feladata, hogy fegyvere erejével legyűzze *minden ellenforradalmat*, amely vissza próbálna állítani a burzsoázia és a nagybirtokosok társadalmi rendjét. A Vörös Hadsereg történelmi feladata, hogy lemondjon arról, hogy *idegen* országokat *az idegen imperialisták* ellen. Nem ismerhetünk *határokat* mert *tőkések és rablók határok* között. Nem szűkítik *gondolatainkat* egyedül *arra*

dásra. Kizárólag a Határhegyen *ugyanúgy* Magyarországon csak *ugy*, mint Csehországban vagy Romániában.

A Vörös Hadsereg történelmi feladatát, hogy igazi tartalmat adjon a szocialista nagy munkájának. Idegen rablók kezében vannak Magyarország legfontosabb bányái és legfontosabb ólomszervezetei. A magyar munkásság történelmi kötelessége lövedéll meg, hogy ne csupán a magyar tőkések és nagybirtokosok gyárait, bányáit és földjeit vegye államjavaknak, hanem mindenekelőtt a bányákat, gyárakat és földeket is, amelyek a pillanatban *rablás bejárnak, csak többek és szerb* tőkésoknak birtokában vannak.

A Vörös Hadsereg történelmi feladata, hogy ugyanakkor, amikor megvédi a magyarországi munkásság államhatalmát, amikor a proletárság kezébe juttatja a szocializmus megvalósításához szükséges nyersanyagot és élelmiszert, amikor megmenti az éhínségtől a dolgozó milliók nagyrészét és gyermekeit, egyúttal *segítsen* felszabadítani minden más országok elnyomott és kizsákmányolt proletárjait is.

A Vörös Hadsereg történelmi feladata, hogy az *oroszországi szovjet-köztársaság* szövetségesévé *fejlessze* magát, *fejlesztő* hogy a szocializmus *diadalát* fegyverrel is kezében, vezetője ki a kommunizmus győzelmét az egész világ munkásai számára és *szétzúrhatatlan* megalapítsa a *szabadságot*.

A Vörös Hadsereg történelmi feladata, hogy az *oroszországi szovjet-köztársaság* szövetségesévé *fejlessze* magát, *fejlesztő* hogy a szocializmus *diadalát* fegyverrel is kezében, vezetője ki a kommunizmus győzelmét az egész világ munkásai számára és *szétzúrhatatlan* megalapítsa a *szabadságot*.

A legnagyszerűbb történelmi helyzetben a legnagyszerűbb történelmi feladatok megvalósítása vár a Vörös Hadseregre. Nem szocialista és nem kommunista az a munkás, aki ma nem áll készen és elszánva a Vörös Hadsereg toborzóvédába.

Be a Vörös Hadseregbe!

A Vörös Hadseregbe jelentkezők Budapesten a következő helyiségekben vállalnak fel:

1. *Budán a külsőföldi* laktanyában az I., II. és III. kerületbeli szervezett munkások;

2. *a volt 32-es* laktanyában (Üllői-uton a IV., V., VI. és VII. kerületbeli szervezett munkások;

3. *a volt honvédlaktanyában* (a Külső Üllői-uton) a VIII., IX. és X. kerületbeli és a kispesti szervezett munkások.

Jelentkezni lehet naponta délelőtt 9—12-ig és délután 2—5-ig.

Győzünk vagy elpusztulunk!

Egy orosz vörösnek mondotta, hogy vannak pillanatok a forradalomban, amikor a történelem alkotóit elárasztják a gyengék, a kétkedők, a fáradt rongyok, akik beszéd nélkülözik, akiknek vattával betömve fülükbe, szívükbe, akiknek vattával betömve fülükbe, szívükbe, agyukba és szívükbe, halálos rongyokban mozognak, amelyek megmozdíthatók, amelyek megmozdíthatók, amelyek nyugtalanítják és minden csak azért, hogy hátrapa a hátrahagyott rongyokban, a legrégibb rongyokban is, amelyek a pillanatban rongyokban, a legrégibb rongyokban is, amelyek a pillanatban rongyokban, a legrégibb rongyokban is, amelyek a pillanatban

ügyi Népbiztosságot, „azonnal nyilatkozzék aziránt, hogy vajon vállalja-e a Vörös Katonánál folyó pénzügyi garázdálkodásért a teljes felelősséget?"[70] A Hadügyi Népbiztosság vállalta a teljes felelősséget annak ellenére, hogy a Déli Hírlap ki nem fizetett adósságaiért nem kellett volna, mint ahogy nem kellett volna a felduzzasztott szerkesztőségi létszámot sem elfogadnia és az újságírókat fizetnie.[71] A Hadügyi Népbiztosságról május 6-án elment a válasz. „Felhívom a Szellemi Termékek Országos Tanácsát, hogy a Vörös Katona, a Vörös Hadsereg lapja előállításával, terjesztésével, szerkesztésével és adminisztrálásával járó mindennemű kiadást a hadügyi népbiztosság terhére utalványozzon."[72]

Mindez már nem segíthetett a lapon. Május 7-én délután megjelent A Vörös Katona szerkesztőségében a Szellemi Termékek Országos Tanácsa megbízásából valaki, Sebestyén Arnoldnak, a SZTOT adminisztratív vezetőjének rendeletével, amely úgy szólt, hogy A Vörös Katona „további intézkedésig" nem jelenhet meg. A rendelkezést a szerkesztőségben felolvasták, a munkatársak tudomásul vették. A lap május 8-án már nem jelent meg. A Hadügyi Népbiztosság ügyeletesét erről részben a szerkesztőség, részben a kormányzótanácsi sajtóosztály tájékoztatta. Az aznapi ügyeletes továbbította az üzenetet az Elnöki a. osztályra és a Hadügyi Népbiztosság sajtóosztályára. A papírdarabra hevenyészve felírt közleményhez az illetékesek tájékoztatásul még az alábbiakat írták: „Szellemi Termékek Országos Tanácsa telephonon közli, hogy Szabados népbiztos a Kormányzótanács elnökségi ülésén azt a rendelkezést kapta, hogy a Vörös Katona beszüntetendő. Ennek megfelelően történt a fenti intézkedés, kormányzótanácsi határozattal. Látta: dr. Horváth, Haas, Orlay V. 8."[73]

A Kormányzótanács Gazdasági Bizottságának ülésén május 8-án a nyomdák és papirosáruk szocializálásáról folyó megbeszélésén megállapították, hogy mivel a lapok nem kapnak papírvisszatérítést (a „normál", azaz 1917—18-as és a jelenlegi ár különbözetét), hallatlan deficittel dolgoznak. E miatt meg kellett szüntetniük A Napot és A Vörös Katonát.[74]

A Vörös Katona anyagi ügyeire, deficitjére vonatkozóan részletes adatokat a Kéri Pál sajtóvétségével kapcsolatosan lefolytatott tárgyalásra készült nyomozati anyagból, jegyzőkönyvekből tudhatunk meg. „Sürgős választ kérek XI. 2." olvashatatlan aláírással főügyészi megkeresés ment a nyomozást vezető Hajas Sándor detektívfelügyelőhöz: „Részletesen megállapítandó, hogyan alakult át a D[éli] H[írlap] Vörös Katonává. Mi történt a D. H. pénztári készletével, berendezési tárgyaival, papírkészletével? Ki vette át, ki rendelkezett vele a kommün alatt? Hova lett végül is?"[75]

Hajas Sándor szorgalmasan gyűjtötte az adatokat. A kikérdezett Puszta Béla, Kerekes Dezső, Serényi Gusztáv, a Déli Hírlapnál egykor alkalmazottak, egymástól függetlenül és tárgyilagosan számoltak be a lezajlott eseményekről. Pusz-

70 Uo.

71 L. a 62. sz. jegyzetet.

72 A Vörös Katona című lap költségeinek utalványozása a hadügyi tárca terhére. HL MTK Hünb. Eln. a/III. 173-1919. Utóirat száma 13.991/Eln. a. 1/111-639 lt.-i j. A szakszámvevőség anyagában nincs nyoma. HL MTK Hünb. 45. doboz.

73 HL MTK Hünb. 1919. május 8. ad 8793 Eln. a. 1/147-1133-1146 lt.-i j. A megszüntetésről szóló ceruzás feljegyzéseket a hivatalos lappá tétellel kapcsolatos ügydarabhoz csatolták.

Az üggyel kapcsolatban még egy aktacsomó volt, ennek ma már csak az iratborítója van meg, rajta „A Vörös Katona kormányzótanácsi határozattal megszűnt" feljegyzés, 1919. május 10-i dátummal. Az iratborítón feltüntetett ügyiratszám Eln. a/III. 4242.1/120-839 lt.-i j.

74 PI Arch. A Gazdasági Bizottság ülése 1919. május 8., 601. fond, 1/42.

75 A többi kérdés: „Kié volt a kommün kitörésekor a DH? Kik jelentek meg ott azzal, h. Vörös Katonává alakítsák? Mit szólt ehhez a tulajdonos? Önként alakította át, vagy fenyegetés hatása alatt? Mi szerepe volt Kéry Pálnak az [olvashatatlan]-ban? A [olvashatatlan] rablás." PI Arch. Budpesti Ügyészség 1919-IV-5-168.

ta Béla vallomásából: A kiadóhivatal és szerkesztőség részvénytársaság volt, fizetési ügyeit Pallavicini intézte, aki a kommunizálás idején Bécsben volt.

Kerekes Dezső volt kiadóhivatali főnök megerősítette Puszta Bélát, hozzátéve, hogy az átalakítás kényszerét és fenyegetését nem tudja. Anyagi ügyekről szólva kijelentette, hogy a Déli Hírlap készpénze a szocializáláskor mindössze 1000 korona, papírkészlete pedig egyáltalán nem volt. A lap készlettel sohasem rendelkezett, csak papírjogosultsága volt. A rotációs papírt jogosultsága alapján naponként kapta az Újságüzem nyomdától és hetenként fizette.

Puszta Béla november 5-én szóban tett vallomását november 20-án levélben kiegészítette avval, hogy a lap már 1918-ban a csőd szélén állt, tulajdonosai — Lázár Miklós és Róna Lajos — elkönnyelműsködték az ügyeket. A Pallavicini—Bangha-féle vásárlás után sem lett jobb az anyagi helyzet. A proletárdiktatúra kikiáltása után a Hadügyi Népbiztosság fizette ki a korábbi követeléseket is, mintegy 200 ezer koronát fizetve rá a lapra. A szocializálás következtében a Déli Hírlap Részvénytársaságnak kézzel fogható anyagi kára nem származott, mert nem volt folyószámlája, a bútorokon kívül ingóságai sem voltak.

Serényi Gusztáv is hasonlóan nyilatkozott. A lap megszűnésekor a bútorokat és a készpénzt bizottság vette át és a Szellemi Termékek Országos Tanácsa Lónyai utcai helyiségébe szállíttatta.[76]

Az ugyanekkor kihallgatott Kéri Pál a lap anyagi ügyeiről nem tudott semmit. Mindössze annyit közölt vallomásában, hogy A Vörös Katonánál 3000 korona volt a havi fizetése, ezt április közepétől, amikor Székesfehérvárra ment a dunántúli lapok tudósításainak ellenőrzésére és irányítására, továbbra is kapta, és hogy A Vörös Katonának megszűntéig szerkesztője volt.[77]

A Déli Hírlap zilált anyagi háttere ilyen módon tönkretette A Vörös Katonát. Annak ellenére, hogy rendkívül kevés korabeli anyagunk maradt fenn, a kérdést tehát lezártnak tekinthetnénk azzal, hogy A Vörös Katona csődbe ment. Nemcsak azért, mert hatalmas adósságokat kellett átvállalnia, hanem azért is, mert a Déli Hírlap volt munkatársi gárdája nem tekintette szívügyének a lapot. Nem elkötelezett újságírók voltak, csak újságírók. Talán legjobb bizonyíték erre, hogy A Vörös Katona utolsó ismert számának vezércikkét az a Fráter Aladár írta, aki a polgári demokratikus forradalom idején Bangha páter lapvásárlásainál közvetített.[78]

Annak, hogy A Vörös Katona ügye mégsem lezárt, Kerekes Andrásnak a Néphadseregben megjelent „A Vörös Katona főszerkesztőjénél" című cikke az oka.[79] Részlet Kerekes András cikkéből: „Dr. Gyetvai János, a Vörös Katona főszerkesztője, immár négy és fél évtizede dolgozik a munkásmozgalomban... Látogatásunk ezúttal csak a Vörös Katona, a proletárállam hadserege, a Vörös Hadsereg lapja főszerkesztőjének szól... S ma, mikor a Magyar Sajtó Napját ünnepeljük, köszöntjük egyúttal a Vörös Újság testvérlapját, a Vörös Katonát is." Azt, hogy tulajdonképpen melyik lapról — a január és március között megjelent Vörös Katonáról, vagy a március — májusban élt A Vörös Katonáról —

76 Uo.

77 Uo. és lásd még: A gyilkosság és szökés bűntettével vádolt Hüttner Sándor főhadnagy és társai elleni bűnügy főtárgyalása... 1920. augusztus—szeptember havában. Budapest, 1920. Kézirat. Kéri vallomása: 219—242. o.

A Tisza-gyilkosságban Kérit felbujtással vádolták. Kihallgatása 1920. augusztus 10-én volt. Vallomásának A Vörös Katonára vonatkozó része a 239. oldalon. Kéri Pált 1920-ban sajtóvétségért 10 évre, a Tisza-gyilkosság kapcsán halálra ítélték. A túszcsere következtében 1922-ben a Szovjetunióba került. Európa különböző országaiban volt újságíró, 1939-ben a fasizmus elől menekült, New Yorkban halt meg 1961-ben.

78 *Fráter Aladár:* „Rablómese — fegyverszünetről". VK 1. évf. 1919. 37. sz., május 7.; l. még 39. sz. jegyzetet.

79 Néphadsereg, 19. évf. 1963. 49. sz., december 7., 5. o.

van-e szó, a cikk folytatásából tudjuk meg: „Öten dolgoztak a lapnál — mondja Gyetvai elvtárs —, a helyettesem Kaczér Illés volt. Magam állandóan a főhadiszálláson tartózkodtam, Gödöllőn, innen jártam be a szerkesztőségi értekezletekre. Sínautón."

Felmerül az a kérdés, mikor lett Gyetvai János a lap főszerkesztője. Levéltári adatokat erre vonatkozóan nem találtam. Feltételezhető, hogy Kéri Pál Székesfehérvárra távoztával, április közepén vette át a szerkesztőséget. Kéri vallomásaiban talán azért nem tért ki erre, mert nem akart feleslegesen újabb neveket a rendőrség tudomására hozni. A Hadügyi Népbiztosság megmaradt iratai között a Közigazgatási főcsoport ügyköri beosztása is megtalálható. Ebből tudjuk, hogy az Elnöki a. Elnöki b., fordító, statisztikai, munkásügyi panaszbizottsági és panaszkérelmi, valamint eligazító osztályokon kívül ide tartozott a sajtóügyek osztálya is. Ennek ügyköre: sajtóközlemények közzététele és A Vörös Katona hivatalos lap szerkesztése. Itt, sajnos, mindössze két irat található. Az egyik 1918-ból, a másik 1919. február 28-ról, számunkra mindkettő érdektelen. „A Vörös Katona hivatalos lap szerkesztése" feliratú dossziéban pedig mindössze korabeli sajtótájékoztató található, azaz újságcikk-kivágatok a Times-ból, a l'Humanitéből.[80]

Támpont ezek után a korabeli sajtóanyag és Gyetvai János visszaemlékezése lehet:[81] „Fegyverbe! Fegyverbe! — kiáltották a város fölött oszlopokról, házfalakról, kapukról, fákról... Toborzó gyűlések szerte a városban. Kun, Szamuely, Korvin és Sallai, Landler és Hamburger fordultak a néphez: keljen föl és verje ki a támadó betolakodókat... Én a Vörös Katona szerkesztője lettem. Közben szakadatlanul jártam a frontokat is és küldtem a híreket a legnagyobb harcról... Megindultak a románok Szolnok és Budapest ellen... Szolnoknál a Tisza-hídfő egyik szakaszáról jöttem éppen, ahonnan az első tűzkeresztségben megszületett vöröshadsereg zászlóaljai árasztották el pergőtűzzel a túlsó parton gyülekező román hadakat... Megkezdődött a vöröshadsereg első csatája."[82]

Sajnos Gyetvai János közelebbi időpontot nem ír, így csak a történelmi események sorrendje alapján rekonstruálhatunk: április 16-án indították meg a románok támadásukat, május elején foglalták el Szolnokot. Április 15-től 18-ig tartott Kéri Pál sajtóvitája, amelynek következménye lehetett, hogy Székesfehérvárra került, bár hivatalosan senki sem mentette fel A Vörös Katonánál viselt tisztsége alól.[83] Ekkor nevezhették ki Gyetvai Jánost a laphoz, valószínűleg szóban. Az ügy adminisztratív részével senkinek sem volt ideje foglalkozni. Gyetvai kiment a frontra, könyve szerint a Tisza-szakaszra már akkor érkezett, amikor azt a Vörös Hadsereg visszafoglalta.

Böhm hadseregfőparancsnok május 5-i táviratát Szolnok visszafoglalásáról a Vörös Újság május 6-án közölte. A hírt valamennyi lap egyformán hozta, éppúgy, mint május 7-én a Magyar Távirati Iroda május 6-i jelentését: „Tiszavonal: a helyzet változatlan." A Vörös Újság, kiküldött tudósítója révén, május 9-én tájékoztatta olvasóit a részletekről. A tudósító május 6-án küldte el jelen-

80 HL Hüm. és Hünb. Sajtóosztály 1918—1919. 218. lt.-i j.
HL MTK Hünb. Közigazgatási főcsoport — sajtóügyek 1919. április 4. előtt 4/305-792 lt.-i j. 1919. április 4-e után a sajtóügyek Böhmhöz sorolva HL MTK Hünb. 4/307-804 lt.-i j.;
Horváth Tibor sajtóügyi referens és Pákay Lajos, Rényi Árpád beosztása. HL MTK Hünb. Eln. a/1.8822-1919. április 28. 1/47-349 lt.-i j.;
Kebelbeli sajtóosztály szervezése (tervezet) 1919. május 29. HL MTK Hünb. Eln. a/III. 4441-1919. 1/121-859 lt.-i j.; valamint Eln. a/10.504-1919. 2/100-499 lt.-i j.; a Hadügyi Népbiztosság átszervezése folytán a sajtó és fordítóosztályok beolvadtak az elnöki osztályba. HL MTK Hünb. 2/110-524-526 lt.-i j.; A Vörös Katona hivatalos lap szerkesztése HL MTK Hünb 45/70-88 lt.-i j.

81 *Gyetvai János:* Fegyverek és emberek. Budapest, 1959.

82 Uo. 32—33. o.

83 L. az 59. sz. jegyzetet.

tését. A Vörös Katona sem juthatott hamarabb hírekhez, mint a Vörös Újság. Ha Gyetvai már május 6-án visszaindult a riporttal, vagy működő telefonvonalat kapott, tudósítása mindenképpen a 6-i lapzárta után érkezhetett, mert nem került be a 7-i lapba. A Vörös Katona május 8-án pedig már nem jelent meg.

Térjünk vissza egy pillanatra Kérihez. Az ügyészségen tett vallomásában van egy figyelemreméltó rész: „Május elején a Vörös Katona megszűnt, mert Proletár Hadsereggé változott át."[84] Ezek szerint Gyetvai János kiment a frontra mint A Vörös Hadsereg főszerkesztője, de mire hazaérkezett, megszűnt a lap. Volt viszont a lapnak jogutódja, a gyakorlatban tehát Gyetvai János ennek szerkesztését vette át. E lap — a Proletár Hadsereg — május 10-i számában már egész oldalas riportot közölt Gyetvai János tollából a munkászászlóaljak május 8-i szemléjéről.

Az, hogy a Gyetvai Jánosról megjelent cikkek, nekrológok[85] mind A Vörös Katona (többnyire meglehetősen pontatlanul a Vörös Katona) szerkesztőjeként tüntetik fel és nem említik meg a Proletár Hadsereget is, avval magyarázható, hogy mivel mindkettő a Vörös Hadsereg lapja volt, nem tulajdonítottak jelentőséget a két lap közötti különbségeknek. Holott a két lap között tartalmi és stiláris, szerkesztésbeli különbségek vannak; valamennyi a Proletár Hadsereg javára szól.

Az ugyanazon szerkesztőségi helyiségekből kinőtt, egymást követő három lap — a Déli Hírlap, A Vörös Katona és a Proletár Hadsereg — közül az első kettő állott egymással közeli rokonságban. Nemcsak azért, mert A Vörös Katona valóban átvette a Déli Hírlap külalakját, hanem tartalmi vonatkozásokban is. Külalakjuk megtévesztésig hasonló. A fejléc kliséjén a március 29-ről 30-ra virradó éjszakán kicserélték a „Déli Hírlap" főcímét „A Vörös Katona", a „Politikai napilap" alcímet „A Vörös Hadsereg lapja" feliratra. Betűtípus, tördelés, a fonottdíszes vonal és a babérleveles lénia változatlan maradt. A fejléc felett a bal felső sarokban mindkét lapnál: Egyes szám ára 20 fillér. (Ez a felirat A Vörös Katona későbbi számaiban eltűnt, helyét a Világ proletárjai egyesüljetek! jelmondat foglalta el.) Ugyancsak a felső sorban, jobboldalt, két sorba tördelve: a megjelenés a naptári nap nevével, évszámmal, hónappal és nappal jelölve, alatta Budapest, évfolyam, (a Déli Hírlap esetében csak) szám. A leveles díszítésű lénia fölött a főcím, alatta két sorba tördelve, az egyes adatok csavart vonallal elválasztva: 20 fillér. Szerkesztőség és kiadóhivatal VIII. Rökk Szilárd u. 9. A keretezett rész közepén a megfelelő alcím, majd: Megjelenik minden nap déli 12 órakor. Előfizetési ára egy évre 60, félévre 30, negyedévre 15, egy hóra 5 K. Jobb szélen ismét: 20 fillér. Mindkét lap négyhasábos, ívrét, egy, ritkábban két betétlappal 6, illetve 8 oldalas. Mindkét lap 4. vagy 6. oldalán ugyanaz a hirdetés: „Őszinte, becsületes, komoly, értékes, elfogulatlan Az Ember, Göndör Ferenc hetilapja."

A Vörös Katona március 30-án, a Tanácsköztársaság kikiáltása után megjelent első — folyamatos számozása alapján 5. — száma lendületes vezércikkel jelent meg. Pogány írásának címe: Miért kell Vörös Hadsereg? „Első pillanatra ellentmondásosnak látszik, hogy a szocializmus, amely mindig küzdött a hadsereg ellen, mindig antimilitarista volt, most szervezeteinek minden erejével, agitációjának egész lendületével hadsereget toboroz. De az ellentmondás csak látszólagos..." A rövid bevezető után két hasábon fejti ki Pogány a hadsereg

84 PI Arch. Budapesti Ügyészség iratai 1919-IV-5-168.
85 Népszabadság, 1964. április 8., 7. o.; uo. 1967. május 16., 5. o.; Élet és Irodalom, 1967. május 20., 3. o.; Magyar Sajtó, 1967. 6. sz., 166. o.

felállítása melletti érveit. A cikk befejezése — ismétlődő fordulataival — a tartalom és stílus egységét bemutató vezércikk szép példája. „A Vörös Hadsereg történelmi feladata, hogy leszámoljon azokkal, akik nem akarnak beilleszkedni a szociális világrendbe... A Vörös Hadsereg történelmi feladata, hogy ne csupán a magyarországi tőkésekkel szemben szerezzen érvényt a proletárdiktatúrának...

A Vörös Hadsereg történelmi feladata, hogy igazi tartalmat adjon a szocializálás nagy munkájának...

A legnagyszerűbb történelmi helyzetben a legnagyszerűbb történelmi feladatok megvalósítása vár a Vörös Hadseregre. Nem szocialista, és nem kommunista az a munkás, aki ma nem siet lelkesen és elszántan a Vörös Hadsereg toborzóirodáiba."

Ugyancsak az első oldalon olvashatjuk Szamuely Tibor lángoló cikkét: Győzünk vagy elpusztulunk!

A címoldalon kapott helyet a Hadügyi Népbiztosság közleménye: Be a Vörös Hadseregbe! Ez a közlemény, amely állandó rovatként jelentkezett — de nem csak a Vörös Katonában, pl. a Vörös Újságnak is volt ugyanilyen cím alatt állandó rovata — tulajdonképpen a toborzóirodák címjegyzéke volt. Időnként hírt adott arról, hogy mely gyárakból, üzemekből hányan jelentkeztek már, vagy felhívást közölt, hogy a volt tüzérek, híradósok, egészségügyiek stb. hol jelentkezhetnek.

A hadsereg felállításának fontosságát taglalja a lap 5. oldalán Kun Béla is Van már hazája a proletárnak című cikkében. „A militarizmus meghalt, de új hadseregre, forradalmi hadseregre van szükség, hogy a militarizmus soha fel ne támadhasson a proletárság ellen". Hasonló érvekkel írta a 6. oldalon A proletárdiktatúra őrzője című cikkét Szántó Béla is.

E néhány írás fémjelezte az újonnan megindított katonai lapot. Többi cikke, közleménye nem különböztette meg az előző nap megjelent Déli Hírlaptól. Az állandó hirdetéseken — „Minden este »Holnap reggel« a Madách Színházban" — „Revű Színház" — „Télikert Hol voltál Flórián?" — „Novák András ipari tervező és rajztanfolyama" — „A maharadzsa gyöngye a Royal Apollóban" —, az apróhirdetéseken — „Intelligens családnak egy nagyobb gyermekkel bejáró nő kellene" — és a Havas hírügynökség külföldi hírein kívül belső vezércikke teszi hasonlóvá a Déli Hírlaphoz. Az aláírás nélküli A mi vártánk című cikk érzelmes hangvételében az előző napi — Puszta Béla tollából származó — vezércikk folytatásaként a „bármely témából szép cikk" újságírói irányzat ékes példája éppúgy, mint a 6. oldalon található „Vörös székelyek, hazájukból kivert proletárok" kezdetű és Garbai Sándor szatmári látogatását kírül adó Székely proletárok című tudósítás.

A hadügyi népbiztosok, a kormányzótanács tagjai nem írtak A Vörös Katonába, a pártvezetőség a Népszavával és Vörös Újsággal foglalkozott. A Vörös Katona járta a maga — a Déli Hírlap kitaposta — útját. Katonai jellegét jelmondatai támasztották alá — ezt az ötletét átveszi később a Proletár Hadsereg. A jelmondatokat vagy teljes oldalszélességben nyomtatták, többnyire azonban egy-egy hasábnyi volt: „Aki belép a Vörös Hadseregbe, attól vasfegyelmet vár a proletárok tanácsköztársasága!" „Az a vörös katona, aki nem tart fegyelmet, proletártestvérei árulója!" „Vörös katonák! Mindenütt követeljétek a Vörös Hadsereg lapját A Vörös Katonát!" „A Vörös Hadseregbe jelentkezzék életkorra való tekintet nélkül minden proletárkatona!"

Az újságnak a továbbiakban volt is vezércikke meg nem is; vagy nagyléleg-

zetű, általános tanulságokat hordozó és intelmeket tartalmazó riportok foglalták el az első oldal 2—3 hasábját — mint a 6. szám Az Internacionálé fegyverben. Az első nemzetközi ezred bemutatkozása című három hasábos írása —, vagy aláírás nélküli vezércikk — mint pl. a 21. számban a Már kél a nap című, érzelmes húrokon játszó írás: „Hírek érkeznek arról, hogy a velünk szembenálló hadseregekben bomlik a rend. A katonák már unják nagy börtönüket... mind több katona szökik át hozzánk azzal, hogy itt harcoljon a mi piros lobogónk alatt. Már kél a nap, már látszik arany pereme a keleti ég vörös felhői között".

A lapot tartalmában semmi sem különböztette meg a többi budapesti, polgári laptól. Ugyanazokat a híreket közölte, ugyanúgy üdvözölte a Bajor Tanácsköztársaságot április 8-án mint laptársai, a Forradalmi Kormányzótanács rendeleteit ugyanúgy közölte mint a Vörös Hadsereg szervezésének egyes kérdéseit, a Hadügyi Népbiztosság közleményeit, felhívásait, majd a későbbiekben a harcok állását, az ellenforradalmi kísérleteket, a kulturális híreket és sporteseményeket.

Egyetlen — katonáknak szóló — sorozata volt, amely a régi szolgálati szabályzatot ismertette, összevetve az újjal. Ez a Vörös reglama c. aláírás nélküli cikksorozat feltétlenül katonaviselt ember tollából származik. Jó, gördülékeny stílusa mellett mind a régi, mind a készülő új szolgálati és gyakorlati szabályzat, mind a legénységi állomány alapos ismeretéről tanúskodik.

E katonai sorozata mellett A Vörös Katona kísérletet tett már 6. számában arra, hogy alkalmi riportereket toborozzon a hadsereg kötelékéből A Vörös Katona a vörös katonákhoz című cikkében. „Százezer fecske, százezer Vörös Katona röpült szét szombaton délben Budapesten és az országban. Százezer vörös fecske, a proletárság tavaszának százezer fecskéje beröpült a kaszárnyákba... mindenhová elvitte a hírt, hogy vége a télnek, itt a vörös tavasz, s hogy ez a vörös tavasz sohasem múlik el." A költői bevezetés után a szerkesztőség híreket kért az alakulatoktól. A lapban a továbbiakban nem lelhető nyoma, írtak-e a csapatoktól. Ilyen jellegű híreket, katonák beszámoló levelére válaszokat majd csak a Proletár Hadseregben találunk.

A Forradalmi Kormányzótanács április 3-án lezajlott ülésén határoztak a népbiztosok a közoktatásügy és a propaganda megszervezéséről. E szerint Szamuely Tibor vállalta a hadügyi propagandaosztály vezetését oly módon, hogy az ügyosztály kiválik a Hadügyi Népbiztosság kebeléből, egyesül a közoktatásügyi propagandával és Szamuely — Kunfi, Lukács és Szabados mellett — közoktatásügyi népbiztosként intézi a hadseregpropagandát.[86]

Szamuely haladéktalanul munkához látott, már április 3-án feladatott táviratot Matolcsi Lajosnak a szatmári Munkástanácshoz címezve: „Mától kezdve négyezer Vörös Katonát küldünk, gondoskodj székely ezred elvtársai között való szétosztásról. Sürgönyválaszt, lap megérkezik-e, értesítést, székely ezred részére hová küldendő még lap, kinek és mennyi Vörös Katona.[87] Másnap távirat ment a szerkesztőségtől „Szamuelly pol[itikai] megb[ízott] rendeletére 1919. április 4-től 10. dandárcsoport Miskolc [részére] 600 pld. Vörös Katonát küld a szerkesztőség". Jászberénybe 250 pld., Dévaványára 100 pld. ment még aznap. A zalaegerszegi munkástanács megbízottját, Matykó Gyulát pedig sürgönyileg vonták felelősségre: „semmi értesítés, Vörös Katona megérkezett-e és osztják-e". Hasonló értelmű táviratot küldtek Szolnokra is.[88] Mindennek azonban nem lett

86 PI Arch. Korm. tan. jkvei. 8. ülés, április 3., 6. napirendi pont és határozat. 601. fond, 1/7.
87 PI Arch. 606. fond, 6/4. 62. o.
88 Uo. 64—68. o.

meg a várt eredménye, a Forradalmi Kormányzótanács április 8-i üléséről származik Kun Béla ingerült kifakadása „A Vörös Katona se olyan fontos, mert nem jut el a frontra és nem katonalap".[89]

A hadseregpropagandával a Hadügyi Népbiztosság is foglalkozott. A fennmaradt vonatkozó anyagokban általánosságban propagandairatról és forradalmi röpiratról írnak. Április 11-én küldte el a vidéki parancsnokságoknak a politikai osztályról a hadügyi népbiztos megbízottja a körtáviratot: „Politikai megbízottak azonnal jelentsék, van-e megfelelő mennyiségű propaganda irat és forradalmi röpirat birtokukban"...[90] A visszaérkezett válaszok közül egyet ismerünk: „Kérünk az 5. vörösh. o részére 8000 főt számítva alkalmas felvilágosító röpiratokat és újságokat küldeni. Lehetőleg főleg kommunista iratokat. Ez sürgős és fontos volna. Kemény, h. o. pol. megb." A Hadügyi Népbiztosság válasza Nyíregyházára: „Propaganda iratokért futár azonnal Bpestre útbaindítandó. Hünb politikai osztály, Gellért 1919. IV. 14."[91]

Tetszetős lenne feltételezni, hogy a leküldött propaganda — a hangsúlyozottan kért kommunista — könyvek, röpiratok között ott voltak A Vörös Katona példányai is, erre sajnos semmi adatunk nincsen.

Mindenesetre intézkedések történnek, többek között a lap április 15-től — amint azt április 14-i, 18. számának első oldalán maga az újság is hírül adta — reggeli lappá alakult át. Tartalma, beosztása változatlan maradt. A hadihelyzet alakulásával hírei is szürkültek. Amelyre az olvasók leginkább kíváncsiak lettek volna, arról mindössze szűkszavúan — valamennyi magyarországi laphoz hasonlóan — csak ennyit közölt: „1919 április 23. A Magyar Távirati Iroda jelenti: A románok a tegnapi nap folyamán Nagykároly, Érmihályfalva, Borosjenő vonalán megállottak, csupán a felső Tisza völgyében Nagyszőllősig nyomultak előre. Egyébként a helyzet változatlan". A lap nagyobb részét foglalták el a népbiztosságok rendeletei, kisebb hányadot tettek ki az MTI hírei, s igen kis százalékban közölt riportot, riport-formában megírt rendeletmagyarázatot, vagy egy-egy intézkedés megvilágítását. Ilyen cikke például a 26. számban, április 23-án a Vörös hadseregünk felszerelésének biztosítása című cikk, amely a ruharekvirálási rendelkezések magyarázata kapcsán riport formában mutatja be a Szocializálási Népbiztosság textil-csoportjának munkáját.

A lap május elsején megjelent 33. számában üdvözölte a proletariátus nemzetközi ünnepét, 3. oldalán pedig — aláírás nélküli, és a Déli Hírlap legszebb éveire emlékeztető stílusú — 1 ½ hasábos cikket közölt új népdalokról.

„Az új hadsereg új katonái új nótákat énekelnek. A gyakorlás után bevonuló vörös vitézek már nem dalolják a militarizmus legsötétebb korszakára emlékeztető, rájuk kényszerített régi katonadalokat, ahol a Ferenc Jóska lováról van szó... megszülettek azok az új katonadalok is, amit nem a költők írnak, hanem maguk a katonák... A legnépszerűbb és legelterjedtebb az a régi katonadal, amit most új szöveggel énekelnek a vörös vitézek: Márványkőből, márványkőből van a Tisza feneke [dallamára]:

De szeretnék, de szeretnék Kun Bélával beszélni,
De még jobban, de még jobban szobájába bemenni,
Megmondanám Kun Bélának magának
Lányokat is sorozzon be híres vörös bakának.

89 PI Arch. Korm. tan. jkvei. 9. ülés, április 8. Gyorsírói jegyzőkönyv. 601. fond, 1/10.
90 HL MTK Hünb. 12. doboz, 8. osztály iratai, 12/17 lt.-i j.
91 Uo. 79/1919-12/28 lt.-i j.

De Kun Béla, de Kun Béla azt írta a levélbe,
Hogy nem illik, hogy nem illik csákó a lány fejébe.
Mert a lánynak hetvenhárom szoknya kell,
Szoknya mellé, szép lány mellé 32-ös vörös kell."

Annak ellenére, hogy a fejléc mindennapos megjelenést hirdetett, a lap sem ünnep után, sem hétfőn nem jelent meg. Így utolsó öt száma: a 33. május 1-én, csütörtökön, a 34. május 3-án, szombaton, a 35. május 4-én, vasárnap, a 36. szám május 6-án kedden, a 37. — és egyben utolsó — száma május 7-én szerdán jelent meg.

Május 10-én már új katonalapot vehettek kézbe az olvasók, a Proletár Hadsereget.

A Proletár Hadsereg általam eddig ismert legkorábbi száma május 10-én került ki a nyomdából. Ennél korábbi számokat közkönyvtárainkban sem ismernek. Ez a szám pedig: 1. évfolyam, 1919. 5. szám! A lapról ezen kívül megtudható, hogy szerkesztősége a Rökk Szilárd utcában volt, kiadóhivatala a Lónyai utcában. A lap megjelent kedden, csütörtökön, szombaton. Az 5. szám május 10-én, szombaton, első száma pedig, visszaszámlálva, május elsején, csütörtöki napon jelent meg. De hol van? Hihetetlennek látszik, hogy az egész országban egyöntetűen az első négy szám veszett volna el. Megjelent egyáltalán? Akkor miért nem írtak róla a lapok? Legalább A Vörös Katona, vagy a Vörös Újság? Miért adott ki a Hadügyi Népbiztosság két hasonló lapot? Ezt a bizonytalanságot csak fokozza maga a Proletár Hadsereg. Május 10-i számában kiküldött munkatársa ezt írja: „a Proletár Hadseregnek legutóbbi számában". De melyikben? Legvalószínűbb, hogy a május 8-i számban. Erre a példányra hivatkozik május 20-án is a lap, egy helyreigazítás kapcsán. Mégsem A Vörös Katona alakult át Proletár Hadsereggé, hanem a már meglevő Proletár Hadseregbe csak beolvadt?

Ezekre a kérdésekre a kutatás jelenlegi stádiumában válaszolni még nem lehet. Feltételezésekre vagyunk utalva, s ezek bizonyítására nincs elég adatunk. A továbbiakban a nagy közgyűjtemények után a kisebb levéltárak mellett ki kell terjeszteni a kutatást zárt és magánkézben levő gyűjteményekre is. Meg kell kísérelni legalább a május 8-i példány megkeresését.

Ez a szám ugyanis az, amelyre a május 20-án megjelent 9. számban hivatkozik a szerkesztőség: „A Proletár Hadsereg május 8-iki számában azt írtuk, hogy az 53. vörös vadászezred 6. százada védte meg Salgótarjánt. Most levelet kaptunk az 53. vadászezred első zászlóaljának negyedik századától" hogy ők is részt vettek a csatában. A lap számozásával kapcsolatosan — ameddig hitelesebb bizonyítékaink nincsenek — egy feltételezésemet közölném: A Vörös Katona kormányzótanácsi határozattal szűnt meg, 7-én délután. Május 8-án már nem jelent meg. Valószínű, voltak elkészült kéziratai, volt papírja, nyomdája. És a hadseregnek lap kellett. De nem volt szüksége napilapra. Megjelenésnek tehát megfelelt a kedd, csütörtök, szombat. Ameddig az újonnan kinevezett vezetőség — Gyetvai János, Kaczér Illés — meg nem érkezett, a még ott levő újságírók kiadták csütörtökön a lapot. A szombati — már ismert — újságon levő adatok szerint szerkesztősége és kiadóhivatala ugyanott volt, ahol A Vörös Katonáé — pár nap múlva költöztek csak át a Rökk Szilárd u. 9-ből a 12-be, majd a kiadóhivatal a Lónyai u. 30-ba. Az ismert szám betűtípusa, mérete eltt A Vörös Katonáétól, ennek legvalószínűbb magyarázata, hogy végül mégis

megkapták a még Kéri Pál által kért Pester Lloyd nyomdát.[92] És a költözés, új nyomda, új szedők, új klisék eredményezték, hogy hibás a számozás az újságon: az 5. szám tulajdonképpen a második. Ezt a nyomdai „rendetlenséget" annak alapján következtettem, hogy a későbbiekben is előfordult: dátum szerint például hiánytalan a sor, a számozás alapján azonban a 11. szám hiányzik.

A Proletár Hadsereg nagyon jól szerkesztett, színes riportokkal teli, érdekfeszítő lap. Frissességéből semmit sem veszített az eltelt 60 év alatt. Kitűnő helyszíni tudósításainak — amelyek gy. j., Gy., Gy. J., Gyetvai vagy Gyetvai János aláírással jelentek meg, egy lapban több is, sőt néha olyan mennyiségben, hogy felmerül a gyanú: Gyetvai János maga írta, szerkesztette, szívén viselte lapját — értékéből az sem vont le semmit, hogy egyszerre több lapban is megjelentek. Így május 13-án Fülek visszavételéről a Népszavába is írt, május 18-án a vasasokról szóló cikk megjelent a Népszavában, Miskolc visszavételéről a Népszava mellett a Vörös Újság is Gyetvai cikkét közölte, s a Proletár Hadseregen kívül ismét olvashattuk az Ipoly mentén tett látogatásáról szóló nagyszabású riportját a Népszava május 27-i számában is.

A Proletár Hadsereg külalakjában, betűtípusában egyszerűbb, de arányosabb volt A Vörös Katonánál. A címfejen keskeny lénia felett baloldalt az évfolyam és szám megjelölése, középütt a Világ proletárjai egyesüljetek! jelmondat, jobb felől Budapest, évszám, hónap, nap. Két lénia között a főcím, alatta, külön keretben kétoldalt a szerkesztőség és kiadóhivatal címe és telefonszámai, középütt A Vörös Hadsereg hivatalos lapja alcím található. Az újság négyhasábos, vezércikkei két, két és fél hasábosak. Az első oldalon kapott helyet rendszerint egy-egy fontos, rövidebb közlemény, amelyhez általában az újság 3. lapján egészoldalas riport kapcsolódott. Ez májusban és júniusban, a győzelmek idején volt a legrendszeresebb. Rendszeresen közölte az újság a Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeleteit. Általában a 4. oldalon kapott helyet a belső vezércikk, amely Magyarország külpolitikai kapcsolatairól, a békeszerződésről, az oroszországi Tanácsköztársaság harcairól szólt. Az újság 5—6. oldalán kaptak helyet a katonai vonatkozású hírek, a Hadügyi Népbiztosság rendeletei és a népbiztosság munkatársainak írásai. Ezeket azonban csak Böhm írta alá, nagyobb részük névtelen.

A lap hatodik számában jelent meg az új rovat: A front üdvözli a Proletár Hadsereget. Ebben a részben — a 3. vagy 5. oldal egyik szélső hasábjában — a harcoló katonák leveléből vett részleteket közöltek, válaszoltak közérdekű, vagy egyéni kérdésekre, irodalmi bírálatokat üzentek a beküldött versekre, dalszövegekre.

A Vörös Katona ötletét átvette és továbbfejlesztette a lap: minden számában buzdító jelmondatokat közölt. A „Ne csüggedj! Amely napon erőt vesz rajtad a csüggedés, erőre kapnak régi elnyomóid!", a „Tiszteld a Tanácsköztársaságot és teljesítsd parancsait" „A Tanácsköztársaság érted dolgozik, te a Tanácsköztársaságért harcolsz", a „Ne feledd, hogy körül vagy véve ellenséggel, az országban bent és kívül a határon", az „Erős lépésekkel kell menetelned, erős marokkal a fegyvert megmarkolnod, hogy kihulljon az ellenfeled kezéből a kard és a régi országhatárok leomoljanak" mondatokat különféle elhelyezésben, egymással variálva, de minden számban megtalálhatjuk.

92 Kéri Pál előterjesztésére a Sajtódirektórium hozzájárul, hogy A Vörös Katona a technikai lehetőségek figyelembe vételével a Pester Lloyd nyomdában jelenjék meg. 1919. március 29. PI Arch. Sajtódir. jkvei. 601. fond, 3/2.
1919. április elsején A Vörös Katona ismét kérte a Pester Lloyd nyomdát. PI Arch. Sajtódir. jkvei. 601. fond, 3/2.

I. évfolyam 5. szám — Világ proletárjai egyesüljetek! — 1919. május 10

PROLETÁR HADSEREG

Megjelenik minden kedden, csütörtökön és szombaton | A Vörös Hadsereg hivatalos lapja | Szerkesztőség és kiadóhivatal VIII., Rökk Szilárd-utca 9.

A proletárállam fiai!

Minden az öntudatos, dacos proletár összetartásán a frontokon küzdenek, vagy a frontok felé menetelnek, a nagyvas tanácsának atyai gondoskodásával emlékezik meg rólok. A vörös katona nem az a zsoldosságy-ért tűnő, amely a minden idők tapasztalása szokása volt. A vörös katona kedvédelmezőbb vezetőnek vagy proletárcsaládunk. Két kezét, amely sebeket ejt és sebeket véd ki, szeretettel szorongatja meg a proletárállam, testét, amelyet rohamokban és ütközetek lángjában, jelben nélkülözéssel az államnak, meghatottan ölelik a kebleikre, akiket a jósors gondviselőjükul rendelt.

A proletárkatona mindenütt és mindenben az első, ahol a tanácsállam békéit. Mintegy jelképezni akarja ezzel a proletárok állama, hogy aki első a harcban, legyen első a jutalomban is. Mennyivel más erkölcs az, mint a kapitalizmus büthödt munkája. Akkor a proletár csak vérzett, csak szenvedett, csak nyögvedt és pusztult a tőkések dolában, ideában pedig pöffeszkedő gazdagok duskáltak és paszagodtak a katona vérén és családja nyomorán.

Ma minden, ami szép és jó, minden, ami igéret, a proletárkatona felé integet a messzeből. Hiszen kell, első a proletárkatona, ha bútor kell, ő az első. Ha vásárolni kell, a proletárkatona anyjának, vagy hitvesének nem kell órákhosszat állongani a bódék és a boltok előtt, mert ott is a vörös harcos családjáé az elsőbbség. És a tanácsállam sajgora lesujt arra, aki az ő katonája családját hiába zaklatja, vagy nyomorgatja, vagy rekvirál nála, mert ha a katona életét teszi kockára százszor, legyen százszorosan védett azoknak az élete, akik oly kedvesek neki.

A hadseregfőparancsnokság és a forradalmi kormányzótanács csaknem minden parancsban és minden rendeletben a proletár-katona jóvoltáról gondoskodik. Tegnap Varga elvtárs pénzügyi népbiztos intézkedett a nagy és elrejtett tehérmennyiségekről elkobzásáról, hogy a vörös katonának legyen elég tehérmennyisége. Nicz be se szállítottak, még nem is feltárták ezeket a készleteket és Böhm hadseregfőparancsnok már előre gondos és türelmetlen, mint a jó szülő, hogy az ő fiainak legyen ami vállani, ha elszemyecsedik rajtuk az abroncs. Nem akarunk rongyos és piszkos katonáskodni! Adja oda mindenki a fölöslegeset. A proletár, ha van neki, és a burzsuj, mert van neki. A hercegeknek szervédelmet nyugodtak behatni Böhm elvtárs erélyes főparancsnoksága, hamarosan megtesz a fogantyú.

A hadseregfőparancsnokság parancsa a fenyítő hatalomról

PARANCS!

A hadügyi népbiztosság 8489/7. szám alatt a következő rendeletet adta ki: *A fegyelmi fenyítő hatalom gyakorlására* a következőket rendeljük:

Mindenütt, ahol fegyelmi hatalom gyakorlására a parancsnok jogosítva van, de kötelessége a parancsnokot e tekintetben teljes erejével támogatni. A fegyelmi hatalom alatt álló is, míg a részletes határozmányok ki nem adatnak, értelemszerűen a szolgálati szabályzat I. rész XIII. fejezet alapján gyakorolandó.

A fegyelmi eszmek

mindenekre egyformák, azonban kiemelendő a következők:

1. *Dicsőítés a kitüntetésekről.*

2. *Dicsőítés az egyik elvesztés parancsnoki és kihágási előtt. Parancsnokok (őrszínek) dicsőítése* csak egyenrangú és magasabb parancsnok előtt.

3. *Sérő szavak* visszavonásának és a megsértett megtörvedésére való utasítás.

4. *Szabadságvonás 30 napig.* Más fegyelmi eset szabadító meg.

5. *Szobafogság 28 napig.*

6. *Parancsnoki (vezetői) állásból való elmozdítás,* mely hivatalos kihágásnál a tényleges hatósági szolgálatból való elbocsátás mindenesetű jutalomdíjra (szervezési Illetőség) való igényjogosultság egyidejű elvesztése mellett.

A 6. alatti fenyítési szabályparancsnoknak beadvány csak a *napiparancsnoka,* alosztályparancsnokra hadosztályparancsnok, alosztályparancsnoktól felüli csak a *hadügyi népbiztosság,* illetve a *hadseregfőparancsnokság* szabhatja ki.

A szolgálati szabályzat I. rész 659. pontjának a parancsnokok fegyverhasználatára vonatkozó 1., 2. és 4. bekezdése értelmében, mely szerint fegyverrel támadóval szemben a fegyverhasználatra

Az újság minden példányán — a legutolsókig — végighúzódik a május 20-i (9.) szám Bátorság és fegyelem című vezércikkének már címében is kifejezett alapgondolata, amelyet a május 22-i szám Vörös katonák előre! című vezércikke még inkább alátámasztott. „Nem, a kapitalistáknak ez a csürhéje, a nacionalista hódítóknak ez a hordája nem söpörheti el a magyar proletárállamot... Minden pompásan együtt működik: páncélvonat, repülőgép, tüzérség, diósgyőriek, 32-esek, vasas, postás, festőmunkás és pincér elvtársaink és mindenekfölött a vezetők nagyszerű, céltudatos munkája. Ezzel a hadsereggel csak győzni lehet. Ennek a hadseregnek nincs többé más jelszava, csak az, hogy a forradalom és a proletárdiktatúra nevében előre!"

„Ne bontsd meg a rendet. Ha kilépsz a sorból, egy vízcsöpp vagy, két ujjal szétmorzsol az ellenséged. Ha együtt maradsz a bajtársaiddal, ti vagytok a győzelmes tenger, mely a régi világot elnyeli és újat emel." — az újságban visszatérően közölt jelmondat buzdítása a Landler-hadtest egymást követő győzelmei nyomán született riportok tanulságaival együtt teljes.

„Új hőskölteményt kell majd írni a nagyszerű proletárkatonákról" — a 10. szám Rajta, proletárok! című vezércikkének szinte folytatása Gyetvai János önéletrajzi könyve, az 1959-ben megjelent Fegyverek és emberek.

Az újság terjesztését a Szellemi Termékek Országos Tanácsa végezte; az időközben más területre távozott Szamuely Tibor hatáskörét is teljesen átvette a Szabados Sándor vezetése alatt álló Közoktatásügyi Népbiztosság VII. csoportja. A szocializmus állami propagandájával foglalkozó VII. csoport 4. osztálya foglalkozott a hadseregpropagandával Augenfeld Miksa vezetése alatt.[93] A propagandaosztály táviratokat küldött szét, hogy a „Proletár Hadsereg példányát hetenként kedden, csütörtökön, szombaton gyorsáru-csomagban küldjük. Csomag pályaudvaron átveendő, példányok ingyenes szétosztásáról gondoskodjék. Sürgönyválasz, példányszám elegendő-e"[94]

Arra vonatkozóan sajnos nincsenek adatok, hogy összesen hány példányban jelent meg a Proletár Hadsereg, s hány példányt küldtek szét és valóban eljutott-e a frontra. Fennmaradt egy előre nyomtatott csomagcímke: „Proletár Hadsereg kiadóhivatala, Budapest, IX., Lónyai u. 30." feladóval, amelyre ezt az alábbi szöveget nyomtatták: „Minden szállítási eszközzel azonnal továbbítani kell."[95] Talán ezért maradt ránk a Proletár Hadseregből oly kevés példány, szétszóródott a harcok után, a frontvonal teljes hosszában.

Rendkívül szép feladat a Magyar Tanácsköztársaság sajtójával foglalkozni, egyszersmind rendkívül nehéz is. Óriási az anyag és mégis kevés. Valamennyi könyvtárunkban és az archívumokban, levéltárakban szinte ugyanazok az anyagok maradtak fenn: amelyeket tulajdonosaik — többnyire az események résztvevői — minden veszélyen keresztül érdemesnek láttak megtartani. Ezek általában a nagyobb eseményekkel — a Tanácsköztársaság kikiáltásával, a hadműveletek megindulásával, a hadieseményekkel, a Tanácsok Országos Gyűlésével — kapcsolatosak. Ebből adódóan nagy az átfedés, egyes hetek, hónapok pedig hézagosak.

Annak ellenére, hogy 1919-ben és 1920-ban is érvényben volt a kötelespéldány-rendelet, a tanácsköztársasági sajtóanyag megdöbbentően hiányos. Oka a közrendet és közbiztonságot veszélyeztető sajtótermékek beszolgáltatásáról szóló

93 A Tanácsköztársaság Adatait Gyűjtő Országos Bizottság. Magyari Zoltán jelentése a Szellemi Termékek Országos Tanácsa ügyköri besztásáról. PI Arch. 605. fond. 11/5—11/5b, 341—373. o.
94 Lónyai Béla politikai megbízottnak, Jászberény, 1919. május 15. Eredeti távirat. PI Arch. 606. fond, 6/4, 59. o.
95 Országos Hadtörténeti Múzeum, Nyomtatványtár, 1697/Nyt.

rendelkezés: „A magyar miniszteriumnak f. évi szeptember hó 10-ikén kelt 4680. M. E. számú rendelete és a belügyminisztér úrnak f. évi szeptember hó 21-ikén kelt 78.170/1919—VI. d. számú körrendelete alapján közlöm a főváros közönségével, hogy mindennemű, a közrendet és közbiztonságot veszélyeztető *kommunista, bolsevista és anarchista* irányú könyv, röpirat, röpcédula, propaganda irat, vagy bármilyen más alakban megjelent sajtótermék (ideértve a bármilyen más technikai eszközök segítségével sokszorosított ilyen irányzatú iratokat is) *birtoklása és forgalombahozatala tilos.*

Ehhezképest felhívok mindenkit, akinek ilyen sajtótermék akárcsak egy példányban is birtokában van, hogy azt e hirdetmény közzétételétől számított 48 órán belül a lakása szerint illetékes kerületi kapitánysághoz minden további kártalanítási igény nélkül különbeni büntetés terhe alatt szolgáltassa be.

Mindazok, kik tudomással bírnak arról, hogy kiknek birtokában és hol léteznek ilyen sajtótermékek, kötelesek azt a szükséges adatok közlése mellett az illetékes kerületi kapitányságnak annyival is inkább bejelenteni, mert ennek elmulasztása miatt a kihágási eljárás ellenük, mint részesek ellen, szintén folyamatba fog tétetni."[96]

Oka a fenti fenyegetés mellett a túlbuzgóság is. Íme a kiskunfélegyházi rendőrkapitány 1920. július 11-én kelt távirata: „Itteni kereskedőknél lefoglalt a proletár diktatúra ideje alatt megjelent cca 4000 kg Népszava, Vörös Újság, Világszabadság, Az Est, Magyarország című csomagok, papírnak szánt újságok tekintetében kérek távirati intézkedést". És a Belügyminisztériumtól a Miniszterelnökséghez továbbított táviratra a sürgős válasz: „A Kiskunfélegyházán lefoglalt, mintegy 4000 kg. súlyú s a proletárdiktatúra idejéből származó újságpéldányok dolgában folyó évi július hó 11-én 34.967/1920. VII. szám alatt hozzám intézett átiratára vonatkozóan van szerencsém Nagyméltóságoddal közölni, hogy nézetem szerint az egész quantum hivatalos közeg előtt megsemmisítendő volna már azért is, mert abban az esetben, ha ezen újságpéldányok csomagolásra használtatnának fel, egyáltalán nem volna ellenőrizhető, hogy gyanús elemek ezen példányokat izgatásra nem használnák-e fel."[97]

A túlbuzgóság minden bizonnyal megcsonkította a közgyűjtemények anyagát is. Rendőrkapitányok szemében nem lehetett szempont az állomány teljessége, s az, hogy bármely korszakban kiadott sajtótermék a magyar kultúrtörténet része.

96 Uo. 1919. október 1. 2473/Nyt.
97 Országos Levéltár, Miniszterelnökségi iratok. K 26. 1920-II. 1231, 5573.

SZIJJ JOLÁN

EGY VÖRÖS REPÜLŐ EMLÉKEIBŐL

A Hadtörténelmi Levéltárnak — történelmi jelentőségét tekintve — egyik legértékesebb fondja a Magyar Tanácsköztársaság katonai iratanyaga. A korabeli iratok fontos és érdekes kiegészítője a több száz darabból álló „Visszaemlékezések gyűjteménye". Ezek a kisebb-nagyobb terjedelmű írások — a maguk egyszerű, egyéni nyelvén — a hősi korszak hétköznapjainak hangulatát, a vöröskatonák gondolat- és érzelemvilágát, gondjait, bajait, örömeit, büszkeségét tükrözik. Emellett adataikkal, tényközléseikkel nagyon sok esetben pótolják az iratanyag hiányosságait is.

Ennek az értékes gyűjteménynek közöljük egyik darabját: Fehér Antalnak, a Vörös Hadsereg pilótájának visszaemlékezését.

Fehér Antal azon kevesek közé tartozik, akik a Tanácsköztársaság egyik igen fontos politikai akciójának személyes résztvevői voltak; közreműködött Szamuely Tibor moszkvai repülőútjának előkészítésében. Ez a repülőút — a repülés akkori fejlettségi szintjét tekintve — technikai bravúrnak számított, politikai jelentősége pedig abban rejlett, hogy Szamuely személyesen tájékoztathatta Lenint a magyarországi helyzetről.

A visszaemlékezést — amely 1968-ban került levéltárunk tulajdonába — *szöveghűen* közöljük. Őrzési helye: HL Magyar Tanácsköztársaság katonai iratai. Visszaemlékezések gyűjteménye 105/81. szám. 133. doboz.

*

Fehér Antalnak, az 1919-es Vörös Hadsereg veterán tábori pilótájának visszaemlékezése

Szamuely Tibor Népbiztos Elvtársnak és Dobos István tábori pilótának Budapest—Kiev—Budapest repülő útjának előkészületeiről és repülő útjáról.

1919 május hó első felében a Magyar Tanácsköztársaság idejében is az Albertfalvai Repülőgépgyárban voltunk Dobos Istvánnal együtt berepülő pilóták. Hivatásunk az volt, hogy az újonnan elkészült repülőgépeket berepüljük, vagyis a gépeken észlelt hibákat kijavíttassuk, repülési tulajdonságait a géptervezővel ismertessük. 1919 május elején Oravecz Béla mérnök engem és Dobost az irodájába hívatott és közölte velünk, hogy Szamuely elvtárstól utasítást kapott egy olyan repülőgép elkészítésére, amelyen Ő, Szamuely elvtárs személyesen Oroszországba repülhet.

Ezt követően megindult hármunk között a vita, hogy ezen rendkívül fontos feladatnak elvégzésére milyen gépet válasszunk. Én az Albertfalvai Repülőgépgyárban készült 169-es Brandenburgi gépet tartottam legmegfelelőbbnek, mert az akkori időben a Brandenburg típusú gép kiváló tulajdonságai közismertek voltak, azonkívül üzemanyag ellátási lehetősége is alkalmassá tette hosszabb út megtételére. Erre tekintettel kellett lenni, mert az üzemanyag megszerzése annak idején idegen területen nagy nehézségbe ütközött.

A vita végén az én általam ajánlott gépet találtuk legmegfelelőbbnek. Akkor még nem volt eldöntve, hogy Dobos István vagy én, Fehér Antal fog-e repülni Szamuely elvtárssal. A kiválasztott repülőgép típust közölték Szamuely elvtárssal. Ő a mi ajánlatunkat elfogadta és kérte, hogy Dobos elvtárs menjen be hozzá további utasítások átvételére. Dobos azzal jött vissza, hogy amikor az Oroszországi út határozattá vált, [Szamuely Tibor] Rácz János, a rákosi rep. század politikai megbízottja által, véleményt és felvilágosítást kért Piantovszky István tábori pilótától, aki már a kezdet elejétől fogva propaganda repüléseket végzett a párt részére. Piantovszky tájékoztatása után jutott tudomására, hogy az Albertfalvai Repülőgépgyár mindkét berepülő pilótája alkalmas a nagy feladat teljesítésére, úgy Dobos István, mint Fehér Antal, mert mind a kettő kitűnően képzett és teljesen megbízható munkáskáder. Ezek után adott utasítást egy olyan repülőgép elkészítésére, amely alkalmas egy ilyen hosszú út berepülésére. Azonkívül Dobos elvtárs elmondta, hogy Szamuely elvtárs őt jelölte ki a gép vezetésére.

Ezek után a repülőgépet sürgősen el kellett készíteni. Amikor ehhez hozzáfogtunk, a gyár legkiválóbb szerelőivel elhatároztuk, hogy számtalan gátló körülmény ellenére a megadott határidőre elkészítjük a gépet, ez sikerült is.

Következett a berepülés. Dobos barátom azzal a kéréssel jött hozzám, hogy Toncsikám, szeretném ha Te repülnéd be a gépet, hogy engem (Dobos) repülés közben ne zavarjon a gépen észlelt előző hiba, mielőtt azok ki nem lesznek javítva.

Az elkészült géppel több felszállást végeztem, hogy a lehető legtökéletesebb állapotba hozzuk. Többek között a nagyobb mennyiségű üzemanyag túlsúlyára való tekintettel. Utána egy hosszabb repülést végeztem. Leszállásomkor Szamuely elvtárs is jelen volt. Jelentettem, hogy a gép repülésre kész állapotban van. Szamuely elvtárs érdeklődött a repülőgép megbízhatósága felől. Megkérdezte, hogy én nyugodt lelkiismerettel mennék-e el vele. Kijelentettem, nagy öröm volna számomra és a bizalmat nagy kitüntetésnek tartanám. Szamuely elvtárs nekem külön gratulált a gép gondos elkészítéséért.

Május 16-án Dobos kb. egy óra hosszat tartó próba repülése után a gépet, teljesen felkészítve a nagy útra, biztonságba helyeztük. Én [az] 1919. május 17. előtti éjjelt, Dobosnak tett ígéretemhez híven, a gép mellett töltöttem, hogy arra személyesen felügyeljek és a korai startnál jelen legyek. Ez a fontos esemény 1919. május 17-én kora reggel megtörtént.

A repülőút eseményeit Dobos, visszarepülése után, következőképpen ismertette:

1919. május 17-én 4 óra 25 perckor indultunk útnak Kiev felé. Derűs, tiszta szép idő volt. Ungváron túl egyenletes, de nem kellemetlen ellenszéllökések voltak. Átlagos sebesség 130 km. Ungváron túl a Kárpátok felett 3580 m magasan felhőrétegbe jutottunk, majd később hózivatarba és esőbe. A felhőből kikerülve, abban a meggyőződésben, hogy az ellenséges területen túl vagyunk, egyrészt, hogy üzemanyagunkat pótoljuk, másrészt, hogy a tájékozást újból megtaláljuk, Winnica ukrán városban, [a] kitűzött vonaltól 80 km-rel délre szálltunk le. A motort járni hagytuk. Szamuely elvtárs az odasiető parasztoktól megtudta, hogy ukrán-szovjet területen vagyunk, mire kiszálltunk a gépből. Kievtől 170 km-re voltunk. Benzin nem volt kapható Winnicán és ezért másnap délutánig vártam, hogy Kiev-ből kapjunk, de hiába, mert nem érkezett. Nagy nehezen találtunk, egy hordó benzolt, amit betöltöttünk és este 8 óra körül nagy nehézségek között

elindultam Kiev felé. Winnicán sikerült jó térképet szerezni, a további tájékozódás már jobban ment és késő éjjel szerencsésen leszálltam a kievi reptéren, ahol már vártak megfelelő jelzőtüzek mellett.

Tizenegy napi kellemes ott-tartózkodás után Szamuely elvtárs visszajött Moszkvából és hozzáláttunk a visszarepülés startjának előkészítéséhez. Új légcsavart kaptam, mert a régi az esőben megrongálódott. Feltöltöttük a tartályokat és elindultunk Proszkurovba, melyet közbeeső állomásnak szemeltünk ki. Itt akartam üzemanyagot felvenni, miután Kiev-ben nem volt. [A] Kiev—Proszkurov 272 km-es útrészlet erős, de egyenletes ellenszéllel simán folyt le.

Másnap délig időztünk és pont 12 órakor hagytuk el a Proszkurovi repülő századok telepét, Proszkurovból Tarnopolon át nyílegyenesen Budapest felé igyekeztem kormányozni a gépet. Tarnopol után állandóan felhőben haladtunk, jobban mondva két felhőréteg között. A felhők okozta nehézséget később eső is súlyosbította és kénytelen voltam 800 m-re leereszkedni, hogy földet lássak és a tájékozódáshoz bárminő támpontot nyerjek. Ez volt utazásunk legnehezebb és legkritikusabb része. Az iránytű nem működött és a térkép is elégtelen volt. Innen kezdve hajszál pontossággal betartottuk az utat Albertfalváig, kiindulási pontunkig, ahová este 7 óra 15 perckor érkeztünk. [1919. május 31-én.]

Fáradságos és kimerítő volt úgy az odarepülés, mint a visszarepülés.

A nagy távolságokra való közlekedési eszközök sorában, ez már régi meggyőződésem, a modern és becsületesen előkészített repülőgép a legtökéletesebb.

Szamuely elvtárs még az oroszországi útja előtt értesült, hogy a repülőgépek gyártásához szükséges alkatrészekből nagy hiány van. Ezeket az alkatrészeket csak Ausztriában lehet beszerezni, ezért hazaérkezése után utasítást adott, hogy alkatrészekért Bécsbe kell repülni. El is repültünk három új géppel, nevezetesen Dobos István, Fehér Antal, Bíró Jenő, Ezekiel András. Leszállás Bécsújhelyen történt szakadó esőben. Megérkezésünkkor az ottani személyzet legbarátságosabban fogadott, azonban alig telt el egy óra, megérkeztek a detektívek négyen. Az ajtókat bezárták, ki sem lehetett menni a helyiségből, repülő ruháinkat le kellett venni. Ezek után mind a négyünket kocsiba ültettek és bevittek Bécsbe a fegyházba. Ott külön-külön cellába zártak, ahol heteket töltöttünk el. Repülő ruháinkat, saját pénzünket és a vásárlásra vitt pénzt elvették, úgyszintén a három új gépet is.

Sok sanyargatás és testi bántalmazás után, hetek elteltével kiengedtek bennünket és pedig úgy, hogy kocsira ültettek bennünket négy detektív kíséretével és az Osztrák—Magyar határra vittek minket. Ott átadtak a magyar határőrségnek. Vonatra ültünk, Győrig mentünk. Ott kiszálltunk, kimentünk az ottani rep. térre, felkerestük Endresz György rep. tér parancsnokot. Elmeséltük neki, hogy mi történt velünk és szeretnénk hazamenni. Ő már értesült az egész ügyről. Endresz úgy Dobosnak, mint nekem rendelkezésünkre adott egy-egy gépet. Dobos Ezekiellel, én pedig Bíró Jenővel repültünk haza Albertfalvára. A megtörténteket az akkor megjelent napi lapok is közölték.

Dobos István, Ezekiel András és Bíró Jenő már elhunytak.

Fehér Antal
az 1919-es Vörös Hadsereg veterán
tábori pilótája

SZIJJ JOLÁN

EGY BIZALMI TESTÜLET JEGYZŐKÖNYVE 1918 december—1919 március

1918 októberére Magyarországon forradalmi helyzet alakult ki. Ennek „nyitányaként" 1918. október 26-án Budapesten megalakult a Magyar Nemzeti Tanács, amely — mint kiáltványában hangsúlyozta — „... központi szerve kíván... lenni minden olyan mozgalomnak és törekvésnek, amely Magyarország megmentésére és korszerű újjászervezésére irányul."[1] A kiáltvány aláírói azt a meggyőződésüket is kifejezték, hogy „... ezt a Magyarországot megmentő és népét fölszabadító programunkat a magyar katonaság is egész erejével támogatni fogja."[2]

Így is volt, hiszen a forradalmi szellem a hadseregben, a katonák közt is tért hódított, amelynek különböző megnyilvánulásai voltak. Október 28-án megalakult a budapesti Katonatanács, majd október 31-én a katonák aktív részvételével győzött az ún. őszirózsás forradalom: „Magyarország népe, katonái, munkássága és polgársága kezébe vette Magyarország hatalmát."[3] A budapesti Munkás- és Katonatanács mintájára sorra alakultak az ország minden részében a forradalmi nép helyi szervei.

A katonai alakulatoknál is megválasztották a bizalmi testületet, a katonatanácsokat, amelyek a katonák legforradalmibb elemeinek szervei lettek. A polgári demokratikus kormányzat, amely október 31-ével a forradalmat lezártnak tekintette és a forradalmi erők visszafogására törekedett, veszélyt látott ezekben a testületekben, és a hadsereg vezetése is a katonatanácsok feloszlatását, de legalábbis hathatós ellenőrzését tartotta szükségesnek. Ezért november 2-án a hadügyminiszter elrendelte az addigi katonatanácsok feloszlatását, új alapokon történő újjászervezését és a katonatanácsok kormánybiztosságának megalakítását.[4]

A rendeletnek azonban — éppen a hadvezetés titkolt szándéka következtében — nem szereztek érvényt, ezért követelte — többek között — Budapest helyőrsége 1918. december 12-i memorandumában „... a katonatanácsról és a

1 Népszava, 1918. október 26. Magyarország népéhez! Közli: A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai (a továbbiakban — MMTVD) 5. k., Budapest, 1956. 266. o., 233. sz. dokumentum.
2 Uo. 267. o.
3 Az újság, 1918. november 1. A Nemzeti Tanács kiáltványa. Közli: MMTVD 5. k., 297. o., 253. sz. dokumentum.
4 MMTVD 5. k., 315. o., 272. sz. dokumentum.

Jegyzőkönyv.

A. m. kir. 41 tábori nehéz tüzér pótzászlóalj bíróalmi főnökei által elhatározott gyűlések és gyűléseken előterjesztett indítványok megörökítése.

Keszthely 1918 December hó 27-én.

Bíróalmi bírói testület megalakulása 1918 Decemberhó 27-én.

Elnöklő: Barna Elek főhadnagy. Elnök.
Kovács Gyula tüzér. Elnök helyettes.
Nádi Gyula szkv.
Szügetházi Béla tüzér.
Somogyi Lajos tüz.

Helyettesek: Szentes Pál tüzér. Vén Imre szkv.
Orbán József tüz. Kürtösi Károly tüz.

Ideiglenes tagjai: Barna Elek főhadnagy. Szentes Pál tüzér.
Nádi Gyula szkv. Kürtösi Károly tüz.
Orbán József tüzér.

Kalona tanács tagjai: Barna Elek főhadnagy. Kovács Gyula tüzér.
Szügetházi Béla tüzér. Vén Imre szkv.
Somogyi Lajos tüz.

Indítványok: A laktanya rendbehozatalára vonatkozólag a Kalona tanács elrendelte hogy a legénység minden szakaszában egy ember (naponta felváltva) vezényeltessék a laktanya tisztításához és rendbehozásához melyből a folyosók szobák és az ágyak-priccsek tisztításából melyért a kirendelt legénységet felelőssé kell vonni.

Figyelem: Kimaradni a legénységnek este 9 óra után nem szabad a legénységhez tartozó

bizalmi férfi — rendszerről szóló hadügyminiszteri rendeletnek nemcsak látszólagos, hanem becsületes végrehajtását."[5] Bár a szervezés terén történt előrelépés, ez a két tendencia: a hadügyi vezetés fékező, „leszerelő" manőverei és a katonatömegek forradalmasodása mindvégig meghatározta a katonatanácsok működését.

A Tanácsköztársaság kikiáltása körüli napokban a katonatanácsok mindenütt részt vettek a hatalom, a forradalmi rend biztosításában. A Vörös Hadsereg felállításáról 1919. március 24-én kiadott rendelet is foglalkozott hatáskörükkel. Többek között lényeges szerepük volt a parancsnokok kinevezésében, ill. választásában.[6] Április 4-én új, öttagú kollégium került a Hadügyi Népbiztosság élére, amely egyik legfontosabb feladatának a Vörös Hadsereg fegyelmének megszilárdítását tartotta. Ennek első lépéseként a kettős — a Hadügyi Népbiztosság, illetve a katonatanácsok részéről történő — irányítás megszüntetését tűzték ki célul. „A katonatanácsok a proletárdiktatúra győzelmével befejezték feladatukat, s további működésük már nem segítette, hanem akadályozta a hadsereg fejlődését, a fegyelem megerősödését. Azok a nehéz feladatok, amelyek elé a magyar proletárdiktatúra nézett, egységes, határozott vezetést, a parancsok gyors és eredményes végrehajtását, szilárd fegyelmet követeltek a hadseregtől. A katonatanácsok azonban nem voltak alkalmasak arra, hogy a hadseregben elengedhetetlen, de a katonák előtt kevésbé népszerű feladatok végrehajtására mozgósítsanak, és gyakran teret engedtek a demagógiának, a fegyelem lazításának, az önkényeskedéseknek."[7]

A Hadügyi Népbiztosság 4. HN. sz. rendelete mondta ki 1919. április 14-én a katonatanácsok feloszlatását.[8] Létrehozták viszont a politikai megbízotti rendszert, amely biztosította a régi tisztek ellenőrzését, a vöröskatonák érdekeinek védelmét. A bizalmi férfi rendszer egy vonatkozásban maradt meg: „Minden szakasz bizalmi férfit választ, aki egyben a szakasz parancsnoka."[9] A katonák szociális és kulturális igényeinek biztosítása érdekében jóléti bizottságok alakítását rendelték el, az addig választott esküdtszékek helyett pedig katonai forradalmi törvényszékeket neveztek ki.[10]

A fenti, általam csak nagyon vázlatosan érintett témakörrel kapcsolatosan — amely témakör az eddigieknél több figyelmet és kutatást érdemelne — egy érdekes dokumentum került elő. Szó szerint „előkerült", ugyanis a levéltárunk őrizetében levő I. világháborús katonai iratanyag még rendezetlen irataiban, lymbusában találtuk meg. (Az I. világháborús anyag, nagy mennyisége és jelenlegi rendezettségi — értsd: rendezetlenségi — szintje miatt, egyébként is „nagy temetője" a korszak politikai, társadalmi vonatkozású dokumentumainak.)

A nevezett irat a m. 41. tábori nehéz tüzérezred bizalmi testületének (katonatanácsának) jegyzőkönyve, amely 1918. december 27. és 1919. április 11. között keletkezett. Értékét — témáján túl — az adja, hogy kevés az ilyen jellegű irat. A levéltárunk őrizetében levő „A polgári demokratikus forradalom katonai iratanyaga" és „A Magyar Tanácsköztársaság katonai iratanyaga" nevű gyűjteményeinkben van ugyan néhány katonatanácsnak anyaga, de ilyen jellegű és terjedelmű nincs. A területi állami levéltárakban — legalábbis az őrizetük-

5 Uo. 391. o., 370. sz. dokumentum.
6 Népszava, 1919. március 25. Felállítják a Vörös Hadsereget. Közli: A magyar Vörös Hadsereg 1919. c. dokumentumkiadvány. Budapest, 1959. 81—84. o., 2. sz. dokumentum.
7 *Liptai Ervin:* A magyar Vörös Hadsereg harcai 1919. Budapest, 1960. 68—69. o.
8 MMTVD 6/A. k., Budapest, 1959. 207—208. o., 213. sz. dokumentum.
9 A magyar Vörös Hadsereg 1919. I. m. 83. o.
10 *Hajdú Tibor:* A magyarországi Tanácsköztársaság. Budapest, 1969. 136—137. o.

ben levő tanácsköztársasági iratanyagokról készült ismertetések szerint[11] — nincs hasonló dokumentum. „Lappangó" iratként azonban létezhet és előkerülhet még.

A jegyzőkönyv az I. világháborúban használatos nagy formátumú, vonalas füzetbe íródott, kézírással, tintával. A füzet borítója és utolsó lapjai hiányoznak, lapjai kissé szakadozottak, de az írás jól olvasható. A jegyzőkönyv írójának (végig egy személy volt) stílusa nehézkes, jellegzetes „katonai, kincstári". Mondatszerkesztése, fogalmazása sokszor magyartalan, értelmetlen, a helyesírása sem kifogástalan. Ugyanakkor alakilag tetszetős és könnyen, jól olvasható az írás.

A dokumentumot teljes terjedelmében, rövidítések, kihagyások nélkül közöljük. Átírása szöveghűen történt, csupán az elírásokat, értelemzavaró hibákat korrigáltuk és a nyilvánvaló helyesírási hibákat javítottuk ki, illetve az írásjeleket, interpunkciót pótoltuk.

A jegyzőkönyv őrzési helye: HL A polgári demokratikus forradalom katonai iratanyaga 49/38. lt-i jelzet.

*

Jegyzőkönyv
A m. 41 tábori nehéz tüzér ezred bizalmi férfiai által elhatározott gyűlések és gyűléseken előterjesztett indítványok megörökítése
Keszthely, 1918. december hó 27-én[12]

	Bizalmi férfi testület megalakulása 1918. december hó 27.	
	Éspedig:	
	Barna Elek fhdngy. Kováts Gyula thts. Mód Gyula szkv. Neugebauer Béla tűzm. Somogyi Lajos tiz.	Elnök Elnök helyettes
Helyettesek:	Lenti Pál tűzm. Orbán József tiz.	Neu Imre szkv. Kurucz Károly tiz.
Esküttszék tagjai:	Barna Elek fhdngy. Mód Gyula szkv. Orbán József tizedes.	Lenti Pál tűzm. Kurucz Károly tiz.
Katona tanács tagjai:	Barna Elek fhdngy. Neugebauer Béla tűzm. Somogyi Lajos tizds.	Kovács Gyula tszthts. Neu Imre szkv.
Indítványok:	A laktanya rendbehozatalára vonatkozólag a katona tanács elrendelte, hogy a legénység minden szakaszában egy ember (naponta felváltva) beosztását a laktanya tisztításához és rendbehozatalához, mely áll a folyosók, szakasz szobák és az árnyékszékek tisztításából, melyért a kirendelt legénységet felelőssé kell vonni.	

11 A Magyar Tanácsköztársaság történetének forrásai a magyar állami levéltárakban. Levéltári Közlemények, 1959.

12 Keszthelyen az ezrednek a pótütege állomásozott. A hadsereg későbbi átszervezésekor a pótüteget az ugyancsak Keszthelyen állomásozó 20. tüzérezred kötelékébe osztották be, az I. osztály állományába. Hadtörténelmi Levéltár, Magyar Tanácsköztársaság, Vörös Hadsereg Parancsnoksága. Hadrendek 66/13—19. levéltári jelzet.

Fegyelem: Kimaradni a legénységnek este 9 óra után nem szabad, a legénységhez soroltatik a főtüzér is, ennél magasabb rendfokozatúak este 11 óráig lehetnek távol a laktanyától.

Úgy a legénység, mind az altisztek tovább kimaradását délelőtt 9 óráig a napos tizedes jelentse be, hogy kellő időben a bizalmi férfiak által elintézést nyerjen.

Büntetések: A katona tanács elhatározása alapján az első büntetés 10 napi zsoldtól való megvonás, továbbá 14 napi szoba fogság vagy 30 napi laktanya fogság.

Elhatározás: Azon egyének, kik a legénység által bizalmi férfinak megválasztattak, ha rendfokozat nélkül is, laktanya ügyeleti szolgálatot teljesíthet[nek].

Legénységi szórakozó hely: Felsőbb rendeletek alapján a M. 41. nehéz tüzér ezrednél is mihamarabb elrendeltetik, hogy egy szoba társalgó teremmé alakíttassék át, mely könyvtárból (könyvek beszerzéséből), dominó, kártya (mely csak csekély pénzbeli játékra engedélyeztetik), sakk, billiárd asztal megfelelő dákókkal, mielőbb beszereztessék.

A bizalmi férfiak szobája lakóvá tétele 1919. január 3-án testületileg elhatároztatott, hogy [a bizalmi férfiak részére] 1 szobát rendezzünk be, mely egyhamar meg is történt; és pedig berendeztetett 3 ágy, 2 asztal, 2 szekrény, 10 szék stb. dolgokkal.

A jegyző, Mód Gyula szkv. köteles legtöbb idejét hivatalosan a szobában, illetve a bizalmi férfiak helyiségében tölteni, melléje Horváth Kálmán tüzért küldönczül osszuk be, mely egyénnek a szoba tisztántartásáért felelni kell.

Mód Gyula szkv., Horváth Kálmán tüzér kivétel nélkül minden éjszakát a nevezett helyiségben kell tölteni és a szobában felfüggesztett táblán kiírt szolgálatban levő bizalmi férfi legtöbb idejét a legénység között töltse, este pedig a megjelölt helyiségben tartózkodjon.

Ruha átvétel: A polgári leány iskola volt tart. kórház raktárából szükséges dolgokat az ezred részére átvettünk.

Mivel hogy a raktárt feltörve találtuk, a bizalmi testület még az nap megfelelő zárakkal látta el az ajtókat és azonnal őrséget állított a ruha raktár további megőrzésére.

A raktárból átvettünk:
100 köppeny, 180 takaró, 200 lepedő, 60 zsebkendő, 150 pár fehérnemű, 100 türülköző, 30 drb. mosdó tál, 20 korsó, 40 drb. ivó pohár.

A többi dolgokat pedig a G. H. útján a Keszthely városi hatóságnak rendelkezésére bocsájtottuk.

Oktatás és foglalkozási tervezet 1919. jan. 4—7-ig naponkint a legénységet oktatja a bizalmi testület az új fegyelem megértésére. Az új foglalkozási tervezetet a rendeletek után a pótüteg tiszti kara ossza be.

A hadügym. jan. 7-én elrendelte, hogy jan. 10-ére az ország összes b. férfiai a régi képviselőház nagy termében gyűlésre jelenjenek meg.

Az indulás jan. 8-án történt meg. A gyűlésen megjelentek a következő b. férfiak: Barna Elek főhdngy., Mód Gyula szkv., Somogyi Lajos tizds., Orbán József tizds., Kurucz Károly tiz.

Ruha igénylés

Január 11-én gyűlés után Barna Elek főhadnagy és Orbán József tizedes kérték a hadbiztosságot, hogy pótütegünknek, mivel hogy a legénység ruha hiányba szenved, bizonyos mennyiségű ruhát utaljon ki. Ezen igénylést meg is kaptuk.[13]

Ruha kiosztás
1919. január 15.

A legénységet addig, amíg a felső ruhák megérkeznek, a kórházi raktárból átvett ruhaneműekből elláttuk fejenkint: 1 takaró, 1 lepedő, 1 türülköző és 2 drb. zsebkendővel s kinek volt köppenye, szintén a kórházból átvett papírköppenyekből ideiglenesen láttattak el.

Élelmezés javítása
1919. jan. 17.

Mivel hogy a legénység köréből több ízben panaszok érkeztek a bizalmi testület elé, hogy az étkezés rossz és nem elég, megalakult egy ideiglenes jóléti bizottság t. i. hivatalos tagok hiányával. A bizalmi testület a G. H. főnök Breitenhoffer fhdngy. élén, ki tervbe vette és keresztül vitte az élelmezés feljavítását: még pedig: Miután a pótüteg körében megfelelő szakács nincs, a jóléti bizottság egy szakácsnét fogadott, aki a melléje vezényelt 4 köztüzérrel a konyhai teendőket végzi.

Neu Imre tűzm. bizalmi férfi a (G. H. ból) vette át az élelmezési raktárat, ő gondoskodik arról, hogy a napi járulék rendesen ki legyen adva.

Áthelyezés:
1919. jan. 20.

Rechnitzer Sándor tüzért 96/16.[14] saját kérelmére N. Kanizsára áthelyezte az ezredparság.

Értekezlet
1919. jan. 21.

Darvas százados ezred parancsnokkal az új fegyelem megalakulásáról és a jövőbeni munkálkodásról és a bizalmi testületnek a parancsnoksággal való együttműködéséről.

Foglalkozási tervezet:
1919. jan. 25.

A foglalkozási tervezetet a mai napon Ziegler főhadnagy a rendeletek szerint elkészítette és az egész legénység előtt a bizalmi testület jelenlétében felolvasta

Láttam ezredparancsnok

1919. jan. 28.

A mai napon megkezdődött a foglalkozás, amit a beosztott tiszt és altiszt tartanak meg.

Láttam Darvas szds.
ezredparancsnok

13 A fenti három bekezdés piros ceruzával aláhúzva. Valószínűleg ez — és a további ilyen jelölésű is — megjelent ezredparancsban.

14 A születési, ill. sorozási év rövidítése. 1896-ban született, 1916-ban sorozták be.

Bizalmi férfi lemondása és újbóli választás
1919. febr. 1.

F. hó 1-én a Hüm. (. . .) sz. rendelete alapján megtörtént a bizalmi férfi választás. Lenti Pál tűzmester a bizalmi testület sorából kilépett saját kérelmére, melyet a legénység elfogadott s helyette Vida István főtüzér választatott meg.
Láttam Darvas szds.
ezredparancsnok

Nyilatkozat
1919. febr. 2.

Csuka János tüzér c. tűzmester 1888. szül. magaviseletével és a köztársasági tulajdont képező lovak elhanyagolása és jogtalan használata tárgyában felvétetett:
Szemtanúk jelentése szerint Saxer főhadnagy úr saját hátas lovával heti vásár idején a fő utca kövezetén vágtában lovagolt, valamint a többi saját tulajdont képező hátas lovakkal embertelenül bánt.
A pótüteg tiszti kocsi lovaival f. hó 1-én délelőtt és délután leány ismerőseit szánkáztatta és a Sármellék-i úton vágtában hajtott, miután a lovak befogását Saxer főhdngy úrnak állítólagos patkolás miatt megtagadta.
A kávéházban berúgott állapotban rangját letépte és általában olyan magaviseletet tanúsít, hogy tovább szolgáló altiszt társai is leghatározottabban kifogásolják ezen magaviseletét és óhajtják eltávolítását.
A bizalmi testület nem lát benne garanciát arra nézve, hogy a köztársaság, illetőleg közvagyont képező lovak gondozására méltó volna, annyival is inkább, mivel a pótüteg lovait polgári egyéneknek is rendelkezésére bocsátja, az alája rendelt munkaerők felett parsági beleegyezés nélkül rendelkezik, feljebb valójával szemben kihívó magaviseletet tanúsít.
Mindezen stb. okoknál fogva a bizalmi testület kéri a parság jóváhagyását arra nézve, hogy ő vagy leszereltessék, mivel úgyis jogtalanul van állományban, vagy más csapattesthez áthelyeztessék
Láttam Darvas szds.
ezredparancsnok

Vásárlás.
1919. febr. 3.

A jóléti bizottság tagja, Somogy Lajos tizedes 1 drb kövér sertést vett a legénységi konyha részére Zalaapáti-ban 2300 koronáért
Darvas szds.
ezredparancsnok

Bizalmi férfi választás és lemondás
1919. febr. 7.

A mai napon megtörtént a legénység kívánságára az újbóli bizalmi férfi választás (titkos.)
Neugebauer Béla 98/16 tűzmester a bizalmi testület sorából saját kérelmére kilépett, s helyette Dörnyei István tüzér választatott meg.[15]
Láttam Gyalokay őrn.
ezredparancsnok

15 Pirossal aláhúzva.

Jóléti Bizottság új választása
1919. febr. 8.

A jóléti bizottság a mai napon teljesen megalakult
tagjai:
Gyalokai őrnagy
Darvas százados
Miklós főhadnagy
Barna főhadnagy
Breitenhoffer főhadnagy G. H. főnök
Csikós főhadnagy
Mód Gyula szakaszvezető
Somogyi Lajos tizedes
Vida István főtüzér
Dörnyei István tüzér
Láttam Gyalokay őrn.
ezredparancsnok

Jelentés a ezr.parság-hoz

A bizalmi testület jelentése:
Miután a szolgálatban levő tisztek közül néhányan szolgálatukat nem teljesítik rendesen, s ami a legénység közt visszatetszést szült, kéri a bizalmi testület a parságot utasításra, a szolgálat rendes betartására nézve.
Ezen szolgálati jegy tiszti parancsban elintézést nyert.
Láttam Gyalokay őrn.
ezredparancsnok

A laktanya villanyvilágítással való berendezése:

A bizalmi testület utána járt, hogy a laktanya világítása a mai petróleum hiány miatt akadályokba ütközik:
Ezek után a helybeli villamos művek üzletvezetőségével megegyezett, hogy a laktanyába villany világítás rendeztessék be. Február 12-én a villamossági anyag megérkezett és a felszerelést megkezdték.
Láttam Gyalokay őrn.
ezredparancsnok

Vásárlás
február 13.

Bak Gábor szkv. a jóléti bizottság részére egy hízott sertést vett 2900 K-ért.
Láttam Gyalokay őrn.
ezredparancsnok

Elutazás

Barna Elek fhdngy a bizalmi test. elnöke Budapestre utazott fegyver és ruházati cikkek felvételezésére.[16]
Láttam Gyalokay őrn.
ezredparancsnok

Előléptetés kérelmezése
1919. febr. 16.
Lásd 29. sz.
ezr. parancs[17]

A bizalmi testület kéri az ezred parságot, miután Major József 98/16 tüzér megbízható és magaviselete után megérdemli, főtüzérré való előléptetését
Láttam Gyalokay őrn.
ezredparancsnok

16 Piros ceruzával jelölve.
17 Pirossal megjelölve.

Gyűlés: 1919. febr. 17.	Ma délelőtt 11 órakor esküttszéki gyűlés tartatott meg. Horváth Gábor főtz ügyében, melyet az esküttszék elítélt Láttam Gyalokay őrn. ezredparancsnok
Bizalmi férfi választás 1919. febr. 18.	A legénység kívánságára egy küldöttség ment az osztályparancsnokhoz, miután a legénység a legutóbb lemondott Neugebauer Béla tűzmestert kívánta, hogy foglalja el újból a bizalmi férfi állást; mind ezek után az osztályparancsnok a bizalmi testülettel együttesen elhatározta a legkésőbb megválasztott Dörnyei István tüzér kilépését, amit el is fogadott.[18] Láttam Gyalokay őrn. ezredparancsnok
Értekezlet: 1919. febr. 8.	Ma délelőtt 10 órakor a bizalmi testület értekezletet tartott az osztály parancsnokkal, többek közül elhatározta Nagy Károly 98/16 főtüzér dandár bírósághoz való átadását (Tényvázlat megszerkesztendő)[19]
Felderítés a G. H. részére	Miután a legutóbb érkezett élelmiszerből, a fogatok részére felvételezett zabból 10 zsák hiányzik, a G. H. a bizalmi testülethez fordult ezen lopás felderítése végett: A bizalmi testület kirendelt 3 tagot, akik lépésről lépésre kutatták ezen tételeményt, de eddig eredménytelenül. A bizalmi testület a GH.-nak erre vonatkozó okmányait visszaküldte. Láttam Gyalokay őrn. ezredparancsnok
Húshiány miatt kihallgatást kér	A legénység részére vásárolt húshiány és más dolgok eltulajdonítása végett panasz meghallgatásukat kérik (a bizalmi testület). Láttam Gyalokay őrn. Megtörtént ezredparancsnok
Nyilatkozat, egybe kérelem az ezred parancsnokságtól	Miután a bizalmi testület személyes meggyőződése folytán tudomásra jutott, hogy a rendelkezésre álló kincstári lovak oly csekély számmal vannak, hogy a napi fuvarozást a jelenlegi lótáppal nem bírják, kérjük a parságot, hogy a lovak részére hivatalos úton intézkedjék, hogy kemény takarmány utaltassék ki. Tekintettel arra, hogy a lovak gyenge állapotban vétettek át a lókórháztól, annál is inkább szükséges, hogy a lovak feljavításukig jobb élelmezésben részesüljenek. Mivel hogy a lovak olyan állapotban vannak, hogy ezzel a lótáppal (korpával) el fognak hullani, kérjük a parság beleegyezését, hogy a jóléti bizott-

18 Pirossal megjelölve.
19 Zárójelben utólag piros tintával beírva.

ság rendelkezésére álló összegből maximális áron felül is feltétlenül kemény lótápot beszereztessen.
Láttam
180 sgt. 919 szám alatt Gh. leadva[20]
Gyalokay őrn.
osztályparancsnok[21]

Tényvázlat:[22]
1919. febr. 20.

felvétetett 1919. február 20.

Nagy Károly kovács mesterségű főtüzér tárgyában.

Nevezett Nagyfalvai (Zala m) 1898 születésű, rom. kath. vallású gépész kovács, besoroztatott 1916. május havában, bevonult 1916. október 15-én, kitüntetései nincsenek, 6 elemi iskolát végzett, a köztársaságra állítása szerint felesküdve nincs.

Vádak ellene felmerültek:

Mint kovács a patkoló mester mellé lett beosztva a műhelybe, többi társait is rábeszélte, hogy azon összegért, amelyek a jelenlegi illetékek, ne dolgozzanak, társai ráhallgatva megtagadták a munkát.

Jelenleg felállítás alatt álló menetütegbe lett beosztva mint hajtó főtüzér. F. hó 14-én kiküldetett 1 kocsi és 2 lóval vele 4 drb lótakarót vitt. 15-én reggel visszatérve 2 takaró hiányzott.

Megérkezésekor a kocsin ülve kihívó hangon jelentette Lestyánsky hdngy. úrnak, hogy 2 takaró hiányzik (elveszett).

Állítása szerint éjnek idején vendéglő istállóban magára hagyta a lovakat és ő haza ment szüleihez aludni.

Erre Lestyánsky hdngy. úr felelősségre vonta és parancsot adott néki, hogy 24 órán belül a takarókat kerítse elő, amelyre ő azt felelte, hogy mit tehetnek velem, ha nem is hozom vissza.

Mind ezek után Lestyánsky hdngy. úr figyelmeztette, hogy hallgasson, mert arcul csapja, s durva hangon visszafelelte, hogy ma nem az a világ van.

Tekintettel arra, hogy a nevezett állandóan a legénység közt izgat, a bizalmi test. nem vállalhat érte garanciát, mivel hogy a jelenlegi szabályoknak nem akarja magát alávetni, kéri a bizalmi testület a parságot ezen egyén dandár bírósághoz való átadására

Láttam
Darvas szds. osztály parancsnok
Gyalokay őrn. ezredparancsnok

Nyilatkozat:
1919. febr. 20.

Fodor Nándor főtüzér 98/17. f. hó 4-én kivonuláskor az ütegből önként lemaradt és a kocsmába ment, azért az esküttszék a parancsnok beleegyezése folytán 5 napi zsold megvonással lett megbüntetve.[23]

Ezen kívül tudomásunkra jutott, hogy a fent nevezett a legénység közt folytonosan lázít; a bizalmi

20 Tintaceruzás beírás.
21 Téves aláírás: Gyalokay ezredparancsnok volt.
22 Kapcsolódik a február 18-i bejegyzéshez.
23 Ti. az esküdtszék által.

testület által felszólítatott, hogy ezen szabálytalanságokat tovább ne folytassa, erre vonatkozólag ismét a legénységhez ment és felhívta figyelmüket, hogy támogassák, mert a bizalmi férfiak a tiszti uraktól meg vannak pénzileg vesztegetve és őt el akarják nyomni.

F. hó 6-án reggel szolgálatban levő Neugebauer Béla tűzmester, szintén a bizalmi testület tagja, a legénységi szobába ment és a legénység megtámadta, hogy új bizalmi férfi választást óhajt, mert a jelenlegi bizalmi testület nem képviseli a legénység érdekeit.

Neugebauer Béla tűzmester azonnal kötelességének tartotta a bizalmi testületnek és Barna fhdngy. úr elnöknek jelenteni a történtet. A bizalmi testület ezután a hazug vád után sértve érezte magát és Barna fhdngy. elnök úrral együtt azonnal jelentést tett Darvas százados úr akkori ezredparancsnoknál és kérte a bizalmi testület azonnali lemondását tudomására hozni a legénységnek.

Darvas százados úr, aki azonnal a bizalmi testülettel együtt a legénységi szobába ment, és kijelentette azt, hogy bizalmi férfiak még csak öt napja lettek újból választva, tehát semmi esetre sem fogadhatja el a bizalmi testület lemondását.

Mind ezek után az egész bizalmi testület újból Darvas százados úrhoz fordult és kérte, hogy feltétlen engedélyezze az újbóli bizalmi férfi választást, mert a bizalmi testület semmi szín alatt nem hajlandó a tisztségét folytatni.

Darvas százados úr a legénységhez fordult és felkérdezte őket, hogy milyen kifogásuk van a jelenlegi biz. test. ellen.

Fodor Nándor főtüzér Darvas százados úr elé lépett és kihívó hangon azt kiáltotta, hogy semmi sem úgy történik, amint azt a rendeletek elő írják. Darvas százados úr azt megtagadta és a fent nevezett főtüzér erre nyers hangon százados urat megsértette, amint százados úr kijelentette ezen egyén esküttszék elé való állítását.

A nevezett főtüzér ekkor a legénységhez fordult, a bizalmi testület és százados úr jelenlétében azt kiáltotta, fiúk ne hagyjatok, mert most el akarnak velem bánni, erre a véres hangra a legénység parancsnokot megtámadta és kijelentették, hogy nem engedik.

Ezek után Darvas százados úr elrendelte, mivel hogy úgyis az egész bizalmi testület lemondott, történjen meg azonnal az új bizalmi testület választása, ami azonnal meg is történt.[24]

De mivel hogy a legénység rögtön meggyőződött, hogy az új választás a fent nevezett főtüzér félrevezető lázítása miatt lett megejtve, küldöttség által azonnal felkérték a régi bizalmi testületet, hogy ál-

24 A fenti három bekezdés piros ceruzával megjelölve.

lását foglalja el újra és megelőző lemondását nem akarják tudomásul venni.

A bizalmi testület kijelentette, hogy azzal a feltétellel elfogadja, ha szintén küldöttség által, megsértett ezredparancsnokunkat[25] Darvas százados úrtól bocsánatot kérnek; ez megtörtént és a dolgok ilyetén tisztázva lettek.

A nevezett főtüzér még ezek után is lázítással foglalkozik és a legénység maga is akarja ezen egyén azonnali kiküszöbölését. Ezek után a bizalmi testület kéri az ezredparancsnokságtól eltávolítását vagy áthelyezését.

Láttam

Darvas szds. osztályparancsnok — Gyalokay őrn. ezredparancsnok

---

Fegyverátvétel 1919. febr. 21.

A mai napon Vida István főtüz. a főszolgabírói hivatalból 14 drb gyalogsági fegyvert vett át.

Láttam

Darvas szds. osztályparancsnok — Gyalokay őrn. osztályparancsnok[26]

Értekezlet:

1919. február hó 25-én

A bizalmi testület esküdszéki gyűlést tartott, továbbá a gazd. hiv. főnökével értekezletet tartott szóbelileg.

Láttam

Darvas szds. osztályparancsnok — Gyalokay őrn. ezredparancsnok

---

Esküttszéki gyűlés:

1919. febr. 27.

A bizalmi testület esküttszéki gyűlést tartott; Molnár Sándor 96/15 tűzm. bűncselekménye fölött ítélkezett:

Láttam

Darvas szds. osztályparancsnok — Gyalokay őrn. ezredparancsnok

---

Elutazás

1919. március 7.

Barna Elek fhdngy., Kovács Gyula alhdngy., Somogyi Lajos szkv. bizalmi férfiak Budapestre a minisztériumba hivatalos ügyek elintézése végett útba indultak.

Láttam

Darvas szds. osztályparancsnok — Gyalokay őrn. ezredparancsnok

---

Értekezlet

1919. március 10.

A bizalmi testület esküttszéki gyűlést tartott; Steiner Ferencz 98/16 tizedes bűncselekménye felett.

Láttam

Darvas szds. osztályparancsnok — Gyalokay őrn. ezredparancsnok

---

25 Február 6-án még Darvas szds. az ezredparancsnok.
26 Helyesen: ezredparancsnok.

Betegedés	1919. március 11. főhadnagy Barna Elek, a bizalmi test. elnöke orvosi véleményre 2 napig a testülettől felmentetett. Láttam Darvas szds. Gyalokay őrn. osztályparancsnok ezredparancsnok
Bizalmi férfi leszerelése	1919. március 12. Neu Imre tűzmester, a bizalmi test. tagja családi okok miatt leszerelt. Láttam Darvas szds. Gyalokay őrn. osztályparancsnok ezredparancsnok
Gyűlés a tisztek méltányos beosztásáról:	1919. március 12. A bizalmi testület gyülekezett és a miniszteri rendelet után határozott a tisztek alkalmas beosztásáról. Láttam Darvas szds. Gyalokay őrn. osztályparancsnok ezredparancsnok
Útba indítás	1919. március 17. Kovács Gyula alhadnagy, a biz, test. tagja Budapestre a ministeriumba hivatalos ügyek elintézése végett útba indult. Láttam Darvas szds. Gyalokay őrn. osztályparancsnok ezredparancsnok
Lókórház felülvizsgálása	1919. március 17. A ministeriumból egy kiküldött érkezett a lókórház felülvizsgálására, kivel a katona tanács 2 tagja közreműködött a felülvizsgálatnál Láttam Darvas szds. Gyalokay őrn. osztályparancsnok ezredparancsnok
Bizalmi férfi beosztása	1919. március 22. Vida István főtüzér, a biz. testület és a Munkás-Katona és paraszt tanács tagja a Direktoriumba osztatott be, mi által legtöbb idejét a városháza hivatalos helyiségében köteles tölteni. Láttam Darvas szds. Gyalokay őrn. osztályparancsnok ezredparancsnok
Bizalmi férfi közreműködése	1919. március 24. Mód Gyula szkv., a biz. test. tagja és a Munkás-Katona és paraszt tanács vezetőségi tag, a tanács elhatározása folytán mint szakember a városi üzletekben leltározott az élelmi és bőrruházati cikkekről Láttam Darvas szds. Gyalokay őrn. osztályparancsnok ezredparancsnok

Autó behozatala	1919. március 24.
	Orbán József tizedes, a biz. testület tagja Bálványossy László főerdésztől egy könnyű személy szállító autót vett át, mely a laktanyában van elhelyezve szolgálat tétel végett[27]
	Láttam
	Darvas szds. Gyalokay őrn.
	osztályparancsnok ezredparancsnok
Karhatalmi kirendeltség	1919. március 25.
	Barna Elek fhdngy a biz. test. elnöke és Baka Géza alh.[28] 18 emberrel Zsid községbe a Direktórium utasítására mint karhatalmi kirendeltség kivonult, mivel hogy nevezett községben zendülés van és Keszthelyt fenyegetik.
	Láttam
	Darvas szds. Gyalokay őrn.
	osztályparancsnok ezredparancsnok
Karhatalmi kirendeltség	1919. március 26.
	Barna Elek fhdngy a biz. test. elnöke 5 emberrel Zalavár községbe a Direktórium utasítására mint karhatalmi kirendeltség vonult ki.[29]
	Láttam
	Darvas szds. Gyalokay
	osztályparancsnok ezredparancsnok
Bizalmi férfi választás	1919. március 27.
	Fekecs Sándor 94/14 szkv. a mai napon bizalmi férfinak megválasztatott (titkosan).
	Láttam
	Darvas szds. Gyalokay
	osztályparancsnok ezredparancsnok
Biz. test-i küldöncz	1919. március 27.
	Horváth János 99/17. tüzér beosztatott a bizalmi testület küldönceül, kinek legtöbb idejét a bizonyos helyiségben kell tartania.
	Láttam
	Darvas szds. Gyalokay
	osztályparancsnok ezredparancsnok
Szabályok kihirdetése a legénységnek	1919. március 27.
	A bizalmi testület kihirdette a legénységnek, miután még nem voltak kellően informálva a jelenlegi szabályrendeletekről, az előírt szolgálat teljesítését és a büntetésekre vonatkozólag
	Láttam
	Darvas szds. Gyalokay
	osztályparancsnok ezredparancsnok

27 Piros ceruzával aláhúzva.
28 A két név pirossal aláhúzva.
29 A bekezdés pirossal aláhúzva.

Bizalmi férfi választás	1919. március 28. Szabó Sándor 96/15 (volt tűzmester) a mai napon bizalmi férfinak megválasztatott Láttam Darvas szds. Gyalokay osztályparancsnok ezredparancsnok
Bizalmi férfiak ügyködése	1919. március 31. Gyalokay Jenő (v. őrnagy) ezredparancsnok, továbbá; Barna Elek, Kovács Gyula, Mód Gyula, Somogyi Lajos, Orbán József bizalmi férfiak a Győri kerületi parsághoz voltak hivatalos ügyek elintézése végett[30] Láttam Darvas szds. Gyalokay osztályparancsnok ezredparancsnok
Elhatározás	1919. április 7. A katona tanács hivatalos gyűléseit mindennap délelőtt 10h-kor tartja meg. Láttam Darvas szds. Gyalokay osztályparancsnok ezredparancsnok
Jóléti biz. férfi választás	1919. április hó 9. Fehér Károly (v. szkvt.) a mai napon titkos szavazással jóléti biz. férfinak megválasztatott. Láttam Darvas szds. Gyalokay osztályparancsnok ezredparancsnok
Gyengélkedő szoba berendezése, szalma beszerzése és fertőtlenítő:	1919. április 9. A biz. test. az ezred orvos főnökével értekezletet tartott és pedig: gyengélkedő szoba berendezéséről, ami haladéktalanul megtörténik. Egészségügyi szempontból pedig kérte az orvos főnök a biz. testületet szalma beszerzésére, mert a jelenlegi szalmazsákokban a szalma már rodhatt és ezeket frissel kell kitölteni. Továbbá fertőtlenítő, mely Mayer Testvéreknél Helyben áll rendelkezésünkre.
Orvosi iskola és vizit	A legénységnek iskola fog tartatni az orvos főnök által hetenkint 2-szer és minden 14 napban vizit a nemibajok elkerülése végett.
Fürdő:	A legénység részére Hévízen fürdőt igényelni zárt helyiségben.
Jóléti bizottsági új tag	Dr. Jámbor Kálmán orvosfőnök a rendeletek előírása szerint a jóléti bizottság rendes tagja.
Fertőtlenítő felülvizsgálása	Somogyi Lajos (v. szkvt.) felül vizsgálta a fertőtlenítőt, mely rendes javítás előtt nem használható, mert a gőzölő teljesen kiégett a sok használat után.[31]

30 A nevek fekete ceruzával aláhúzva.
31 A két név feketével aláhúzva.

Jelentés

Somogyi Lajos jelenti, hogy a laktanyában 1 vagon mész van és ebből minden kérés nélkül Hetési nevű kőműves egy kocsival vitt el, állítólag Bődör (v. tűzmester) adta ki, egyben kéri a testületet arra nézve, hogy a laktanya gondnokot utasítsa mind ezek megszüntetésére.

Barna Elek a kat. tanács elnöke jelenti: a gazdászoktól 52 drb revolver lett leadva a vörös őrséghez, amelyeket a vörös őrség a katona tanácshoz leadott, de nem teljes számban, csak 38 drbot, ezek közül 3 drb Brovning, amelyek teljesen használatképtelenek (alkatrész hiánnyal lettek átadva).

Miután 14 drb revolver hiányzik és a három használhatatlan csak önkényűleg lehetett hiányos állapotban átadva, a kat. tanács felkéri a direktóriumot ezeknek végrehajtására.[32]

Takarók lefoglalása

A helybeli szövetkezetben több katonai takaró van raktáron, a direktórium felkéretik ezek lefoglalására.

Elhatározás

A kat. tanács elhatározta, hogy mind azon egyénektől, kiknek felesleges katona ruhájuk van, haladéktalanul beszolgáltassák (plakatírozva).

Lósorozás

Lósorozásra vonatkozólag a kat. tanács egyhangúlag határozott és pedig: fo. hó 10-én megkezdődik.

Orvos vizit a lókórházi alkalmazottakra vonatkozólag

Miután a lókórháznál szolgálatot teljesítő egyének szintén a laktanyában vannak, habár civil munka erő is, betegség alkalmával a helybeli tüzér ezred orvos főnökénél jelentkezhetnek vizitre.

Autó igénylés

A kat. tanács elhatározta, miután lóhiányt szenved a tüzér ezred, autóra lenne szüksége, melynek igénylését a GH.-val egyetértőleg felküldte a hadügyi népbiztossághoz.

Elhatározás

A katonatanács bármely tagja, ha a helyszínt elhagyja, köteles a tanácsnak előzőleg bejelenteni.

Timár György Láttam Somogyi Lajos
Barna Elek
elnök

Darvas szds. Gyalokay
osztályparancsnok ezredparancsnok[33]

Üteg parancsnokság ideiglenes átvétele

1919. április 9.

Barna Elek elnök jelentése: Miután Csiszár Sándor (v. fhdngy.) jelenleg a második üteg parancsnoka, betegsége folytán 6 heti beteg szabadságot kér, bevonulásáig Barna Elek (v. fhdngy.) veszi át a II. üteg parancsnokságot.

32 A fenti három bekezdés piros ceruzával aláhúzva.
33 A három aláíró a katonatanács tagja.

Házkutatás

Miután a gazdászok a náluk levő fegyver és pisztolyokat nem adták le pontosan, a katona tanács egyhangúlag elhatározta a direktóriummal folyó hó 10-én a házkutatás megkezdését ezek elkobzása végett.

A tegnapi lefolyt tárgyalásokon a 3 drb használhatatlan Brovning tulajdonosait, Sárközy József, Lengyel Mihály és Hanny Imre gazdászokat a kat. tanács a Direktórium elé küldi kihallgatás végett.

Elhatározás

A kat. tanács a direktóriummal együttesen elhatározta kihirdetését a városban, hogy a felesleges kerékpárok a kat. tanácshoz beszolgáltassanak szolgálat tételre.

Továbbá a pótkeretnél levő használhatatlan lovakat a lókórháznak gyógykezelésre leadni.

Miután az újabb rendeletek szerint több mennyiségű ruhát utalnak ki részünkre, ennek megbízására a biz. test. javasolja Braunöder Ferencz (v. tszthtts.) raktárnokká való beosztására és melléje Vajda János (v. főtüzér) mint segédmunkaerőt.

Indítvány[34]

Timár György indítványa:
Miután Riedl (v. ezredes) mint nyugalmazott egyén a helybeli lókórház parancsnoka és egyszersmind állomás parancsnok is, de a vörös hadseregnek nem tagja, kéri Timár: azonnali felváltását.

Hitéül:

Láttam
Darvas szds.
osztályparancsnok

Gyalokay
ezredparancsnok

Jegyzőkönyv

1919. április hó 11.

felvétetett 1919. április 11-én Kardos István v. tizedes lázítása tárgyában:

Kardos István f. hó 2-án Budapestre küldetett ruha felvételezéséért 5 társával Fekecs Sándor elvtárs parancsnoksága alatt.

A szállítmány felvételezése után társait arra izgatta, hogy kik a ruha szállítmánnyal vannak, mind egyik részére jogosult egy teljes öltöny, és parancsnokuk tiltakozása ellenére el is vették.

Megérkezésükkor Vida István elvtárs a kat. tagja felszólította őket, hogy a jogtalanul elvett ruhákat adják vissza, mert a felszerelés a felállítandó menet üteg részére lett felvételezve, mivel ezen parancsnak nem tettek eleget, erre Vida elvtárs Kardos sapkájához nyúlt (mely sapka tüntetőleg tengerész módra vagy 60 cm vörös szalaggal volt körítve) hogy levegye raktárba helyezés végett.

Ezek után Kardos azt nem engedte és Vida elvtársnak, mint kat. tanács tagjának a következő sértő nyilatkozatot tette a többi felkorbácsolt kedélyű elvtársak előtt:

nagy legények vagytok, bizalmi férfiak, tudjá-

34 L. a Jegyzőkönyv után közölt április 10-én kelt iratot.

tok-e, hogy nem mi választottunk meg benneteket, erre Vida azt felelte, nemcsak bizalmi férfiak, hanem katona tanács is vagyunk, mi vagyunk felelősek érte, melyre Kardos azt felelte, lesz rá gondom, hogy letörjék a szarvatok és nem sokáig lesztek azok.

Szentimrey elvtárs vallomása:

én csak azért fogok jelentkezni a menet ütegbe, hogy meg kapjam az új felszerelést, aztán kint fogok lenni 2 napig és fogok lógni, amit már a kat. tanács tagjai több elvtárstól is hallottak, hogy Kardos ezt kijelentette.

Somogyi elvtárs vallomása:

*

A jegyzőkönyv itt megszakad, a további lapok hiányoznak. Három irat tartozik még a füzethez, ezeket is közöljük:

1.

M. kir. 41. honvéd tábori nehéz pótüteg.[35]
K. t. 30
1919.

Irattár

Szolgálati jegy

Keszthely, 1919. évi április hó 7-én.

Miután a volt tisztek még mindig a régi tiszti sapkát és gombokat hordják, a legénység a Kat. tanácshoz fordult utasításért ezeknek eltávolítása végett, kéri a kat. tanács az ezredparságot az elvtársak figyelmeztetésére ennek eltávolítására minden kellemetlenség elkerülése végett.

(Pecsét helye)

Az
ezred parancsnokságnak
H.

Kat. tanács tagja
Mód Gyula

Zala-veszprémi 20. tüzér ezred parancsnokság[36]
Vettem!
Keszthely, 1919. évi április hó 7-én *Fogalmazvány nélkül!*
210/15 szám.
kt — 1919
..... *melléklet.*

Értesítem a katonatanácsot, hogy külön tiszti gombok nincsenek, mert a sárga fényes gombok általában voltak és még vannak is rendszeresítve. A fekete tiszti sapka eltávolítására ezideig még semmi rendelet nem jött, így azokat a volt tisztek még jogosan hordhatják.

Gyalokay
ezredparancsnok

Katona tanácsnak *Keszthely*

35 Nyomtatott iratformula, kézírással kitöltve. A szöveg alján kerek körpecsét, felirata: M. 41. NEHÉZ PÓTÜTEG, KESZTHELY, belül: BIZALMI TESTÜLETE.

36 Bélyegzős fejléc és vettemezés, a szöveg kézírással, tintával. (Az előző irat hátoldalán.)

2.

Zala-veszprémi 20. tüzér ezred.
szám.
sgt. 1919.
Állomásparnok kijelölését kéri.

Katona tanács.
fog.

KERÜLETI PARNOKSÁG,

Keszthely, 1919. április hó 10. *GYŐR.*

Kérem a kerületi parancsnokságot, hogy Keszthelyen levő Riedl Miklóst (volt ezredes) az állomásparancsnoki teendők alól mentse fel.

Indokaim a következők:

A katonák a bizalmi testület, egyben katonatanácstól kérik, hogy fölöttük állomásparancsnoklási jogokat a csapattest parancsnoka (jelenleg Gyalokay Jenő v. alezredes) nem pedig egy polgári intézmény parancsnoka gyakorolja.

Riedl Miklós ugyanis a helybeli lókórház parancsnoka, akiben nem lát a katonatanács elegendő garantiát arra, hogy mint állomásparancsnok megfeleljen, annál is inkább, mivel a katonák előtt oly nyilatkozatot tett annak idején, hogy ő semmiféle bizalmi testületet, sem katonatanácsot nem ismer.

Továbbá március hó 1-vel úgyis nyugállományba lett helyezve és ezek szerint a katonák óhaja, hogy a parancsnokság tőle megvonassék és fent említett Gyalokay elvtársnak átadassék.

Mielőtt a katonatanács ezen kérelmet felterjesztette volna, kérte Gyalokay (volt alezredes) elvtárs, ezredparancsnokot, hogy az állomásparancsnokságot vegye át, ki azon utasítást adta, hogy ő csak akkor veheti át, ha felsőbb fórum erre őt utasítja, — ebből kifolyólag kérem a kerületi parancsnokság erre vonatkozó rendeletét.

B
katonatanács elnöke[37]

3.

JEGYZŐKÖNYV.[38]

Felvétetett Keszthelyen, 1919. évi május hó 5-én, a 20. vörös tüzér ezrednél.

TÁRGY.

Bizalmi férfiak (szakaszparancsnokok), löveg, illetve rajvezetők, jóléti bizalmi férfiak és az esküdtszék megválasztása.

Az egybegyűlt elvtársak a választás elnökévé Orbán József, jegyzőjévé Bodó Imre elvtársakat választották meg. Miután a jegyző megmagyarázta a vörös katonáknak, hogy mielőtt a fentsoroltakat megválasztanák, jól gondolják meg, hogy az illetőknek engedelmeskedni tartoznak. A választás megkezdődött. Bizalmi férfiak lettek: 2. üteg I. szakasz: Szerencsés István; 2. üteg II. szakasz: Bajnec Vendel; 1. üteg I. szakasz: Szabó Gyula; II. szakasz (ujjoncszakasz) Kertész Imre elvtársak, és a 2. ütegbeli telefonszakasz bizalmia (sic!): Brodjovin Iván elvtárs. Löveg, illetve rajvezetők: 2. üteg I. löveg: Tóth János László; II.

37 Gépelt fogalmazvány, Barna Elek szignójával.
38 A katonatanácsok feloszlatása utáni irat (l. ezzel kapcsolatosan az idézett Hünb. 4. HN. sz. rendeletet). Gépelt irat, az utolsó bekezdés pirossal aláhúzva, sk. aláírásokkal.

löveg: Magyarics István, III. löveg: Kiss Gyula, IV. löveg: Szentimrei János elvtársak. 2. üteg I. löveg: Kovács József, II. löveg: Beck Gábor, III. raj: Markó Károly, IV. raj: Hardi József.

A jóléti bizottság elnöke: (...), jegyzője: (...). A jóléti Bizottság tagjai: Fehér Károly, Stiksz Ferenc, Fáth Lajos, Szabó János és Dobos Imre elvtársak. Az esküdtszék elnöke: Timár György, jegyzője: Pataky István, tagjai: Vida István, Orbán József, Somogyi Lajos, Stern Miklós és Szabó Sándor elvtársak.

A választások megtörténte után Bodó Imre közölte, hogy holnap a bizalmi testület az esküdtszékkel együtt tartandó ülésén ki fogja jelölni azon volt tiszteket, kiket a proletár hadseregben megtartani óhajt, s ezen határozatot közölni fogják s miután a helybeli Direktóriumnak bemutatják, futárral, jóváhagyás végett a budapesti hadügyi népbiztossághoz küldik. Ugyancsak ily módon történik a megüresedő magasabb parancsnoki állások betöltése is. Más tárgy nem lévén, az elnök az ülést bezárta.

E jegyzőkönyv felolvastatott és jóváhagyás után aláíratott.

Kmft.

Bodó Imre
jegyző

A jegyzőkönyv hiteléül:
Vida István
Somogyi Lajos

Orbán József
elnök

SZEMLE

A. M. KONYEV

KRASZNAJA GVARGYIJA NA ZASCSITYE OKTJABRJA

(Nauka, Moszkva, 1978. 222. o.)

A. M. Konyev könyve, amely *a Vörös Gárda Október védelmében* folytatott harcairól szól, csak egy a sok hasonló témájú eddig megjelent kiadvány közül. A szerző maga is több tucat könyvet, tanulmányt, visszaemlékezést és cikket sorol fel, amelyek a Vörös Gárda történetének szentelték mondanivalójukat. Ezek között megtalálhatók összefoglaló munkák, s olyanok is, amelyek Szovjet-Oroszország egy-egy területén kísérik végig a Vörös Gárda tevékenységét.

A szerző azonban utal arra, hogy e viszonylag sokrétű feldolgozó munkákat is is figyelembe véve, az alapos, elmélyült levéltári kutatások eredményeként, meg mindig van értékes mondanivaló a témában. A szóban forgó kiadvány nem kíván az eddig megjelent munkák szintézise lenni, hanem a Vörös Gárda történetének azon csomópontjait veszi vizsgálat alá, amelyekről a szerző megítélése szerint az eddigi munkák nem adnak teljes képet, ugyanakkor döntő fontosságúak voltak e szervezet tevékenységében. Erre utalnak a könyv fejezetcímei is. *Az első fejezet* a Vörös Gárda megerősítésére tett intézkedéseket tárgyalja az októberi forradalom győzelme utáni időszakban. *A második fejezetben* a szerző azokat a harcokat tekinti át, amelyeket a Vörös Gárda az első ellenforradalmi lázadások leverése érdekében vívott. *A harmadik fejezet* arról szól, hogy milyen tevékenységet fejtett ki a Vörös Gárda a kenyérért vívott harcban, amelynek az volt a célja, hogy megmentse Szovjet-Oroszországot az éhínségtől. És végül a *negyedik fejezetben* a szerző a Vörös Gárdáról, mint a Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg elődjéről szól, megmutatja azt a szoros kapcsolatot, amely a munkáshatalom e két fegyveres szerve között volt.

A fejezetek címeiből kiderül, hogy A. M. Konyev a Vörös Gárda történetének csak az októberi forradalom utáni időszakával foglalkozik, addig az időpontig, amikor a reguláris Vörös Hadsereg létrejön és megerősödik.

Az októberi forradalom győzelme után — mutat rá a szerző — a párt új feladatokat állított a Vörös Gárda elé. E feladatok közé tartozott többek között a régi uralkodó osztály lefegyverzése, az ellenforradalmi lázadások és összeesküvések felszámolása, a forradalmi rend biztosítása a városokban, vidéken és a vasútnál, az államilag fontos objektumok, raktárak, üzemek védelme stb. E feladatok gyakorlatilag rendőri és állambiztonsági funkciók elvégzését jelentették. Ezek katonai, politikai jelentősége megkövetelte, hogy a Vörös Gárdát mennyiségileg megerősítsék és továbbra is biztosítsák annak szigorú proletár jellegét.

A szerző közli azt az adatot, hogy a Vörös Gárda létszáma 1917 végétől 1918 februárjáig a jelentősebb forradalmi központokban az október előtti létszámhoz viszonyítva 3,5—4-szeresére emelkedett. Ez természetesen új osztagok szervezését is jelentette. Az állományt továbbra is szigorúan osztályalapon egészítették ki, csak a legöntudatosabb élenjáró munkásokból és szegényparasztokból vettek fel tagokat. Jelentős volt a Vörös Gárda tagjai között a párttagok aránya, egyes helyeken elérte a létszám 50 százalékát. A parancsnoki karban ez az arány még magasabb volt. Igen magas volt az ifjúság részvétele. A forradalom szempontjából

fontos helyeken a létszám 30—70 százalékát adták. Elismeréssel szól a szerző a nők részvételéről a Vörös Gárda harcaiban.

Ismeretes, hogy a bolsevik párt és személyesen Lenin is nagy jelentőséget tulajdonított annak, hogy a forradalom védelmébe bekapcsolódjanak más nemzetek fiai is, akik mint hadifoglyok tartózkodtak a cári Oroszországban. A. M. Konyev részletesen szól a Vörös Gárdában harcolt internacionalistákról. Számunkra külön megtiszteltetés, hogy a kiemelkedő harcosok és vezetők között név szerint említi Garasin Rudolfot, Ligeti Károlyt, Münnich Ferencet, Kun Bélát, Szamuely Tibort, Varga Gyula Andrást, Karikás Frigyest és Faragó Dezsőt.

A Vörös Gárda szervezeti megerősítésével párhuzamosan külön gondot fordítottak az osztagok katonai kiképzésére. Lenin különösen fontosnak ítélte a parancsnokok katonai ismereteinek fejlesztését. A szerző részletesen foglalkozik a katonai kiképzés elveivel és gyakorlatával, amelyek a legszükségesebb tennivalók elsajátítását tűzték ki célul. Így pl. harcászatból a terepen, a lakott területen és a vasúti csomópontokon folyó harcok várható formáival foglalkoztak.

Amellett, hogy a Vörös Gárda harci feladatokat látott el, a lakosság körében igen aktív politikai munkát végzett. Különösen nagy szükség volt erre vidéken, azokban a körzetekben, amelyekben ellenforradalmi lázadások törtek ki. E politikai munka formáit, módszereit és eszközeit is részletesen tárgyalja a könyv.

A. M. Konyev sokoldalúan, nagyon konkrét adatokkal mutatja be azt a meghatározó szerepet, amelyet a Vörös Gárda az első ellenforradalmi felkelések szétzúzásában betöltött. E leírásból elénk tárul az orosz munkásság és szegényparasztság heroizmusa, amellyel saját hatalmát, a világ első szocialista forradalmának vívmányait védelmezte.

Csakis ezzel a tudatos elszántsággal magyarázható, hogy a párt az első jelentős erejű ellenforradalmi felkelés — a Kerenszkij—Kornyilov-féle támadás — szétzúzására néhány nap alatt háromszoros túlerőt tud létrehozni a Vörös Gárda alakulataiból, amelyek maradéktalanul teljesítették kötelességüket. Hasonlóan rövid idő alatt és eredményesen számolták fel a Vörös Gárda osztagai az ellenforradalmárok moszkvai felkelését is.

Különösen érdekfeszítően írja le A. M. Konyev a Vörös Gárda azon tevékenységét, amelynek során az ellenforradalom egyik veszélyes fészke, a régi hadsereg legfelsőbb főparancsnoksága került felszámolásra. Miután bizonyosságot nyert, hogy Dutov tábornok és törzse nem hajlandó magát alávetni a forradalmi központ parancsainak, a Népbiztosok Tanácsa leváltotta őt beosztásából, s helyére egy régi forradalmárt, Kirilenko zászlóst nevezte ki. A főparancsnokság azonban Pétervártól messze, Mogiljovban települt. Ahhoz, hogy a Népbiztosok Tanácsának e rendelkezése érvényre juthasson, a régi parancsnokságot fel kellett számolni, annál is inkább, mert az ott levő tábornokok és tisztek nyílt szervezkedésbe kezdtek a forradalom ellen. A feladat a Vörös Gárdára hárult, amely igen határozottan és energikusan csoportosította át erőit e feladatokra.

Ezen ellenforradalmi lázadásokkal szinte egyidőben kezdődött meg a fehér tábornokok és atamánok szervezkedése az ország más vidékein is. Az egyik legközvetlenebb veszélyt a doni területen szervezett úgynevezett Önkéntes Hadsereg jelentette, amelynek létszáma 1917 decemberében elérte az 50 ezer főt. Lenin úgy ítélte meg a helyzetet, hogy ennek az ellenforradalmi bandának a szétverésétől függ a forradalom további sorsa.

Annak érdekében, hogy a Vörös Gárda e feladatot is sikeresen hajtsa végre, a szovjet kormány egy sor intézkedést hozott. Az osztagok átcsoportosítása, újak szervezése, anyagi, technikai ellátásuk biztosítása, az egységes irányító szerv létrehozása, mind-mind ennek érdekében történt. Az erőfeszítések megérlelték a sikert. A Vörös Gárda és a régi hadsereg forradalmi csapatai együttes tevékenységének eredményeként az ellenforradalmi erőknek ezt a központját is sikerült felszámolni 1918 februárjában.

Nem kisebb feladatok elé állította a Vörös Gárdát az Ukrán Központi Rada által szervezett és irányított, valamint a Dutov tábornok által vezetett dél-urali ellenforradalmi lázadások felszámolása sem. Külön problémát jelentett a lengyel hadtest felkelésének leverése 1918 januárjában Belorusszia területén. És még nem említettük a Távol-Keleten és Szibériában lefolyt harcokat.

A. M. Konyev nagyon részletesen ír a Vörös Gárda harcairól ezeken a területeken. A leírásból elénk tárul a Vörös Gárda harcászatának és hadművészetének számos főbb vonása és az ellenséges katonák és a polgári lakosság között folytatott politikai munka sokrétűsége. Kézzelfoghatóan érződik a leírásból az az óriási munka, amelyet Lenin végzett e harcok szervezésében, a győzelem biztosítása érdekében.

Az októberi forradalom győzelmének

megszilárdításában kiemelkedő helyet kapott az a tevékenység, amit a szovjethatalom az éhség felszámolásáért, a kenyér biztosításáért folytatott. A szerző részletesen bemutatja Szovjet-Oroszország élelmiszerellátottságának helyzetét a forradalom győzelme után. Péterváron pl. az októberi forradalom győzelme napján a készlet csupán 1—2 napra volt elegendő. Hasonló volt a helyzet Moszkvában és a nagyobb ipari központokban is.

A városi és a falusi burzsoázia felismerte, hogy az élelmiszer visszatartásával, elrejtésével éhínséget idézhet elő, amely a fiatal szovjethatalom halálát jelentheti. A belső ellenség ezen kísérletét segítette az antant is azzal, hogy gazdasági blokád alá vonta Szovjet-Oroszországot.

Az éhség felszámolása tehát gazdasági, politikai és katonai kérdés is volt egyben — mutat rá a szerző. Ennek megoldásában szintén óriási szerep hárult a Vörös Gárdára. Az elszámoltató bizottságok védelme, a házkutatásokban való közreműködés, a „csere a város és a falu között" mozgalom, az összegyűjtött élelmiszerek veszteség nélküli vasúti szállításának fegyveres biztosítása, raktárak őrzése stb. mind a Vörös Gárda osztagainak feladata lett.

A gárdisták ezt a megbízatást is ugyanolyan lelkesedéssel és eréllyel hajtották végre, mint az ellenforradalmi felkelések szétverését. Ebből is következett, hogy a burzsoázia, a kulákság gyűlölete a Vörös Gárda tagjai, de még családtagjai ellen sem ismert határt. A szerző számtalan esetet ismertet, amikor a fellázadt kulákok kegyetlenül leszámoltak a kisebb Vörös Gárda osztagokkal, családjaikkal. Több ezer forradalmár esett áldozatul ezeknek a támadásoknak.

Az összegyűjtött élelmiszerek szállításának biztosítása sem volt egyszerű feladat. A Szibériából és az ország déli területeiről elindított élelmiszervonatokat meg kellett óvni a helyi rablásoktól, el kellett hárítani a menetrend szabotálását, biztosítani kellett a vagonokat, a mozdonyokat. Mindezekben a Vörös Gárda határozott cselekvése nélkülözhetetlen volt. E nélkül nem lehetett volna megmenteni Szovjet-Oroszországot az éhínségtől.

A. M. Konyev ugyanakkor megmutatja azt is, hogy ezt a munkát a Vörös Gárda összekötötte annak a politikai feladatnak a megoldásával, amelynek az volt a célja, hogy vidéken, a falvakban is megszilárduljon a szovjethatalom. Erre a munkára — mutat rá a szerző — 1918 nyarán Pétervárról és Moszkvából közel ötezer agitátort küldött a párt vidékre, akik a Vörös Gárdával karöltve folytatták tevékenységüket.

A fiatal szovjethatalomnak azonban nem csak a belső ellenforradalmi erőkkel kellett megküzdenie, hanem a nemzetközi imperializmus közvetlen támadásával is szembe kellett néznie. Ennek elhárítására a Vörös Gárda sem szervezetileg, sem katonai felkészültségét tekintve nem volt megfelelő. Lenin volt az, aki felismerte, hogy az alaposan kiképzett, jól felszerelt imperialista csapatokkal szemben csak a központilag irányított, jól kiképzett és felszerelt reguláris hadsereg tudja biztosítani a forradalom védelmét.

A. M. Konyev a probléma megértéséhez szükséges mértékben szól a reguláris hadsereg felállításáért folyó vitákról, amelyekből a lenini álláspont került ki győzetesen. 1918. január 15-én jelent meg a szovjet kormány rendelete a Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg felállításáról.

A szerző részletesen elemzi a Vörös Gárda és a Vörös Hadsereg közötti alapvető különbségeket a szervezés, a kiképzés és az irányítás területén. Ugyanakkor konkrét példák sokaságával igazolja, hogy a Vörös Hadsereg első egységei a Vörös Gárda osztagainak bázisain jöttek létre.

A Vörös Hadsereg szervezésének első időszakát végigkísérve a szerző rámutat, hogy bár a hadsereg első egységeinek bázisai a Vörös Gárda osztagai voltak, a Vörös Gárda szervezése, erősítése nem fejeződött be a hadsereg szervezésének megkezdésével. Az orosz munkásosztály e két forradalmi fegyveres ereje még több hónapig egymás mellett létezett, közösen vívták harcukat a belső ellenforradalmi és a külső intervenciós erők ellen.

A Vörös Hadseregről szólva A. M. Konyev rámutat arra is, hogy annak tevékenységét — az addigi tapasztalatok átvételéből fakadóan — ugyanazok a formák jellemezték, mint a Vörös Gárdáét. A csapatok gyors manőverező képessége, határozottsága, a tüzérség tömeges felhasználása a támadásban, a támadások célpontjainak ésszerű megválasztása, mindezek jellemzőek voltak a Vörös Gárda tevékenységére is.

A Vörös Gárda és a Vörös Hadsereg közötti kapcsolat bizonyítását folytatva a szerző ugyancsak konkrét adatokkal mutatja be, hogy a hadsereg különböző szintű parancsnoki karának és komisszárjainak igen jelentős része a Vörös Gárda volt parancsnokaiból és politikai megbízottaiból került ki. Közli pl., hogy 1918 elején a Vörös Gárda katonai és politikai vezetői közül több mint 200 fő kapott

vezető parancsnoki és politikai beosztást a Vörös Hadseregben. Ezek közül 13-an lettek hadseregparancsnokok, 26-an hadseregkomisszárok, illetve politikai osztályvezetők, 17-en hadosztályparancsnokok és ugyanennyien hadosztálykomisszárok. Volt vörösgárdista parancsnokok kerültek a katonai tanintézetek élére is.

E kérdéseket összegezve a szerző joggal erősíti meg, hogy a Vörös Gárda közvetlen előde volt a Vörös Hadseregnek, az előbbi tapasztalatai a szervezésben, az ellenséggel vívott harcokban, parancsnokainak katonai ismeretei nélkülözhetetlenek voltak a reguláris Vörös Hadsereg megszervezésében.

Az eddig elmondottakból megállapítható, hogy A. M. Konyev kitűnő könyvet adott az olvasók kezébe a Vörös Gárda történetéről. A munka konkrétságát, meggyőző erejét imponálóan támasztja alá a felhasznált szovjet és külföldi, köztük magyar szerzők által is publikált irodalom és levéltári anyag mennyisége. Növelik a könyv értékét azok a mellékletek is, amelyekben a szerző közreadja a Vörös Gárda létszámát az egyes területeken, s ugyancsak területi megoszlásban közli az internacionalisták létszámát is a Vörös Gárda soraiban. Külön névjegyzékben sorolja fel annak a mintegy 200 főnek a nevét, akik a Vörös Gárda parancsnokai, politikai munkatársai voltak, s a későbbiek folyamán a Vörös Hadsereg vezető beosztású parancsnokai, politikai munkásai lettek. A kimutatásban közli párttagságuk keltét, a Vörös Gárdában betöltött funkciójukat, majd beosztásukat a Vörös Hadseregben.

A könyv elolvasása jelentősen bővíti a Szovjet-Oroszország polgárháborújáról, a Vörös Hadsereg megszervezésének körülményeiről szerzett eddigi ismereteinket.

Mucs Sándor

HETÉS TIBOR

STROMFELD AURÉL

(Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1978. 237. o., 12 t.)

Stromfeld Aurél születésének 100. évfordulójára adta ki a Zrínyi Katonai Kiadó Hetés Tibor munkáját, amely a magyar történelem jeles személyiségének életútjával ismerteti meg az olvasót. A szerző Stromfeld jegyzeteiből vett mondatokat használ fejezetcímekként. Jó módszer, mert ezzel nemcsak megadja az olvasmány hangulatát, hanem hőse egyes életszakaszai legjellegzetesebb életérzésének kiemelésével láttatja Stromfeld Aurélt, a kiváló magyar katonatisztet, akinek sorsát sajátosan alakította a történelem. Családi körülményei miatt ment a katonai pályára. Nem érezte magát kiválasztottnak, de választott foglalkozását magas szinten sajátította el. Kitűnően képzett, nagyszerű katona volt, akinek érdeklődési köre nem szűkült le csupán a haditudományokra. Mindaz, amit az első világháború előtt végzett, azt példázza — ezt mutatja be Hetés könyvének első fejezete —, hogy Stromfeld Aurél nem azoknak a tiszteknek a számát szaporította, akikről Kádár Gyula azt írja: „a katonaiskolát elvégzett tisztek zöme örült annak, hogy végre megszabadult a kevés tanulási kényszertől és helyőrségének szokványos életébe illeszkedett: társaságok — a szörnyen nívótlan fecsegésekkel —, kávéház — a szolgálati és szerelmi pletykákkal —, mulatozás, ivás, kártya vagy szerető, de semmi tovább tanulás. Hány és hány idős tiszt lakásán fordultam meg, ahol egyetlen könyv sem volt, hány és hány olyannal találkoztam, aki büszkén hangoztatta, hogy ő életében mást nem olvasott, mint szabályzatot".

A jól képzett, művelt vezérkari tiszt szorongással vett részt az I. világháborúban, amelynek kimenetelét — éppen katonai képzettsége folytán — helyesen értékelte. Amint Hetés rövid, tömör és éppen ezért nagyon jól áttekinthető II. fejezetéből látjuk, Stromfeldnek kevés hadisikerben volt része. Szinte a háború egész idején frontszolgálatos volt, közvetlen élménye, hogy „por és hamu lett a

hadsereg, amelynek évtizedeken át tagja voltam". Kegyetlen iróniája a sorsnak, hogy a jól képzett vezérkari tiszt legnagyobb hadicselekedete a visszavonulás nagyszabású és eredményes megszervezése. Kegyetlen irónia, ha csak a „hadfit" akarjuk értékelni, de ha a mérce a békevágy és a békében rejlő emberi lehetőségek, nagy erény. A visszavonulás megszervezésével a humanista, a közkatonák gondjait mindig átérző, az embereiért felelősséggel gondolkodni tudó tiszt hősiesen nagyot alkotott. Jutalmát az elkövetkező két év forradalmi eseményeiben nyerte el.

A kiváló katonai pedagógus a Ludovika Akadémia élén egy új hatalom számára tervezett tiszti nevelést. A vezérkari tiszt — vezérkari főnökként — a Vörös Hadseregben győztes csatákban védte hazája és a proletárállam érdekeit. A kötet olvasói két fejezetben ismerkednek meg 1918 és 1919 eseményeivel. Ezek a fejezetek úgy tárgyalják a történelmi eseményeket, hogy azokból az olvasó nemcsak Stromfeld sikeres munkáját ismeri meg, hanem mindazokat az ellentmondásokat, ellentéteket is, amelyekkel meg kellett harcolnia. Számtalan kérdésben kerül konfliktusba nemcsak régi életfelfogásával, nemcsak osztályos társaival, hanem régi barátaival is. Ugyanakkor korántsem zavartalanok azok a kapcsolatok, amelyek a hatalom új szervezőivel kötik össze. A rövidre szabott fejezetekben Hetés módot talál arra, hogy a politikai kérdéseken túl emberi, morális problémákat is fejtegessen. Gondolunk pl. Stromfeld és a ludovikások ellenforradalmi lázadásának kérdésére, általában azokra az alkalmakra, amelyekben a különböző időben szervezkedő ellenforradalom környékezte. Stromfeld tudott szakítani régi barátaival, régi társaival, ellenfeleinek tartva őket.

Köztudott, hogy Stromfeldet hazaszeretete állította a forradalom oldalára, éppen ezért érthető, hogy nemcsak mint vezérkari tiszt, de mint hazafi sem tudta elfogadni a Clemenceau-jegyzéket. Lemondott, az ebben rejlő felelősséget azonban magában hordta elkövetkező éveiben.

Mint ismeretes, a Tanácsköztársaság megdöntése után perbe fogták, s jóllehet az őt sújtó ítélet messze elmarad a proletárforradalom más résztvevői elleni ítéletektől, Stromfeld élete is alapvetően megváltozott. Világa, az Osztrák—Magyar Monarchia, éppen úgy eltűnt, mint a forradalmak kora. Az ellenforradalmi rendszerbe nem kívánt beilleszkedni. A Monarchia iránti nosztalgia helyett az ellenforradalmi rendszerrel szembeni harcot, a csak átmenetileg eltűnt forradalmak által teremtett új világért való küzdelmet választotta. Szoros együttműködésben az illegális kommunista párttal, a szociáldemokrata párt balszárnyának az élén, a proletárok között töltötte éveit. Szervezett, tanult és tanított. Mindazt, amit az úri osztály tagjaként módjában volt elsajátítani, a munkásoknak akarta adni. Generációkat nevelt és sokan megőrizték emlékét.

Életútjának ismerete alkalmas arra, hogy forradalmi múltunk egy szakaszát ismerjük meg. De többre is — és ezt a lehetőséget Hetés Tibor jól kiaknázza. Emberi tartását, katonai hivatásszeretetét, politikai útjának egyes állomásait tanulmányozva elgondolkozhatunk azon, milyen feladatok elé állítja a történelem az egyes embert, miként kell változó világunk eseményeiben úgy részt vállalni, hogy együtt mondhassuk Stromfelddel „Az egyén egy magasabb cél, a »köz« részére született..."

Hetés könyve az ilyen megközelítést sugallja. Az eredmény sikerét előmozdítja a kiadó is, amikor szép tipografizálással és a könyv egyes megállapításaival összhangban levő változatos képanyaggal kellemes, színes kiadvánnyá emeli a szerző munkáját.

Szabó Ágnes

MAGYAR INTERNACIONALISTÁK SZIBÉRIÁBAN ÉS TÁVOL-KELETEN 1917—1922

(Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978. 399 o.)

A Magyar—Szovjet Történész Vegyes Bizottság 1976 szeptemberében Irkutszkban, Habarovszkban és Novoszibirszkben tudományos ülésszakot rendezett. Itt, Szibéria és Távol-Kelet e három nagyvárosában tartott tanácskozáson szovjet és magyar történészek több mint húsz előadást tartottak a magyar internacionalisták szovjet-oroszországi szerepéről, tevékenységük hatásáról, történetéről.

A kötet az elhangzott előadásokat tartalmazza, az alábbi tematikai sorrendben:

1. Az internacionalisták Távol-Keleten
2. Az internacionalisták Szibériában
3. A magyar internacionalisták és a Nagy Október magyarországi hatása
4. Az internacionalisták a történetírásban
5. A szovjet—magyar történeti kapcsolatok néhány elméleti kérdése.

Valamennyi előadás a tudományos kutatás legújabb eredményeire támaszkodott és a közölt tanulmányok is ezt tükrözik.

Az első két témából megismerjük, milyen szerepet vállaltak az első világháború hadifoglyaiból lett internacionalisták a világ első munkásállamának védelméből. Olyan hazafiakkal ismerkedhetünk meg, akik az októberi forradalom győzelméért, vívmányainak megszilárdításáért Szibériában és Távol-Keleten fogtak fegyvert és együtt ontották vérüket orosz osztálytestvéreikkel.

Sz. G. Lazo, a Szovjetunió polgárháborúja legendás hőse igen nagyra értékelte a Szibériában és a Távol-Keleten küzdő magyar harcosok és parancsnokok bátorságát. A Bajkálontúlon tartott egyik katonai tanácskozáson mondotta:

„... jól harcolnak a nemzetköziek. Túlnyomó többségük (80—85%) magyar, a többiek osztrákok, németek... Mindanynyian, mint volt katonák, harci tapasztalatokkal rendelkeznek... hűek a forradalomhoz."

A magyar internacionalisták részvételének ilyen nagy arányára maga Lenin adott magyarázatot, amikor rámutatott az orosz és a magyar agrárviszonyok nagymérvű hasonlóságára:

„Magyarország tudvalevőleg a legközelebb áll Oroszországhoz — írta Lenin — nemcsak földrajzilag, hanem azoknak a földbirtokosoknak a mindenhatósága tekintetében is, akik átmentették a középkorból az óriási kiterjedésű földbirtokokat."

És Lenin gondolatához közvetlenül kapcsolódnak Ligeti Károlynak, az omszki internacionalisták lánglelkű vezetőjének sorai, melyeket Bresztovszky Edéhez, a Népszava szerkesztőjéhez írt:

„Az orosz forradalmat a mi véreink közül a legtisztábban a magyar paraszt érti meg. Ő föl tudja fogni egész mélységében és forradalmi nagyságában azt a lépést, amit az orosz paraszt tesz, amikor önkezével ácsolt ügyetlen ölfájával kimegy csapatostól a határba és elméri egymás között a bárói, a grófi és a papi földeket. Az évszázadok óta tartó földért való véres küzdelemnek csendőrszuronyok alá szorított harcosa, a magyar paraszt, ökölbeszorított kézzel, kitágult, véres, lángoló szemekkel nézi a földmérő muzsikokat — és hazagondol, hazagondol..."

A magyar nép legjobbjai a forradalom napjaiban elkötelezték magukat mindazzal, ami Szovjet-Oroszországban 1917-ben történt. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom megmutatta, hogy egyedül a lenini párt képes választ adni az elnyomottak problémáira. Csak ez a párt képes és kész vezetni őket a hatalom megragadására. Ez adott ösztönzést a Kommunisták Magyarországi Pártjának létrejöttéhez is, melynek 60. évfordulóját az elmúlt évben ünepeltük.

Pártunk megalakulásának, valamint a Tanácsköztársaság kikiáltásának 60. évfordulója kapcsán különösen nagy figyelmet érdemel a harmadik téma, melynek előadói Milei György, Zsilák András, Mucsi Ferenc, Liptai Ervin, V. I. Fomin és Józsa Antal voltak.

Az internacionalisták tevékenysége Oroszországban mind politikai és mind katonai szempontból igen nagy jelentőségű. A világháború alatt orosz földre került hadifoglyaink közül nagyon sokan ott sajátították el a marxizmus—leninizmust. Ott érlelődött meg bennük az elhatározás, hogy hazatérve élharcosai lesznek egy új típusú marxista párt, a kom-

munista párt létrehozásának, amely, leszámolva a szociáldemokraták opportunizmusával, következetesen vezeti majd a dolgozó tömegeket a társadalmi felszabadításért folyó harcban.

„Az imperialista háború sújtó kényszere által vágóhídra hajtott, de puszta életüket megmentett hadifoglyoknak a nemzetközi forradalmat jelentő oroszországi proletármozgalomba való bekapcsolódásából keletkezett a mi forradalmi mozgalmunk — írta 1921-ben Kun Béla. — A mozgalom elementáris jelentőségű volt: a háború undora, a béke vágya, a felszabadulás ösztöne hajtotta, tömörítette a forradalom után tapogatózó szervezetekbe a magyarországi hadifoglyoknak ipari munkásokból és földművesszegényekből rekrutálódó elemeit. Az oroszországi kommunista párt, a szovjethatalom nemcsak a nemzetközi proletárszolidaritás ösztönétől vezetve, de saját forradalmának nemzetközi jellegét és jelentőségét felismerve, nemcsak támogató kezet nyújtott a mindenfelől jelentkező hadifogolyszervezeteknek, de központosította is őket, és minden igyekezetével oda hatott, hogy az elemi erővel kitört mozgalmat megtöltse a bolsevizmus, a marxista kommunizmus forradalmi öntudatával... Megindult az öntudatlan és kevésbé öntudatos tömegekből a kommunisták kiválogatása és szervezeti formába tömörítése, az »avantgarde« kialakítása."

A párt megalakulása, és az, hogy a magyar munkásosztály a néptömegek harcának az élére állt, meggyorsította az itthoni eseményeket. 1919-ben már a leninni üdvözlet lelkesítette országunk dolgozó népét, mely a világon másodikként vívta ki a proletariátus diktatúráját, s kezdett hozzá a szocializmus építéséhez.

A szovjet forradalom védelmében fegyvert fogott százezernyi magyar internacionalista gyorsan felismerte a forradalom nemzetköziségét. Megértették, hogy a földbirtokosok és a tőkések hatalmának megszüntetése Magyarországon is feladat. Felismerték, hogy a szovjet forradalomban való részvételük, az oroszországi munkásosztály vívmányainak védelme egyben saját, itthoni felszabadulásukat sietteti. Felismerték, hogy ügyük sikerét, amit Marx és Engels a Kommunista Kiáltványban megfogalmazott, csak az együttes fellépés, az összefogás teheti lehetővé.

A polgárháború súlya az orosz munkások és parasztok vállán nyugodott. A Vörös Hadsereg személyi állományának 77%-a az orosz dolgozók köréből került ki. Jelentős áldozatokat hoztak még Szovjet-Oroszország más népei is, így az ukránok és a lettek is.

Mégis, a polgárháborúnak abban az időszakában, amikor a Vörös Hadsereg szervezete a kezdeti szakaszában volt, a sok tízezer internacionalista, katonaviselt volt hadifogolynak nagy szerep jutott a veszély elhárításában. Derekasan kivették részüket az ellenforradalmárok és intervenciósok első és egyben legveszélyesebb támadásainak a leverésében. Joggal írta a „Szocialista Forradalom" című Moszkvában megjelenő magyar nyelvű lap, hogy a magyarok és a lettek „egy esztendőnél tovább erős részt tettek ki abban a gerincben, amely köré lassan felizmosodott a Vörös Hadsereg teste."

A magyar—szovjet fegyverbarátság, a két nép barátsága a közel 100 ezer magyar internacionalistának az oroszországi forradalom és polgárháború frontjain vívott közös harcában gyökeredzik. Az öntudatos magyar munkások joggal tartották sajátjuknak a Horthy-ellenforradalom 25 éve alatt is a Szovjetunió minden eredményét, s Magyarország német fasiszta megszállása alatt bizton remélték a fölszabadító szovjet csapatok megérkezését, akiknek fegyverei végül meghozták nemcsak a nemzeti függetlenséget, hanem lehetővé tették egyben a magyar dolgozók társadalmi felszabadítását is.

A kötet jelentős helyet foglal el a proletár internacionalizmus kérdéseinek kutatásában. A tudományos tanácskozás anyaga a magyar kiadással egyidőben orosz nyelven a Szovjetunióban is megjelent.

Györkei Jenő

KRÓNIKA

EMLÉKKIÁLLÍTÁS STROMFELD AURÉL SZÜLETÉSÉNEK 100. ÉVFORDULÓJÁN

A történelem Stromfeld Aurélt a nagy magyar hadvezérek sorába emelte. Bár ő maga, életének egy korábbi szakaszában, hitt a predesztinációban, az eleve elrendelésben, ez a hadvezéri és emberi nagyság élete indulásakor még nem volt látható. Semmi rendkívülit nem találtak benne tanárai, talán makacs szorgalma volt az, amellyel leginkább kitűnt társai közül. A véletlen — és az apja korai halálából következett anyagi és társadalmi kiszolgáltatottság — juttatta a katonai pályára. Ha nem jut tudomására, hogy magánalapítványi hely is van a Ludovika Akadémián, ahol ingyen folytathatja tanulmányait, 14 éves korában gyakorlatibb pályát kellett volna választania, olyat, amely magában hordozza a korai kenyérkereset lehetőségét és eleve kizárja a továbbtanulást. A Ludovika megfelelt minden olyan követelménynek, amely az ifjú Stromfeld számára fontos volt: 18 évesen kenyérkeresethez juttatta az ingyenes tanulmányi idő után, s munkába állásának értelmét maga az előrelépés lehetősége adta meg. Stromfeld emberi és katonai nagyságát mutatja, hogy nem elégedett meg a tanulás nélküli előbbrejutás lehetőségével, a „létra" elékerülő lépcsőfokaival.

Tanulmányait az 1892/93-as tanévben kezdte, az emlékkiállítás egyik dokumentuma a napiparancs, amely Stromfeld felvételéről értesít. És ennek a korszaknak dokumentumai azok a levelek, fényképek, tanulmányi értesítők, amelyek a napiparancsot körülveszik, bemutatva a századforduló előtti magyar középosztályt, a Mamát, Táborszky Johannát, a testvéreket és a nagybácsit — anyja testvérét —, aki a szűkös körülmények között élő családot támogatta. Az Akadémia hivatalos tanulmányi értesítője csupa jó érdemjegyről tanúskodik, s ugyanezt teszi, de bensőségesebben, személyesebben Beszédes Frigyes alezredes, a Ludovika Akadémia tanára Tanítványaim című — az Országos Hadtörténeti Múzeum gyűjteményébe 1926-ban hagyatékból került — bőrkötetes notesze, amely az 1892—1894 közötti időből tanúskodik Stromfeld Aurélról: magaviselet igen jó, tehetség igen jó, szorgalom jeles, szolgálati szabályzat (elmélet és gyakorlat) jeles.

Stromfeld karrierje magától értetődő és mégsem szokásos. Hadapród-tiszthelyettesi rendfokozattal végez 1896-ban az Akadémián — a millenniumi gondtalanság éve ez, Stromfeld számára a kötelező egyenruhakészíttetés filléres gondjaival tele. Erről tanúskodik húgához, Margithoz írott levele is augusztus 11-én, avatása előtt három nappal.

A következő 18 év négyzetméternyi falszakaszon elfér: Kassa, Sopron, Munkács, Pozsony, Igló, Budapest, Bécs. Házassága a gyönyörű és megértő Urbány Adriennel; magánélete apróságai és harmóniája, amely a szolgálat mellett még tudományos tevékenységre is lehetőséget nyújtott. Vitrin rejti munkásságának eredményét, könyveit: az új szolgálati szabályzat tervezetét — amelyet némi módosítások árán jónak ítéltek és elfogadtak —, és az 1911-ben könyv alakban is megjelent Hadseregszervezés c. művét — jelentőségét mutatja, hogy bár Stromfeld neve a „forradalmár bűnösök" lajstromára került, hadseregszervezését tantárgyként oktatták, könyve tankönyv volt.

„Izig-vérig katona, tele hivatástudattal, kötelességtudással, munkaszeretettel; kitűnő vezérkari tiszt, aki teljes bizalmat érdemel és magasabb vezérkari beosztásba, különösen hadtest-vezérkari főnöknek kiválóan alkalmas" — idézi a kiállí-

tás Krauss tábornok minősítését. Mindez már a háború előestéjén, 1914-ben. Stromfeld ekkorra már megszerezte a vezérkari törzstiszti vizsgát és a bécsi Hadiakadémia, a Kriegsschule tanára. Egyedül a magyar királyi honvédtisztek közül.

Bármennyire „izig-vérig" katonának jellemezte feljebbvalója, „Stromfeld az utolsó pillanatig reménykedett a háború elkerülhetőségében, sőt — az erőviszonyok ismeretében — ellenezte is azt. A háború kimenetelét kezdettől kétségesnek tartotta." A kiállítás e részét rendező dr. Makai Ágnes — Stromfeld börtönnaplójából, későbbi feljegyzéseiből, életrajzíróinak véleménye alapján — joggal írta ki e sorokat.

A katonatiszt Stromfeld Aurél azonban végigküzdötte a háború 52 hónapját. 1914-ben Szerbiában a XIII. hadtest vezérkari hivatalát vezette és teljes egészében, közelről látta a hiábavaló vérontást: a háború felesleges voltát, borzalmait, a „győzelembe vetett hit" demagógiáját; élőben látta azokat a jeleneteket, olvasta azokat a hírlapokat, amelyeknek kései másolatából mi ismerkedhetünk e szörnyű korral.

„Egy vert hadsereg" — idézi a kiállítás a Börtönnapló e korra vonatkozó részletét. És ugyanezt írhatta Stromfeld 1918 nyaráról, amikor fejvesztetten távoztak a katonák a különböző frontokról, vagy ottmaradtak ugyan, de megtagadták a harcot. Stromfeld tanúja lehetett annak, hogy — szavait idézve — „por és hamu lett a hadsereg", amelynek évtizedekig ő is tagja volt, ugyanakkor személyes élményként tapasztalhatta azt is, amelyet egyik tájékoztatójában írt a felső vezetés kérésére: „Az a remény, hogy az orosz forradalom romboló hatással lesz az orosz hadseregre, nem teljesült be". A kiállítás egyik érdeme, hogy sokat használ fel Stromfeld személyes feljegyzéseiből, s mindenütt inkább őt magát, az ő meglátásait, véleményét idézi.

„Munkások! Elvtársak! Egyetlen nap alatt, vértelenül, imponáló fegyelmezettséggel győzött a magyar forradalom! A katonák és a szervezett munkások testvéri ölelkezése eldöntötte a harcot. A reakció zsoldosainak minden erőszaka és ravaszsága hatástalannak bizonyult. A népkormány megalakult." A plakátok, amelyeknek hasonmásait láthatjuk a kiállításon, az 1918-as polgári demokratikus forradalmat, az őszirózsás forradalmat hirdették.

Stromfeld a győztes forradalom után, 1918. november 20-án érkezett Budapestre. Itt a Ludovika Akadémia parancsnoki állása várta. „Ennél szebb állást, mint a jövő tisztikar nevelését irányítani, nem tudok elképzelni... — idézi a kiállítás — ... az Akadémiának a jövőben az önálló magyar hadsereg részére kell tiszteket nevelnie".

A felgyorsult események sodorják Stromfeldet, aki még nem teljes politikai tisztánlátással, de jó erkölcsi érzékkel kerüli az áramlatok közül azokat, amelyek a visszahúzó erőt jelentenék.

1919. január 25-én minisztériumi beosztást kapott, itt az erről szóló okirat, valamint a Magyar Népköztársaság önkéntes hadserege szervezetének fotókópiája. Stromfeld ekkor, a vezetése alatt álló szervezési főcsoporttal, az önkéntes hadsereg felállításának módjait dolgozta ki — nem rajta múlott, hogy a toborzás végül kudarccal fejeződött be.

Stromfeld ekkor már a Szociáldemokrata Párt tagja volt, ezt a pártot tartotta olyan tömegbázissal rendelkező erőnek, amely képes az országot kivezetni a belés külpolitika e zavaros helyzetéből. Mint kiállított igazolványa tanúsítja, tagja volt a Magyarországi Tényleges Tisztek Szakszervezetének is.

„Az a háború, amelyet ti viseltek, az egyetlen jogos, igazságos, igazán forradalmi háború" — üzente Lenin a magyarországi Tanácsköztársaság védőinek, akik között az első vonalban küzdött Stromfeld Aurél.

Bár a Tanácsköztársaság kikiáltásakor nyugdíjazását kérte — Pogány hadügyi népbiztos március 27-én kelt rendelete dokumentálja e tényt — és Győrbe költözött, a királyi román csapatok támadását követő katonai helyzetben elfogadta a vezérkari főnökséget. „Minden hazafinak a hadseregben a helye, ha a határokon ellenség áll" idézi ismét őt a tabló.

Az első szabad május elseje megünneplésének külsőségei mögött a minden erejével védekező proletárállam állt. A kiállítás egyik becses irata a Hadtörténelmi Levéltár darabja: Stromfeldnek 1919. május 2-án kelt és a „legerélyesebb ellenállásra" kötelező parancsa. „Stromfeldben a válságos órákban erősödött meg a felismerés: a proletárdiktatúra és a nemzet ügye összefonódott" — írja a tabló. A kiállításnak ez a része újságokkal, plakátokkal, korabeli dokumentumokkal mutatja be — próbálja a szinte tenyérnyi helyen bemutatni — a Tanácsköztársaság óriási küzdelmét, a Kormányzótanács és a hadsereg vezetőinek felelősségét; a proletariátus általános mozgósítását, az új forradalmi hadsereg megszervezését — és mindenekelőtt fényképeken, dokumentumokon egy arcot,

egy nevet: a szervezés kulcsemberéét, gyakorlati végrehajtójáét, Stromfeld Aurélét. Sokszor és sokhelyütt láttuk már a képet: a vezérkari főnök a gödöllői főhadiszálláson, a kiterített térkép fölött a fényképezőgép lencséjébe néz. Ez a kép a meghatározója a kiállítás első termének, ebből a képből árad felénk Stromfeld jellemének valamennyi, őt naggyá tevő vonása. Ezt a képet nézve értjük meg, miért és hogyan tudta vállalni, a Tanácsköztársaság bukása után, forradalmi harcok szülte tetteit, miért nem védekezett jellemtelen, meghunyászkodó módon, s miért kellett őt felmentenie a „fehér Magyarország" bíróságának. Ez a tekintet mutatja ma is azt az embert, aki megtalálta az utat a munkásmozgalomhoz, részt vett a fiatal kommunisták tanításában, miközben maga is tanult tőlük. És amennyire meghatározza és lezárja a kiállítás első termét ez a nagyszerű pillanatfelvétel, amilyen jó gondolat volt ekkora nagyításban, ilyen hangsúlyos helyre tenni, legalább ugyanekkora hiba volt ugyanezt a képet a második teremben is elhelyezni.

A kiállítás második szakaszához érkeztünk. A nehezebb szakaszhoz. Míg első része értelmünkhöz szólt, megtanított egy kort ismerni, egy forradalmi harcot és annak egyik hadvezérét becsülni, fokról fokra megmutatva Tanácsmagyarország igazságos háborúját az első világháború igaztalan vérontása után, addig a kiállítás második szakasza érzelmeinkhez szól. Az első terem előkészítése után a második teremben már úgy érezzük, ismerjük Stromfeld Aurélt. Az első terem gödöllői fényképéről megismert, a térkép fölött a jövőbe néző, tervező emberéét képzeljük el a dolgozószobában, és zavaróan hat a fényképből kinagyított, homályos arcrészlet, amely az íróasztallal szembeni falról tekint le. Hiányzik a képről a tetterős kéz, értelmetlen az előrehajló vállakban maradt mozdulat. Ettől a csonka képmástól el kell fordulni. És ekkor újra látjuk, amint börtönnaplóját olvassa, jegyzeteit rendezgeti, vagy olvasmányairól készít feljegyzéseket íróasztalánál. A szobabelsőt Ring Gusztávné — e korszak összeállítója és rendezője — ugyanúgy rendezte be, mint az Stromfeld Aurél életében volt, az íróasztalon a tollkészlet, a szekrényben állandó olvasmányai, a dohányzóasztalon ezüst szivarosdoboza.

„E helyen is tisztelettel emlékezünk a hadvezérre, aki a magyar történelem fényes pontján, a Magyar Tanácsköztársaság idején, mint a Vörös Hadsereg vezérkari főnöke irányította a forradalmi honvédő háború hadműveleteit.

Emlékezünk az egyenes jellemű, feddhetetlen erkölcsű emberre, aki egész életében, a csendesebb években és a háború kemény óráiban éppúgy, mint a forradalom kritikus pillanataiban, az emberi méltóság példáját nyújtotta" — Oláh István altábornagynak a kiállítás megnyitásakor elhangzott ünnepi beszéde puritán egyszerűséggel, a példát követő utódok őszinteségével méltatta Stromfeld Aurélt. „E kiállítás megnyitásán sokan megjelentek olyan iskolák és katonai intézmények, úttörőcsapatok, KISZ-szervezetek és szocialista brigádok képviseletében, amelyeknek névadója Stromfeld Aurél. Önök azok, akik e történelmi nevet nap mint nap idézik; brigádnaplókban, csapatzászlón vagy éppen emléktáblán őrzik. Legyen e centenáriumi megemlékezés az Önök számára még emlékezetesebb és mélyítse el szívükben annak a férfinak a képét, akit példaképül választottak." Oláh István altábornagy megnyitó beszéde Stromfeld emlékét idézte fel, ugyanezt teszik a kiállításon elhelyezett tárgyak, amelyeknek legtöbbje személyes vonatkozásokat hordoz.

A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum és az Országos Hadtörténeti Múzeum gyűjteményének féltett kincseit állította a tárlókba. Olyan emléktárgyakat, amelyeket a nagyszerű, hadvezérhez és emberhez méltó feleség, Urbány Adrienn őrzött meg, olyan korszakban, amikor a Tanácsköztársaság tárgyi emlékeit büntetés terhe mellett tilos volt megtartani. E gyűjteményből adományozás révén került 1962-ben az Országos Hadtörténeti Múzeumba Stromfeld Aurél sapkája, amelyet a tanácsköztársasági harcok idején viselt. A sapka tábori zöld — azaz „csukaszürke" — posztóból készült, álló részén széles vörös szalaggal, ellenzője fölött fekete sodrott zsinór. A tetősávon 2 db egyenként 1 cm széles sárga selyemszalag, a vezérkari beosztás jele. Hasonlóan becses tárgy a „hadviselt", 1915-ben készült alumínium tábori kulacs, s ide sorolhatjuk tájolóját, szögmérőjét, körzőjét, lovaglópálcáját, amelyek mind-mind hétköznapjainak tanúi voltak, s amelyekkel e tárgyak őrzője ajándékozta meg a Hadtörténeti Múzeumot.

Letétként került a Munkásmozgalmi Múzeum gyűjteményébe Urbány Adrienn nászajándéka, a dolgozószoba. A sötétbarnára pácolt, zöld filc borítású íróasztal, az asztalához hasonló intarziával díszített könyvszekrény, a karosszék és a szoba berendezését kiegészítő bőr ülőgarnitúra a századforduló bécsi szecessziójának jegyeit hordja magán.

A kiállítás egyik szép darabja ugyancsak a Munkásmozgalmi Múzeumból került a tárlóba: egy kaukázusi tőr — kindzsál —, amelyet Stromfeld 1916-ban ajándékként kapott egy hadifogoly orosz tiszttől. A fegyver pengéje széles, egyenes, 42 cm hosszú. A pengén párhuzamosan vércsatorna fut, markolati fele indás és leveles díszítésű. A penge készítési ideje — 1910 — a díszítésben levő cirill betűk mellett látható. A cirill betűk mellett két, utólag beütött „A" betű. A fegyver markolata szaruból készült, aranyozott ezüstveret díszítéssel. Hüvelye bőrrel bevont, fémveretek díszítik.

A kindzsál népi fegyver, a kaukázusi viselet tartozéka volt, gyakran ajándéktárgy. Ebben az esetben belevésték az adományozó és a megajándékozott nevét. Erre utalhat a korábbi, a díszítéssel egyidejű két cirill betű. A másodszori ajándékozásra utal talán a két „A" — ‚Aurél" és az ismeretlen valószínűleg szintén „A"-val kezdődő nevének betűje. Kindzsált a kaukázusi ember csak annak ajándékozott, akit tisztelt.

Stromfeld életét mutatják be azok a kitüntetések és jelvények is, amelyek szintén a kiállítás darabjai. Ezek közül Stromfeld életének nagy politikai felismeréséről tanúskodik az osztrák szociáldemokrata jelvények mellett a magyar szociáldemokrata rendezőgárda-jelvény. Az 1924-ben szervezett rendezőgárdában Stromfeld három éven át tevékenykedett. A jelvény kör alakú, középső, vörös mezejében két egymásba fonódó kéz, ezt zöld sáv keretezi, melynek felirata: M. SZ. RENDEZŐ. D. P. A zöld sáv alján, középütt látható számok közül a nagyobb méretű hármas a rendezőgárda körzetszámát, a kisebb méretű 96-os a körzeten belül a tag számát jelölte.

A Munkásmozgalmi Múzeum gyűjteményében található Stromfeld Aurél arany zsebórája, amelyet a Forradalmi Kormányzótanácstól kapott. Ez a darab a kiállításon sajnos nem szerepel. Az órát a kiállítás második részét rendező Ring Gusztávné írta le részletesen a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Közleményei 1978. évi 2. számában. A Schaffhausen-gyártmányú óra felirata: ‚A magyarországi Tanácsköztársaság Kassa elfoglalásának emlékére a derék parancsnoknak."

A kiállításon látható könyvek csak részben azonosak azokkal, amelyek a Stromfeld-hagyatékból kerültek a Munkásmozgalmi Múzeumba. Az anyag egésze — bár nem volt a hadvezér személyes tulajdona — mégis megmutatja, körülhatárolja azt a területet, amellyel Stromfeld fiatalabb éveiben és később is foglalkozott: hadtudományi írások, hadvezérek visszaemlékezései, a stratégia és taktika kérdései és mindenekelőtt filozófiai írások, így Bebel német nyelvű munkái is.

Apró tárgyak, kicsinek mondható használati eszközök, körző, vonalzó, pálca, egy jelvény, összességükben mégis elénk állítják azt az embert, aki a magyar történelem egy nehéz szakaszában nehéz és veszélyes poszton állt helyt; azt az embert, aki olyan családi légkört tudott teremteni, amelyben halála után majd negyven évig szeretettel őrizték kicsinyke tárgyait és féltőn ajándékozták azokat közgyűjteményeknek. Köszönet érte az igaz embernek, köszönet a tárgyakért a hozzá méltóvá vált leszármazottaknak.

Rákóczy Rozália

BIBLIOGRÁFIA

A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG HADTÖRTÉNELME
(Az 1969—1978. években megjelent irodalom bibliográfiája)*

A BIBLIOGRÁFIA BEOSZTÁSA

Bibliográfiák, historiográfiák
Források, dokumentumok, sajtó, képanyag
Tudományos élet
Múzeumi gyűjtemények és kiállítások
A Nagy Októberi Szocialista Forradalom magyarországi hatása
Az 1918—1919. évi forradalmi események
  Károlyi Mihály
  Az őszirózsás forradalom
A Magyar Tanácsköztársaság
  Nemzetközi kapcsolatok
  A Magyar Tanácsköztársaság hadtörténelme
    Katonai—politikai helyzet
    A Vörös Hadsereg szervezése
    Vörös Őrség
    Fegyvernemek és szolgálati ágak
    Forradalmi igazságszolgáltatás
    Internacionalisták a Tanácsköztársaság védelmében
    A Vörös Hadsereg hadműveletei
    A belső ellenforradalmi erők szervezkedése a Magyar Tanácsköztársaság megdöntésére
  Forradalmi események vidéken
Visszaemlékezések
Életrajzok, megemlékezések
Évfordulók — a Tanácsköztársaság élő hagyománya

BIBLIOGRÁFIÁK, HISTORIOGRÁFIÁK

Ajánló bibliográfia az 1918-as magyar polgári demokratikus forradalom és a Magyar Tanácsköztársaság irodalmából. Összeáll. Tóth Ernő. — Hadtudományi Közlöny, 1969. 1. sz. 190—207. p.

Bellér Béla: A Tanácsköztársaság történetszemléletéről. — Századok, 1969. 5—6. sz. 1134—1163. p.

Gecsényi Lajos—*Glatz* Ferenc 1918—1919 évfordulója a helytörténeti irodalomban. — Párttörténeti Közlemények, 1970. 3. sz. 151—168. p.

Hajdú Tibor: Az 1918. októberi polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság története kutatásának újabb eredményei. — Századok, 1969. 2—3. sz. 287—305. p.

Kalauz az 1918—1919. évi magyarországi forradalmak válogatott irodalmához. Bp. Kossuth K. 1978. 108 p. 2 t.

* Az 1945—1968. években megjelent irodalom bibliográfiáját lásd a Hadtörténelmi Közlemények 1969. évi 1. számában, 162—184. o.

Kun Béla: 1886—1939. [Bibliográfia.] Összeáll. Péter László. — Könyvtáros, 1969. 3. sz. 151—152. p.

A magyar haladó ifjúsági mozgalmak történetének válogatott bibliográfiája 1868—1975. (Összeáll. és szerk. Láng Péter. [Kiad. a] MSZMP KB Párttörténeti Intézete — KISZ KB. Bp. Ifj. Lapk. 1977. 506 p.

A Magyar Tanácsköztársaság hadtörténelme. (Az 1945—1968. években megjelent irodalom bibliográfiája. Összeáll. Molnár Éva, Viniczai István, Windisch Aladárné.) — Hadtörténelmi Közlemények, 1969. 1. sz. 162—184. p.

A Magyar Tanácsköztársaság 50. évfordulója alkalmából megjelent könyvtári kiadványok. Összeáll. Somogyi Anna. — Könyvtári Figyelő, 1969. 4. sz. 73—76. p.

A Magyar Tanácsköztársaság történetének bibliográfiája. [Összeáll. Déri Miklósné, Pelle József, Szilágyi István.] — Tájékoztató, 1969. 9. sz. 209—268. p.

Sinay Jenő: Bibliográfia és forrásjegyzék. Győr-Sopron megye forradalmi harcosainak életrajzgyűjteménye. Kiegészítő kötet. Győr, MSZMP Győr-Sopron m. Bizottság, 1976. 223 p.

A Tanácsköztársaság Budapestje a korabeli lapok tükrében. (Bibliográfia.) [Összeáll.] Tolnai György. [Kiad. a] Bp. Főv. Szabó Ervin Könyvtár, 1969. IX, 686 p.

Történelem — forradalom. Bibliográfiai kalauz a magyar munkásmozgalom történetének tanulmányozásához. 1. köt. 1848. március 15—1919. augusztus 1. (Összeáll. Ecsedy Andorné, Gáliczky Éva.) Bp. Főv. Szabó Ervin Könyvtár, 1969. 408 p.

Trojan, M. V.: Az 1918—1919. évi magyarországi forradalmak története a szovjet történészek munkáiban. — Századok, 1969. 2—3. sz. 471—481. p.

Vadász Sándor: Vix és Károlyi. [Az első világháborút követő időszak történelme franciaországi kutatások alapján.] — Hadtörténelmi Közlemények, 1969. 2. sz. 239—265. p.

Vas megye a Tanácsköztársaság idején a korabeli sajtó tükrében. (1919. március 21—augusztus 3.) Repertórium. (Szerk. Bánó Zsuzsa.) Szombathely, 1969. 121 p.

FORRÁSOK, DOKUMENTUMOK, SAJTÓ, KÉPANYAG

Arday Lajos: Angol—magyar viszony a polgári demokratikus forradalom idején az angol levéltári források tükrében. (1918 október—1919 március.) — Történelmi Szemle, 1975. 2—3. sz. 244—272. p.

A büszke tettek ideje. Válogatás az 1918-as polgári demokratikus forradalom irodalmából. Szerk. József Farkas. 1—2. köt. Bp. Akad. K. 1978. 2 db.

1919. Mindenkihez! [Kiáltvány.] — (A Tanácsköztársaság alkotmánya. — Rendelet a Vörös Őrség felállításáról. Kiad. A BM Tanulmányi és Kiképzési Csoportfőnökség.) Bp. Zrínyi ny. 1969. 59 p.

1918—1919. [Képsorozat.] Bp. Kossuth K. — Magyar Munkásmozgalmi Múzeum, 1978. 40 t.

Források Budapest történetéhez. 1873—1919. (Szerk. H. Kohut Mária.) Bp. 1971. 522 p. 16 t.
(Források Budapest múltjából 2.)

Gábor Sándorné: A Vörös Újság. (Küzdelmes évszázad. Fejezetek a magyar munkásmozgalom történetéből. 2. jav. és bőv. kiad. Bp. Táncsics K. 1978.) 109—112. p.

Haraszti Sándor: Baranyai Köztársaság. Önéletrajzi részlet [az 1919—1921-es évekről.] — Valóság, 1977. 1. sz. 36—49. p.

Jászsági Néplap. Politikai, közgazdasági és társadalmi hetilap. 1—2. évf. 1918. december 25—1919. május 24. Hasonmás kiad. Szerk. Tóth János. Jászberény, Damjanich Múz. soksz. 1969. 7 p. 43 lev.
(Szolnok megyei múzeumi adattár 8.)

Jemnitz János: „A címzett a militarizmus." A magyar 1918-as események a nemzetközi szocialista sajtóban. — Budapest, 1978. 9. sz. 18—19. p.

Jemnitz János: A nemzetközi szocialista sajtó a forradalmi erjedésről 1918-ban. (Adalékok.) — Századok, 1969. 2—3. sz. 412—424. p.

József Farkas: A Magyar Tanácsköztársaság sajtója. Bp. Tankönyvk. 1969. 111 p.
(A Magyar Sajtó Kiskönyvtára.)
[Bibliogr. 99—107. p.]

Karsai Elek: Iratok a Magyar Tanácsköztársaság történetéhez angol levéltárakban. — Levéltári Közlemények, 1969. 1. sz. 137—158. p.

Kávássy Sándor: Latinca (Sándor) dokumentumok. Eger. Egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskola, 1974. 301—323. p.
(Klny. az Egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskola Füzetei. 12. köt.)

Korvin Ottó: „... a Gondolat él ..." (Vál. szerk. Simor András. Jegyz. Márton János.) Bp. Magvető, 1976. 275 p. 28 t.

Kun [Béla] Bela: Izbrannüe sztat'i i recsi. (Szoszt. Agnes Kun. Perevod sz. vengerszkogo.) Bp. Corvina, 1972. 358 p.

Kun Béla—*Csicserin*, G. V.: „Legyünk állandó szikratávíró-kapcsolatban." Szemelvények — — rádiólevelezéséből. (Közli: Imre Mátyásné.) — Népszabadság, 1969. 67. sz. 18. p.)

Kun Béláné: Kun Béla. [Emlékezések.] (2. bőv. kiad.) Bp. Magvető, 1969. 493 p. 17 t.
3. kiad. 1978. 417 p.

Kun Béláné: A Tanácsköztársaság. — Látóhatár, 1969. 3—4. sz. 195—198. p.

Latinca Sándor válogatott írásai. (Összeáll. és bev. Kávássy Sándor.) Kaposvár, Somogy m. ny. 1969. 73 p. (Somogyi almanach 11.)

Lefkovics Ernő: Munkásmozgalom Baranyában a szerb megszállás 33 hónapja alatt. 1918—1921. — — visszaemlékezése. (Közli: Szabados Mihályné.) (Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve. 1968. Szerk. Szinkovich Márta. Pécs, Baranya m. Tanács soksz. 1968. 240 p. 2 t.)

A legendás 133 nap. [Képanyag.] Bp. Kossuth K. 1969. 16 t.

Litván György: Az első világháború és az 1918—1919-es forradalmak magyar vonatkozású anyagai a francia levéltárakban. (Kutatási beszámoló.) — Történelmi Szemle, 1973. 1—2. sz. 265—272. p.

A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai. 4/b. köt. A szocialista munkásmozgalom Magyarországon az első világháborút közvetlenül megelőző években és a háború idején 1907—1918. 2. rész. 1914—1919. (Összeáll. Mucsi Ferenc, Kende János stb.) [Kiad. a] MSZMP KB Párttörténeti Intézete. Bp. Kossuth K. 1969. 558 p.

A Magyar Tanácsköztársaság plakátjai. (Összeáll. Gábor Imréné. Bev. Pór Bertalan. 2. kiad.) Bp. Kossuth K. 1969. 20 p. 48 mell.

Pécsi Mihály: A kommunista párt megalakulása, a Tanácsköztársaság hónapjai és a fehér terror Baranya meg nem szállt részén. — — visszaemlékezése. (Közli: Banna Lajosné. Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve. 1968. Szerk. Szinkovich Márta. Pécs, Baranya m. Tanács soksz. 1968. 240 p. 2 t.)

Réti György: Olasz dokumentumok a Magyar Tanácsköztársaságról. — Századok, 1975. 3—4. sz. 645—668. p.

Réti László: Így látta az ellenség. (Adalékok a Magyar Tanácsköztársaság történetéhez a TAGYOB [Tanácsköztársaság Adatait Gyűjtő Országos Bizottság] anyagából.) Bp. Gondolat, 1969. 195 p.

Réti László: A Magyar Tanácsköztársaság hadügyi szervezete és pecsétjei. — Hadtörténelmi Közlemények, 1969. 1. sz. 32—71., 2. sz. 191—238. p.

Réti László: A Magyar Tanácsköztársaság helyi szervei és pecsétjeik. [Kiad. a] (Magyar Országos Levéltár.) Bp. Akad. K. 1973. 420 p.

Szamuely Tibor: Összegyűjtött írások és beszédek. (Összeáll., vál. jegyz. Simor András, Máthé Pál.) Bp. Magvető, 1975. 921 p. 24 t.

Székely Vera: Kunfi Zsigmond 1919 februári memoranduma Magyarország külpolitikai helyzetéről. [Közread. és bev.] — —. — Levéltári Közlemények, 1970. 2. sz. 353—362. p.

Szijj Jolán: Az 1918-as polgári demokratikus forradalom Hadügyminisztériumának és az 1919-es Magyar Tanácsköztársaság Hadügyi Népbiztosságának szervezeti felépítése és osztályai. — Levéltári Szemle, 1971. 1—3. sz. 29—40. p.

Szijj Jolán: A miskolci csata dokumentumaiból. [Közli:] — —. — Hadtörténelmi Közlemények, 1969. 1. sz. 139—161. p.

Szinai Miklós—*Szücs* László: Iratok az 1918—1919. évi magyar forradalmak történetéhez az osztrák külügyi levéltárban. — Levéltári Közlemények, 1969. 1. sz. 105—136. p.

A Tanácsok Országos Gyűlésének (1919. június 14—1919. június 23.) naplója. A munkás- és katonatanácsok gyorsirodájának feljegyzései alapján. Bp. Athenaeum, 1969. 280 p.

Táviratváltás Moszkva és Budapest között 1919 március—augusztusban. Közread. Bak János. — Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte, 1971. 2. sz. 187—224. p.

Timár Ede: Igaz eszmék erejével. A magyar kommunista sajtó a Szovjetunióban 1917—1945. Bp. MUOSZ, 1976. 288 p.

Vörös Újság. Válogatott cikkek, szemelvények. Sajtó alá rend. Magyar Újságírók Országos Szövetsége Sajtótudományi Bizottság. Bp. Zrínyi ny. 1969. 101 p.

TUDOMÁNYOS ÉLET

Anderszon, M. F.: Dicső napok a magyar nép történetében. Tudományos konferencia a Magyar Tanácsköztársaságról. Moszkva, 1969. március 12. — Voproszü Isztorii KPSZSZ, 1969. 4. sz. 152—155. p.

Berkes Péter: Elődünk és példaképünk: a Vörös Hadsereg. [A miskolci tudományos ülésszak.] — Néphadsereg, 1969. 21. sz. 3. p.

Deme Péter: Tudományos emlékülés

Landler Jenő születésének 100. évfordulóján. — Párttörténeti Közlemények, 1976. 1. sz. 170—174. p.

Emlékezés Károlyi Mihályra. (MTA Filozófiai és Történettudományok Osztálya és a Magyar Történelmi Társulat 1975. március 4-én, Károlyi Mihály születésének 100. évfordulója alkalmából rendezett tudományos emlékülésének anyaga. Szerk. Stier Miklós.) Bp. Akad. K. 1976. 68 p. 1 t.

Gábor Sándorné: Tanácsköztársasági emlékülések az Akadémián. Nemzetközi történész-konferencia. [Többek között Liptai Ervin referátuma, Józsa Antal, Hetés Tibor, Mucs Sándor korreferátuma.] — Magyar Tudomány, 1969. 6. sz. 382—386. p.

Gonda Imre: „1918 ősze". Nemzetközi tudományos ülésszak az Osztrák—Magyar Monarchia felbomlásának 50. évfordulója alkalmából. Bécs, 1968. október 20—25. [Hetés Tibor felszólalásával.] — MTA Filoz. Tört. Tud. Oszt. Közl. 17. köt. 1969. 3. sz. 385—403. p.

Jubileumi ülés a Magyar Tanácsköztársaság győzelmének félévszázados évfordulóján. Szolnok, 1969. március 24—25. Szerk. Ungár Tibor. Szolnok, Szolnok m. Lapk. 1969. 261 p. 1 térk.

Külföldi kutatók a Tanácsköztársaságról. Jubileumi tudományos ülésszak Szegeden. — Népszabadság, 1969. 52. sz. 9 p.

A Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának 50. évfordulója tiszteletére rendezett tudományos ülésszak jegyzőkönyve. (Kecskemét, 1969. március 1.) Szerk. Bognár Lajos, Szőcs Béla. Kecskemét, MSZMP Bács-Kiskun m. Biz. 1969. 118 p.

A magyarországi Tanácsköztársaság 50. évfordulója. Nemzetközi tudományos ülésszak (Budapest, 1969. március 17—19.) [Előadások.] Szerk. Gábor Sándorné, Mucsi Ferenc. Bp. Akad. K. 1970. 501 p.

MSZMP KB Politikai Főiskola évkönyve. A Kommunisták Magyarországi Pártja megalakulásának, a Kommunista Internacionálé létrejöttének, a Magyar Tanácsköztársaság győzelmének 50. évfordulójára rendezett tudományos ülésszakok felszólalásaiból. [Írták:] (Nemes Dezső, Labádi Lajos stb.) Bp. Franklin ny. 1969. 189 p.

Pál Lajos: A magyar polgári demokratikus forradalom 50. évfordulóján. Tudományos ülésszak az Akadémián. — Századok, 1969. 1. sz. 246—261. p.

A Tanácsköztársaság Somogyban. Jubileumi ülésszak, 1969. március 10—12. MSZMP Somogy Megyei Bizottság. Kaposvár, Somogy m. ny. 1969. 344 p. 16 t.

Tudományos konferencia Moszkvában a Magyar Tanácsköztársaságról. — Népszabadság, 1969. 60. sz. 5. p.

Tudományos ülésszak Miskolcon a Vörös Hadsereg emlékére. [Emlékülés a miskolci csata 50. évfordulója alkalmából.] — Népszabadság, 1969. 116. sz. 4. p.

Vass Henrik: Történészek vitája a Magyar Tanácsköztársaságról. [Nemzetközi tudományos tanácskozás a Magyar Tudományos Akadémián.] — Népszabadság, 1969. 77. sz. 7. p.

Vértes Róbert: Tudományos ülésszak a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának 50. évfordulója alkalmából. — Párttörténeti Közlemények, 1969. 2. sz. 171—194 p.

MŰZEUMI GYŰJTEMÉNYEK ÉS KIÁLLÍTÁSOK

Jáhn Ágnes: Hatvan év emlékei a Munkásmozgalmi Múzeumban. — Pártélet, 1978. 10. sz. 19—22. p.

Kacsó Lajos: Forradalmi örökségünk. (A Magyar Tanácsköztársaság tárgyi emlékei a Munkásmozgalmi Múzeumban. Hadtörténészek munkái a Tanácsköztársaságról.) — Néphadsereg, 1976. 12. sz. 3. p.

K[atona] I[stván:] Rengj csak föld. A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum kiállítása az őszirózsás forradalomról. — Néphadsereg, 1978. 43. sz. 12. p.

A Magyar Tanácsköztársaság. (Központi kiállítás a Várpalotában. 1969. március 18—június 30.) (Közli: Stier Miklós—Vida István.) — Századok, 1970. 2. sz. 522—525. p.

Tóth Tibor: Latinca Sándor [1886—1919.] („Somogy megye munkásmozgalmának 100. esztendeje." Útmutató a Latinca Sándor Emlékmúzeum kiállításához. Összeáll. Rózsai Ágnes. Kaposvár, Somogy m. ny. 1969. 56 p.)

A NAGY OKTÓBERI SZOCIALISTA FORRADALOM MAGYARORSZÁGI HATÁSA

Borsányi György: Lenin és az első magyar munkáshatalom. — Fáklya, 1970. 8. sz. 53—55. p.

Dolmányos István: A Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a magyarországi Tanácsköztársaság. (A magyarországi Tanácsköztársaság 50. évfordulója. [Előadások.] Bp. Akad. K. 1970.) 25—42. p.

Fedoszeev, P.: Lenin és Magyarország. — Fáklya, 1970. 8. sz. 52—53. p.

Lenin, [V. I.:] Magyarországról. 3. átdolg. kiad. Bp. Kossuth K. 1974. 196 p.

Lenin, [V. I.:] A Magyar Tanácsköztársaságról. [Válogatott írások.] (Sajtó alá rend. a Marxizmus—leninizmus klasszikusainak szerkesztősége.) Bp. Kossuth K. 1969. 174 p.

Nemes Dezső: A Nagy Októberi Szocialista Forradalom, a magyarországi forradalmi harc kibontakozása és a Magyar Tanácsköztársaság. — Valóság, 1977. 10. sz. 1—17. p.

Réti László: Lenin és a magyar munkásmozgalom. Bp. Kossuth K. 1970. 287 p.

Siklós András: Az oroszországi forradalmak magyarországi hatása. — Századok. 1971. 5. sz. 1010—1012. p.

Speidl Zoltán: Az orosz forradalmak és Magyarország. Bp. MSZBT, Zrínyi ny. 1969. 102 p.

Trojan, V.: A Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a tanácshatalom megteremtése Kárpátontúlon 1919-ben. — Szabolcs-Szatmári Szemle, 1969. 2. sz. 29—42. p.

Velikaja Oktjabrszkaja Szocialiszticseszkaja Revolucija i Vengrija. Szbornik sztatej. (Red. E[rvin Pamlényi] Pamleni.) Bp. Akad. K. 1969. 306 p. (Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae 60.)

AZ 1918—1919. ÉVI FORRADALMI ESEMÉNYEK

Botos János: Mit kell tudni az 1918—1919-es magyarországi forradalmakról? Bp. Kossuth K. 1978. 215 p.

Az 1918—1919-es magyarországi forradalmak. [Tanulmányok.] A TIT Országos Közp. Társ. Tud. Oszt. kiadványa. Szerk. M. Szabó Mária. Bp. TIT Rotaüzem, 1978. 194 p.

Farkas Márton: Katonai összeomlás és forradalom 1918-ban. A hadsereg szerepe az Osztrák—Magyar Monarchia felbomlásában. Bp. Akad. K. 1969. 428 p.

(*Farkas* Márton—*Józsa* Antal:) Az első világháború és a forradalmak képei. (Írta és a képeket vál. — —. Mutatók: Vajdáné Csizmarik Irén.) Bp. Európa, 1977. 506 p. 1 térk.

Gellért László: Diákok a forradalomban 1918—1919. Bp. Ifj. Lapk. 1970. 184 p.

Gellért László: Szocialista középiskolai diákmozgalom 1918—1919. — Századok, 1969. 2—3. sz. 482—495. p.

A haladó egyetemi ifjúság mozgalmai Magyarországon 1918—1945. (Írta: Ladányi Andor, Szabó Miklós stb. Főszerk. Vass Henrik. Szerk. Szabó Ágnes.) Bp. Kossuth K. 1978. 397 p.

Küzdelmes évszázad. Fejezetek a magyar munkásmozgalom történetéből. 2. jav. és bőv. kiad. Főszerk. Vass Henrik. Szerk. Sipos Péter. Bp. Táncsics K. 1978. 324 p.

Liptai Ervin: A szakszervezeti vezetők és az 1918—1919. évi forradalmak. (Tanulmányok a magyarországi szakszervezeti mozgalom történetéről. Bp. Táncsics K. 1969.)

A magyar forradalmi munkásmozgalom története. (Szerk. biz. [vez.] Nemes Dezső.) 5. kiad. [Kiad. a] MSZMP KB Párttörténeti Intézete. Bp. Kossuth K. 1976. 674 p. 26 t.

Magyarország története. 1918—1919. 1919—1945. Főszerk. Ránki György. Szerk. Hajdú Tibor. Tilkovszky Lóránt. Bp. Akad. K. 1976. 1400 p. 48 t. 6 térk. (Magyarország története tíz kötetben. 8.)

A magyarországi forradalmak krónikája. 1918—1919. Közread. Hetés Tibor. Bp. Kossuth K. 1969. 376 p. 46 t.

Máté György: „Vörös jelek a hadak útján". Krónika. Bp. Táncsics K. 1969. 235 p.

Mód Aladár: Válaszutak 1918—1919. Bp. Magvető, 1970. 393 p.

Mucsi Ferenc: Bestrebungen zur Demokratisierung und Auflösung der Monarchie. (Mihály Károlyi und die ungarischen Linken.) (Die Auflösung des Habsburgerreiches. Zusammenbruch und Neuorientierung im Donauraum. Wien, 1970.) 388—389. p.

Munkásmozgalomtörténeti lexikon. (Szerk. Vass Henrik, Bassa Endre stb. Irod. jegyz. összeáll. Valkó Ödönné.) 2. jav. bőv. kiad. Bp. Kossuth K. 1976. 710 p.

Ruffy Péter: Magyarország 1918—1919. — Magyar Nemzet, 1978. 263. sz. 12. p.

Siklós András: Az 1918—1919. évi magyarországi forradalmak. (Az 1918—1919-es magyarországi forradalmak. Bp. TIT, 1978.) 27—92. p.

Siklós András: Magyarország 1918—1919. Események, képek, dokumentumok. Bp. Kossuth K.—Magyar Helikon, 1978. 431 p.

Siklós András: Az Osztrák—Magyar Monarchia felbomlása és a magyar októberi forradalom. — MTA Filoz. Tört. Tud. Oszt. Közl. 17. köt. 1969. 3. sz. 317—329. p.

Siklós András: Ungarn im Herbst 1918. (Die Auflösung des Habsburgerreiches. Zusammenbruch und Neuorientierung im Donauraum. Wien, 1970.) 383—387. p.

Károlyi Mihály

Hajdú Tibor: Károlyi Mihály. Bp. Akad. K. 1970. 187 p. 1 t.
(Életek és korok.)

Hajdú Tibor: Károlyi Mihály. Politikai életrajz. Bp. Kossuth K. 1978. 610 p.

Illyés Gyula: 1919 augusztus. [1918 novemberétől 1919 augusztusáig vezető út. Károlyi szerepe.] — Népszabadság, 1969. 191. sz. Vasárnapi mell. 5—6. p.

Jemnitz János—*Litván* György: Szerette az igazságot. Károlyi Mihály élete. Bp. Gondolat, 1977. 450 p. 24 t.

Károlyi Mihály: Hit, illúziók nélkül. (Faith without illusion.) Visszaemlékezések. Ford. Litván György. Bev. Károlyi Mihályné. Bp. Magvető, 1977. 484 p.
(Tények és tanúk.)
2. kiad. 1978. 454 p. 1 t.

Károlyi Mihály levelezése. 1. köt. 1905—1920. Szerk. Litván György. [Kiad. a] MTA Történettudományi Intézete. Bp. Akad. K. 1978. 806 p. 16 t.

Károlyi Mihályné: Együtt a forradalomban. Együtt a száműzetésben. [Visszaemlékezések, naplójegyzetek, levelek. Részben angolból.] (Ford. Justus Pál, Balabán Péter. Névmutató: Varga István. 3. kiad.) Bp. Európa, 1978. 476 p. 16 t., 468 p. 16 t.

Károlyi Mihályné: Együtt Károlyi Mihállyal. E. Fehér Pál beszélgetése — —. — Kritika, 1978. 10. sz. 3—4. p.

Károlyi Mihályné: Emlékek és gondolatok az őszirózsás forradalomról. — Tiszatáj, 1978. 11. sz. 41—46. p.

Károlyi Mihályné: A magyar október és Károlyi. — Népszabadság, 1978. 256. sz. 13. p.

Kemény István: Károlyi Mihályt köztársasági elnökké választják. — Magyar Nemzet, 1969. 8. sz. 5. p.

Litván György: Még egyszer Károlyi Mihály lemondásáról. — Népszabadság, 1969. 232. sz. Vasárnapi mell. 7. p.

Lukács György: Emlékezés Károlyi Mihályra. — Új Írás, 1969. 8. sz. 61—62. p.

Mesterházi Lajos: Károlyi Mihály történelmi pillanatai. — Népszabadság, 1977. 173. sz. 9. p.

Mesterházi Lajos: Utópiák, tanulságok, tennivalók. A Károlyi-vita ürügyén. — Népszabadság, 1969. 238. sz. Vasárnapi mell. 7—8. p.

Ránki György: A hit, az illúzió és a politika. Károlyi Mihály önéletrajzáról. — Valóság, 1977. 9. sz. 59—65. p.

Vadász Sándor: Károlyi Mihály és Franchet d'Esperey találkozása Belgrádban. — Élet és Tudomány, 1969. 6. sz. 243—247. p.

Vas Zoltán: Találkozás Károlyi Mihállyal. — Magyar Nemzet, 1977. 65. sz. 6. p.

Az őszirózsás forradalom

A büszke tettek ideje. Válogatás az 1918-as polgári demokratikus forradalom irodalmából. 1—2. köt. Szerk. József Farkas. Bp. Akad. K. 1978. 2 db.

Erényi Tibor: 1918 októbere — hatvan év távlatából. — Társadalmi Szemle, 1978. 10. sz. 63—73. p.

Az 1918-as „őszirózsás" forradalom. Kiad. a MN Pol. Fcsfség Agit. o. Bp. 1968. 17. p.

Farkas Márton: 1918 katonaforradalmárai. — Néphadsereg, 1978. 43. sz. 3. p.

Farkas Márton: 60 éve történt... Népek sorsfordulója. 1—2. r. — Néphadsereg, 1978. 41—42. sz. 6—7. p.

Farkas Márton: Az őszirózsás forradalom katonapolitikájáról. — Honvédelem, 1978. 10. sz. 76—84. p.

Fogarassy László: Felvidéki gerillaharcok a Károlyi-kormány idején. Miskolc, 1973. 224—250. p.
(Klny. a Herman Ottó Múzeum Évkönyve 12. kötetéből.)

Hajdú Tibor: A Magyar Népköztársaság kikiáltása. (1918. november 16.) — Népszabadság, 1978. 270. sz. 4. p.

Hajdú Tibor: A Nemzeti Tanácstól a nép forradalmáig. — Népszabadság, 1978. 256. sz. 12. p.

Hatvan éve történt. Rohanunk a forradalomba. — Honvédségi Szemle, 1978. 10. sz. 1—8. p.

Kemény István: A Katonatanács tiszta szocialista kormányt követel. (1919. február.) — Magyar Nemzet, 1969. 29. sz. 5. p.

Kende János: Őszirózsák. — Interpress Magazin, 1978. 11. sz. 38—43. p.

Kornidesz Mihály: Az „őszirózsás" forradalom 60. évfordulóján. — Pártélet, 1978. 10. sz. 11—14. p.

Litván György: Az őszirózsás örökség. — Magyar Nemzet, 1978. 256. sz. 9. p.

Milei György: A KMP megalakulásának történelmi körülményei. — Társadalmi Szemle, 1978. 11. sz. 14—24. p.

Milei György: Magyar fiatalok az októberi forradalomban. — Ifjúkommunista, 1977. 11. sz. 7—11. p.

Mucsi Ferenc: Az Oroszországból hazatért hadifoglyok szerepe az 1918. októberi polgári demokratikus forradalom előkészítésében Magyarországon. (Magyar internacionalisták Szibériában és a Távol-Keleten 1917—1922. [Kiad. az]

MSZMP KB Párttörténeti Intézete, MTA Történettudományi Intézete, Hadtörténelmi Intézet. Bp. 1978.) 204—216. p.

Őry Károly: A Károlyi-kormány kísérletei az önálló haderő megteremtésére. — Hadtudományi Közlöny, 1969. 1. sz. 63—94. p.

Őry Károly: A katonapolitika és hadseregszervezés az októberi polgári demokratikus forradalom időszakában. — Hadtörténelmi Közlemények, 1970. 4. sz. 551—575. p.

Az őszirózsás forradalomról. (Összeáll. Varga F. János.) — Kritika, 1978. 10. sz. 16—18. p.

Sárközi Miklós: Hatvan éve történt. (Kronológia 1918 szeptember—december.) — Honvédségi Szemle, 1978. 11. sz. 17—25. p.

Siklós András: Az őszirózsás forradalom győzelme. (História. Képes történelmi magazin. Bp. Lapk. 1978.) 18—20. p.

A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG

Erényi Tibor: A Magyar Tanácsköztársaság, 1919. — Marxism Today, 1969. március, 85—88. p.

Hajdú Tibor: Adatok a Tanácsköztársaság kikiáltásának történetéhez. — Párttörténeti Közlemények, 1972. 3. sz. 121—155. p.

Hajdú Tibor: A magyar kommün. Fejezetek a Tanácsköztársaság történetéből. — Népszabadság, 1969. 50—70. sz. 6. p.

Hajdú Tibor: A Magyarországi Tanácsköztársaság. [Közread. az] (MSZMP KB Párttörténeti Intézete.) [Bp.] Kossuth K. 1969. 461 p.

Hollósi István—*Szabó* Ferenc: A nép hatalmának, a haladás ügyének szolgálatában. [Epizódok a Tanácsköztársaság történetéből.] — Honvédségi Szemle, 1969. 3. sz. 76—80. p.

Ilku Pál: A Magyar Tanácsköztársaság dicső 133 napja. — Krasznaja Zvezda, 1969. 67. sz. 4. p.

Kirschner Béla: A Magyar Tanácsköztársaság történelmi jelentősége és tanulságai. (Tanulmányok a Magyar Tanácsköztársaság Zala megyei történetéből. Zalaegerszeg, Zala m. ny. 1971.)

Kővágó László: A Tanácsköztársaság és a nemzeti kérdés. — Párttörténeti Közlemények, 1969. 1. sz. 40—57. p.

Lebovics, M. F.: A Tanácsköztársaság a magyar nép történetében. — Novaja i Novejsaja Isztorija, 1969. 2. sz. 20—32. p.

Liptai Ervin: A Magyar Tanácsköztársaság. 3. jav. kiad. Bp. Kossuth K. 1973. 457 p. 16 t.
(Népszerű történelem.)

Liptai Ervin: Vengerszkaja Szovetszkaja Reszpublika. (A Magyar Tanácsköztársaság. 2. kiad.) Per. A. I. Puskas. Moszkva, Müszl'. 1970. 390 p. 16 t.

Liptai Ervin: Vegierska Republika 1919. [A Magyar Tanácsköztársaság.] (Studia z historii postepowych i internacjonalistycznych kontaktów wegiersko—polskich. Red. István Lagzi. Warszawa, Węgierski Instytut Kultury, 1978.) 15—28. p.

Mód Aladár: 1919 válaszútja. — Valóság, 1969. 9. sz. 24—36. p.

Mód Aladár: A hatalom átvétele 1919 tavaszán. — Magyar Hírlap, 1969. 76. sz. 6. p.

Münnich Ferenc: A Magyar Tanácsköztársaságról. (Összegyűjt. és vál. M. Berényi Etelka. Sajtó alá rend. Liptai Ervin.) Bp. Kossuth K. 1969. 259 p. 3 t.

Orbán Antal: A Magyar Tanácsköztársaság. [Kiad. a] MN Központi Klubja Módszertani Osztály, Bp. 1969. 52 p.
(Tények — érvek — adatok.)

Orbán Antal: A Tanácsköztársaság 133 napja. Előadás. Bp. Zrínyi K. 1969. 20 p.

Szirmai István: A Magyar Tanácsköztársaság néhány tanulsága. — Népszabadság, 1969. 67. sz. 7. p.

A Tanácsköztársaság a magyar történelemben. — Világosság, 1969. 3. sz. 129—133. p.

Varga Jenő: A proletárdiktatúra gazdaságpolitikája. Válogatott írások 1912—1922. (Összeáll., szerk. Böröczfy Ferenc, bev. Göncöl György. Ford. Gáti Tibor, Kepecs Ferenc. Bp.) Kossuth K. 1976. 371 p.

Vass Henrik—*Erényi* Tibor: A Magyar Tanácsköztársaság. — Közgazdasági Szemle, 1969. 3. sz. 257—268. p.

Zalka Miklós: Mindenkihez! A Magyar Tanácsköztársaság története. Bp. Móra K. 1969. 158 p. 4 t.
(Képes történelem.)

Nemzetközi kapcsolatok

Boros Ferenc: Magyar—csehszlovák kapcsolatok 1918—1921-ben. Bp. Akad. K. 1970. 330 p.
Bibliogr. 313—323. p.

Boros Ferenc: A magyar—cseh viszony az 1918-as forradalmi krízis időszakában.

— Ceskoslovensky Casopis Historicky, 1971. 4. sz. 471—483. p.

Deac, A.: A romániai munkásosztály szolidaritása a Tanácsköztársasággal. A román munkásság harca az intervenció ellen. — Lupta de Clasa, 1969. 3. sz. 68—77. p.

Dokumentumok a Szlovák Tanácsköztársaságról 1919. (Összeáll. Milei György, Anton Smoutny.) Bp. Kossuth K. 1970. 233 p.

Fischer, Paul: A német militaristák a magyar Tanácsköztársaság ellen. (A magyarországi Tanácsköztársaság 50. évfordulója. [Előadások.] Bp. Akad. K. 1970.) 445—450 p.

Fomin, V. I.: Szovjet-Oroszország segítsége a magyarországi Tanácsköztársaságnak. (Magyar internacionalisták Szibériában és a Távol-Keleten 1917—1922. [Kiad. az] MSZMP KB Párttörténeti Intézete, MTA Történettudományi Intézete, Hadtörténelmi Intézet. Bp. 1978.) 233—246. p.

Gábor Sándorné: Ausztria és a Magyarországi Tanácsköztársaság. [Közread. az] (MSZMP KB Párttörténeti Intézete.) Bp. Akad. K. 1969. 301 p.

Gerelyes Ede: A szovjet-orosz lapok a Magyar Tanácsköztársaságról. — Századok, 1969. 2—3. sz. 397—411. p.

Giurgiuveanu, N.: A romániai dolgozók szolidaritása a magyarországi proletárforradalommal. — Anale de Istorie, 1969. 2. sz. 75—82. p.

Hornik, L.: A Tanácsköztársaság győzelmének nemzetközi és belső feltételeiről. (A magyarországi Tanácsköztársaság 50. évfordulója. [Előadások.] Bp. Akad. K. 1970.) 288—291. p.

Jakovlev, L. I.: Nemzetközi munkásszolidaritás az 1919-es magyar Tanácsköztársaság védelmében. (A magyarországi Tanácsköztársaság 50. évfordulója. [Előadások.] Bp. Akad. K. 1970.) 114—124. p.

Józsa Antal: Szövetségesek. [Szovjet-orosz hadászati-hadműveleti terv Tanács-Magyarország megsegítésére.] — Néphadsereg, 1969. 16. sz. 5. p.

Kirschner Béla: A Clemenceau-jegyzékek és a párton belüli véleménykülönbségek a Tanácsköztársaság idején. (Annales Univ. Scientiarum Budapestinensis de R. Eötvös nominatae. Sectio historica. Tom. 14. Bp. 1973.) 111—142. p.

Komornik Ferenc: Így látta a világ. (A magyar szabadságharcok, forradalmak külföldi visszhangja.) Bp. Zrínyi K. 1970. 54 p.

Kővágó László: A Magyar Tanácsköztársaság és a szomszéd népek. — Élet és Tudomány, 1969. 12. sz. 431—535. p.

Liptai Ervin: A proletárdiktatúra külpolitikája. — Magyar Nemzet, 1969. 67. sz. 8. p.

Menyhárt Lajos: A Magyar Tanácsköztársaság visszhangja Szovjet-Oroszországban. — Alföld, 1969. 3. sz. 52—56. p.

Najda, Sz. F.: Szovjet-Oroszország és a Magyar Tanácsköztársaság 1919-ben. — Hadtörténelmi Közlemények, 1977. 3. sz. 391—405. p.

Pastor, P.: A Vix-misszió Magyarországon. — Slavic Review, 1970. 3. sz. 481—498. p.

Piszarev, J. A.: A magyar Tanácsköztársaság hatása a jugoszláv forradalmi mozgalomra. (A magyarországi Tanácsköztársaság 50. évfordulója. [Előadások.] Bp. Akad. K. 1970.) 384—387. p.

Puskás, A. I.: A magyar Tanácsköztársaság nemzetközi politikai és katonai helyzete. (A magyarországi Tanácsköztársaság 50. évfordulója. [Előadások.] Bp. Akad. K. 1970.) 467—470. p.

Steiner, H.: Ausztria és a magyar Tanácsköztársaság. (A magyarországi Tanácsköztársaság 50. évfordulója. [Előadások] Bp. Akad. K. 1970.) 273—275. p.

Szabó L. István: Vörös visszhang. [A Tanácsköztársaság kikiáltásának első nemzetközi visszhangja.] — Igaz Szó, 1969. 6. sz. 36—38. p.

Szinai Miklós: A Magyar Tanácsköztársaság és Ausztria kapcsolataihoz. Otto Bauer levele Kun Bélához. — Századok, 1969. 2—3. sz. 449—470. p.

Tokody Gyula: A Magyar Tanácsköztársaság és a nemzetközi erőviszonyok. — Alföld, 1969. 3. sz. 9—15. p.

Új forradalmi tűz gyúlt Európában. A Tanácsköztársaság korabeli nemzetközi visszhangja. — Népszabadság, 1969. 67. sz. 10—11. p.

Vadász Sándor: Az ellenforradalom szervezkedése és az Antant. (1918—1919.) — Élet és Tudomány, 1969. 32. sz. 1519—1523. p.

Vadász Sándor: Remények és lehetőségek a Magyar Tanácsköztársaság külpolitikájában. — Élet és Tudomány, 1969. 18. sz. 819—822. p.

Vadász Sándor: A szövetséges keleti hadsereg és Magyarország. — Hadtudományi Közlöny, 1969. 1. sz. 95—124. p.

Vinaver, Vuk: Jugoslavia i Madarska 1918—1933. Beograd, Institut za Savremenu Istoriju, 1971. 574 p.

Vinaver, Vuk: Jugoszlávia és Magyarország a Tanácsköztársaság idején. — Századok, 1971. 6. sz. 1217—1246. p.

A Vix-jegyzékből Smuts tábornok látogatásáig. — Magyar Hírlap, 1969. 97. sz. 2. p.

Wesselényi Miklós: Az Antant és a Tanácsköztársaság. 1—6. r. — Néphadsereg, 1969. 9—14. sz. 6. p.

Zsuppán Ferenc Tibor: A Magyar Tanácsköztársaság és a brit katonai képviselők 1919. április—június. — The Slavonic and East European Review, 108 sz. 1969. 198—218. p.

A Magyar Tanácsköztársaság hadtörténelme

Biró Tibor: A Vörös Hadsereg katonáinak erkölcsi, politikai arculata. (Jubileumi ülés a Magyar Tanácsköztársaság győzelmének félévszázados évfordulóján. Szolnok, 1969. március 24—25. Szerk. Ungár Tibor. [Szolnok.] Szolnok m. Lapk. 1969. 201 p. 1 térk.

Hajdú Mihály: Pártpolitikai munka a Magyar Tanácsköztársaság Vörös Hadseregében. — Akadémiai Közlemények, 1969. 3. sz. 143—163. p.

Hajdú Mihály — (*Halász* János): Pártpolitikai munka a Magyar Tanácsköztársaság Vörös Hadseregében. — Honvédségi Szemle, 1969. 3. sz. 81—87. p.

Hunyadi Károly: Kun Béla és a Vörös Hadsereg. — Akadémiai Közlemények, 1969. 3. sz. 57—95. p.

Juhász István: A Magyar Tanácsköztársaság hadigazdaságának főbb kérdései. — Akadémiai Közlemények, 1969. 3. sz. 189—211. p.

Liptai Ervin: Forradalmi elődünk: a Magyar Tanácsköztársaság Vörös Hadserege. — Akadémiai Közlemények, 1969. 3. sz. 7—22. p.

Liptai Ervin: A magyarországi Vörös Hadsereg. (Küzdelmes évszázad. Fejezetek a magyar munkásmozgalom történetéből. 2. jav. és bőv. kiad. Bp. Táncsics K. 1978.) 102—105. p.

Liptai Ervin: Az oroszországi forradalmi tapasztalatok felhasználása a Magyar Tanácsköztársaság létrehozásáért és védelméért folytatott küzdelemben. (Magyar internacionalisták Szibériában és a Távol-Keleten 1917—1922. [Kiad. az] MSZMP KB Párttörténeti Intézete, MTA Történettudományi Intézet, Hadtörténelmi Intézet. Bp. 1978. 217—231. p.

Liptai Ervin: Az oroszországi forradalmi tapasztalatok felhasználása a Magyar Tanácsköztársaság védelmében. — Hadtörténelmi Közlemények, 1978. 1. sz. 28—38. p.

Liptai Ervin: A proletárhaza védelme. — Pártélet, 1969. 3. sz. 14—17. p.

Liptai Ervin: A szocialista hazaszeretet és az internacionalizmus — a magyar Vörös Hadsereg fő erőforrásai. — Honvédelem, 1969. 3. sz. 12—23. p.

Mucs Sándor: A magyar Vörös Hadsereg és a nép. — Néphadsereg, 1969. 12. sz. 7. p.

Mucs Sándor: A Vörös Hadsereg és a nép. (A magyarországi Tanácsköztársaság 50. évfordulója. [Előadások.] Bp. Akad. K. 1970.) 411—417. p.

Zágoni Ernő: A magyar Vörös Hadsereg forradalmi proletár osztályjellegéről. — Akadémiai Közlemények, 1969. 3. sz. 23—55. p.

Katonai—politikai helyzet

Borus József: A Tanácsköztársaság katonapolitikája. (A Tanácsköztársaság Somogyban. Szerk. Kanyar József. Kaposvár, Somogy m. ny. 1969.) 41—53. p.

Cser József: A Kommunisták Magyarországi Pártjának harca a fegyveres erők megnyeréséért. — Belügyi Szemle, 1969. 3. sz. 5—11. p.

Liptai Ervin: A Magyar Tanácsköztársaság katonapolitikája és honvédő harcai. Előadás. Bp. Zrínyi K. 1969. 19 p.

Liptai Ervin: A Magyar Tanácsköztársaság katonapolitikája és honvédő harcai. Tananyag. Bp. Zrínyi K. 1969. 39 p.

Liptai Ervin: A Tanácsköztársaság nemzetközi helyzetéről és katonai politikájának néhány kérdése. (A magyarországi Tanácsköztársaság 50. évfordulója. [Előadások.] Bp. Akad. K. 1970.) 323—337. p.

Makrai József: A Magyar Tanácsköztársaság megalakulása és katonapolitikai helyzete a proletárdiktatúra létrejötte után. — Hadtudományi Közlöny, 1969. 1. sz. 40—62. p.

Széni Imre: Katonai helyzet Zala megyében a polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság idején. (Tanulmányok a Magyar Tanácsköztársaság Zala megyei történetéből. Zalaegerszeg, Zala m. ny. 1971.)

Zágoni Ernő: A Kommunisták Magyarországi Pártja megalakulása és honvédő politikája. Bp. Zrínyi K. 1968. 27 p. (M[agyar] H[onvédelmi] Sz[övetség] politikai előadássorozat.)

Vörös Hadsereg szervezése

Árokay Lajos: Jöjjetek ezrével... Képes album a Magyar Tanácsköztársaság Vörös Hadseregéről. Bp. Zrínyi K. 1969. 182, [7] p.

Árokay Lajos: A Vörös Hadsereg megszervezése és harca az imperialista in-

tervenció ellen. (1919. március 24—április 30.) — Honvédelem, 1969. 4. sz. 67—75. p.

Diósdi László: A proletárhatalom védelmére. [Tanács-Magyarország fegyveres erejének megteremtése.] — Népszava, 1969. 69. sz. 3. p.

Fegyverbe, a munkáshatalom védelmére. — Népszabadság, 1969. 100. sz. 6. p.

Fogarassy László: Kik vezették az 1919-es magyar Vörös Hadsereget? — Borsodi Szemle, 1971. 1. sz. 70—77. p.

Gadanecz Béla: Most tudjuk miért harcolunk. [Munkásezredek megszervezése, vasutasok a Vörös Hadseregben.] — Magyar Vasutas, 1969. május 19.

Gellért László: Adatok a középiskolás vörös katonadiákokról. — Hadtörténelmi Közlemények, 1969. 1. sz. 86—99. p.

Hetés Tibor: Stromfeld Aurél. (Az 1918—1919-es magyarországi forradalmak. Bp. TIT, 1978.) 163—194. p.

Hetés Tibor: A szakszervezetek a Vörös Hadsereg megszervezésében. (A magyar szakszervezetek a Tanácsköztársaságban. [Előadások.] Bp. Táncsics K. 1970.)

Hunyadi Károly: A KMP katonapolitikájának néhány kérdése, a Vörös Hadsereg megszervezésének elvei. — Honvédelem, 1978. 11. sz. 87—92. p.

Hunyadi Károly: Kun Béla, a proletár hadsereg szervezője. — Honvédségi Szemle, 1971. 3. sz. 1—6. p.

Intézkedések a katonai vezetés megszilárdítására. [Írta:] K. J. [1919. május 1.] — Polgári Védelem, 1969. 8. sz. 2—3. p.

Klotz Antal: A Tanácsköztársaság néhány katonai vezetőjének portréja. (Jubileumi ülés a Magyar Tanácsköztársaság győzelmének félévszázados évfordulóján. Szolnok, 1969. március 24—25. Szerk. Ungár Tibor. Szolnok m. Lapk. 1969. 201 p. 1 térk.)

Kovács György: A Vörös Hadsereg létrejötte és megszervezése Tatabányán és környékén. (Komárom Megyei Múzeumok Közleményei 1. Tata, 1968.) 469—483. p.

Megszületett a Tanácsköztársaság dicső Vörös Hadserege. — Polgári Védelem, 1969. 6. sz. 14—15. p.

Mindenkihez!... Mindenkihez!... [1919. március 21—25.] — Igaz Szó, 1969. 6. sz. 6—8. p.

Munkáshadsereg élén. [Stromfeld Aurélnak, a magyar Vörös Hadsereg vezérkari főnökének tevékenysége.] — Igaz Szó, 1975. 6. sz. 5—7. p.

Report József: Stromfeld Aurél, a Magyar Tanácsköztársaság kiemelkedő katonai vezetője. [Bp. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia], 1969. 109—142. p.

(Klny. Akadémiai Közlemények, 1969. 3. sz.)

Soós Gyula: Be a Vörös Hadseregbe! — A Hazáért, 1969. 17. sz. 11. p.

Szabó Ferenc: A Vörös Hadsereg szervezkedése és harcai a Viharsarokban. (A Tanácsköztársaság Békés megyében. 1919. Szerk. Szabó Ferenc. Kiad. a MSZMP Békés megyei Biz. Békéscsaba, Békés m. ny. 1969. 376 p. 26 t.)

A Vörös Hadsereg megszervezése és az északi határ védelme. (Nógrád megye története. 2. köt. 1849—1919. Írták: Szabó Béla, Horváth István. Salgótarján, Nógrád m. ny. 1969.) 255—257. p.

Vörös Őrség

Bodrogi Sándor: Szocialista üzemek, Vörös Őrség, Vörös Hadsereg születik. — Lobogó, 1969. 13. sz. 4—5. p.

Csonkaréti Károly: Adatok a Vörös Őrségről. — A Hazáért, 1969. 16. sz. 10—11. p.

Csonkaréti Károly: Újabb adatok a Vörös Őrségről. [A Vörös Őrség szervezete.] — A Hazáért, 1969. 17. sz. 10—11. p.

Csonkaréti Károly: A Vörös Őrség szervezete. — A Hazáért, 1969. 15. sz. 16. p.

Czövek Imre: A Vörös Őrség megalakulása 1919 márciusában. — Belügyi Szemle, 1969. 3. sz. 12—23. p.

Czövek Imre: A Vörös Őrség tevékenysége 1919 áprilisában. — Belügyi Szemle, 1969. 4. sz. 33—41. p.

Czövek Imre: A Vörös Őrség 1919 májusában. — Belügyi Szemle, 1969. 5. sz. 66—74. p.

Czövek Imre: A Magyar Tanácsköztársaság Vörös Őrsége 1919 júniusában. — Belügyi Szemle, 1969. 6. sz. 46—54. p.

Czövek Imre: A Magyar Tanácsköztársaság Vörös Őrsége 1919 júliusában. — Belügyi Szemle, 1969. 7. sz. 38—46. p.

Gellért Tibor: A Latinca-század. — Útközben, 1969. 1. sz. 55—61. p.

Gellért Tibor: A Latinca-század. [Kaposvár], Somogy m. ny. [1969.] 56 p.

Rotter József: A proletárhatalom védelmében. 1919. Bp. BM Tanulmányi és Kiképzési Csfség, 1969. 96 p. 4 t.

Simor András: „Harcra mindig készen álltunk". A Lenin-fiúk. — A Hazáért, 1969. 37. sz. 14. p.

Szabó László: A Vörös Őrség a Vörös Hadsereg oldalán. — Belügyi Szemle, 1969. 5. sz. 75—79. p.

A Vörös Őrség létrehozása. (Nógrád megye története. 2. köt. 1849—1919. Írták: Szabó Béla, Horváth István. Salgótarján, Nógrád m. ny. 1969.) 242—243. p.

A Vörös Őrség megalakulása. Kivonatos közlések a korabeli lapokból. — Belügyi Szemle, 1969. 3. sz. 108—111. p.

A Vörös Őrség működéséről. Kivonatos közlések a korabeli lapokból. — Belügyi Szemle, 1969. 3. sz. 111—116. p.

A Vörös Őrség születésnapja. [Emlékezés 1919. március 26-ra.] — Polgári Védelem, 1969. 6. sz. 20. p.

Fegyvernemek és szolgálati ágak

Csanádi Norbert—*Nagyváradi* Sándor—*Winkler* László: A magyar repülés története 2. bőv. kiad. Bp. Műszaki K. 1977. 286 p. ill.

Csizmarik Irén, V[ajda Pálné]: A Magyar Tanácsköztársaság légiereje. — Hadtörténelmi Közlemények, 1969. 2. sz. 350—387. p.

Csonkaréti Károly: Monitorok, őrnaszádok, aknazárak 1919-ben. — A Hazáért, 1975. 24. sz. 16. p.

Gellért Tibor: A Tanácsköztársaság légierejének harcai. (Jubileumi ülés a Magyar Tanácsköztársaság győzelmének félévszázados évfordulóján. Szolnok, 1969. március 24—25. Szerk. Ungár Tibor, [Szolnok] Szolnok m. Lapk. 1969. 201 p. 1 térk.)

Minárovics János: A magyar tűzoltóság és tűzrendészet 1918—1919-ben. — Belügyi Szemle, 1969. 3. sz. 73—79. p.

Pataky Iván: A Magyar Vörös Légierő. — Polgári Védelem, 1969. 6. sz. 20—21. p.

Régi technika — forradalmi hév. [A Magyar Tanácsköztársaság alakulatai és fegyverei.] — Igaz Szó, 1969. 6. sz. 47—48. p.

Surányi László: A magyarországi Tanácsköztársaság bélyegkiadásainak és a Vörös Hadsereg tábori postájának története. Bp. Akad. K. 1978. 150 p.

Szőcs Ferenc: Adalékok az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság határőrizetének történetéhez. — Hadtörténelmi Közlemények, 1969. 2. sz. 266—288. p.

Szőcs Ferenc: Emlékezzünk dicső elődeinkre, a vörösőrökre! [A Tanácsköztársaság határőrizetéről.] — A Hazáért, 1969. 12. sz. 10—11. p.

Szőcs Ferenc: Határőrizet az őszirózsás forradalom győzelme után. — A Hazáért, 1969. 2. sz. 10. p.

Szőcs Ferenc: A Magyar Tanácsköztársaság határőrizete. — Belügyi Szemle, 1969. 3. sz. 63—72. p.

Szőcs Ferenc: Tanács-Magyarország határőrizetéről. — A Hazáért, 1969. 26. sz. 10—11. p.

A Tanácsköztársaság határőrizete. (Bev. és a dokumentumokat összegyűjt. Szőcs Ferenc.) Kiad. a BM Határőrség Pol. Csfsége, 1969. 207 p. 5 t.

Vajda Pál: A Magyar Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének légiereje. — Repülés, 1969. 3. sz. 13—14. p.

Forradalmi igazságszolgáltatás

Bodrogi Károly: A Magyar Tanácsköztársaság harca a törvényesség megteremtéséért és érvényesülésének biztosításáért. — Belügyi Szemle, 1969. 3. sz. 24—33. p.

Fábián István: Forradalmi törvényszékek Pest megyében a Magyar Tanácsköztársaság idején. (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye forradalmi törvényszékeinek és tisztségviselőinek jegyzéke.) — Levéltári Közlemények, 1969. 1. sz. 73—104. p.

Fábián István: Pest megye forradalmi törvényszékei 1919-ben. (Budapesti joghallgatók dolgozatai. 1. 1970.) 345—404. p.

Gergely Ernő: A Magyar Tanácsköztársaság forradalmi törvényszékei. — Belügyi Szemle, 1969. 3. sz. 34—43. p.

Az igazságszolgáltatás új rendje. Kivonatos közlések a korabeli lapokból. — Belügyi Szemle, 1969. 3. sz. 117—120. p.

Klemens Béla: Igazságtevés a Tanácsköztársaságban. [A forradalmi törvényszékekről.] — Útközben, 1969. 2. sz.

Márai György: A forradalmi törvényszékek működése Békés megyében. — Békési Élet, 1969. 1. sz.

Sarlós Béla: A Tanácsköztársaság jogrendszerének kialakulása. Bp. Közgazd. és Jogi K. 1969. 447 p.

Somos József: A Tanácsköztársaság katonai igazságszolgáltatása. — Jogtudományi Közlöny, 1970. 11. sz. 606—614. p.

Tóth Tihamér: A bűnügyi nyomozó szolgálat szervezete és működésének új vonásai a Magyar Tanácsköztársaság idején. — Belügyi Szemle, 1969. 3. sz. 44—51. p.

Internacionalisták a Tanácsköztársaság védelmében

Antoniewicz, Roland József: Lengyel kommunisták. [Részvételük a Magyar Tanácsköztársaság harcaiban.] — Élet és Tudomány, 1972. 11. sz. 510—511. p.

Burger János: Vállvetve küzdöttek. Internacionalista ezredek a Tanácsköztársaság harcaiban. — Igaz Szó, 1974. 14. sz. 43—45. p.

Doskocz, Andrzej: Emlékezés Szamuely Tiborra. [A magyar Vörös Hadsereg in-

ternacionalista ezrede orosz—lengyel zászlóaljának harcai.] — Szabolcs-Szatmári Szemle, 1969. 1. sz. 89—92. p.

Dzsordzsevics, V.: Bolgárok részvétele a Magyar Tanácsköztársaság védelmében. — Études Balcaniques, 1969. 4. sz. 38—55. p.

1919-es lengyel veteránok magyar kitüntetése. — Magyar Hírlap, 1969. 302. sz. 8. p.

Hetés Tibor: Egyszívű brigád. Internacionalisták a Magyar Tanácsköztársaság Vörös Hadseregében. — Lobogó, 1961. 13. sz. 6., 16. sz. 9., 19. sz. 5., 21. sz. 15., 24. sz. 4. 28. sz. 4., 33. sz. 14., 37. sz. 4. p.

Hetés Tibor: Internacionalista egységek a magyar Vörös Hadseregben. (A magyarországi Tanácsköztársaság 50. évfordulója. [Előadások.] Bp. Akad. K. 1970.) 347—355. p.

Hetés Tibor: Internacionalisták a magyar Vörös Hadseregben. — Néphadsereg, 1969. 31. sz. 3. p.

Józsa Antal: Orosz hadifoglyok Magyarországon 1917—1919-ben. (Magyar internacionalisták Szibériában és a Távol-Keleten 1917—1922. [Kiad. az] MSZMP KB Párttörténeti Intézete. MTA Történettudományi Intézete, Hadtörténelmi Intézet. Bp. 1978.) 247—270. p.

Józsa Antal: Történelmi megmozdulás. (Orosz önkéntesek a Magyar Tanácsköztársaság védelmében.) — Néphadsereg, 1973. 17. sz. 6. p.

Kővágó László: Internacionalisták a Tanácsköztársaságért. Bp. Kossuth K. 1969. 158 p. 8 t.

Malinowski, H.: Lengyelek a Magyar Tanácsköztársaság védelmében. — Lengyelország, 1969. 2. sz. 51—52. p.

Milei György: „Fegyverrel a kézben haza". — Százezer internacionalista. [A Vörös Hadseregben küzdő magyar hadifoglyok szervezkedése a Magyar Tanácsköztársaság megsegítésére.] — Magyar Nemzet, 1973. 261. sz. 9. p.

Milei György: Internacionalisták a Tanács-Magyarországért. (Küzdelmes évszázad. Fejezetek a magyar munkásmozgalom történetéből. 2. jav. és bőv. kiad. Bp. Táncsics K. 1978.) 106—108. p.

Molnár S. Edit: Proletárszolidaritás. Bolgárok a Magyar Tanácsköztársaságban. — Magyar Hírlap, 1972. 85. sz. Hét Vége 1. p.

Orosz internacionalisták a Magyar Tanácsköztársaságért. (Dokumentumgyűjtemény.) (Összeáll. Ljudmilla M. Csizsova, Józsa Antal. Szerk. L. J. Jakovlev, Liptai Ervin stb. [Kiad. a] MSZMP KB Párttörténeti Intézete, Hadtörténelmi Intézet és Múzeum stb.) Bp. Kossuth K. 1973. 397 p. 12 t. 6 térk. mell.

Az osztrák proletariátus küldöttei a Vörös Hadseregben. — Polgári Védelem, 1969. 6. sz. 18—19. p.

Pirko, M.: Lengyelek az 1919. évi Magyar Tanácsköztársaság védelmében. — Wojsko Ludowe, 1974. 3. sz. 100—103. p.

Rónai András: A Magyar Tanácsköztársaság leghatalmasabb erőforrása. (A magyar és más nemzetiségű munkások helytállása. Az antant támadása. A miskolci csata.) — Adatok és dokumentumok. — Honvédségi Szemle, 1969. 6. sz. 62—68. p.

Ryzewski, Václáv: A lengyelek részvétele az 1919-es magyar forradalomban a magyar Vörös Hadsereg soraiban. (A magyarországi Tanácsköztársaság 50. évfordulója. [Előadások.] Bp. Akad. K. 1970.) 356—362. p.

Sipkov, M.: Egy bánáti bolgár, M. M. Csuljak részvétele az 1918—1919. évi magyar forradalmi mozgalmakban. — Voenno Isztoricseszki Szbornik, 1969. 2. sz. 76—80. p.

Szlovákiai internacionalisták magyar kitüntetése. — Magyar Hírlap, 1969. 346. sz. 3. p.

Szovjet-Oroszország fiai a Magyar Vörös Hadseregben. — Polgári Védelem, 1969. 6. sz. 18. p.

A Vörös Hadsereg hadműveletei

Baktai Ferenc: A harcok tiszta lángja. [A Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének harcai.] — Igaz Szó, 1969. 6. sz. 18—20. p.

Baktai Ferenc: A páncélvonat felrobban. [Az intervenciósok utolsó kísérlete Érsekújvár elfoglalása előtt.] — Népszava, 1969. 127. sz. 3. p.

Bodrogi Sándor: Be a Vörös Hadseregbe! [1919. április 16-án támadásba lendültek a román—francia seregtestek.] — Lobogó, 1969. 16. sz. 4—5. p.

Bodrogi Sándor: Az első napok ellenséges szemmel nézve [A Magyar Tanácsköztársaság lerohanásának terve.] — Lobogó, 1969. 15. sz. 4—5. p.

Bodrogi Sándor: Miskolc: szabad! [A miskolci csata emlékére.] — Lobogó, 1969. 21. sz. 3. p.

Bokor László: Napkelte északon. (A miskolci csata.) — Igaz Szó, 1969. 10. sz. 36—38. p.

Csorba Barnabás: Páncélvonat. 1919—1969. A 12-es páncélvonat harcaiból. (Riportkönyv. Bev. Árokay Lajos. Közrem. Pajtók Benjamin.) Miskolc, Borsodi ny. 1969. 48 p.

1919. április a demarkációs vonalon. Jánoshalma, 1919. április 18. — Munkásőr, 1969. 4. sz. 22—23. p.

Fogarassy László: Az ismeretlen székely hadosztály. Debrecen, 1973. 225—252. p. 1 térk.
(Klny. a Debreceni Déri Múzeum Évkönyvéből. 1971.)

Fogarassy László: A III. hadtest a tokaji hídfőben és a 2. dandár anabázisa. Miskolc, Herman Ottó Múzeum, 1968. 309—323. p.
(Klny. a Herman Ottó Múzeum évkönyve, VII. kötetéből.)

Katonai intervenció a Magyar Tanácsköztársaság ellen. — Polgári Védelem, 1969. 7. sz. 2—3. p.

Kende János: Harcunkat folytatjuk. [1919. július 20: tiszai offenzíva.] (Küzdelmes évszázad. Fejezetek a magyar munkásmozgalom történetéből. 2. jav. és bőv. kiad. Bp. Táncsics K. 1978.) 116—117. p.

Kende János: Százhét nap élethalálharc. (Míg megvalósul gyönyörű képességünk a rend. A magyar munkásmozgalom története, 1918—1978. Bp. Móra K. 1978.) 34—46. p.
(Képes történelem.)

Kirschner Béla: Az 1919-es júniusi visszavonulás kérdéséhez. — Kortárs, 1970. 1. sz. 96—102. p.

Kovacev, Vujica: A jugoszláv csapatok katonai intervenciójának előkészítése a Magyar Tanácsköztársaság ellen. (A magyarországi Tanácsköztársaság 50. évfordulója. [Előadások.] Bp. Akad. K. 1970.) 457—466. p.

Kun József: A magyar Vörös Hadsereg harcai 1919-ben. — Truppendienst, 1969. 4. sz. 324—329., 5. sz. 424—427. p.

Liptai Ervin: A Magyar Tanácsköztársaság honvédő háborúja. (Jubileumi ülés a Magyar Tanácsköztársaság győzelmének félévszázados évfordulóján. Szolnok, 1969. március 24—25. Szerk. Ungár Tibor. [Szolnok] Szolnok m. Lapk. 1969. 201 p.: 1 térk.)

***Liptai* Ervin:** Vöröskatonák előre! A magyar Vörös Hadsereg harcai 1919. [Kiad. a] Hadtörténelmi Intézet és Múzeum. Bp. Zrínyi K. 1969. 403 p. 21 t. [Bibliogr. 405—410. p.]

A májusi fordulat. [Írta:] K. J. [A magyar nép hősies helytállása 1919 májusában.] — Polgári Védelem, 1969. 9. sz. 2—3. p.

A miskolci csata dokumentumaiból. (Közli: Szijj Jolán.) — Hadtörténelmi Közlemények, 1969. 1. sz. 139—161. p

Párdányi Miklós—*Baróti* Szabolcs: A mi nagy csatáink. VI. Tanácsköztársaság, Miskolc. — Lobogó, 1975. 24. sz. 17—19. p.

Pataki Mihály: A Tanácsköztársaság honvédő háborúja. (A Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának 50. évfordulója tiszteletére rendezett tudományos ülésszak jegyzőkönyve. (Kecskemét, 1969. március 1.) [Kecskemét,] MSZMP Bács-Kiskun m. Biz. 1969. 118 p.)

A [salgótarjáni] szénmedence elfoglalására indított első intervenciós támadás és visszaverése. (Nógrád megye története. 2. köt. 1849—1919. Salgótarján, Nógrád m. ny. 1969.) 261—263. p.

Salgótarján és a szénmedence ellen indított második intervenciós támadás és visszaverése. (Nógrád megye története. 2. köt. 1849—1919. Salgótarján, Nógrád m. ny. 1969.) 263—269. p.

Solc, Jaroslav: Határbiztosítás vagy intervenciós háború. (A magyarországi Tanácsköztársaság 50. évfordulója. [Előadások.] Bp. Akad. K. 1970.) 426—444. p.

Soós Gyula: Katonai beavatkozás a Magyar Tanácsköztársaság ellen. — A Hazáért, 16. sz. 11. p.

Szabó László: A magyar Vörös Hadsereg hadművészete. — Honvédelem, 1969. 7. sz. 78—84. p.

Szabó László: A magyar Vörös Hadsereg hadművészetének főbb kérdései. — Akadémiai Közlemények, 1969. 3. sz. 97—108. p.

Szabó László: A Magyar Vörös Hadsereg hadművészetének főbb kérdései. (Az 1918—1919-es magyarországi forradalmak. Bp. TIT, 1978.) 143—162. p.

Szijj Jolán: A magyar Vörös Hadsereg harcai 1919 május—júniusában. — Honvédelem, 1969. 6. sz. 67—77. p.

Szilák Jolán: A magyar Vörös Hadsereg offenzív felderítő tevékenységéről. — Belügyi Szemle, 1969. 7. sz. 47—58. p.

Tesák, P.: A Magyar Vörös Hadsereg harcai és a proletárdiktatúra Léván 1919 júniusában. — Irodalmi Szemle (Pozsony), 1975. 3. sz. 258—261. p.

Tóth Pál: Az északi hadjárat, 1919 június. — Napjaink, 1969. 6. sz. 9. p.

A Vörös Hadsereg északi hadjárata. — Polgári Védelem, 1969. 11. sz. 2. p.

A Vörös Hadsereg vereségének okai. 1919 hőseire emlékezünk. — Polgári Védelem, 1969. 14. sz. 20—21. p.

A belső ellenforradalmi erők szervezkedése a Magyar Tanácsköztársaság megdöntésére

Az ellenforradalmárok elleni harc. Kivonatos közlések a korabeli lapokból. — Belügyi Szemle, 1969. 3. sz. 123—124. p.

Az ellenforradalmi arisztokrácia szervezkedése a Magyar Tanácsköztársaság ellen. — Belügyi Szemle, 1969. 3. sz. 87—93. p.

Egy ellenforradalmi csoport felszámolása a Magyar Tanácsköztársaság idején. — Belügyi Szemle, 1969. 3. sz. 94—98. p.

Felföldi Győző: A Vörös Őrség hősi harca az 1919. június 24-i ellenforradalmi lázadás leverésében. — Belügyi Szemle, 1969. 6. sz. 54—62. p.

Gecsényi Lajos: A dunai hajóraj az 1919. június 24-i ellenforradalomban. — Hadtörténelmi Közlemények, 1969. 1. sz. 72—85. p.

Kemény István: Ellenforradalmi csapatok a főváros ellen. — Magyar Nemzet, 1969. 34. sz. 5. p.

Kemény István: 1919. május 5: ellenforradalmi lázadás Devecseren. — Munkásőr, 1969. 5. sz. 23. p.

Kemény István: Szervezkedik az ellenforradalom. — Magyar Nemzet, 1969. 34. sz. 5. p.

Kemény István: Ma ötven éve. Összeomlik a ludovikás ellenforradalom. — Magyar Nemzet, 1969. 144. sz. 5. p.

Mi történt a Ludovikánál. (Vörös Újság 1919. június 26-i száma alapján.) — Munkásőr, 1969. 6. sz. 22. p.

Pataki István: A Tanácsköztársaság harca a fegyveres ellenforradalom ellen. — Akadémiai Közlemények, 1969. 3. sz. 165—187. p.

Romsics Ignác: A Duna melléki ellenforradalom. 1—2. r. — Valóság, 1977. 1. sz. 18—35., 2. sz. 56—68. p.

Forradalmi események vidéken

A[ndrássy Antal]: Az első somogyi hősi halottak. — Somogyi Néplap, 1969. április 20. 6. p.

Andrássy Antal: A kaposvári diákok 1918—1919-ben. (Vörös Somogy. [Kaposvár,] Somogy m. ny. 1969.) 14—20. p.

A[ndrássy] A[ntal]: Megalakult a kaposvári diákszázad. (1919. április 8.) — Somogyi Néplap, 1969. április 26. 3. p.

Andrássy Antal: A proletárforradalom utolsó napjai (Somogy megyében.) — Somogyi Néplap, 1969. 190 sz.

Asztalos István: Tanácsok a Galga mentén az 1918—1919-es forradalmak idején. (Studia Comitensia 1. Tanulmányok Pest megye múltjából. Szentendre, 1972.) 229—262. p.

Baranya és a forradalmak. Pécs és Baranya 50 évvel ezelőtt a helyi sajtó tükrében. Cikkgyűjtemény. (Hajdú Gyula: Harcban elnyomók és megszállók ellen c. művének felhasználásával.) Pécs, Pécsi Szikra ny. 1969. 69 p.

(Benke Ferenc—*Berta Somogyi* László—*Németh* Gábor): Kalocsa és vidéke. 1918—1919. Forrásgyűjtemény. (Szerk. és összeáll. — —. [Kiad. a] MSZMP Kalocsai Járási Biz., Kalocsai Járási Tanács.) Kalocsa, Bács-Kiskun m. ny. 1969. 239 p.

Bihari Mór: Óbuda a két forradalom sodrában. Bp. MSZMP II. ker. Biz. 1969. 75 p. 4 t.

(Boros Pál): Az 1918—1919. évi forradalmak a Pest megyei sajtó tükrében. (Szerk., bev. Vigh Károly.) Bp. Pest Megyei Könyvtár, 1969. 87 p.

Böhm József: A dicsőséges Tanácsköztársaság. [Somogy megye és a Tanácsköztársaság.] — Útközben, 1969. 1. sz. 5—9. p.

Cservenyák László: Nyíregyháza 1918—1919-ben. (Nyíregyháza. 1918—1951. Tanulmányok. Szerk. Ördögh János. Nyíregyháza, Szabolcs m. Lapk. 1975.)

Csifféry Nándor: Esztergom és környéke a Magyar Tanácsköztársaság idején. (Esztergomi Tanítóképző Intézet. Tanulmányok. 1967—1969. Esztergom, OPK és Múz. soksz. 1970.)

Czakó Sarolta: Ellenforradalmi mozgalom Szatmárcsekén 1919-ben. — Szabolcs-Szatmári Szemle, 1971. 2. sz. 107—110. p.

Czövek Imre: A Vörös Őrség Fejér megyében. (Fejér megyei történeti évkönyv. Tanulmányok és források Fejér megye történetéhez. 2. A Tanácsköztársaság Fejér megyében. Kiad a MSZMP Fejér megyei Biz. Székesfehérvár, Fejér m. ny. 1969. 403 p.)

Dikán Nóra, N.: Dokumentumok a Tanácsköztársaság Szabolcs megyei történetéből. (A Nyíregyházi Jósa András Múzeum évkönyve. XI. 1968. Nyíregyháza, Jósa András Múzeum, 1969.) 119—151. p.

Dokumentumok az 1918—1919-es forradalmak Duna—Tisza-közi történetéhez. (Szerk., bev. jegy. és gyűjt. Romsics Ignác. [Közrem.] Szabó Csaba.) Kecskemét, Petőfi ny. 1976. 741 p. 20 t. (A Bács-Kiskun Megyei Levéltár kiadványai 3.)

Donkó Jolán: Huszonöt harcos esztendő Szolnok megyében (1919—1944.) (Jubileumi ülés a Magyar Tanácsköztársaság győzelmének félévszázados évfordulóján. Szolnok, 1969. március 24—25. [Szolnok,] Szolnok m. Lapk. 1969. 201 p. 1 térk.)

Donkó Jolán—*Gál* Gyula: A Kommunisták Magyarországi Pártja megalakításáért, a Tanácsköztársaságért és a Horthy-fasizmus ellen az ország demokratikus átalakításáért vívott harcok történelmének áttekintése Szolnok megyében 1918 (1919—1945.) (Tiszta szívvel, proletár öntudattal. (1919—1969.) Tanulmányok, visszaemlékezések, doku-

mentumok. Szolnok, MSZMP Szolnok m. Biz. 1969. 169 p. 31 t.)

Dorcsi Sándor: Nagyatád az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság idején. (1918—1919.) Nagyatád, Zrínyi ny. 1969. 53 p.

Etele Józsefné: A Tanácsköztársaság 133 napja Isaszegen és környékén. Bp. Népműv. Tanácsadó. 1969. 40 p. 12 t. (Pest megyei múzeumi füzetek 4.)

Fancsovits György: A magyar októberi forradalom és a Tanácsköztársaság Békéscsabán. (Tanulmányok Békéscsaba történetéből. Békéscsaba, Városi Tanács V. B. 1970.) 245—282. p.

Farkas József: Adatok a Tanácsköztársaság mátészalkai eseményeihez. — Szabolcs-Szatmári Szemle, 1971. 2. sz. 111—117. p.

Farkas József: A ráckevei járás története 1918—1919-ben. Ráckeve, Járási Pártbiz. — Járási Tanács, 1969. 95 p. (Ráckevei Járási füzetek 5.)

Farkas József: A ráckevei járás 1918—1919-ben. (Tanulmányok a ráckevei járás múltjából. (Függelék): Adattár. Összeáll. Szabó Imre. Kiad. a MSZMP Ráckevei Járási Bizottság, Ráckeve, 1972.)

A forradalmi évek tüzében. (1917—1919.) Mosonmagyaróvár, Sopron, Győr, Kapuvár. [Szemelvénygyűjtemény.] Szerk. Dávid Lajos. Kiad. az MSZMP Győr-Sopron Megyei Tanács.) [Győr], Győr-Sopron m. ny. 1970. 245 p.

Gecsényi Lajos: A proletárdiktatúra szabolcsi eseményei Kiss Roland visszaemlékezésében. — Szabolcs-Szatmári Szemle, 1969. 1. sz. 49—56. p.

Gellér Erzsébet—*Somogyi* Jolán: A belső karhatalom Szabolcs megyében 1918—1919-ben. — Szabolcs-Szatmári Szemle, 1969. 1. sz. 33—41. p.

Gellér Erzsébet—*Somogyi* Jolán: A rendfenntartó erők szervezésének problémái Szabolcs megyében 1918—1919-ben. — Belügyi Szemle, 1969. 4. sz. 42—48. p.

Gellért Tibor: Adalékok a megyei belső fegyveres erők történetéhez. (A Tanácsköztársaság Somogyban. Kaposvár, Somogy m. ny. 1969.) 251—262. p.

Gyebnár György: A felfegyverzett munkások harca Szolnok megyében. (Jubileumi ülés a Magyar Tanácsköztársaság győzelmének félévszázados évfordulóján. Szolnok, 1969. március 24—25. [Szolnok] Szolnok m. Lapk. 1969. 201 p. 1 térk.)

Hársfalvi Péter: A Tanácsköztársaság megyénkben. [Részlet a jubileum alkalmából megjelenő megyei emlékkönyvből.] — Szabolcs-Szatmári Szemle, 1969. 1. sz. 3—19. p.

Horváth Ferenc—*Módos* József: A celldömölki járás tanácsköztársasági eseményei. — Vasi Szemle, 1970. 1. sz. 83—103. p.

Horváth István: A polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság Nógrád megyei történetéhez. Eseménynaptár és bibliográfia. — Palócföld, 1968. 3. sz. 78—88. p.

Horváth István: Salgótarján a polgári demokratikus és a szocialista forradalom időszakában: 1918—1919. (Salgótarján története. Salgótarján, Városi Tanács V. B. 1972.) 179—196. p.

Iratok Pest megye történetéhez 1918—1919. (Okmányközlés.) Szerk. Csicsay Iván, Göndics Zoltán [stb.] Bp. Pest megyei Tanács, 1969. 482 p. (Pest megye múltjából. 2.)

Kanyar József: A két forradalom Somogy megyei krónikája. (1918—1919.) Összeáll. — —. (A Tanácsköztársaság Somogyban. Kaposvár, Somogy m. ny. 1969.) 299—312. p.

Kanyar József: A két forradalom Somogy megyei krónikája. („Somogy megye munkásmozgalmának 100 esztendeje". Útmutató a Latinca Sándor emlékmúzeum kiállításához. Összeáll. Rózsai Ágnes. Kaposvár, Somogy m. Múz. Ig. 1969. 56 p.)

Kanyar József: A Tanácsköztársaság Somogyban. (Történelem és honismereti szakköri forgatókönyv.) Kaposvár, 1976. 23 p.

Kávássy Sándor: Latinca Sándor somogyi korszakának első fejezete. (A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum évkönyve. 1967—1968. Bp. NPI, 1969.) 41—77. p.

Kéner Jolán: Zalaegerszeg a Tanácsköztársaság idején. (Tanulmányok a Magyar Tanácsköztársaság Zala megyei történetéből. Zalaegerszeg Zala m. ny. 1971.) 193—230. p.

Kerek Béla: Tetteik fényesen ragyognak. Törökszentmiklós forradalmi eseményei 1918—1919-ben. Törökszentmiklós, MSZMP Városi Biz. — Városi Tanács, 1969. 123 p. 8 t.

A két forradalom Tolna megyében. (1918—1919.) A polgári demokratikus forradalom, a Tanácsköztársaság történetének válogatott dokumentumai. (Szerk. K. Balogh János.) Szekszárd, Szekszárdi ny. 1970. 387 p.

Király Atilla: Kispest az 1918—1919-es forradalmakban. (A 100 éves Kispest. 1872—1972. Bp. Tankönyvk. 1972.)

Kiss Kálmán: Kisújszállás 1918—1919-ben. Szolnok, Kisújszállás Városi Tanács, 1969. 115 p. (A Damjanich János Múzeum közleményei 19--20.)

Koch Ödön: Ifjúkommunista mozgalom Sopronban 1918—1919-ben. — Soproni Szemle, 1969. 1. sz. 38—47. p.

Kocsis József: Az ötvenéves Tanácsköztársaság története és a Soproni Szemle. — Soproni Szemle, 1969. 1. sz. 1—2. p.

Kolacskovszky Lajos: Az „őszirózsás" forradalom és a Kommün Heves megyében. (Visszaemlékezések. Utószó, bibliogr. Szecskó Károly.) Eger, Heves m. Tanács soksz. 1969. 123 p.
(Heves Megyei Könyvtár füzetei 17.)

Kopasz Gábor: Baranya megye a Tanácsköztársaság alatt. Baranya megye 1919-ben. Tanulmány, dokumentumok, visszaemlékezések. Pécs, Pécsi Szikra ny. 1969. 59 p.)

Kovács Lajos: Ellenforradalmi mozgalmak a Tanácsköztársaság alatt Zala megyében. (Tanulmányok a Magyar Tanácsköztársaság Zala megyei történetéből. Zalaegerszeg, Zala m. ny. 1971.)

Környei Attila:A csornai ellenforradalom és a győri Vörös Őrség Sopron megyei szereplése 1919-ben. (Arrabona 11. A Győri Múzeum évkönyve. Győr, Xantus János Múzeum, 1969.) 287—318. p.

Környei Attila: A forradalmak vázlatos soproni eseménynaptára. [1917. március 16—1919. december 10.] — Soproni Szemle, 1969. 1. sz. 79—83. p.

Környei Attila: Az osztályharc néhány kérdése Sopron megyében a polgári demokratikus forradalom időszakában (1918 november—1919 március.) — Soproni Szemle, 1969. 1. sz. 3—14. p.

Kun László: A mi forradalmunk. — Borsodi Szemle, 1969. 3. sz. 28—39. p.

Kuntár Lajos: A Tanácsköztársaság vasi sajtója. — Vasi Szemle, 1970. 2. sz. 256—272. p.

Láng Péter: A Magyar Tanácsköztársaság Békés megyei sajtójáról. — Békési Élet, 1969. 3. sz. 539—547. p.

Lehoczky Alfréd: Az őszirózsás forradalom és a proletárhatalom létrejöttének feltételei. (A Tanácsköztársaság története Borsodban és Miskolcon. Miskolc, Városi Tanács V. B. 1969.) 9—39. p.

Mag András: A Vörös Őrség tevékenysége Zala megyében a Tanácsköztársaság idején. (Tanulmányok a Magyar Tanácsköztársaság Zala megyei történetéből. Zalaegerszeg, Zala m. ny. 1971.)

A Magyar Tanácsköztársaság Szabolcs-Szatmárban. (Szerk. Ordas Nándor.) Nyíregyháza, Alföldi ny. 1969. 182 p. 3 t.

Mészáros Ferenc Szolnok megye 1918—1919-es eseményeiből. Összeáll. — —. Szolnok, Damjanich János Múzeum, 1969. 79 p.
(Szolnok megyei múzeumi adattár 9.)

A mezőcsáti járás eseményei a két forradalom időszakában (1918—1919.) (Olvasókönyv.) Összeáll. Táboros Sándor. Mezőcsát, Járási Tanács soksz. 1969. 111 p.

Molnár Ernő: Csorna története a Tanácsköztársaság idején. Csorna, Járási Tanács, 1969. 40 p.

Molnár Ernő: Győr a forradalmak korában. (Győr, Várostörténeti tanulmányok. Győr-Sopron m. ny. 1971.)

Molnár Ernő: A Tanácsköztársaság Győrött. (1919. március 21—1919. augusztus 1.) — Tájékoztató, 1969. 4. sz. 162—182. p.

Molnár Pálné: A Békés megyei vöröskatonák névsora. (A Tanácsköztársaság Békés megyében 1919. Kiad a MSZMP Békés megyei Biz. Békéscsaba, Békés m. ny. 1969. 376 p. 26 t.)

A munkásság felfegyverzése Salgótarjánban és az ellenforradalom leverése Balassagyarmaton. (Nógrád megye története. 2. köt. 1849—1919. Salgótarján, Nógrád m. ny. 1969.) 257—261. p.

Müller Ferenc: A Magyar Tanácsköztársaság sümegi eseményei. (A Veszprémi Megyei Múzeumok Közleményei 9. Veszprém, Alföldi ny. 1970.) 215—220. p.

Nemcsik Pál: A borsodnádasdi direktóriumi tagok sorsa a Tanácsköztársaság leverése után. — Borsodi Szemle, 1969. 4. sz. 61—65. p.

Ortutay András: Munkás-, paraszt- és katonatanácsok Komárom megyében. — Forrás (Tatabánya), 1969. 1. sz. 55—60. p.

Pajor József: A Tanácsköztársaság Várpalotán. — Veszprém m. Művelődési Szemle, 1969. 2. sz. 22—27. p.

Pál József: Nagykanizsa a Tanácsköztársaság időszakában. (Tanulmányok a Magyar Tanácsköztársaság Zala megyei történetéből. Zalaegerszeg, Zala m. ny. 1971.) 231—280. p.

Pápa város élete a Tanácsköztársaság idején. [Kiad. a] Pápa Város Tanácsa, Pápa, 1969. 447 p.
(Pápai Helyismereti kiadványok 1.)

Papp István: Az első magyar proletárhatalom és a Sopronba került Bányászati és Erdészeti Főiskola 1919-ben. — Soproni Szemle, 1969. 1. sz. 26—37. p.

Pataki Ferenc: A ceglédi Vörös Munkászászlóalj története. (1918—1919 Cegléden. Tanulmányok és visszaemlékezések. Cegléd, Kossuth Múzeum, 1969.)

Pernesz Gyula: „Történelmet csinálunk". Győr, Mosonmagyaróvár, Sopron sajtójának reagálásai a Tanácsköztársaság eseményeire. Cikkgyűjtemény. Kiad. a Kisfaludy Károly Könyvtár, Szerk. bev. — —. Győr, Győr-Sopron m. ny. 1969.

A Pest Megyei Levéltár tanácsköztársasági iratai. (Szerk. bev. Lakatos Ernő.) Bp. Stat. K. soksz. 1969. 227 p.
(Pest megyei levéltári füzetek 2.)

A polgári demokratikus forradalom és Tanácsköztársaság Heves megyében. (1918—1919.) Dokumentumgyűjtemény. (Szerk. Nagy József.) Eger, MSZMP Heves m. Biz. — Heves m. Tanács, 1969. 260 p.

A polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság Szabolcs megyében. Az 1918—1919. évi újságdokumentumok alapján összeáll. Somogyi Jolán. Nyíregyháza, Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár, 1968. 145 p. 2 t.
[Bibliogr. 76—109. p.]

Proletártavasz 1919. (Tanulmánykötet Bács-Kiskun megye forradalmi múltjáról.) (Szerk. Bognár Lajos, Bodor Jenő.) [Kiad.] MSZMP Bács-Kiskun Megyei Biz. Kecskemét, Bács-Kiskun m. ny. 1969. 323 p. 9 t.
[Bibliogr. 213—299. p. Összeáll. Fekete Dezső.]

Rátki András: A proletárdiktatúra létrejötte és berendezkedése. (A Tanácsköztársaság története Borsodban és Miskolcon. Miskolc, Városi Tanács V. B. 1969.) 39—69. p.

Rátki András: A Tanácsköztársaság történetének első szakasza megyénkben. — Borsodi Szemle, 1969. 1. sz. 1—10. p.

Ravasz Éva: A Tanácsköztársaság napjai Tatabányán. (Tatabánya története. Helytörténeti tanulmányok. 1—2. köt. Tatabánya, Városi Tanács V. B. 1972.)

Román János: Források a Tanácsköztársaság Borsod megyei történetéhez. (A miskolci Herman Ottó Múzeum évkönyve 10. Miskolc, Alföldi ny. 1971.)

Román János: Regeszták a Tanácsköztársaság Borsod megyei szerveinek történetéhez. (A Herman Ottó Múzeum évkönyve 8. Miskolc, Borsod m. ny. 1969.) 437—479. p.

Román János: A Tanácsköztársaság helytörténeti kutatásának kérdéséhez. — Borsodi Szemle, 1969. 3. sz. 47—52. p.

Román János: Válogatott források a Tanácsköztársaság Borsod megyei történetéhez. Közli: — —. (A Tanácsköztársaság története Borsodban és Miskolcon, Miskolc, Városi Tanács V. B. 1969.) 141—257. p.

A sárbogárdi járás a Tanácsköztársaság idején. [Összeáll.] (Farkas József, Kovács Imre stb.) Sárbogárd, Járási Tanács, 1969. 57 p.

Sarosácz György: Mohács munkásmozgalmának története. 1918—1921. Mohács, Városi Tanács, 1969. 31 p.

Selmeczi László: A polgári demokratikus forradalom Túrkevén. (1918 november 1—1919. március 21.) — Jászkunság, 1969. 1—2. sz. 7—15. p.

Selmeczi László: A Tanácsköztársaság szolnoki mártírjainak emlékezete. — Jászkunság, 1972. 4. sz. 145—156. p.

Somogy megye az 1918-as polgári demokratikus forradalom és a Magyar Tanácsköztársaság idején a korabeli megyei sajtó tükrében. 1918. október 31—1919. augusztus 2. (A kötet anyagát gyűjt. és sajtó alá rend. Tóth Ilona.) Kaposvár, Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, 1969. 432 p.
(Somogyi bibliográfiák 2.)

Somogyi események 1919. március 25-től augusztus 3-ig. — Útközben, 1969. 1. sz. 115—120. p.

Surányi József: A szabolcsi szocialisták harca a reakció ellen 1918—1919-ben. — Szabolcs-Szatmári Szemle, 1969. 1. sz. 43—48. p.

A Székesfehérvári Munkás-, Katona- és Földművestanács, a Forradalmi Néptanács, a Városi Intéző Bizottság és a Városi Tanács üléseinek jegyzőkönyve. [Közli] és jegyz. Farkas Gábor. (Fejér megyei történeti évkönyv. Tanulmányok és források Fejér megye történetéhez. 2. A Tanácsköztársaság Fejér megyében. Kiad. a MSZMP Fejér megyei Biz. Székesfehérvár, Fejér m. ny. 1969. 403 p.)

Szilágyi Károly: Földmunkás és szegényparaszt mozgalmak Csanád megyében. 1918—1919. (A Marxizmus—Leninizmus Tudományos Diákkörök Országos Konferenciája. 1969. április 11—12. Bp. Kossuth K. soksz. 1969. 209 p.)

Szilágyi Miklós: A Tanácsköztársaság a résztvevők emlékezetében. (A visszaemlékezések néprajzi elemzése.) (A Tanácsköztársaság Békés megyében. 1919. Kiad. a MSZMP Békés megyei Biz. Békéscsaba, Békés m. ny. 1969. 376 p. 26 t.)

Szücs István: Az őszirózsás forradalomtól a Tanácsköztársaság bukásáig. (Marcali története.) — A marcali járás honismereti híradója, 5. sz. 1972. 30—46. p.

Szücs István—*Pál* László: A polgári demokratikus forradalom, a Tanácsköztársaság és a fehérterror eseményei a járásban. (Fejezetek a marcali járás történetéből. 1918—1968. Kaposvár, Somogy m. ny. [1970.])

A Tanácsköztársaság eseményei a bicskei járásban. (Szerk. Estélyi Gyula, Hetlinger Pál stb.) Bicske, MSZMP Bicskei Járási Biz. — Járási Tanács, 1969. 147 p.

A Tanácsköztársaság eseményei és a helytörténeti kutatás. — Borsodi Szemle, 1969. 4. sz. 82—92. p.

A Tanácsköztársaság Hajdú-Biharban. (Szerk. Szöllősi Gyula.) Debrecen, Hajdú-Bihar m. Tanács — Debreceni és Hajdú-Bihar m. Műv. Közp. 1969. 30 lev.

A Tanácsköztársaság időszaka a Jászságban. (Adatok, dokumentumok.) 1—2. Összeáll. Tóth János. Jászberény, Damjanich Múz. Szolnok — Járási Könyvtár soksz. 1969. 2 db.
(Jászsági honismereti adattár 2—3.)

A Tanácsköztársaság jubileuma Hajdú-Biharban. (Szerk. Szöllősi Gyula.) Debrecen, Hajdú-Bihar m. Tanács, 1969. 72 p.

A Tanácsköztársaság Somogyban. (Szerk. Kanyar József. Bibliogr. összeáll. Kelemen Elemér.) Kaposvár, Somogy m. ny. 1969. 344 p. 16 t.
[Bibliogr. 313—321. p.]

A Tanácsköztársaság története Borsodban és Miskolcon. (Szerk. Lehoczky Alfréd.) Miskolc, Városi Tanács V. B. 1969. 305 p. 21 t.

A Tanácsköztársaság Vas megyei eseményeiről. (Írták: Rácz János, Gerse János stb.) Szombathely, MSZMP Vas megyei Biz. 1969. 55 p.

Tanulmányok a Magyar Tanácsköztársaság Zala megyei történetéből. [Kiad. az] MSZMP Zala megyei Bizottság Oktatási Igazgatósága. Zalaegerszeg, 1971. 396 p. 12 t.

Tiszai Lajos: A felvonulásról a frontra mentek. [Az első szabad május elseje Szolnokon.] — Magyar Hírlap. 1969. 114. sz. 8. p.

Tiszai Lajos: Szolnok 1918—1919-ben. (Szolnok város története. Szolnok, Szolnok m. Lapk. 1975.)
Bibliogr. a tanulmány végén.

Tiszta szívvel, proletár öntudattal. (1919—1969. Tanulmányok, visszaemlékezések, dokumentumok. Szerk. Ungár Tibor.) Szolnok, MSZMP Szolnok m. Biz. 1969. 169 p. 31 t.

Tóth Ilona: A forradalmi események élcsapata. [A Tanácsköztársaság kikiáltásának előzményei és a dicsőséges 133 nap Somogyban.] — Útközben, 1969. 1. sz. 10—19. p.

Tóth János: Az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság a Jászságban. (Adatok, dokumentumok.) Jászberény, Városi és Járási Tanács, 1969. 75 p.
(Jászsági füzetek 5.)

Tóth Pál: A Tanácsköztársaság története Borsod megyében. (1919. május 2-től 1919. augusztus 4-ig.) — Borsodi Szemle, 1969. 2. sz. 1—7. p.

Töreky László: Tapolca, 1919. — Veszprém m. Művelődési Szemle, 1969. 2. sz. 14—21. p.

Uray Miklós: A diktatúra néhány kérdése Borsodban a Tanácsköztársaság idején. — Borsodi Szemle, 1969. 2. sz. 8—20. p.

Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből. (1. köt.) A Csongrád megyei munkásmozgalom 1917—1919. augusztus 1. (Szerk., bev., jegyz. Gaál Endre. Kiad. a MSZMP Csongrád Megyei Biz.) Szeged, 1969. 587 p.

Válogatott dokumentumok és adatok Nógrád megye munkásmozgalmának történetéből. 1918—1919. (Összeáll. és szerk. Vonsik Ilona.) Salgótarján, Nógrád megyei Múzeum, 1975. 364 p.

Varga Teréz: Fiatalok — a proletárhatalomért. [Somogy megye fiataljainak szerepe a Tanácsköztársaság idején.] — Útközben, 1969. 1. sz. 37—42. p.

Vidéki tanácsok és direktóriumok a rend helyreállításáért. Kivonatos közlések a korabeli lapokból. — Belügyi Szemle, 1969. 3. sz. 121—122. p.

Vonsik Gyula—*Pál* László: Újfajta had. [Dokumentumregény Salgótarjánról 1919-ben.] Salgótarján, Zrínyi ny. 1970. 276 p.

Vörös Somogy. (Összeáll. Andrássy Antal, Rózsai Ágnes. [Bev.] Varga Teréz.) Kaposvár, Somogy m. ny. 1969. 24 p. (Múltunk és jelenünk 2.)

Zádor Tibor: Borsod megye a csehszlovák intervenció idején. (A Tanácsköztársaság története Borsodban és Miskolcon. Miskolc, Városi Tanács V. B. 1969.) 95—111. p.

Zádor Tibor: Az 1918—1919-es forradalom eseményei Sárospatakon és hatása a város társadalmára. (A Herman Ottó Múzeum évkönyve. 9. köt. Miskolc, Borsod m. ny. 1970.) 253—297. p.

Zupkó Béla: Mezőkövesd a Tanácsköztársaság idején. (Matyóföld, 1970. Miskolc, Borsod m. ny. 1970.)

Baktai Ferenc: Csillagosok, katonák. [Öreg harcosok visszaemlékezése az Érsekújvár vidékén felrobbantott páncélvonatra.] — Népszava, 1969. 174. sz. 3. p.

Barkovits István: Születésnapi ajándék helyett. [Szanyel Gyula, egykori vöröskatona visszaemlékezése.] — Néphadsereg, 1971. 31. sz. 8. p.

Dancza János: Az V/10-es vörös tüzérüteg szerepe az 1919. május 1-i ellenforradalomban. [Visszaemlékezés.] (Az Egri Múzeum évkönyve. 7. köt. 1969. Eger, Alföldi ny. 1970.)

1919—1969. [Antológia.] (A Magyar Tanácsköztársaság Vörös Hadserege volt katonáinak... Ill. Kass János.) Bp. Zrínyi K. 1969. 254 p.

Faragó Imre: Mindig sorkatonaként... [A 4. Bihari Vörös Ezred harcosának visszaemlékezése.] — Népszabadság, 1978. 244. sz. 6. p.

Forgács Béla: Amikor máig is megőrzött harci lobogónkat szereztük. Emlék 1919 áprilisából. — Munkásőr, 1968. 3. sz. 22—23. p.

Forgács Béla: A 31-es vörös gyalogezred és harcai. (Visszaemlékezés.) — Hadtörténelmi Közlemények, 1969. 1. sz. 100—120. p.

Forgács Béla: Katonák a forradalomban. [Diósdi László beszélgetése — —-val, a 31-es gyalogezred századparancsnokával.] — Népszava, 1969. 67. sz. 5. p.

Földes Pál: 33 a 133 napból. Emlékezés. Bp. Alföldi ny. 1969. 170 p.

Gábor Mózes: A magyar Vörös Hadsereg harcairól. (Visszaemlékezés.) Közli [és bev.] Petrák Katalin. — Hadtörténelmi Közlemények, 1969. 1. sz. 124—140. p.

Gazda Jenő: „Száz ellenforradalmárt ejtettünk foglyul..." (Beszélgetés — — -vel, az egykori Latinca-század parancsnokával.) — Útközben, 1969. 1. sz. 98—100. p.

Geszthelyi Nagy Zoltán: 1918. október. Kerepelni kezdett a gépfegyver. [Visszaemlékezés.] — Munkásőr, 1968. 10. sz. 22—23. p.

Jász Dezső: Első kézből. Bp. Magvető, 1976. 116 p.

Jász Dezső: A Hernád mentén. [Visszaemlékezés az északi hadjárat egyik fontos epizódjára, a Tanácsköztársaság 50. évfordulója alkalmából.] — Honvédelem, 1969. 3. sz. 23—28. p.

Jász Dezső: A salgótarjáni ellentámadás (1919 május.) — Munkásőr, 1969. 5. sz. 22. p.

Jász Dezső: A sok közül egy. [Visszaemlékezések.] Bp. Gondolat, 1977. 172 p.

Jász Dezső: Találkozások Landler Jenővel. — Népszabadság, 1975. 28. sz. Vasárnapi mell. 8. p.

Jász Dezső: Tanácsmagyarországtól a Pireneusokig. Bp. Magvető, 1969. 173 p. 6 t.

Kahána Mózes: Az utolsó napok fegyverben. (Visszaemlékezés.) — Magyar Hírlap, 1969. 212. sz. 11. p.

Klémens Béla: Tizenkilenc emléke. [— — szervező tevékenysége 1919-ben.] — Útközben, 1969. 1. sz. 20—23. p.

Lenin üzent. Visszaemlékezések a csepeli szikratávíró-állomás 1919. évi működésére. (Szerk. Gerelyes Ede.) Bp. 1972. 47. p.

Magyar Lajos: „Már napok óta érezni lehetett..." (Szemelvények — — -nak a Nemzeti Tanács tagjának „A magyar forradalom" c. 1919-ben megjelent könyvéből.) — Népszabadság, 1978. 256. sz. 13. p.

Nádass József: 1919 június. — — visszaemlékezése. — Budapest, 1969. 6. sz. 17. p.

Nádass József: A hullám. [Visszaemlékezések.] Bp. Magvető, 1973. 457 p.

Nádass József: A 134-ik nap. — — visszaemlékezése. — Népszava, 1969. 175—178. sz. 2. p.

Németh Gyula, Sz.: A Tanácsköztársaság páncélvonatain. — Népszabadság, 1978. 190. sz. 6. p.

Németi Lajos: Harcban a munkáshatalomért. 1919 január—március 22. — — visszaemlékezése. — Népszava, 1969. 32., 34., 39., 40., 42., 51., 54., 57., 60., 66., 67. sz. 3. p.

Az öreg. Emlékezések Landler Jenőről. (Összeáll. Szabó Ágnes Gadanecz Béla. [Kiad. a] MSZMP KB Párttörténeti Intézete. Bp.) Kossuth K. 1975. 214 p. 6 t.

Sebestyén Mihály, volt letenyei vörös századparancsnok visszaemlékezései. [Közlik:] Kovács Lajos, Takács Ádám. (Tanulmányok a Magyar Tanácsköztársaság Zala megyei történetéből. Zalaegerszeg, Zala m. ny. 1971.)

Soós Gyula: Azok a harcos napok. (Mayer Vilmos volt gyulai vöröskatona visszaemlékezéseiből.) — A Hazáért, 1969. 18. sz. 11. p.

Soós Gyula: Ludovikások lázadása. [Bögre Zsigmond visszaemlékezése.] — A Hazáért, 1969. 23. sz. 10—11. p.

Szántó Béla: „A katonák letépték sapkarózsájukat..." (Részletek — — -nak, a Katonatanács egyik vezetőjének „Osztályharcok és proletárdiktatúra Magyarországon" c. 1920-ban Moszkvában

megjelent művéből.) — Népszabadság, 1978. 256. sz. 13. p.

Szántó Zoltán: Fronton. Beszélgetés Landler Jenővel. [Részlet a szerző önéletrajzának második részéből.] — Kritika, 1969. 3. sz. 31—33. p.

Szántó Zoltán: Vég és kezdet. Emlékezések. 2. kiad. Bp. Szépirod. K. 1974. 547 p.

Szeberényi Lehel: A történelem szélén. [Visszaemlékezés az 1919-es eseményekre.] — Alföld, 1969. 2. sz. 33—36. p.

ÉLETRAJZOK, MEGEMLÉKEZÉSEK

Csongrád megye forradalmi harcosainak életrajzi gyűjteménye. (Szerk. Rácz János.) [Kiad. az] MSZMP Csongrád megyei Bizottsága. Szeged, 1973. 110 p.

Dicső elődökre emlékezve. [A Tanácsköztársaság veteránjai.] — Népszabadság, 1970. 68. sz. 3. p.

Értünk éltek. A forradalmi munkásmozgalom kiemelkedő, elhunyt Szolnok megyei harcosainak életrajzgyűjteménye. (Szerk. Gecsényi Lajos, Selmeci László.) 3. bőv. kiad. Szolnok, Szolnoki ny. 1974. 201 p. 16 t.

Fáklyavivők. Fejezetek a magyar kommunista ifjúsági mozgalom történetéből. [Bev.] Kádár János.) Bp. Ifj. Lapk. 1970. 256 p.

Forradalmár elődeink. (Szerk. Bakó Ágnes.) [Kiad. a] MSZMP KB Párttörténeti Intézet, KISZ, FSZEK. Bp. Athenaeum ny. 1970. 329 p.

Forradalomban, háborúban. [Életrajzok.] (Szerk. Hetés Tibor.) Bp. Kossuth K.— Zrínyi K. 1974. 274 p.

Győr-Sopron megye forradalmi harcosainak életrajzgyűjteménye. (Szerk. Kovács Győzőné.) Győr, MSZMP Győr-Sopron m. Biz. 1975. 259 p.

Munkásmozgalmunk harcosai. Komárom megyei bibliográfia. (Szerk. Szántó Ferenc.) Tatabánya, Komárom m. ny. 1970. 119 p.

Nincs előbb holtjainknál. Életrajzok a Nógrád megyei munkásmozgalom harcosairól. (Szerk. Belitzky János, Szabó Béla.) [Kiad. az] MSZMP Nógrád megyei Biz. Nógrád megyei Munkásmozgalmi Múzeum, Salgótarján, 1971. 174 p.

Somogy megye munkásmozgalmának kiemelkedő harcosai. [Életrajzgyűjtemény.] (Szerk. Andrássy Antal.) Kaposvár, 1975. 224 p.

Szecskó Károly: Munkásmozgalmi harcosaink. Életrajzi lexikon. Eger, Heves m. ny. 1970. 37 p. 5 t.

A szocialista forradalomért. A magyar forradalmi munkásmozgalom kiemelkedő harcosai. (Szerk. Bakó Ágnes. Összeáll. és jegyz. Láng Péter.) [Kiad. az] (MSZMP Párttörténeti Intézet.) Bp. Kossuth K. 1975. 783 p.

Tetteikben tovább élnek. A forradalmi munkásmozgalom kiemelkedő, elhunyt Hajdú-Bihar megyei harcosainak életrajzkötete. (Szerk. Kiss István. Kiad. az MSZMP Hajdú-Bihar megyei Biz.) 2. bőv., jav. kiad. Debrecen, 1976. 401 p.

Tihanyi János: Ötvenhét éves emlék. [*Berkecz* Pál, a Vörös Hadsereg katonája.] — Munkásőr, 1976. 3. sz. 20. p.

Aradi Nóra: A kalapácsos vörös munkás alkotója. (*Bíró* Mihály.) — Népszava, 1978. 256. sz. 8. p.

Brinkus Lajos. 1875—1919. [Kommunisták az őszirózsás forradalom idején.] — Munkásőr, 1971. 12. sz. 20. p.

Kelen Jolán: A néptribun. *Bokányi* Dezső születésének 100. évfordulójára. — Népszabadság, 1971. 35. sz. 4—5. p.

Cséby József 1892—1919. — Munkásőr, 1973. 11. sz.

Koszorúzás *Cséby* József és *Cséby* László sírjánál. — Magyar Hírlap, 1972. 146. sz. 2. p.

Kende János: Száz éve született *Cservenka* Miklós. (Az Ostenburg-különítmény áldozata.) — Népszava, 1971. 250. sz. 7. p.

Cserhalmi Imre: *Entzbruder* Dezső most is tanít. Emlékezés a Tanácsköztársaság katonájára. — Népszabadság, 1974. 176. sz. 4—5. p.

Hetés Tibor: *Fehérváry* Miklós: (Forradalomban, háborúban. Bp. Kossuth K. — Zrínyi K. 1974.) 5—18. p.

Vadász Ferenc: A védő. [Dokumentumregény *Gábor* Mózes visszaemlékezései alapján.] Bp. — Bratislava, Kossuth K. — Pravda, 1975. 303 p.

Erki Edit: Emlékek a katonáról. Interjú *Jász* Dezsővel. — Élet és Irodalom, 1976. 17. sz. 7. p.

Fehér Pál, E.: Egy forradalmár gazdag élete. *Jász* Dezső hetvenöt esztendős. — Népszabadság, 1972. 294. sz. 8—9. p.

Tolnai Gábor: „Egy a sok közül". [Tisztelgés a 75 éves *Jász* Dezső előtt.] — Kritika, 1973. 4. sz. 26—27. p.

Széll Jenő: *Karikás* (Frigyes). — Élet és Irodalom, 1971. 48. sz. 15. p.

Vadász Ferenc: Nyolcvan éve született *Karikás* Frigyes. — Pártélet, 1971. 12. sz. 92—93. p.

Szenes Imre: A nemesi címertől a magyar Vörös Hadsereg vezérkaráig. [*Kerekes* József, a Magyar Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének Vezérkari főnökhelyettese.] — Népszava, 1969. 115. sz. 3. p.

Köves Rózsa: Emlékezés *Korvin* Ottóra. — Magyar Nemzet, 1974. 67. sz. 5. p.

Simor András: Így élt *Korvin* Ottó. Bp. Móra K. 1977. 188 p.
(Így élt . . .)

Ujlaki László: A néphatalom védelmezője. (*Korvin* Ottó.) — Igaz Szó, 1974. 6. sz. 4—5. p.

Gerelyes Ede: *Köblös* Elek. (Forradalomban, háborúban. Bp. Kossuth K.—Zrínyi K. 1974.) 41—54. p.

Turzai Mária: *Köblös* Elek, az élharcos. [„Köblös-rohamzászlóalj" parancsnoka 1919-ben.] — Korunk, 1971. 1. sz. 134—140. p.

Borsányi György: *Kun* Béla. Bp. Akad. K. 1974. 218 p. 1 t.
(Életek és korok.)
Bibliogr. 215—[219]. p.

Borsányi György: *Kun* Béla-problémák. — Kritika, 1977. 7. sz. 16—17. p.

Borsányi György: *Kun* Bélára emlékezünk. — Társadalmi Szemle, 1976. 2. sz. 51—54. p.

Duclos, Jacques: *Kun* Béla emléke. — Magyar Nemzet, 1969. 67. sz. 9. p.

Fehér Pál, E.: Egy hősi sors tanulságai. *Kun* Béláról, születésének 90. évfordulóján. — Élet és Irodalom, 1976. 8. sz. 3. p.

Grancsak, I. M.—*Lebovics*, M. F.: Bela *Kun* — vüdajuscsijszja dejatel' vengerszkogo i mezsdunarodnogo revoljucionnogo dvizsenija, Moszkva, Müszl', 1975. 163 p. 5 t.

Hunyadi Károly: „Az erők fölénye nem csupán számbeli fölény, hanem elsősorban a hadsereg morális erejének fölénye". [Emlékezés *Kun* Béla születésének 90. évfordulójára.] — Honvédelem, 1976. 2. sz. 3—10. p.

Milei György: *Kun* Béla születésének 90. évfordulóján. — Népszabadság, 1976. 43. sz. 5. p.

Sipos Csaba: A munkásmozgalom kiemelkedő harcosa volt. Kilencven éve született *Kun* Béla. — Útközben, 1976. 1. sz. 34—36. p.

Sztrelbickij, I. Sz.: Találkozás *Kun* Bélával. — Ország Világ, 1969. 12. sz. 3—4. p.

A veterán repülő (90.) születésnapja (*Kvasz* András). — Népszabadság, 1973. 273. sz. 6. p.

Földes Péter: Az utca hadvezére. *Landler* Jenő élete. [Regény.] Bp. Kossuth K. 1970. 309 p.

Gadanecz Béla: Száz éve született *Landler* Jenő. — Vasút, 1973. 11. sz. 1—3. p.

Hunyadi Károly: A forradalom katonája. (*Landler* Jenő.) — Néphadsereg, 1975. 47. sz. 6. p.

Kis Tamás: Emlékezés *Landler* Jenőre. — Magyar Hírlap, 1975. 307. sz. 4. p.

Liptai Ervin: Emlékezés *Landler* Jenőre, az 1919-es Magyar Vörös Hadsereg parancsnokára, születésének 100. évfordulóján. — Hadtörténelmi Közlemények, 1975. 4. sz. 627—632. p.

Pásztor József, M.: *Landler* Jenő emlékére. — Napjaink, 1976. 10. sz. 2. p.

Szabó Ágnes: *Landler* Jenő. — Élet és Tudomány, 1975. 47. sz. 2231—2236. p.

Szabó Ágnes: *Landler* Jenő: Bp. Akad. K. 1974. 263 p. 1 t.
(Életek és korok.)
Bibliogr. 259—[264]. p.

Szabó Ágnes: *Landler* Jenő, az „Öreg". — Kritika, 1977. 11. sz. 10—11. p.

Szabó Ágnes: Nagy igazság nagy harcosa. Száz éve született *Landler* Jenő. — Népszabadság, 1975. 275. sz. 5. p.

B[aktai] F[erenc]: Ballada a népbiztosról. (*Latinca* Sándor.) — Népszava, 1969. 215. sz. 3 .p.

Kávássy Sándor: *Latinca* Sándor. Bp. Akad. K. 1973. 163 p. 1 t.
(Értekezések a történeti tudományok köréből. U. S. 71.)

Kávássy Sándor: *Latinca* Sándor fogsága és halála. Eger, Borsod m. ny. (Miskolc), 1972. 257—273. p.
(Az Egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskola füzetei 567.)

Németh Sándor: A proletárhatalomért harcoltak. A cselekvés embere. (*Latinca* Sándor.) — Útközben, 1969. 1. sz. 101—102. p.

Botos János: A forradalom katedráján. *Lengyel* Gyula élete. (Bp.) Kossuth K. 1973. 176 p.

Polonyi Péter: *Magyar* Lajos útja a Tanácsköztársaságtól a kínai forradalomig. — Népszabadság, 1971. 9. sz. 6. p.

Névadóinkra emlékezünk. *Mészáros* János 1879—1919. (1919-es nagykőrösi városparancsnok.) — Munkásőr, 1970. 8. sz. 20. p.

Árokay Lajos: *Mező* Imre. (Forradalomban, háborúban. Bp. Kossuth K.—Zrínyi K. 1974.) 55—76. p.

Münnich Ferenc 1886—1967. — Munkásőr, 1972. 1. sz. 22. p.

Kovács Jenő: A forradalmak katonája. Emlékezés *Münnich* Ferencre, születésének 90. évfordulóján. — Határőr, 1976. 47. sz. 3. p.

Milei György: Az internacionalizmus harcosa. *Münnich* Ferenc születésének 90. évfordulójára. — Magyar Nemzet, 1976. 271. sz. 5. p.

Münnich Ferencné Berényi Etelka: *Münnich* Ferenc. (Forradalomban, háborúban. Bp. Kossuth K.—Zrínyi K. 1974.) 77—108. p.

Rózsa László: Fél évszázad első vonalban. Kilencven éve született *Münnich* Ferenc. — Népszabadság, 1976. 271. sz. 6. p.

Milei György: *Pauk* Vilmos. (Schmidt mérnök.) (Forradalomban, háborúban. Bp. Kossuth K.—Zrínyi K. 1974.) 109—123. p.

Forgács Béla: *Pogány* Kálmán. (Forradalomban, háborúban. Bp. Kossuth K.—Zrínyi K. 1974.) 135—156. p.

Németh György: Művész-forradalmár Szentendrén. (*Pogány* Kálmán, a 31. vörös gyalogezred parancsnoka.) — Népszabadság, 1978. 244. sz. 20. p.

Szijj Jolán: *Seidler* Ernő. (Forradalomban, háborúban. Bp. Kossuth K.—Zrínyi K. 1974.) 211—228. p.

Stromfeld Aurél. 1878—1927. — Munkásőr, 1972. 1. sz. 18. p.

Stromfeld Aurél. (1878. IX. 19.) (Évfordulók 1978. Bp. Kossuth K. 1977.) 207—212. p.

Botos János: A forradalom katonája. (*Stromfeld* Aurél.) — Néphadsereg, 1973. 37. sz. 6—7. p.

Földes Péter: A túlsó partról. (*Stromfeld* Aurél életregénye.) 3. kiad. Bp. Kossuth K. 1978. 465 p. 6 t.

Hetés Tibor: *Stromfeld* Aurél. Bp. Zrínyi K. 1978. 237 p. 12 t.

Hetés Tibor: *Stromfeld* Aurél katonai pályafutása. — Hadtörténelmi Közlemények, 1978. 4. sz. 463—472. p.

Hetés Tibor: *Stromfeld* Aurélról. Születésének századik évfordulóján. — Népszabadság, 1978. 221. sz. 4—5. p.

Hetés Tibor: A túlsó oldalról jött hős. (*Stromfeld* Aurél.) — Múzsák, 1978. 2. sz. 28—29. p.

Szabó Ágnes: *Stromfeld* Aurél. 1878—1927. — Pártélet, 1978. 9. sz. 86—88. p.

Szabó Ágnes: *Stromfeld* Aurél és a húszas évek magyar munkásmozgalma. — Hadtörténelmi Közlemények, 1978. 4. sz. 473—483. p.

Botos János: Az internacionalista életútja. Emlékezés *Szalvay* Mihályra. — Néphadsereg, 1974. 34. sz. 6. p.

Kovács Jenő: A magyar Csapajevre emlékezünk. [*Szalvay* Mihály.] — A Hazáért, 1974. 34. sz. 12—13. p.

Udovecz György: A magyar Csapajev. [*Szalvay* Mihály életútja.] — Igaz Szó, 1970. 22. sz. 28. p.

Vadász Ferenc: *Szalvay* Mihályról. Születésének 75. évfordulóján. — Népszabadság, 1974. 196. sz. 6. p.

Gábor Sándorné: *Szamuely* Tibor. Bp. Akad. K. 1974. 246 p. 1 t. (Életek és korok.) Bibliogr. 243—[247]. p.

Gábor Sándorné: *Szamuely* Tibor. Halálának 50. évfordulójára. — Népszabadság, 1969. 178. sz. 4—5. p.

Kopka János: *Szamuely* Tibor emléke. — Pártélet, 1969. 5. sz. 40—41. p.

Simor András: Így élt *Szamuely* Tibor. Bp. Móra K. 1978. 204 p. (Így élt...)

Szenes Imre: Legendák alakja. Emlékezés *Szamuely* Tiborra. — Népszava, 1975. 303. sz. 3. p.

Telman—Rabicskin: Egy népbiztos Budapestről. (*Szamuely* Tibor.) — Népszabadság, 1972. 79. sz. 14. p.

Bakó Ágnes: Katona, politikus, tudós. *Szántó* Béla születésének 90. évfordulójára. — Népszabadság, 1971. 26. sz. 4—5. p.

Tamási Mihály: A Tanácsköztársaság makói vértanúja. *Szoboszlai* Imre. — Tiszatáj, 1969. 3—4. sz. 247—248. p.

Névadóinkra emlékezünk. *Tóth-Bucsok* István (1889—1944.) (A Tanácsköztársaság Vörös Hadseregе 8. munkásezredének politikai biztosa.) — Munkásőr, 1970. 7. sz. 20. p.

Kőműves Imre: Vészben, viharban... *Vági* István élete. (Bp.) Kossuth K. 1972. 335 p.

Liptai Ervinné: *Vági* István. (Forradalomban, háborúban. Bp. Kossuth K.—Zrínyi K. 1974.) 259—275. p.

Csukly Alajos: *Velinszky* László (1888. augusztus 28—1919. szeptember 23.) — Fejér Megyei Szemle, 6. köt. 1969. 5—28. p.

Hunyadi Károly: A vörös dandárparancsnok. (*Zay* Dezső.) — Néphadsereg, 1976. 14. sz. 11. p.

A „vörös gróf'. (*Zay* Dezső.) — Igaz Szó, 1975. 10. sz. 10—11. p.

ÉVFORDULÓK — A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG ÉLŐ HAGYOMÁNYAI

Bertalan István: Katonák, csapatok, fegyverek. (Vörös Hadsereg — 1919.) — Néphadsereg, 24. sz. 3. p.

Bihari Mihály: 1919 sorsdöntő napjai. (Ötven éve történt. Egy gyorsíró feljegyzései.) — Magyar Nemzet, 1969. 35. sz. 5., 36. sz. 8., 37. sz. 5. p.

Blaskovits János: „Mindenkinek"! [A Magyar Tanácsköztársaság 53. évfordulójára.] — Magyar Hírlap, 1972. 81. sz. 3. p.

Bokor László: 50 éve történt. — Igaz Szó, 1969. 2. sz. 22—24., 4. sz. 28—29. p.

Csáki István: A Tanácsköztársaság évfordulóján. — Jászkunság, 1969. 1—2. sz. 1—6. p.

Cserjés Gyula: Igazak hadserege. [A Magyar Tanácsköztársaság Vörös Hadseregé.] — Néphadsereg, 1970. 21. sz. 7. p.

Dicső forradalmi hagyományunk a Magyar Tanácsköztársaság. — Hadtörténelmi Közlemények, 1969. 1. sz. 3—7. p.

Fegyverbe! [Irodalmi szemelvények.] Bp. Zrínyi K. 1969. 94 p.
[Bibliogr. a könyv végén.]

Felavatták a vértanúk emlékművét Siófokon. [1919-es vértanúk emlékére.] — Magyar Hírlap, 1971. 239 sz. 3. p.

Geraszimova, G.: Örökkön élő hagyományok. (A Magyar Tanácsköztársaság.) — Fáklya, 1972. 6. sz. 2. p.

Göndör Tibor: Jubileumi találkozók veterán vöröskatonákkal. — Honvédségi Szemle, 1969. 7. sz. 59—61. p.

Györgyi Béla: Felejthetetlen magyar tizenkilenc. — Tisztképzés, 1969. 1. sz. 3—7. p.

Hajdú Tibor: Forradalom barikádok nélkül. — Társadalmi Szemle, 1969. 3. sz. 26—33. p.

Hetés Tibor: A munkásság osztályöntudatra ébredése. Harc a Tanácsköztársaság védelméért. — Népszabadság, 1976. 69. sz. 5. p.

Hetés Tibor: Proletárforradalom Magyarországon 1919-ben. — Honvédelem, 1969. 3. sz. 3—12. p.

Kékesdi Gyula: Tizenkilencesek 1919 után. — Népszabadság, 1969. 67. sz. 16. p.

Kemény István: Ma ötven éve. „A világtörténelem új fejezete kezdődik". — Magyar Nemzet, 1969. 59. sz. 5. p.

Kikiáltották a Magyar Tanácsköztársaságot. — Polgári Védelem, 1969. 6. sz. 13—15. p.

Kirschner Béla: Ötven éve jött létre a Magyar Tanácsköztársaság. (Elméleti és módszertani tanulmányok. [Kiad. a] MSZMP Budapesti Bizottság. Marxizmus—leninizmus Esti Egyetem. 1—2. sz. Bp. Kossuth K. 1969. 2 db.)

Koszorúzási ünnepség az első vörös gyalogezred emlékművénél. [Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola ünnepsége az egykori Marx-laktanya udvarán.] — Népszava, 1969. 69. sz. 3. p.

Kovács Pál: A Magyar Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének örökösei és ügyének folytatói vagyunk. — Honvédségi Szemle, 1969. 3. sz. 1—5. p.

Lévai Edit: Katonaforradalmárok — hadvezérek. 1919 százharminchárom napja. — Lobogó, 1976. 12. sz. 12—13. p.

Liptai Ervin: A forradalom hadserege. — Magyar Hírlap, 1977. 67. sz. 9. p.

Liptai Ervin: Az ötvenkettedik évfordulón. Emlékezés a Tanácsköztársaságra. — Népszabadság, 1971. 68. sz. Vasárnapi mell. 3. p.

Liptai Ervin: Tudták, miért harcolnak. A Tanácsköztársaság kikiáltásának 59. évfordulójára. — Népszabadság, 1978. 68. sz. 5. p.

Magyar Tanácsköztársaság — 1919. — Párttörténeti Közlemények, 1969. 1. sz. 3—5. p.

A Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának ötvenedik évfordulójára. — Társadalmi Szemle, 1969. 3. sz. 3—14. p.

A Magyar Vörös Hadsereg. — MHSZ Vezetők Lapja, 1969. 4. sz. 21—24. p.

Nemes János: „Emberivé tenni a világot..." Ötvennyolc éve alakult meg a Tanácsköztársaság. — Népszabadság, 1977. 67. sz. 5. p.

Németh M. László: A Magyar Tanácsköztársaság 55. évfordulóján. Ünnepi beszédvázlat. [Kiad.] a MN Politikai Nevelőmunka Anyagi és Módszertani Központja. [Bp.] 1974. 13 p.

Németh M. László: Március zászlaját mi visszük. (Március 15., március 21., április 4.) Ünnepi beszédvázlat. Kiad. a MN Politikai Nevelőmunka Anyagi és Módszertani Központja. [Bp.] 1975. 13 p.

Őry Károly: Forradalmi dekrétum 1919—1969. — Néphadsereg, 1969. 18. sz. 3. p.

Szebelkó Imre: Ünnepnapok voltak. Együtt a harcban. [Forradalmárok visszaemlékezése 1919-re.] — Ország Világ, 1969. 11. sz. 4—5. p.

Sz[epesi] F[erenc]: Vöröskatonák előre! [Emlékezés a Magyar Tanácsköztársaság harcaira.] — Néphadsereg, 1975. 12. sz. 7. p.

A Tanácsköztársaság mártírjainak emlékművei Somogyban. (Tájékoztató Somogy megyéről. Kaposvár, Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, 1969.) 27—28. p.

Varga József: Egy diktatúra tanulságai. Magyar Tanácsköztársaság — 1919. — Magyar Hírlap, 1976. 69. sz. 9. p.

Vöröskatonák. (1919.) [Irodalmi szemelvények.] [Kiad. a] MN Politikai Nevelőmunka Anyagi és Módszertani Központja. Bp. 1974. 51 p.

Összeállították:
Viniczai István
Windisch Aladárné

TARTALOM

A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG 60. ÉVFORDULÓJÁRA

LIPTAI ERVIN	A fegyveres erők a magyarországi proletárforradalomban — — — — — — — — —	3
MUCS SÁNDOR	A Magyar Néphadsereg a Magyar Vörös Hadsereg forradalmi hagyományainak folytatója —	13
JÓZSA ANTAL	Az internacionalisták szervezése és a Magyar Tanácsköztársaság katonai megsegítése — —	22
V. SZ. SUMIHIN	A barátság első repülőjáratai — — — — —	46
HETÉS TIBOR	A Magyar Vörös Hadsereg nemzetközi alakulatairól — — — — — — — — — —	55
FORGÁCS BÉLA	Emlékeim a Tanácsköztársaság harcairól — —	68
CSENDES LÁSZLÓ	Katonai térképészeti tevékenység a Magyar Tanácsköztársaság idején — — — — — — —	80
RÁKÓCZY ROZÁLIA	A Magyar Tanácsköztársaság katonai sajtójáról	96
SZIJJ JOLÁN	Egy vörös repülő emlékeiből — — — — —	126
SZIJJ JOLÁN	Egy bizalmi testület jegyzőkönyve. 1918 december—1919 március — — — — — — —	129

SZEMLE

A. M. KONYEV	Krasznaja Gvargyija na zascsitye Oktjabrja *(M. S.)* — — — — — — — — — —	149
HETÉS TIBOR	Stromfeld Aurél *(Szabó Ágnes)* — — — —	152
* * *	Magyar internacionalisták Szibériában és Távol-Keleten 1917—1922 *(Györkei Jenő)* — — —	154

KRÓNIKA

* * *	Emlékkiállítás Stromfeld Aurél születésének 100. évfordulóján *(R. R.)* — — — — — — —	156

BIBLIOGRÁFIA

* * *	A Magyar Tanácsköztársaság hadtörténelme. Az 1969—1978. években megjelent irodalom bibliográfiája *(Viniczai István, Windisch Aladárné)* —	160

СОДЕРЖАНИЕ

В ЧЕСТЬ 60-ОЙ ГОДОВЩИНЫ ВЕНГЕРСКОЙ СОВЕТСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ЭРВИН ЛИПТАИ — Вооруженные силы в венгерской пролетарской революции — — — — — — — — — — — 3

ШАНДОР МУЧ — Венгерская Народная Армия — продолжитель революционных традиций Венгерской Красной Армии — — — — — — — — — — — — — 13

АНТАЛ ЙОЖА — Организация интернационалистов и оказание военной помощи Венгерской Советской Республике 22

В. С. ШУМИХИН — Первые рейсы дружбы — — — — — — — — 46

ТИБОР ХЕТЕШ — Международные формирования Венгерской Красной Армии — — — — — — — — — — 55

БЕЛА ФОРГАЧ — Воспоминания о боях Венгерской Советской Республики — — — — — — — — — — 68

ЛАСЛО ЧЕНДЕШ — Военная топографическая деятельность во время Венгерской Советской Республики — — — — 80

РОЗАЛИЯ РАКОЦИ — О военной печати Венгерской Советской Республики — — — — — — — — — — — 96

ЙОЛАН СИЙ — Воспоминания красного пилота — — — — — 126

ЙОЛАН СИЙ — Протокол заседаний уполномоченных за период декабря 1918 г. — марта 1919 г. — — — — 129

ОБЗОР

А. М. КОНЕВ — Красная Гвардия на защите Октября *(Ш. М.)* — 149

ТИБОР ХЕТЕШ — Аурел Штромфелд (*Агнеш Сабо*) — — — — 152

* * * — Венгерские интернационалисты в Сибири и на Дальнем Востоке 1917—1922 гг. *(Йене Деркеи)* 154

ХРОНИКА

* * * — Торжественная выставка в честь 100. годовщины рождения Аурела Штромфелд *(Р. Р.)* — — — 156

БИБЛИОГРАФИЯ

* * * — Военная история Венгерской Советской Республики. Библиография материалов опубликованных за период 1969—1978 гг. *(Иштван Виницаи, Элеонора Виндиш)* — — — — — — — — — 160

INHALT

60. JAHRESFEIER DER UNGARISCHEN RÄTEREPUBLIK

ERVIN LIPTAI	Die bewaffneten Kräfte in der ungarnländischen Proletarrevolution — — — — — — —	3
SÁNDOR MUCS	Die Ungarische Volksarmee als Fortsetzerin der revolutionären Traditionen der Ungarischen Roten Armee — — — — — — — — —	13
ANTAL JÓZSA	Die Organisierung der Internationalisten und die militärische Hilfeleistung an die Ungarische Räterepublik — — — — — — — — —	22
W. S. SCHUMICHIN	Первые рейсы дружбы — — — — — —	46
TIBOR HETÉS	Über die Internationalistenverbände der Ungarischen Roten Armee — — — — — — —	55
BÉLA FORGÁCS	Erinnerungen an die Kämpfe der Ungarischen Räterepublik — — — — — — — — —	68
LÁSZLÓ CSENDES	Militärische Kartographie zur Zeit der Ungarischen Räterepublik — — — — — — —	80
ROZÁLIA RÁKÓCZY	Über die Militärpresse der Ungarischen Räterepublik — — — — — — — — — —	96
JOLÁN SZIJJ	Erinnerungen eines roten Fliegers — — — —	126
JOLÁN SZIJJ	Protokoll einer Vertrauenskörperschaft Dezember 1918—März 1919 — — — — — — —	129

RUNDSCHAU

A. M. KONIEW	Красная Гвардия на защите Октября *(S. M.)* —	149
TIBOR HETÉS	Aurél Stromfeld *(Ágnes Szabó)* — — — —	152
* * *	Ungarische Internationalisten in Sibirien und im Fernen Osten 1917—1922 *(Jenő Györkei)* — —	154

CHRONIK

* * *	Gedenkaússtellung anlässlich des 100. Jahrestages der Geburt Aurél Stromfelds *(R. R.)* — —	156

BIBLIOGRAPHIE

* * *	Die Militärgeschichte der Ungarischen Räterepublik. Bibliographie der in den Jahren 1969—1978 erschienenen Literatur *(István Viniczai, Eleonora Windisch)* — — — — — — —	160

Ára: 11,– Ft